

ISTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARINDAN
İKTİSAT FAKÜLTESİ
MALİYE ENSTİTÜSÜ

No.: 2453
No.: 419
No.: 59

MALİYE ENSTİTÜSÜ KONFERANSLARI

Yirmidördüncü Seri - Sene 1975

Güray Matbaası
İstanbul 1978

Bu konferanslar serisinde yayınlanan yazıların her türlü mes'uliyeti yazı sahiplerine aittir.

Responsibility for articles published in this periodical remains entirely with the authors concerned.

Ö N S Ö Z

Maliye Enstitüsü konferansları 1955'ten beri her sene muntazam bir şekilde tertiplenmektedir. Bu serinin 24. cildini yayınlamakla bahtıyarız.

Bu ciltteki konferansların çoğu vergileme konusundadır. Bunun yanında Maliye Politikası ve ödemeler dengesi konularına da yer verilmiştir.

Bu konferansların teorisyenlere olduğu kadar tatbikatçılara da yardımcı olacağını ümit etmekteyiz.

Bu seriye katılan tebliğ sahiplerine, serinin basılmasında yardımcı olan Enstitü mensuplarına ve basımı gerçekleştiren Güryay Matbaası mensuplarına teşekkür ederim.

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Memduh Yaşa

Beyazıt, Temmuz 1978

SECRET

1. The purpose of this document is to provide information regarding the activities of the [redacted] in the [redacted] area.

2. The [redacted] has been identified as a [redacted] and is currently active in the [redacted] area.

3. The [redacted] is believed to be involved in the [redacted] and is currently active in the [redacted] area.

4. The [redacted] is believed to be involved in the [redacted] and is currently active in the [redacted] area.

SECRET

SECRET

SECRET

İÇİNDEKİLER

		<u>sahife</u>
Cemil Kıvanç	: Tarımın Vergilendirilmesinde Kooperatif İşletmeler	1 — 9
Sait Dilik	: Sosyal Güvenliğin Finansman Kaynaklarında Yansıma Olayı	10 — 48
Ömer Faruk Batırel	: Bölgesel Dengesizlikler ve Maliye Politikası	49 — 67
Nihat Falay	: Emlak Vergisinin Analizi	69 — 82
Erdiñ Tokgöz	: Hazine Plasman Bonolarının Yeni Uygulaması Üzerine Bir İnceleme	83 — 99
İlhan Özer	: Ödemeler Dengesi	101 — 129
Hüsamettin Kılıç	: Katma Değer Vergisi	131 — 185
Mehmet Pamuk	: Sosyal Adalet Açısından Türk Gelir Vergisinde En az Geçim İndirimi, Müterakkilik ve Ayırma Prensibi	187 — 229

11-11-11

12-11-11

13-11-11

14-11-11

15-11-11

16-11-11

17-11-11

18-11-11

19-11-11

TARIMIN VERGILENDİRİLMESİNDE KOÖPERATİF İŞLETMELER

Dr. Cemil KIVANÇ
İktisat Fakültesi

Gelişen ülkelerin kalkınma veya sanayileşme hareketleri, diğer sanayileşmiş ülkelerin tarihî akışı içinde sağladıkları imkânların aksine, kendi ekonomik ve beşeri potansiyellerinin harekete geçirilmesine bağlıdır. Kalkınmanın finansmanı için devamlı olarak artan kaynak ihtiyaçlarından bilindiği gibi, en önemlilerinden biri olan vasıtasız vergiler ise, ki konumuzun esasıdır, diğer kamu gelirleri içinde nisbî olarak toplam vergi geliri- nin yarısını bile bulmamaktadır. Özellikle tarımdan alınan gelir ve servet vergileri için rahatlıkla çok yetersizdir denebilir (1). Bu sebepten zaman zaman tarımın vergilendirilmesinin gereği tartışılmış, çeşitli gerekçeleri ileri sürülmüştür (2). Bunları şöyle sıralayabiliriz. Tarım kesiminin vergilendirilmemesi herşeyden önce Anayasanın 61. maddesine aykırıdır. Zira bu maddede «herkes kamu giderlerini karşılamak üzere malî gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür» denilmektedir. Ülkenin milli geliri- nin yarısına yakın bir kısmı tarımdan sağlanmakla beraber, bu kesimin kısmen dahi olsa vergi harici tutulması, kamu gelirlerini azaltacak, bu da kamu hizmetlerinin yeterince görülmesini önle- yecektir.

Tarımın vergilendirilmemesi, diğer sektörlerdeki mükellefle- rin kazançlarını tarımdan kazanılmış gibi göstererek vergi kaçır-

-
- (1) Yarı Strateji ve Kalkınma Planı, 3. Beş Yıl, 1973-77, DPT, yayın ta. 1972 Ankara, s. 176.
 - (2) Türkiye'de Ziraî Vergiler: Ziraat Mühendisleri Odası yayını, Ank, 1965 s. 7.

malarına sebep olabilir. İmalâtçılar işledikleri ham maddenin maliyetini, tüccarlar ise sattıkları tarımla ilgili maddelerin alış fiyatını yüksek göstererek vergi kaçırabilirler. Genel olarak vergide umumiyet ve adalet prensibine aykırıdır. Ekonomide enflasyonist temayülleri hafifletici bir tedbir olarak tarımın vergilenmesi düşünülmelidir. İyi bir vergilendirme tarım işletmelerini daha rasyonel çalışmaya teşvik edeceğinden, üretimi arttırabilir. Nihayet bir sosyal ayrıcalık doğuran önemli sebep, devlet yatırım ve hizmetlerinden önemli ölçüde faydalanan tarım sektörü diğer kesimlerle eşdeğer şekilde vergi gelirlerine katkıda bulunmalıdır.

Gerçekte tarım dışı kesimlerde çalışan faal nüfus vasıtasız vergi gelirlerine daha yüksek oranda katılmakta, bu şekilde toplumu teşkil eden zümreler arasında bir ayrıcalık (diskriminasyon) doğmaktadır.

İleri sürülen bütün sebeplere rağmen, tarım kesiminin kendi bünyesi gereği olarak, millî gelire katkısı oranında vergilendirilmesi de hatalı bir hareket olabilir. Ancak vergilemeyi mümkün kılmak için geliri ve arazinin verimli, rantabil kullanımı sağlanmalıdır. Maliye disiplinine giren vergileme tekniği konu dışında bırakılarak, bu konuşmanın ana tezini özetleyebiliriz:

Tarımda vergi, daha doğrusu vasıtasız vergi konuları olan, gelir ve araziye, vergilendirme yoluyla devlete yeni kaynak yaratma ihtimali, tarım kesiminin kooperatif işletmelerle organize edilmesiyle büyük ölçüde artabilir.

Bu görüşün ana fikri, tarım kesiminde potansiyel olarak bir vergi geliri olduğunu kabul edip, tarım arazisinin daha verimli kullanılarak, lüzumsuz servet unsuru olarak kalmasını önleyip, kamu geliri yaratacak şekilde söz konusu potansiyeli harekete geçirmektir. Bu amaca ulaşabilmek üzere kooperatif işletmeleri kullanmak düşüncesi ise ileri sürülen görüşün ikinci önemli yanındır.

Görüşümüzde üzerinde durulan ana nokta tarımın kendi şartlarına göre vergilendirilmesi değil, vergi alınabilecek hale

getirilmesidir. Bugün için «tarımda bir vergi potansiyeli vardır» ifadesi yanlış anlaşılmalıdır. Aslında bugün için vergi potansiyeli gerçekten yoktur. Fakat potansiyeli yaratacak şartlar mevcuttur, bir aşama sonrasında ise yani doğacak potansiyeli, fiili hale dönüştürecek gerekli organizasyonun da kurulması (kooperatifler) gerekli şarttır.

Böylece, acaba kooperatifler bu gayeyi imkân dahiline sokabilecek bünyevî özelliklere sahip midir? sorusu hemen akla gelmektedir ki, biz de bunu cevaplandırmaya çalışacağız.

Kooperatif işletmeler, bir grup ortak işletmenin işbirliği girişimi ile kurulurlar ve esas olarak, ortaklarının ekonomik yönden ilerlemelerini, geliştirilmelerini temine çalışırlar. Bu bakımdan teoride ve uygulamada önemli katkısı tesbit edilmiştir. Bunlara ilaveten biz bir de istihdam tesirini ekliyoruz. Ayrıca Türk Kooperatifçilik literatüründe, genellikle belirtilen bir noktaya, kanuni önemi bakımından, işaret etmek gerekmektedir. Bu husus; kooperatifçiliğin bir sosyal dayanışma olduğu, bu sayede fertler arası çatışmaların önleneyeceği, hepsinin biri, birinin hepsi için var olduğu ilkesidir. Aslında sadece kendi bireyci menfaati için işbirliğine razı olan iktisadî birimler (fertler, örgütler vs.) kooperatif işletmeye, ulaşmak istedikleri ekonomik gayeye ferdan erişemeyeceklerini idrak ettiklerinden, ortak olmakta, iştirak etmekte ve bu katılmanın maliyetine katlanmaktadırlar. Kooperatifçilik faaliyetlerini bu noktayı dikkate alarak tahlil etmek, her bakımdan araştırmacıları daha doğru neticelere götürecektir. Bu bakımdan kooperatif işletmelerin, istenen gayeyi gerçekleştirmek üzere bir vasıta olarak kullanmada, meselâ tarımın vergilendirilmesinde bir organizasyon olarak tatbiki için bazı hususları veri kabul etmek gerekir ki bu da kooperatif işletmenin sıhhatli çalıştığı ve söz konusu tesirlerin gerçekleştiğidir.

a) Maliyet Tesiri :

Kooperatiflerde gelirin yükselmesine sebep olan maliyet a-

zaltıcı bir etkidir. Kooperatiflerin ortaklarının üretim faaliyetleri için sağladıkları rasyonalizasyon tedbirleri, üretim tedarik ve pazarlama sahalarında maliyetleri düşürücü tesir yapmaktadır. Ortaklar, kooperatif işletmeyi kurmadan önce buldukları piyasada, ihtiyaçları olan giritleri dağıtık, ve münferiden tedarik ettiklerinden, birim maliyetleri yüksek olmaktadır. Bunun yanında kooperatifin sağladığı piyasa bilgisi, ortak lehine kazanılan hem zaman, hem de para maliyetidir. Kooperatif işletmeyi kuranlar onun çalışmaları sayesinde piyasaya sürecekleri mal veya hizmetlerin maliyetinde düşme sağlayarak bir gelir yükselmesine sebep olurlar. Kuşkusuz, kooperatifle ortaklar arasında olan alım - satım hacminin yükselmesi, kooperatifin birim maliyetinde olumlu tesir yaratır. Şöyleki; kooperatif ortakları ihtiyaçları olan giritleri ne kadar çok miktarda kendi kooperatif işletmelerinden alırlarsa, kooperatifin iş hacmi de o kadar artacak, bu sayede giritlerin sağladığı piyasada kooperatifin pazarlık veya piyasa-gücünü yükseltecektir. Bu durum ise, maliyetlerin optimum seviyeye düşmesini imkân dahiline sokacaktır. Satış fiyatları veri iken maliyetlerin böylece düşmesi ortak gelirlerinde artış meydana getirecektir ki bu da diğer tesirlerle beraber mütalâa edildiğinde yeni bir vergi kaynağının doğuşu demektir.

b) Rekabet Tesiri :

Kooperatif ortaklarının işbirliği girişiminden önce kendi kollarındaki piyasada fiatlara tesir edebilme güçlerinin olmaması olağandır. Zira bir kooperatif işletmenin doğması için önemli sebeplerden biri, o piyasada monopol veya monopson firmaların varlığıdır. O ortaklar teker teker satış veya alış piyasalarında faaliyet göstermekte, gerçekte üretilen malın sahibi oldukları halde arz fonksiyonunu, elastikiyetini ekliyememektedirler. Özellikle tarım kesiminde mal arzı elastikiyeti tarım ekonomisinin bünyesi dolayısıyla çok zayıftır. Üreticilerin piyasadaki dağılıklığı ve güçsüzlüğü buna eklenince tarımla ilgili mal piyasalarında kolaylıkla monopol veya en çok duopol tipler meydana çıkabilmektedirler. Bunların her türlü mal talep fonksiyonuna üretici boyun eğdiğinden satış fiyatları, kendi gelirini düşük seviyede tu-

tacak şekilde belirlenmekte, konumuz itibariyle, değil vergi ödeme, normal yaşama seviyesini dahi zor bulmaktadır. Hatta genellikle bulamamaktadır denebilir.

Böylece piyasada rekabet gücü olmayan iktisadi birimler, birleşerek kooperatif işletmeyi kurarlar. Ancak o zaman, piyasada her halde bir duopol vardır, yani kooperatif ve diğer özel işletme üretim kaynaklarına aslında genellikle kooperatif işletmelerinin ortakları bizzat sahip bulunduğundan, onların bu şekilde organize olmaları, yine genellikle bir aracı firma görünümünde olan diğeri için hacminin sınırlanması demektir. Arz fonksiyonu üretim miktarının esneklik kazanması dolayısıyla derhal değişmekte, ortaklar mallarını daha yüksek fiatla piyasaya sürmektedirler. Bu konuda özellikle gelir tesiri yönünden şu noktaya dikkat etmek gerekir; kooperatif işletme, ortaklarının malını, artık artan pazarlık ve piyasa gücü sayesinde daha yüksek fiyatla, önceki alıcıya yani monopson aracı firmaya satabilir. Bu halde belirli bir gelir yükselmesi gerçekleşmektedir. Bir de kooperatifin, esaslı bir pazarlama sistemi ile, doğrudan doğruya tüketici piyasaya girmesi hali mümkündür ki bu durumda gelir seviyesi daha fazla yükselmektedir. Fakat böylece doğrudan doğruya bir kooperatif işletmenin tüketici piyasasına girmesi, kooperatiflerin dikey şekilde merkez organizasyonları kurmalarına bağlıdır. Neticede, kooperatif işletmeler rekabet tesiri yaratarak, maliyet tesiri (rasyonalizasyon) ile birlikte ortaklarının gelir seviyesini esaslı bir şekilde yükseltebilmektedirler.

Diğer taraftan ancak son zamanlarda tesbit edilen 60 TL. İik asgari ücretle veya biraz fazlasıyla çalışan binlerce sanayi işçisinin memur ve hizmetinin bulunduğu ve bunların vergi mükellefi olduğu düşünülürse şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Ya halen vergi alınan bu zümrelere haksız davranılmaktadır, yahut dengeyi sağlamak için tarımın kooperatiflerle organize olmasından sonra yükselcek gelirleri vergi kapsamına almak üzere çalışmalar yapılmalıdır. Ancak bu arada kooperatifler kalkınma için bir vasıta, onlar sayesinde yükselen gelirin vergilendirilmeye katılması, kooperatifçilik hareketini önlemez mi, şeklinde bir soru akla gelebilir. Ancak buna karşılık, yine yukarıdaki ger-

çeği dikkate almak, ve toplumun aynı gelir seviyesindeki bir zümresi kalkınmanın kaynaklarından olan vergi gelirlerine iştirak ettirilirken, kooperatiflerle gelir seviyesi yükselen çok daha geniş bir zümreyi vergilendirmemek nedendir diyerek başka bir soru da akla gelebilir.

Teknoloji ve istihdam tesirleri, kooperatiflerin, gelire beraber ortaklarının ferden veya toplu olarak servetlerini de arttırıcı tesirlerdir. Bu bakımdan servet vergilerinin matrahını ya yaratıcı ya da arttırıcı rol oynarlar.

c) Teknoloji Tesiri :

Tarım kesiminde üretimin ve verimin artması için yeni teknolojiler kullanılması, gelişen ülkelerde gelir seviyesinin düşüklüğü ve toprakların küçük, parçalanmış olmasından dolayı çok sınırlı kalmaktadır. Kooperatifçi işletmelerin yayılması yine belli bir ölçüde bunu mümkün kılmaktadır. Toprakların verimli kullanılması için gereken teknoloji, kooperatif işletmede yaratılan sermaye birikimi sayesinde, ortaklar arasında yayılmaktadır. Kooperatifler hem bizzat teknolojik eğitim yaptırmak, hem de bazı araç ve gereçlerin toptan alınarak, kendi mülkiyetinde kalması şartıyla, ortaklarının yararlanmasını sağlamaktadırlar.

Tarım kesiminde üretim ve verimin düşüklüğü, toprakların ve teknolojinin yeterince kullanılmamasından ileri gelmektedir. Üretim fazlası yaratılmadığından, bunun en uygun bir şekilde pazarlanarak (rekabet tesiri) aracı firmalara giden payın kooperatife kaymasıyla bir sermaye birikimi doğabilmektedir.

Teknoloji kullanılması verimi yükselterek bir yandan geliri arttırmakta, diğer yandan sahip olunan yeni araç ve gereçler dolayısıyla servet kalemlerini çoğaltmaktadır. Böyle olumlu neticelere kooperatif işletmelerle ulaşan tarım sektöründe söz konusu konuların vergi matrahı olarak ele alınması pek olağandır.

Türkiye'de tarım kredi kooperatifleri 1963 yılından beri ortaklarına, tarım makineleri ve aletleri tedarik ederek, üretim

faaliyetlerinde kullanmaya başlamışlardır. Bunun yanında birçok yenilikleri (kimyevi gübre, sun'î yem tohumluk vs.) ortaklara sağlamaktadırlar. Kooperatifin olmaması halinde, bu imkânların hiçbirinden ortakların yararlanması ihtimalî ya yoktur veya çok sınırlıdır. 1967 yılında sağlanan tarım araç ve gereçlerinin değeri 11.084.265 TL. dir (4): Ayrıca kooperatifler, söz konusu araç ve gereçlerde, ortak dışı üreticilere kiralıyarak ek gelir sağlamaktadırlar. 1966 yılında bu tür faaliyetlerden 1.093.478 TL. gelir sağlanmıştır (5).

Önemli olan rakamların büyüklüğü değil kooperatif işletmelerin teknoloji tesiri ile ortakları için gelir ve servet arttırıcı fonksiyonları bulunmasıdır. Artan gelir ve servet ise tarımdan yeni kaynakların elde edilmesi için vergilendirmeye imkân hazırlamaktadır.

d) İstihdam Tesiri

Tarımda açık işsizliğin yanında devam eden gizli işsizlik, bu sektörün daha çok değer yaratmasını önlediği gibi, vergi kaynaklarının da potansiyel olarak kalmasına sebep olmaktadır. Toprakların küçük parçalara ayrılarak rasyonel bir üretim fonksiyonunu önlemesi, ilgili zümrelerin gelir ve servetlerinin (toprak) düşük veya değersiz halde kalmasına yol açmaktadır. Bu durumun devam etmesi ise devletin vergi geliri sağlamak üzere harekete geçmesini engellemektedir.

Ancak, özellikle gelişen ülkelerde tatbik sahası bulan toprak reformu kooperatifleri, yarattıkları istihdam tesiri ve ayrıca diğer tesirlerinin de yardımıyla önemli ölçüde etkili olmaktadır.

Bu kooperatiflerde, ortaklar yeni toprak sahipleri olarak işgücüne katılmakta, ancak kooperatif işletmenin hem ortağı, hem

(4) Kooperatifçilik sorunları araştırması cilt 1. s. 119, DPT yayını Ankara, No. 785.

(5) a.g.e., s. 133.

işçisi niteliğine girmektedir. Bir kere, önceden çalışma imkânı olmayan veya gizli işsiz durumunda çalışır görünürken, kooperatife ortak - işçi olunca fillen isdihdama katılmakta verimli bir işgücü faaliyeti göstermektedir. Sadece bu dahi yeni bir vergi kaynağı demektir.

Kooperatifçi işletme yarattığı istihdam tesiri yanında kendi tasarrufuna veya mülkiyetine tahsis edilen topraklar dolayısıyla önemli ölçüde bir servet unsuruna hakim olmaktadır. Toprakların, işletilmeden atıl tutulması millî ekonomi için kaynak israftı olduğundan en küçük parçanın dahi işletilmediği takdirde yüksek derecede vergilendirilerek veya devletleştirilerek topluma kazandırılması gerekir.

Kooperatifçi işletmelerin kullandığı, verimli hale getirdiği bu topraklar ise bir servet vergisinin konusu haline gelmiş demektir. Kooperatifin ortaya çıkışından önce, söz konusu topraklar küçük parçalar halinde olduğundan vergileme dışında kalıp, istisna teşkil edebilmektedirler. Halbuki kooperatif işletme bünyesine geçince optimal bir işletme ölçeği doğmaktadır. Optimal ölçeğe erişen kooperatifçi işletmenin ortaklarının ekonomik gelişmelerini sağlamak artık kendisinin sıhhatli çalışıp çalışmamasına bağlıdır. Bunun önemli şartlarından biri yine dikey tamlaşma (vertical integration). Yani birlikler halinde kooperatiflerin kendilerini organize etmeleridir. Ancak bu sayede birim kooperatif işletmeler kendilerinden beklenenleri gerçekleştirebilmektedirler.

Tarım sektöründe potansiyel vergi kaynaklarını harekete geçirebilmek amacıyla neden kooperatif işletmeleri tercih ettiğimizi şöyle açıklayabiliriz: Bugüne kadar özel işletmeler genellikle büyük arazi sahibi olarak, faaliyet göstermiştir. Fakat şurası unutulmamalıdır ki kooperatiflerin ortağı olan birim işletmeler de, toprak reformu kooperatifleri kısmen hariç, özeltesebûs niteliğindedir. Ancak bunların bilinen sebeplerle (topraksızlık, verimsiz çalışma, sermayesizlik vs.) asgari geçim seviyesinde kalmaları, hatta buna ulaşmaları konumuz itibarile, vergi ödeme gücü olan büyük tarım işletmelerini alternatif olarak alma-

mıza sebep teşkil etmektedir. Kooperatifler, bütün ortaklarının üretim, pazarlama, gelir-gider ve nihayet servet durumlarını yakinen, muhasebelerine göre bildiğinden vergi matrahları bu organizasyonlardan temin edilebilmektedir. Özel işletmeler ise gelirlerini vergiden kaçırabildikleri gibi, toprak gibi servet unsurlarını da veraset yoluyla parçalıyarak istisna kapsamına dahil etmektedirler. Fakat gerçekte işletme tasarrufunda kalan, gelir sağlayıcı faaliyetlerde kullanılmaktadır. Sadece büyük bir araziyi işleyen özel sektör işletmesi görünüşündedirler. Yapılan bazı hesaplamalar gelir ve kurumlar vergilerinde vergi kaçırma oranını % 100'e yakın olduğunu ortaya koymaktadır (6). Bu halde özel işletmelerden, mali tedbirlerin alınmadığı sürece, vergi gelirlerinin yükselmesi beklenmemelidir. Aslında bizim konumuz, potansiyel vergi gücünün ortaya çıkarılmasıdır. Özel işletmeler yeni piyasaya girmeleri halinde dahi vergiden kaçınma yollarını arayacaklardır. Ticari kazançlar nasıl beyandan kaçınılıyorsa tarımdan sağlanan gelirler de beyan edilmeyeceklerdir (7). Bu durumda tarım sektöründeki özel işletmelerin yüksek kazançlarına rağmen vergiden kaçacakları tabiidir. Kendilerinin sayıca çok ve dağınık olması vergi idarelerince denetimini de güçleştirmektedir. Buna karşılık kooperatif işletmeler bir organizasyon olarak bir bütün teşkil ettiklerinden denetimleri çok daha mümkündür.

Aslında tarımın kooperatifleşmesi veya başka bir ifade ile tarım sektöründen kooperatif işletmelerle organize edilerek, piyasa hissesinin oran itibarıyla özel işletmelerden daha fazla yükseltilmesi, bunların kazanılması, kooperatifçilikten beklenen bazı ekonomik katkılar için şarttır. Vergi geliri elde edebilme bu katkılardan sadece birisidir. Dolayısıyla, kooperatif işletmelerden kalkınma için bir fayda bekleniyorsa, başta tarım arazisinin kooperatifleştirilmesi, yaratılan üretim fazlasının piyasada pazarlamasını bunların yapmasını sağlamak gerekir. Ancak o takdirde, devlet için, karşısında hem organize olmuş bir geniş kitle, hem de önemli kalkınmanın finansmanı için küçümsenmeyecek bir gelir kaynağı ortaya çıkmış olacaktır.

(6) Özer, İhan Türkiye'de Vergi Rezervleri. 1968, Ankara s. 112.

(7) Kurtkan, Amiran, Mali Sosyoloji, İstanbul 1968, s. 154.

SOSYAL GÜVENLİĞİN FINANSMAN KAYNAKLARINDA YANSIMA OLAYI

Prof. Dr. Sait Dilik
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Sosyal güvenliğin finansmanının primler ve devlet katkıları olmak üzere başlıca iki kaynağı vardır. Faiz ve kâr payı gibi, sosyal sigorta fonlarının işletilmesinden elde edilen gelirler de önemli tutarlara ulaşabilirlerse de, bu gelirlerin doğuşu aslında yukarıda belirtilen iki ana kaynağa dayanmaktadır. Çünkü fonlar ödenen yüksek prim ve devlet katkıları ile oluşmaktadır. Bu bakımdan fonların işletilmesinden elde edilen gelirler bizce primler ve devlet katkıları yanında, üçüncü bir kaynak sayılmazlar. Sosyal güvenlik kurumlarının, örneğin harçlar, bağışlar ve benzeri başka birtakım finansman kaynaklarının önemi ise azdır. Bunları dikkate almamak bir eksiklik sayılmaz.

Sosyal güvenliğin finansmanı için gerekli kaynaklar, primler ve devlet katkılarının birinden ya da her ikisinden sağlanabilir. Kişinin sosyal bakımdan güvenliğinin sağlanmasında toplumu sorumlu görenler, devletin sosyal güvenlik giderlerine katılmasının zorunlu olacağı kanısındadırlar. Uygulamada çoğu kez her iki kaynaktan da yararlanılmakta (1) ve karma bir yol izlenilmektedir. Finansman kaynaklarının seçimi her ülkenin iktisadi, sosyal düzen ve yapısına, siyasal, ideolojik koşullarına göre değişmektedir.

(1) Bknz : ILO, The Cost of Social Security 1949-1957, Geneva 1961, Tablo 3. C.M. Buflil, Sosyal Güvenlik Mevzuatı Temayülleri, Çeviren: A. Deniz, Ankara 1967, s. 28 vd.

Primler (1) sigortalılarla bunların işverenlerinden alınmaktadır. Kuramsal olarak primlerin yalnız sigortalı ya da işverenlerden alınması da mümkündür. Ancak, yalnız sigortalılardan prim alınması uygulamada az rastlanan bir durumdur. Kuşkusuz bağımsız olarak çalışanlar için ödenecek primler bunların işverenleri bulunmadığı için yalnız kendilerinden alınır. Ancak bazı durumlarda devlet işverenlerin bu fonksiyonunu üzerine almaktadır.

Buna karşı bazı Doğu Bloku ülkelerinde sigortalılardan hiç prim alınmamaktadır. Örneğin Yugoslavya, Polonya ve Rusya'da sigortalılar prim ödemezler. Fakat böyle ülkelerde işveren durumunda olan devlet aynı zamanda ücretleri de saptamakta olduğundan, sosyal sigorta primlerini gerçekte kimin ödediği tartışma konusudur. Öte yandan belirli sigorta kolları için yalnız işverenlerden prim alınması yaygın bir yoldur. Örneğin ülkelerin büyük çoğunluğunda iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası primleri yalnız işverenlerden alınmaktadır. Birçok ülkede çocuk ödenekleri primleri de yalnızca işverenler tarafından ödenmektedir (2).

Primlerin sigortalı ya da işverenlerin hangisinden ve ne oranda alınacağını normal olarak karşılanan riskin özelliği belirler. Ancak bunda, yukarıda değinildiği üzere, ülkenin iktisadî, sosyal düzen ve yapısının, çeşitli ideolojik ve siyasal koşulların da rolü büyüktür.

Sosyal sigortaların doğuşunun ilk dönemlerinde işçi ve işverenlerin ödedikleri primler aşağı yukarı eşit orandaydılar. Zamanla sigortalıların payları işverenlerinkine oranla azalmıştır. Bunun nedeninin, sosyal politika alanında doğan yeni görevle-

(1) Bu konuda bkz. : S. Dillik, Türkiye'de Sosyal Sigortalar, İktisadi Açından Bir Tahlil Denemesi, 2. Baskı, Ankara 1972, s. 285 vd. ve orada verilen başka kaynaklar.

(2) Bkz. : C.M. Bufile, Sosyal Güvenlik Mevzuatı Temayülleri, a.g.k., s. 29 - 30.

rin mali külfetini işverenler üzerine yüklemekteki kolaylık ve rahatlık olduğu ileri sürülmektedir (1).

Özel sigortalarda sigortalının ödeyeceği primlerin tutarı edimlerin eşitliği ilkesi gereğince kişisel rizikosuna, örneğin yaş, cinsiyet, sağlık ve aile durumlarına göre değişmektedir. Sosyal sigorta primlerinin tutarının saptanmasında ise sigortalının kişisel rizikosu dikkate alınmamaktadır. Primler ücretler üzerinden eşit oranlı olarak alınmaktadır. Özel sigortalara yakın bazı çevreler sosyal sigorta primlerinin de özel sigortalarda olduğu gibi sigortalının kişisel rizikosuna göre hesaplanması gerektiği görüşündedir. Bu görüşe göre günümüzde artık eski anlamda fakirlik var olmadığından sigortalılar arasında dayanışma zorunlu değildir. Primlerle, karşılanan riskler arasında eşitlik olması ve bir grup sigortalı yararına başka grubun zarara uğratılması gerektir (2).

Sosyal sigortaların her sigortalıdan eşit tutarda prim almaları ya da primlerin hesabında başka ölçütlerden yararlanmaları mümkündür.

Her sigortalı için eşit prim yolunun uygulamada çok az durumlarda gerçekleşmiş olduğunu görüyoruz. Örneğin Almanya'da küçük çiftçiler, yaşlılık sigortası için eşit tutarda prim ödemektedirler. Hollanda'nın malullük sigortası da bazı kademeler dikkate alınmayacak olursa eşit prim ilkesine dayanmaktaydı (3). Primlerin hesaplanmasında yararlanabilecek başka ölçütler arasında ise örneğin işletmede çalıştırılan işçi sayısı, işletmelerin geliri, sermaye yoğunluğu, enerji tüketimi ve üretim miktarı gibi hususlar akla gelebilir. Uygulamada primler, yukarıda da değinildiği üzere, ücretler, başka değişle sigortalının emek geliri üzerinden alınmaktadır (4).

- 1) Bknz. : A. Achinger ve diğerleri, Neuordnung der sozialen Leistungen, Denkschrift auf Anregung des Herrn Bundeskanzlers, Köln 1955, s. 38.
- 2) Bknz. : H. Hahn, Untersuchung über das System der Beitragserhebung in der sozialen Krankenversicherung, Deutsche Versicherungszeltchrift, Febr. 1968, Nr. 2, s. 33-39.
- 3) Bknz. : S. Dilik, Türkiye'de Sosyal Sigortalar, a.g.k., s. 286.
- 4) Bknz. : S. Dilik, Türkiye'de Sosyal Sigortalar, a.g.k., s. 286.

Primlerin tutarını kişisel rizikoya bağlayan bir sisteme karşı her sigortalıdan eşit prim alınması sosyal bakımdan bir gelişim sayılabilir. Gerçekten tersi durumda örneğin sağlık, aile, yaş, iş ve cinsiyet durumu nedeniyle rizikoları yüksek olan sigortalıların daha fazla prim ödemeleri gerekecektir. Oysa gerçekte bunların gelir düzeyi ve ödeme gücü, rizikosu az olanlara oranla, daha düşük olabilir. Ancak, eşit prim ilkesi ile de aslında sigortalıların gelir farkları ve ödeme güçleri gözönünde bulundurulmuş olmamaktadır. Bu bakımdan bu ilke de sakıncalıdır. Bu sistem özellikle kalkınmakta olan ülkeler için yönetsel bakımdan büyük kolaylıklar sağlamasına (1) karşın, sakıncalarından ötürü bu ülkelerde de benimsenmemiştir. Primlerin emek geliri üzerinden hesaplanması ise herkes için eşit prim sistemine karşı sosyal politika açısından bir ilerlemeyi göstermektedir. Çünkü bu yoldan, ödenecek primlerin tutarı emek gelirine koşut biçimde azalıp çoğalmakta ve sigortalıların gerçek gelir farkları ile ödeme güçleri gözönünde bulundurulmuş olmaktadır.

Prim tutarı ile emek geliri arasındaki koşutluk, primlerin hesaplanmasında emek gelirine belirli yüzdelerin uygulanması ya da gelir dilimleri ve bu dilimlere göre prim sınıfları saptanması yoluyla saptanmaktadır. Kuşkusuz prim sınıfları her gelir diliminin hemen altında ve üzerinde bulunanların ödeyecekleri primler arasında emek gelirine oranlı olmayan farklılıkların doğmasına yol açmaktadır. Bu iki yoldan hangisinin seçileceği daha çok, yönetsel bir sorundur. Uygulamada genellikle primler emek geliri üzerinden belirli yüzdelerle göre hesaplanmaktadır. Bu yol kuramsal bakımdan da normal yol olarak kabul olunmaktadır (2).

- 1) Bknz. : D. S. Gerig, Planung der sozialen Sicherheit in den unterentwickelten Ländern, Bulletin der Internationalen Vereinigung für soziale Sicherheit, VII. Jg., 1954, Nr. 3, s. 74.
- 2) Bknz. : D. Zöllner, Typologie der Redistributionsmerkmale in Systemen der sozialen Sicherung, Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft, 85. Jg., Heft 1, Berlin 1965, s. 57.

Ancak, emek geliri çok az durumlarda sınırsız olarak primlere konu teşkil etmektedir. Gerçekten birçok ülkelerde primlere artık yükselmeyeceği bir üst sınır konmuştur. Öte yandan bazı ülkelerde prim tutarına üst sınıra benzer biçimde bir alt sınır da konulmaktadır. Bu kısıtlamalar primlerin emek gelirine koşt olarak gelişmesini kısmen engellemektedir (1). Bu durumu sosyal bakımdan savunmak şüphesiz mümkün değildir.

Sosyal Sigorta primleri genellikle emek geliri üzerinden değişmez bir yüzde ile hesaplanmakla birlikte, kuramsal olarak, primlerin gelir vergisinde olduğu gibi artan oranlara göre hesaplanması da mümkündür (2). Öte yandan prim sınıfları sistemini uygulayan bazı ülkelerde, en alt gelir dilimindeki sigortalılar kısmen ya da bütünü ile primlerden bağışık tutulmaktadır. Bu yollardan kuşkusuz sigortalıların ödeyecekleri primlerle ödeme güçleri arasında daha yakın bir ilişki kurulması mümkün olacaktır. Ancak uygulamada henüz artan oranlı primlere pek rastlanılmaktadır.

Primlerin ücretler üzerinden alınmasının işgücü bakımından yoğun küçük işletmeleri, yoğun kapitalli büyük işletmelere karşı rekabet koşullarında zararlı duruma soktuğu ileri sürülmektedir (3). Bu biçimde kendilerini zararlı gören küçük işletmeciler grupları primlerin ücretler yerine, örneğin kapital tutarı ya da enerji tüketimi üzerinden alınmasının gerekli olduğunu savunmaktadır (4). Zöllner'e göre böyle bir yol teknik gelişmeyi köstekleyeceği ve iktisadi büyümeyi tehlikeye düşürebileceği için sa-

- 1) Zeitel bu nedenle, öte yandan kişisel rizikoyu dikkate almaması dolayısıyla, eşit oranlı primleri «eşit primler» olarak niteliyor. Bknz. : G. Zeitel Die Steuerlastverteilung in der Bundesrepublik Deutschland, Tubingen 1959, s. 122.
- 2) Örneğin benzeri bir şekil Almanya'da bir süre yüksek gelir gruplarındaki müstahdemler hakkında uygulanmıştır. Bknz. : D. Zöllner, Typologie der Redistributionsmerkmale in Systemen der sozialen Sicherung, a.g.k., s. 59.
- 3) Bknz. : D. Zöllner Sozialpolitik heute, Bad Godesberg, 1959, s. 51.
- 4) D. Zöllner, Sozialpolitik heute a.g.k., s. 51.

kıncalıdır (1). Kaldı ki Wartin (2) bu konu ile ilgili araştırmasında küçük işletmelerde işçi yoğunluğunun göze çarpacak derecede fazla olmadığı ve böylece ücretler üzerinden alınan sosyal sigorta primlerinin bu işletmelerin rekabet gücü üzerinde önemli bir olumsuz etki yapmadığı sonucuna varmıştır. Öte yandan Müller de küçük işletmelerin büyük teşebbüslere oranla işgücü bakımından daha yoğun olduğunu kabul etmekle birlikte sosyal sigorta primlerinin küçük işletmelerin rekabet gücünü sarsma konusunda öneminin büyütölmekte olduğu görüşündedir (3).

Primlerde Yansıma Olayı :

Yansıma sorunu çok geniş bir konudur. Kuramsal alanda henüz çözümlenmiş değildir. Bu bakımdan bu sorunu bütün yönleriyle burada çözümlenmeye çalışmak olanaksızdır. Burada yalnızca, işçi primlerinin yükünün gerçekte de işçilerce taşındığı, işveren primlerinin ise fiyatlar üzerine yansıtılmasının mümkün olduğu çok iddialı olmaksızın gösterilmeye çalışılacaktır.

Sigortalıların Ödedikleri Primlerde Yansıma Olayı :

İşçilerin, ödedikleri sosyal sigorta primlerini başka gruplar üzerine yansıma olanakları yoktur. Şüphesiz yeni konulan ya da yükseltelen sosyal sigorta primlerine koşut biçimde işçilerin ücret artışları sağlamaları mümkün olabilir. Bazı yazarlara göre bu durumda işçi primleri işverenler üzerine yansıtılmış olmaktadır. Ancak sözü geçen ücret artışlarının bu biçimde yorumlanması bizce yanıltıcıdır. Çünkü emek bir mal değildir. İşçiler için emeğin örneğin sosyal sigorta primleriyle yükselip alçalabilen, bir

- 1) D. Zöllner, Sozialpolitik heute a.g.k., s. 51.
- 2) Bknz. : Ch. Wartin - W. Meyer, Untersuchung der Möglichkeiten des Ausgleichs der gegenwärtigen Belastung durch lohnbezogene Abgaben, Untersuchung Nr. 16 des Instituts für Wirtschaftspolitik an der Universität zu Köln, Köln 1965, s. 56.
- 3) Bknz. : J. H. Müller, Die wirtschaftlichen Auswirkungen der gesetzlichen Sozialabgaben auf die lohnintensiven Mittel- und Kleinbetriebe, Konzentration in der Wirtschaft, Zweiter Band, Ursachen der Konzentration, Yayınlayan: H. Arndt, Berlin 1960, s. 1424-1449.

maliyet fiyatı yoktur. İşçiler koşulları uygun buldukça ücretlerini yükseltmeğe ve kendi görüşlerince mümkün olan en yüksek ücreti elde etmeğe çalışacaklardır.

Kuşkusuz sendikalar işçi primlerinin konuş ya da artışlarını ücret artışları ile ilgili taleplerine gerekçe olarak gösterebilirler. Hattâ işçi sendikalarının ücret artışı konusundaki istemleri gerçekten işçi primlerinden doğmuş olabilir. İşçi primleri bu şekilde toplu görüşmelerde işçi sendikalarının durumunu güçlendirecektir. Ancak ücret artışları konusunda istek uyandıran nedenler ve bu isteğin gerçekleşmesinde yararlanılan strateji ve taktik araçlarıyla ücret artışlarını mümkün kılan gerçek faktörlerin birbirine karıştırılmaması gerekir. İşçilerce ödenen sosyal sigorta primleri burada ücret artışlarını sağlayan gerçek faktörler değil, bir strateji ve taktik aracı niteliğindedir. Ücret artışları yalnızca sözü edilen strateji ve taktik sonucu sağlanmış olsa bile bu, işçi primlerinin işverenler üzerine yansıtılmış olduğu anlamına gelmez. Daha önce sendikaların ücret artışları sağlama konusundaki olanaklarını yeterince kullanmış ve zorlanmış olduklarını gösterir.

Ancak primler işçi gelirlerinin büyük kısmını götürmekte ve hayat standardını en düşük fiziksel geçim düzeyinin altına düşürmekte ise şartlar değişebilir. Bu durumda işçilerin prim yükünün bir kısmını işverenler üzerine yansıtabileceklerini kabul etmek mümkündür. Ancak uygulamada işçilerin ödemekte oldukları sosyal sigorta primlerinin gelirlerde bu ölçüde bir azalmaya yol açmadığı açıktır.

Bir an için işçi primlerinin ücret artışları sağlanarak işverenler üzerine yansıtılmış olduğunu varsayalım. Bu koşullarda da işçilerin prim yükünden kurtulmuş olabilecekleri söylenemez.

Gerçekten işverenler bu biçimde kendi üzerlerine yansıtılmış primleri ilerde göreceğimiz üzere kendi ödedikleri primler gibi fiyatlara ekleyerek tüketiciler üzerine yansıtacaklardır. Tüketiciler içindeki sigortalıların önemine paralel biçimde, işverenlere yansıtılan işçi primleri tekrar sigortalı işçiler üzerine yansıtılmış olacaktır.

O halde işçi primlerinin yükünü yalnız sigortalı işçilerin taşımakta olduğu savı kabul olunabilir.

Memurlardan alınan sosyal güvenlik prim ya da kesenekleri için de gerekli değişikliklerle benzeri görüşler ileri sürülebilir. Buna göre sözü edilen prim ya da kesenekler işveren niteliğindeki devlet ya da başka gruplar üzerine yansıtılamayacaktır. Fakat memurların ödedikleri primleri devlet üzerine yansıtmayı başardıkları varsayılacak olursa bu yük tüm toplumca çekilecektir. Ancak bu yükten memurlara düşecek pay, bunların toplam devlet gelirlerine katkıları ölçüsünde olacaktır. Bu ise devletin gelirlerini finansman biçimi, memurların toplum içindeki sayısal önemi, ulusal gelirden aldıkları pay, vergi sistemleri gibi faktörlere göre değişecektir. Yukarıdaki açıklamalardan, memurların prim yükünü devlet üzerine yansıtıkları varsayıldığında bu yükten az bir bölümünün tekrar bunlar üzerine döneceği sonucu çıkmaktadır. Ancak bu biçimde düşünüş yanıltıcıdır. gerçekte işçi ve memurları bir sigortalı bütünü içinde görmek zorunludur. Çünkü memurlar yaptığımız varsayımına göre başka gruplar üzerine yansıtılabildikleri prim yüküne karşın, başka grupların prim yüküne katılmak zorunda kalacaklardır.

Bağımsız çalışanların ödedikleri sosyal sigorta primlerinin başka gruplar üzerine yansıtılıp yansıtılmaması başka faktörler yanında bunların davranış biçimlerine bağlı olacaktır.

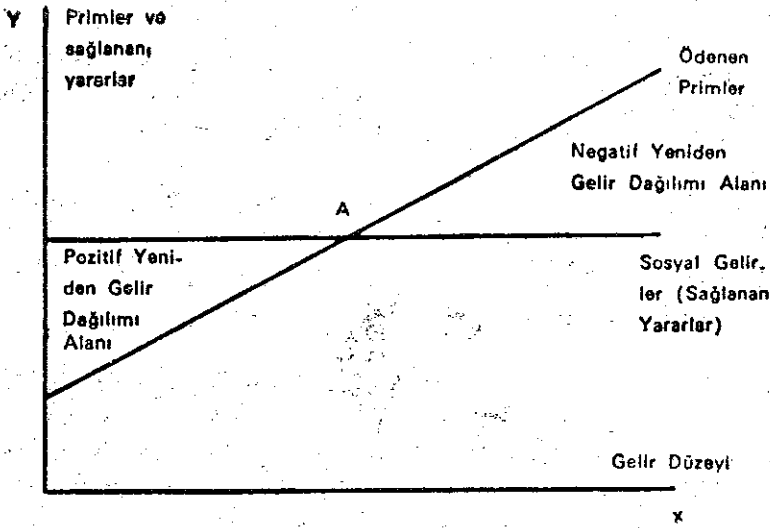
Büyük işletme sahiplerinin ödedikleri kişisel sosyal güvenlik primlerini maliyetlere katma yoluna gitmeyecekleri, böylece herhangi bir yansımanın olmayacağı ileri sürülebilir. Ancak bu primlerin toplam primler içindeki önemi çok küçüktür.

Esnaf ve sanatkâr ve başka bağımsızların davranış biçimlerini kestirmek güçtür. Bu nedenle bunların ödedikleri sosyal güvenlik primlerini ürettikleri mal ve hizmetlerin maliyetlerine katıp katmayacaklarını kesin bir biçimde söylemek olanaksızdır. Her iki yönde davranışlar söz konusu olabilir.

Hemen hemen bütün ülkelerde sosyal güvenliğin kapsadığı kişilerin ödedikleri primler bu kişilerin vergi matrahından düşülmektedir. Böyle olunca bu kişilerin ödeyecekleri vergiler azal-

makta ve böylece sosyal güvenlik primlerinin bir bölümü devlet üzerine yansıtılmış olmaktadır. Bu bölüm, prim ödeyen kişilerin girdikleri en son vergi diliminin yüzdesine eşit oranda olmaktadır. Ancak bu biçimde geliri azalan devlet, ceteris paribus, ek finansman kaynaklarına gereksinme duyacaktır. Bu ek finansman kaynağının yükü başkaları yanında sosyal güvenlik prim yükünü devlete yansıtanların cebinden çıkacaktır. O halde prim yükünün devlete yansıtılması da sonul bir yansıma değildir.

Kuşkusuz sigortalıların ödedikleri sosyal güvenlik primleri başka gruplar üzerine yansıtılmasa bile sigortalıların kendi içinde bir yeniden gelir dağılımı doğurmaktadır. Gerçekten sosyal güvenlik primleri, özel sigortalarda olduğu gibi salt kişisel rizikoya göre değil, ücretler üzerinden alınmaktadır. Sözü edilen sigortalılar arası yeniden gelir dağılımını daha kolay açıklayabilmek amacıyla biran için sigortalılara sağlanan sosyal gelirleri eşit kabul edelim. Hansmeyer (1) böyle bir varsayıma dayanarak

1) Bknz.: K. H. Hansmeyer, Effekte der Einkommensverteilung in der sozialen Krankenversicherung, Gesetzliche Krankenversicherung in einer freiheitlichen Gesellschaft, Toplu eser, yayınlayan W. Schreiber, Berlin 1963, s. 109.

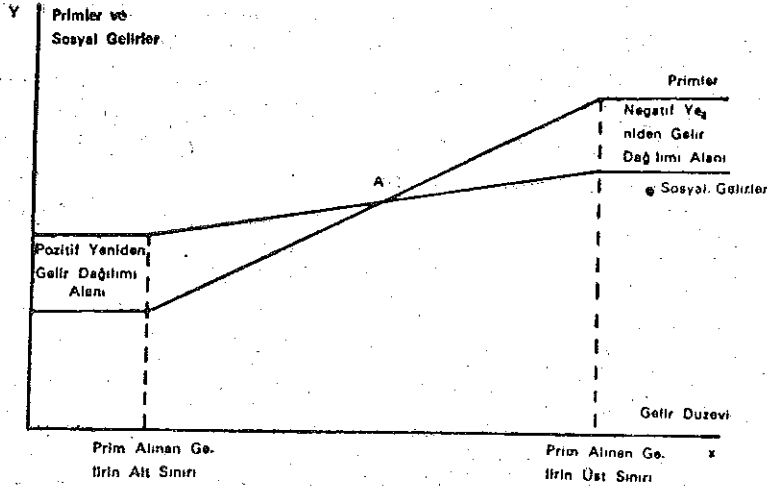
primlerin yeniden gelir dağılımı yaratacağı etkisini yukarıdaki grafik yardımıyla açıklamaktadır.

Grafiğe göre gelir düzeyi (X eksen) yükseldikçe, sigortalılarca kesin rakam olarak ödenen primlerin tutarı artmakta; bunlara sağlanan yararlar ise değişmemektedir. A noktasında sigortalıların ödedikleri primlerle bunlara sağlanan yararlar birbine eşittir. Gelir düzeyi bakımından bu noktada bulunan sigortalıların ödedikleri sosyal sigorta primlerinden dolayı herhangi bir zarar ya da kazançları yoktur. A noktasından sola doğru gidildikçe ödenen primlerin miktarı düşmektedir. İşçi primleri, gelir dağılımını, gelir düzeyi, başka deyişle ödedikleri primler bakımından bu bölgede bulunan sigortalılar yararına değiştirmektedir. A noktasından sağa doğru gidildikçe sigortalılarca ödenen primlerin tutarı artmaktadır. Gelir düzeyi bakımından bu bölgede bulunan sigortalılar kayıplara uğramaktadırlar.

Yukarda koyduğumuz, sigortalılara sağlanan yararların eşitliği varsayımı, gerçeğe kısmen uygundur. Aslında sosyal gelirlerin büyük bir bölümü (parasal sosyal gelirler), sigortalının emek geliri ve böylece ödediği primlerle koşutluk taşımaktadır.

Öte yandan bir çok ülkede sigortalıların ödeyecekleri primlere alt ve üst sınırlar konulmaktadır. Bilindiği üzere Türkiye'de de sigortalıların prim ödeyecekleri gelir düzeyine bu biçimde alt ve üst sınırlar konulmuştur. Bu faktörler göz önünde bulundurulduğunda, sigortalıların ödedikleri primlerin yol açtığı sigortalılar arası yeniden gelir dağılımının gerçekte yukarıdaki grafikte gösterildiğine oranla daha az olacağı anlaşılacaktır. Gerçekten yukarıdaki grafik sözü edilen faktörlere göre düzeltilindiğinde aşğıdaki biçimi almaktadır.

Grafikte de görüleceği gibi prim alınan gelirin alt sınır noktasında sola ve üst sınır noktasından sağa doğru gidildikçe sosyal gelir ve primler çizgileri arasındaki aralık artık büyümemekte aynı kalmaktadır. Çünkü bu bölgede primler ve sosyal gelirler yatay eksene ve böylece birbirine paralel bir gelişim izlemektedir. Böylece anılan bölgelerde negatif ve pozitif yeniden gelir dağılımını gösteren alanlar ilk grafiğe göre küçülmektedir. Öte

yandan aynı biçimde, alt ve üst sınır noktaları arasındaki bölgede de primler ve sosyal gelir çizgileri arasındaki negatif ve pozitif yeniden gelir dağılımını gösteren alan da daralmaktadır. Çünkü bu bölgede yukarıda yaptığımız basitleştirici varsayımın tersine sigortalıların gelir düzeyi yükseldikçe yalnız ödedikleri primler artmamakta aynı zamanda daha yavaş bir hızla da olsa elde edecekleri sosyal gelirler de yükselmektedir.

Türkiye’de geliri, prim alınan alt gelir düzeyinin altında olanların prim farkını işverenler karşılamak zorundadır. Ancak uygulamada ücretler, çoğu zaman bu alt sınır gelirin üzerine çıkmakta ve işverenlerin böyle bir katkıda bulunması gerekli olmamaktadır. Çünkü alt sınır uzun zaman değiştirilmezken, nominal ücretler çok hızlı bir artış göstermektedir. Ancak kuramsal olarak alt sınırın altında gelirlerin bulunduğu varsayılacak olursa, bu gelir sahipleri alt sınır geliri üzerinden sosyal gelir alacaklar, fakat bu gelire göre daha düşük prim ödeyeceklerdir. Bu durumda pozitif gelir dağılımı grafikte görülen taralı alan kadar büyüyecektir. Ancak bu taralı alan içindeki pozitif yeniden gelir dağılımı yüksek gelirlilerin aleyhine olan bir sigortalılar arası yeniden gelir dağılımını değil; işverenlerle, geliri alt sınırın altındaki sigortalılar arasında bir gelir aktarımını göstermektedir.

İşverenlerin bu yükü gerçekte sonul olarak taşıyıp taşımadıkları ya da başka deyişle başka gruplar üzerine yansıtıp yansıtmadıkları sorunu işveren primlerinin yansımaya koşulları incelenirken açıklığa kavuşacaktır.

İşverenlerin Ödedikleri Primlerde Yansımaya Olayı :

İşverenler ödedikleri sosyal sigorta primlerini fiyatlar yoluyla tüketiciler, ya da bazı durumlarda üretim faktörleri, özellikle ücretler yoluyla geriye doğru sigortalılar üzerine yansıtmaya ve kârlarının azalmasını önlemeye çalışacaklardır. Soruna uzun süreli açıdan bakıldığında işletmelerin bunda başarı sağlamakta oldukları söylenilebilir. Çünkü büyük işletmelerin, ceteris paribus, sosyal sigorta primi ödemedikleri ya da daha düşük oranda prim ödedikleri dönemlere oranla, kâr marjlarının azalmış olacağı ileri sürülemez. Ancak kısa süreli olarak yansımada aksama ve sürüşmeler olabilir. Aşağıda kısa süreli yansımaya koşullarını inceleyerek işverenlerin primlerini asıl olarak fiyatlar yoluyla tüketiciler üzerine yansıtacaklarını göstermeğe çalışacağız.

Yukarda işveren primlerinin dolaylı vergilere benzetildiği belirtilmişti. Bu tip vergiler işletmelerin üretim maliyetine girmektedir (1). Öte yandan işverenler sosyal sigorta primlerini bir ek ücret olarak görmektedirler. Bu açıdan da bakıldığında işveren primlerinin üretim maliyetlerine katılacağını kabul etmek mümkündür. İşletmeler sosyal sigorta primlerini kârlarından karşılamak istemeyeceklerdir. İşletmeler primleri fiyatlar yoluyla tüketiciler üzerine yansıtmaya çalışacaklar ve satış fiyatlarını arttıracaklardır (2).

Recktenwald'a göre piyasa biçimi tam rekabet ise bireysel olarak işletmeler fiyatlarını yükseltmezler. Çünkü bunlar, toplam üretim içindeki payları küçük olduğundan, piyasa fiyatlarını etki-

1) Bknz. : H. Haller, Finanzpolitik, Tübingen-Zürich 1965, s. 118.

2) Örneğin bknz. : H. Haller, Finanzpolitik, a.g.k., s. 118. Aynı yazar: Die Steuern, Tübingen 1965, s. 294.

leyemezler. Buna karşılık diğer bazı iktisatçılar, örneğin E. R. A. Seligman (Die Lehre von der Steuerüberwälzung, Almanca çevirisi, Jena 1927) zıt görüştedir. Bu görüşe göre tam rekabet piyasasında da işletmeler vergilere dayanan maliyet artışlarını satış fiyatlarına eklerler.

Tam rekabet piyasasında, birey olarak işletmelerin piyasa fiyatlarını etkileyemeyeceği bir gerçektir. Ancak dolaylı vergiler bütün işletmelerin marjinal ve ortalama maliyetlerini aynı zamanda arttıracaktır. Bundan dolayı her işletmenin, diğerlerinin de aynı biçimde davranacağını düşünerek, maliyet artışlarını satış fiyatlarına yansıtma yoluna gitmesi beklenir bir durumdur. Ancak böyle bir davranış biçiminin tek olasılık olacağını ileri sürmek güçtür. Fakat uygulamada hiçbir piyasa tam rekabetin var olmadığını, bu nedenle işletmelerin fiyatları etkileme olanaklarına sahip bulduklarını ve dolaylı vergileri fiyatlara yansitmaya çalışacaklarını kabul etmektedir (1).

Müteşebbislerin fiyatlarını arttırma yerine faktör fiyatlarını düşürmeye çalışmaları da kuramsal olarak aynı derecede mümkündür (2). Ancak faktör fiyatları çoğu kez sözleşmelerle oldukça uzunca süreler için bağlanmış durumdadır. Öte yandan faktör arzı da örgütlenmiş piyasalar yardımıyla yüksek sayılacak bir esneklik kazanmıştır. Bu nedenlerden ötürü müteşebbisler gerçekte primleri önce ürünlerinin fiyatlarını yükselterek yansıtma yolunu seçeceklerdir.

İşletmelerin mallarını daha yüksek fiyatlarla satabilmesi, başka deyişle fiyatların gerçek olarak yükselmesi makro ve mikro ekonomik bakımdan bazı koşullara bağlıdır.

- 1) Bknz. : H. C. Recktenwald, Steuerüberwälzungslehre, Berlin 1966, s. 92-93 ve 124.
- 2) Schreiber işveren primlerinin bu yoldan tümüyle ve kesinlikle işçiler üzerine yansıtılacağını ileri sürmektedir. Bu yazara göre sosyal sigorta primleri fiyat artışları yoluyla tüketiciler üzerine yansıtılmaz. Ücretlerin düşürülmesi mümkün olmasa bile işverenler ücret artışlarını durdurarak ya da yavaşlatarak prim yükünü işçiler üzerine yansıtırlar. Bknz. : W. Schreiber, Sozialpolitik für Europa-Sozialpolitik neuen Stils, Die Aussprache, Dez. 1963, Nr. 12, s. 320-321.

Makro ekonomik bakımdan işveren primlerinin fiyat yükselişleri biçiminde tüketiciler üzerine yansıtılabilmesi için toplam talepte bunu karşılayan bir artışın doğmuş olması gerekir (1).

O halde işveren primlerinin yansıtılabilirliği konusunda bir kara- ra varabilmek için önce sosyal sigortaların, maliyet artışlarına koşut olarak toplam talepte bir artışa yol açıp açmadığını araştırmak zorunlu olmaktadır.

Müteşebbisler örneğin yeni konulan ya da arttırılan sosyal sigorta primleri ile artan giderlerini, ya kredilerini arttırarak (2) ya da boş duran parasal kaynaklarını harekete geçirerek karşılayacaklardır. Müteşebbislerin, örneğin vergilerini ödemek için aldıkları kredileri arttırdıklarını tecrübeler doğrulamaktadır (3). Her iki durumda da ödenen sosyal sigorta primleri toplam talepte artışlara yol açacaktır. Çünkü müteşebbisler normal olarak ödedikleri sosyal sigorta primlerinden dolayı tüketim (4) ve yatırım(5)

- 1) Yansıma konusu üzerinde araştırmalar yapmış İktisatçı ve maliyeciler dolaylı vergilerde yansımanın başarılışını bu koşula bağlamaktadırlar. Örneğin bkz. H. Haller, Finanzpolitik, a.g.k., s. 113; H. C. Recktenwald, Steuerüberwälzungslehre, a.g.k., s. 92-93; J. Niehans, Die Wirkungen von Lohnerhöhungen, technischen Fortschritten, Steuern und Spargewöhnheiten auf Preise, Produktion und Einkommensverteilung, Schriften des Vereins für Socialpolitik, NF, Bd. 17, Einkommensverteilung und technischer Fortschritt, Yayınlayan: E. Schneider, Berlin 1959, s. 9 vd.
- 2) Müteşebbisler vergi ya da sosyal-sigorta primlerini ek krediler yardımıyla ödediklerinde, bu krediler için ödenecek faizler de üretim maliyetini arttıracaktır. Sosyal Sigorta primleri ile birlikte, artan faiz yükünün de yansıtılması söz konusu olacaktır. Ancak burda bu konu bizi ilgilendirmemektedir. Fakat primlerin yansıma koşullarının bu faizler içinde geçerli olacağı, söylenilebilir.
- 3) Bknz. : H. C. Recktenwald, Steuerüberwälzungslehre, a.g.k., s. 93.
- 4) İşverenlerin tüketimi kârlarının çok küçük bir kısmından oluşmaktadır. Normal olarak kârın bir miktar azalması tüketimin kısılmasına yol açmaz. Kaldı ki işverenlerin prim ödemeleri ile henüz kârları kısılmış olmamaktadır. Müteşebbisler Sosyal Sigorta primlerini yansıtabileceklerini ve kârlarının azalmayacağını düşüneceklerdir.
- 5) Yatırım eğilimini etkileyen faktörler konusunda bakın z.: W. Ehrlicher, Geldkapitalbildung und Realkapitalbildung, Tübingen 1956, s. 106 vd.

harcamalarını kısmayacaklardır. Tersine sosyal sigorta primlerinin yatırım harcamalarını arttıracığını ileri sürmek mümkündür. Çünkü sosyal sigorta primlerinin iş gücü üzerinden alınması bu üretim faktörünün fiyatını yükseltecektir. İşletmeler bu durumda üretim maliyetlerinin artışı önlemek ve daha ucuz üretime geçmek için faktör bileşimini değiştirerek bir kısım iş gücü yerine kapital kullanmaya çalışacaklardır. Daha yoğun kapitalli üretime geçiş yeni yatırımları gerektirecektir. Böylece yatırımları gerektirecektir. Böylece yatırım eğilimi artacaktır. İşletmeler bu yönden de kredi taleplerini artıracaklardır.

Sosyal sigortalar ise aldıkları primleri kısırlaştıracak değildirler. Sosyal sigortaların finansman sistemi dağıtım usulü ile yürütülüyorsa bütün prim gelirleri herhangi bir gecikme olmaksızın carî sigorta giderlerine ve bazen de örneğin Türkiye'de olduğu gibi aynı zamanda sigortaların görevleri ile ilgili alanlardaki yatırımlara harcanarak tekrar ekonomik akıma girecektir (1).

Sosyal sigortalar kapitalizasyon sistemine göre finanse edilmekte iseler prim gelirleri kısmen yukardaki gibi sosyal sigortaların carî gider ve yatırımlarında kullanılacak kısmen de fon birikimine ayrılacaktır. Fakat biriken fonlar sosyal sigortaların kasalarında tutulmayıp örneğin devlete, sermaye piyasası ve bankalara verilecektir. Böylece toplam gelirler tüketim ya da yatırım harcamaları biçiminde tekrar ekonomiye dönecektir. Görülüyor ki her iki durumda da sosyal sigorta primleri tümüyle ekonomiye dönmektedir.

Burada işveren primlerinin yansıma koşulları araştırılmakla birlikte sosyal sigortaların toplam talep üzerine etkisini saptamak için işçi primlerinin de göz önünde tutulması gerekir. Türkiye'de işçiler genel olarak tasarruf yeteneği taşımadıklarından ödedikleri primleri tüketimlerini kısarak karşılayacaklardır. An-

1) İşletme tekniği açısından gerekli bazı küçük fonlar ise bankalar yolu ile tedavüle dönebilecektir. Bu fonlar ve bir miktar para sigorta kasalarında beklese bile bunların kantitatif önemi, ihmal edilebilecek kadar küçüktür.

çak sosyal sigortaların bu primler karşılığında yaptığı harcama ve plasmanlar, tüketim harcamalarını yeniden yükseltecektir. O halde toplam tüketim harcamalarında bir azalma olmayacaktır. Hatta prim ödeyen sigortalılar negatif tasarruflarda bulunabileceklerinden, öte yandan sosyal sigorta harcamalarından dolayı geliri artanların tüketim eğilimi yükselebileceğinden toplam tüketim harcamalarında bir artış doğabilecektir.

Diğer bir husus sosyal sigortaların; prim gelirlerini mal ve hizmet tüketiminde kullandıkları oranda bu harcamaların Haavelmo Teoremi gereğince bir çoğaltan etkisi doğuracağıdır. Bu etki bir ek talebin doğmasına yol açacaktır.

Bilindiği üzere Haavelmo teoremine göre kişisel tüketim eğilimi ve özel yatırımlar aynı kalmak koşulu ile, devletçe mal ve hizmetler karşılığında harcanan her vergi ulusal gelirden kendi tutarı kadar (1) bir artış yaratacaktır (2). Çünkü devlet vergilerle ekonomiden çekmiş olduğu satın alma gücünü mal ve hizmet tüketimi yoluyla tekrar ekonomiye enjekte etmiş olmaktadır. Böylece özel kesimin talebinde herhangi bir değişme olmamaktadır (3). Fakat devletin tükettiği mal ve hizmetlerin karşılığını oluşturan

- 1) Fakat mal ve hizmet karşılığı harcanan vergileri ödeyen grupla bu harcamalardan gelir sağlayan grubun tüketim eğilimleri farklı ise toplam talepteki artış duruma göre mal ve hizmet karşılığı harcanan vergi tutarından daha fazla ya da düşük olabilecektir.
- 2) Bknz. : T. Haavelmo, Multiplier Effects of a Balanced Budget, *Econometrica*, Okt. 1945, Türkçe Çevirisi, Denk Bir Bütçenin Çarpan Tesirleri, Çeviren: I. Önder, İktisat Fakültesi, Maliye Enstitüsü Tezleri, Üçüncü seri, İstanbul 1967 s. 92-101; H. T i m m., Bemerkungen zum multiplikativen Effekt eines wachsenden ausgeglichene Budgets, *Finanzarchiv*, NF, Bd. 18, Nr. 1, 1957, s. 1-12; Ayrıca bknz. : E. S c h n e i d e r, Einführung in die Wirtschaftstheorie, Teil III, Tübingen, 1967, s. 276 vd.
- 3) Vergilerin tahsili ile harcanışı arasında bir zaman geçebileceğinden özel kesimin talebinde bir gecikme olabilecektir. Ancak uygulamada devlet gelirlerinin sağlanması ile bunların harcanışları aynı zamanda birlikte yürütüldüğü ve bankalara kasa hizmetleri gördürüldüğü için bu gecikmenin zaman ve tutar bakımından önemi büyük değildir.

satın alma gücü ek talep doğurarak toplam talebi arttırmış olmaktadır. Bu toplam talep konjonktürün durumuna göre ulusal gelirde gerçek ya da nominal artışlar doğuracaktır.

Haavelmo teoremi vergiler için düşünülmüş olmakla birlikte bizzat sosyal sigorta gelir ve giderleri için de geçerlidir. Gerçekten sosyal sigorta primleri de vergiler gibi zorunlu olarak alınmakta ve belirli amaçlara harcanmaktadır. Vergilerle sosyal sigorta primleri arasında yalnız biçimsel fark bulunmaktadır. Bu primlerden, sigortalılara sağlanan mal ve hizmet biçimindeki sosyal gelirlerle sosyal sigorta yönetim giderleri için yapılan harcamalar yukarıda açıklandığı gibi ek mal ve hizmet talebi yaratmaktadır. Ancak sosyal sigorta harcamalarının devlet harcamalarına oranla ek talep yaratma katsayısı daha düşüktür. Başka deyişle bu katsayı 1'den küçüktür. Çünkü sigorta yönetim giderlerinin etkisi devlet yönetim giderlerinden farksız olmakla birlikte sosyal sigortaların mal ve hizmet biçiminde sağladığı sosyal gelirler kısmen kişilerin kendi yapacakları harcamaların yerine geçecektir. Gerçekten sosyal sigortalar sigortalılara örneğin sağlık yardımları yapmış olsalardı, sigortalıların sağlık mal ve hizmetleri tüketimi sıfıra düşmeyecekti. Ancak azalacaktı. Bu azalış gelir düzeyinin yetersizliğinden dolayı Türkiye'de fazla olacaktı.

Sosyal sigortaların Haavelmo teoremi uyarınca toplam talebi arttırıcı yönde başka bir etkisi devlete kredi olarak verilen sigorta fonlarından doğmaktadır. Devletin bu fonları mal ve hizmet tüketiminde kullandığı çapta aynı teorem gereğince yukarıda değinilen koşullarda bir ek talep doğacaktır.

Sosyal sigortaların toplam talebi arttırıcı etkilerinden biri de fiyatlar yükselirken tüketicilerin tasarruflarını azaltacakları ve hatta bazı tüketicilerin eski tüketimlerini sürdürebilmek için bir miktar tüketim kredisi bile alacaklarıdır (1). Türkiye'de işçile-

1) Bknz. : H. C. Recktenwald, Steuerüberwälzungslehre, a.g.k., s. 92-93. Fakat tüketicilerin kredi ile ya da rezervlerini kullanarak tüketimlerini finanse etme olanaklarının çok dar olduğuna (Bknz. : H. Haller, Finanzpolitik, a.g.e., s. 112. Aynı yazar: Die Steuern, a.g.e., 307) ve bunun toplam talep üzerine etkisinin kantitatif olarak önemsiz kalacağına işaret edelim. Ancak örneğin ücretlerde bir yükselme bekliyorlarsa tüketiciler eski tüketim seviyelerini devam ettirebilmek için tasarruflarıyla kredi olanaklarını kullanma yoluna gidebilirler.

rin gerçekte tasarruf yapmaları pek mümkün olmadığı için tasarruflarını azaltmaları söz konusu olmayacaktır. Ancak Türkiye'de bakkal, terzi ve benzerlerine borçlanmalar önem kazanabilir.

Sosyal sigortalar çalışan sigortalılardan, tüketim eğilimi bunlara oranla daha yüksek olan emekli ve malûllere (1) doğru gelir aktardığından dolayı da toplam talepte artışlar yaratacaktır. Ancak Türkiye'de küçük bir grup dışında sigortalıların tasarruf yeteneği pek yoktur. Öte yandan çalışan kuşakla yaşlı kuşak çoğunlukla birlikte yaşamaktadırlar. Bu bakımdan her iki grubun tüketim eğilimleri gerçekte farksızdır, denilebilir. O halde Türkiye'de sosyal sigortaların bu açıdan toplam talep üzerine etkisi pek yoktur.

Yukardaki açıklamalardan sosyal sigortaların primlerin yansıtılabilmesi için toplam talepte gerekli ölçüde yükselmeler doğurmakta olduğu sonucu çıkarılabilir. Yükselen toplam talep, sosyal sigorta primlerinin eklenmesiyle fiyatları yükselen malların sürümü ve böylece prim yükünün tüketiciler üzerine yansıtılmasını mümkün kılar.

Klasiklere göre de genel bir dolaylı vergi zorunlukla fiyat artışlarına yol açar. Ancak klasikler görüşlerini başka argümanlara dayandırmaktadır. Bunlara göre genel bir dolaylı vergi her işletmenin marjinal maliyetini yükseltir, hasılatını düşürür. İşletmeler tam rekabette fiyatlarını yükseltme yeteneği taşımadıklarından üretimlerini ve arz miktarını fiyatlara uydururlar, başka deyişle düşürürler. Uzun sürede, yeni bir denge oluşuncaya kadar marjinal işletmeler piyasadan çekilirler. Bu faktör, fiyatları yükseltir. Klasik teori bu sonuca varırken kısmi denge teorisine dayanmakta ve tek bir mal üzerinden alınan verginin sonuçlarını genelleştirmektedir. Klasik teori bu genelleştirmeyi yaparken, bütün malların vergilendirilmesi durumunda piyasadan ayrılan marjinal işletmelerin ya da boşalan üretim faktörlerinin uzun sürede nereye kayacakları sorununa cevap vermemektedir. Bu teo-

1) Bunların gelir düzeyi düşük olduğundan tüketim eğilimlerinin yüksek olacağı kabul olunabilir. Bununla birlikte bu konunun henüz tartışmalı olduğunu ve zıt yönde görüşlerin de bulunduğunu belirtelim.

ri toplam talepte doğacak değişiklikleri de göz önünde bulundurmamaktadır (1).

Sosyal sigorta primlerinden dolayı yatırımların artışının verimliliği yükselteceği beklenebilir. Bu durum maliyet, üretim, toplam talep ve faktör fiyatları arasında daha yüksek düzeyde (2). yeni reel dengeler doğurabilir. Bu koşullarda sosyal sigorta primlerinin fiyatlara yansıtılmamış olduğu ileri sürülemez. Çünkü nedeni sosyal sigortaların yol açtığı yatırımlar olsa bile, verimlilik artışı ve başka koşulların yukarıda değinilen makro büyüklükler üzerine etkilerini sosyal sigorta primlerinin etkilerinden ayrı düşünmek zorunludur.

Bazı araştırmacılar toplam talep artışlarının dolaylı vergilerin yansımaları için yeterli olmayacağı, aynı zamanda ekonominin tam istihdam durumunda bulunmasının gerekli olduğu sonucuna varmışlardır (3). Bunlara göre düşük istihdamda yükselen toplam talep fiyatları değil üretimi artırır. O halde yansıma mümkün olmaz. Ancak bu araştırmacılara göre ekonomi tam istihdam durumuna geçer geçmez yansıma koşulları kendiliğinden doğar ve yansıma başarılıdır. O halde söz konusu olan yansımanın tam istihdam dönemine kadar gecikmesidir.

Bizce, örneğin bütün işletmelerin maliyetlerini aynı oranda arttıran genel bir dolaylı verginin düşük istihdam durumunda da tam olarak yansıtılması mümkündür. Çünkü düşük istihdam düzeyinde işletmeler sürümlerini arttırabilmek için aslında da fiyatları gereğince indirmiş ve mevcut olanakları kullanmış olacaktır. Şimdi işletmelerin örneğin yeni bir dolaylı vergiyi fiyatlar üzerine yansıtılmaları fiyatları vergi tutarı kadar daha düşürmeleri anlamına gelecektir. Böyle bir davranış bizce gerçeğe daha

- 1) Bknz. : H. C. Recktenwald, Steuerüberwälzungslehre, a.g.k., s. 94.
- 2) Verimlilik artışı primlerin yol açtığı maliyet artışının üzerinde olur, bu fark ücret artışları ile giderilmez ve para arzı da ona göre ayarlanırsa fiyatların düşmesi de söz konusu olabilir.
- 3) Bknz. : H. C. Recktenwald, Steuerüberwälzungslehre, a.g.k., s. 107 ve 174; C. J. Wirkungen der freiwilligen sozialen Leistungen der Unternehmen auf Preise und Einkommen, Diss, Freiburg i. Br. 1965, s. 58 vd.

az yakın olacaktır. Çünkü bu durumda işletmelerin vergi yükünü fiyatlara yansıtmaya çalışacakları daha akla yakındır. Toplam talep tükseklığı için işletmeler bunda başarı da sağlayabileceklerdir. Şüphesiz toplam talepteki artış vergilerin yansıtılması için gerekli olduğundan daha yüksekse, düşük istihdam koşulları devam ettiği süre fiyatlar, eski fiyatlara yansıtılan verginin eklenmesiyle elde olunacak düzeyin üzerine çıkmayacaktır. Bu durumda işletmelerin maliyet artışları artık söz konusu olmadığı için fiyatlar yerine üretim artacaktır.

Aynı varsayımlardan hareket edilmek kaydıyla sosyal sigorta primlerinin yansıma durumu da yukarıda açıklandığından farklı olmayacaktır (1).

Yukarıdaki açıklamalarda açıkça belirtilmemiş olmakla birlikte para arzının esnek olduğu varsayılmıştır. Gerçekte de yeni konulan ya da arttırılan bir vergi ya da sosyal sigorta primi sonucu fiyat artışları normal görüleceği için merkez bankası para arzı ve toplam talepteki genişlemeyi engelleyici bir politika izlemeyecektir.

Fakat buna rağmen Merkez Bankasının bazı durumlarda ters yönde bir para ve kredi politikası izliyerek toplam talepteki artışı engellemeye çalışması mümkün olabilir. Öte yandan ekonomi çok kötümser bir ortam içinde bulunursa müteşebbisler kredi almaktan ve yatırımlara girişmekten kaçınabilirler. Bu durumda toplam talep işveren primlerinin tutarından daha az artabilir, hiç artmayabilir ya da azalabilir.

Bu koşullarda primlerini fiyatlar üzerine yansıtmada başarısızlığa uğrayan işverenler, bunları üretim faktörleri üzerine yansıtmayı deneyebilirler. Bunda da başarısızlığa uğrarlarsa fiyatları ya da üretimi ya da her ikisini düşürme yoluna gidebilirler. Fiyatların düşürülmesinden burada kasıt bunların yansıma çabasından önceki eski düzeyine indirilmesi ya da yaklaştırılması

1) Mikro ekonomik bakımdan önem taşıyan bazı hususlar üzerinde biraz ilerde durulacaktır.

dir. Primlerin yükünü, fiyatların düşürülmesi durumunda işverenler, üretimin kısılması halinde ise tüketiciler çekecektir. Üretimin kısılması söz konusu olduğunda aynı zamanda işverenlerin kârları da azalacaktır. Ancak bunun yansıma ile karıştırılmaması gerekir (1). Çünkü tüketicilerin ödeyecekleri yeni fiyatlar yansıtılan işveren primlerini de kapsayacaktır.

Ancak büyüyen bir ekonomide uzun sürede, para arzı sabit tutulamayacağı ve esneklik kazanacağı için primlerin fiyatlar üzerine yansıtılması mümkün olacaktır.

Makro bakımından yansıma koşullarının doğması ve işveren primlerinin fiyatlar yoluyla tüketiciler üzerine yansıtılabilmesi şüphesiz her iktisadi kesim ve işletmece primlerin aynı ölçüde yansıtılabileceği anlamına gelmez. Gerçekte çeşitli iktisadi kesimler ve işletmeler arasında sosyal sigorta primlerini yansıma bakımından farklılıklar olabilir.

Çünkü sosyal sigorta gelir ve giderleri iktisadi kesimler arasında talep kaymalarına yol açacaktır. Gerçekten sosyal sigorta primlerini ödiyenlerin talep edecekleri mal ve hizmetlerle sosyal sigortaların harcama ve fonlarının, talebini arttıracığı mal ve hizmetler aynı değildir. Örneğin sosyal sigortalar sayesinde sağlık mal ve hizmetlerine talep artacaktır. Öte yandan çeşitli sektörlerde talebin fiyat esnekliği değişiktir. Bu nedenle çeşitli kesimlerdeki işletmeler sosyal sigortaların parasal olarak doğuracağı toplam talepteki artışlardan eşit oranda yararlanamayacaktır.

Sosyal sigorta primleri çeşitli iktisadi kesimlerde maliyetleri değişik oranlarda arttırmaktadır (2). Bu durum sektörler arası talebi etkileyecektir. Örneğin talebin fiyat esnekliği eşit kabul

1) Bknz. : H. Haller, Steuern, a.g.k., s. 302 vd. H. C. Recktenwald, Steuerberwältzungslehre, a.g.k., s. 97.

2) Çünkü primler emek faktörü, başka deyişle iş gücü istihdamı üzerinden alınmaktadır. Üretimlerinde yoğun iş gücü kullanan işletmeler yoğun kapitallî olanlara oranla daha fazla prim ödemektedirler.

olunacak olursa, talep, görece olarak, maliyeti fazla artan kesimlerde düşecek maliyeti az artan kesimlerde yükselecektir.

Bu faktörler iktisadi kesimler arasında talebin dağılımında değişiklik doğuracaktır. Genel bir yansımanın başarılı olması na rağmen, talep oranında görece bir düşme doğmuş olan kesimlerdeki işletmelerin kârları azalacaktır. Talep oranında görece artışlar sağlayan kesimlerde kârlar artacaktır. Kâr tutarındaki değişiklikler duruma göre sürüm ya da fiyatlardaki veya her ikisindeki artış ve düşüşlerden doğacaktır.

Bu durum şüphesiz yansımanın kısmen başarılmadığı anlamına gelmez. Kesimlere göre, kâr, sürüm ve fiyatlardaki değişiklikler talep kaymalarının bir sonucudur; yansıma ile ilgili değildir (1). Recktenwald'a göre çeşitli kesim ve işletmelerin kârlarındaki artış ve kayıplar birbirini karşılayacaktır (2). O halde ortalama olarak yansıma başarılı olacaktır.

Ancak uzun sürede, talep oranının düştüğü sektörlerde yatırımlar görece olarak azalma, buna karşılık talep oranının yükseldiği kesimlerde artma eğilimi göstereceğinden sektörler arasında doğan arz ve talep yoğunluğu yansıma koşulları bakımından farklar giderilmiş olacaktır (3).

Sosyal sigorta primleri ücretler üzerinden alındığı için aynı iş kolunda çeşitli işletmelerin emek ya da sermaye yoğun üretim biçimine göre, maliyetlerini değişik oranlarda arttıracaktır. Bu da kesimler arasında olduğu gibi, işletmeler arası kâr durumunu da etkileyecektir. Bazı işletmelerin kârları artacak bazılarının azalacaktır. Fakat bu, yukarıda değinildiği gibi, makro bakımdan yansımayı engellemeyecektir.

1) Bknz. : H. Haller, Die Steuern, a.g.k., s. 303-304.

2) Bknz. : H. C. Recktenwald, Steuerüberwälzungslehre, a.g.k., s. 89.

3) Piyasa biçimi, rekabetten uzaklaşarak tam tekele yaklaştıkça, bu farklılığın giderilmesi güçleşecektir. Gerçekten talep oranının arttığı sektörlerde tekeli bu ölçüde yatırım yaparak arzı artırmak yerine fiyatları en yüksek kâr noktasında tutmayı tercih edecektir. Fakat talep oranının düştüğü sektörlerde tekeli de yatırımlarını kısacaktır.

Öte yandan uzun sürede maliyeti fazla artan işletmeler üretim tekniğinde değişiklik yaparak maliyet artışlarında yoğun kapitalli işletmelerle aralarındaki farkı gidermeye çalışacaklardır.

Yukardaki açıklamalar kamu iktisadî teşebbüslerince, bu teşebbüslerde çalışanlar için, ilgili sosyal güvenlik örgütlerine ödenen primi ve benzeri katkılar için de geçerlidir. Kamu görevi gören memurlar için devletin işveren niteliği ile T.C. Emekli Sandığına yaptığı ödemeler ile başka sosyal güvenlik harcamalarının yansıma koşulları ise aşağıda sosyal güvenliğe yapılan devlet katkılarının yansıma koşulları incelenirken açıklanmış olacaktır.

Türkiye ve başka birçok ülkelerde vergi sistemleri sigortalıların olduğu gibi işverenlerin de ödedikleri sosyal sigorta primlerinin vergi matrahından düşmelerini kabul etmiştir. Bu, ilk bakışta Devletin daha az vergi alarak işveren primlerinin bir kısmını karşılamakta olduğu kanısını uyandırmaktadır. Ancak gerçekte işverenlerin sosyal sigorta primlerinden dolayı vergilerinde herhangi bir azalma olmamaktadır. Çünkü müteşebbisler primlerini başka gruplar üzerine yansıtmaktadırlar. Bu sayede, başka koşullar aynı kaldıkça, bunların toplam net kârları değişmemektedir. Böylece işveren primleri, bunların ödeyecekleri gelir vergisi tutarını azaltmamaktadır.

Şüphesiz yukardaki sonuçlara varılırken sosyal sigorta primlerinin kârlar üzerine yalnız makro ekonomik etkileri göz önünde bulundurulmuştur. Çözümlemenin eksik kalmaması için mikro ekonomik etkilerin de dikkate alınması gereklidir. Gerçekten yukarıda da açıklandığı gibi sosyal sigorta primleri sonucu toplam net kârlar düzeyinde bir değişiklik olmaması her işletmenin net kârının da zorunlu olarak aynı kalmasını gerektirmez. Çeşitli mal ve hizmetlerin arz ve talep esnekliklerindeki farklar, değişik piyasa biçimleri, değişik üretim teknikleri (emek ya da sermaye yoğunluğu) ve başka birtakim faktörler, sosyal sigortalıların sektörler ve işletmeler arasındaki kâr durumunda değişiklikler yaratmasına yol açabilir. Bazı işletmelerin kârları azalır, başkalarının artabilir. Ancak bunlar toplam kâr ve vergi tutarı bakımından yukarıda söylenenleri pek değiştirmeyecektir. Yalnız burada

kârları artan işletmelerin kâr farklarının, vergide artan oranlılık-
tan ötürü, bu kârları yitiren işletmelerdekilere göre, daha yüksek
yüzdeler üzerinden vergilendirilmesi söz konusu olabilecektir.
Bu biçimde devlet gelirleri bir miktar artabilecektir. Bu da, dev-
letin işveren primlerinden ötürü tanınan vergi indirimleri yoluyla
sosyal sigortaların finansmanına dolaylı bir katkıda bulunmadı-
ğı görüşünü doğrulamaktadır.

Devlet Katkılarında Yansıma Olayı :

Sosyal güvenliğin finansmanına, prim ödeyen işçi ve işve-
renlerle birlikte devletin de katılması günümüzde giderek yay-
gınlaşmakta; devlet katkılarının (1) önemi gittikçe artma eğilimi
göstermektedir. Devletin sosyal güvenliğin finansmanına katılı-
şı çeşitli biçimlerde olabilir: primlere benzer şekilde düzenli kat-
kılarda bulunarak; sağlanan sosyal gelirlerle ilgili ödemelere
katılarak; sosyal güvenliğin kısmen ya da bütünü ile yönetim
giderlerini karşılayarak; sosyal güvenlik kurumlarının açıklarını
kapatarak (2). Sosyal sigortaların finansmanına devletin görün-
meyen başka bir katkısını vergi indirim ve kolaylıkları oluşturmak-
tadır.

Devlet katkıları sosyal güvenliğin, ülke nüfusunun tümünü
ya da büyük çoğunluğunu kapsadığı ve sosyal güvenliğin kap-
samına girenlerin ulusal gelirden büyük bir pay aldığı ölçüde
önem ve etkinliğini yitirecektir. Çünkü bu durumda devletin
sosyal güvenliğin finansmanına yapacağı katkıların tümü ya da
büyük bir bölümü vergi biçiminde yine sosyal güvenlikle ya-
rarlananların cebinden çıkacaktır.

- 1) Devlet katkıları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. : S. Dillik, Türkiye'de Sosyal Sigortalar, İktisadi Açından Bir Tahlil Denemesi, a.g.k., s. 314 vd. ve orada belirtilen başka kaynaklar.
- 2) J. Leclerc, Technique financière et incidences économiques de la sécurité sociale, Paris 1950, s. 50.

Fakat devlet katkılarının bu koşullarda da toplam ekonomiyi çapında gelir düzeylerini düzleyici yönde bir etki göstermesi ve yüksek gelirlilerden (1) düşük gelirlilere doğru bir gelir aktarımına yol açması mümkündür. Kuşkusuz bunda devlet katkılarının hangi kaynaklardan sağlandığının, başka deyişle vergi sistemi ve hükümlerinin rolü büyüktür. Örneğin dolaysız vergiler devlet gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturuyor ve bu sistem içinde düşük gelirliler bağışıklıklarla korunuyor, yüksek gelirliler ise hızlı artan oranlarla vergilendiriliyorsa devlet katkıları daha çok yüksek gelirlilerin cebinden çıkacak ve ekonomide gelir düzeylerini düzleyici, gelir dağılımını düzeltici yönde önemli etkiler yapacaktır (2). Buna karşın vergi sistemi daha çok dolaylı vergilere dayanıyorsa, sosyal güvenliğin devlet katkıları ile finansmanı gelir dağılımında dar gelirliler yararına önemli düzleme ve düzeltmelere yol açmayacaktır.

Gerçekten dolaylı vergiler fiyatlar yoluyla tüketiciler üzerine kolaylıkla yansıtılabilmektedir (3). Tüketicilerin taşıyacakları dolaylı vergi yükü, gelirleri ile artan oranlı olarak yüksel-

- 1) Devlet katkıları yoluyla gelirin yeniden dağılımından dolayı kayıplara uğrayanlar arasında yüksek gelirliler sigortalılar da bulunacaktır.
- 2) Eğer sosyal sigorta primleri dolaysız vergiler gibi artan oranlı şekilde alınacak olursa sigortalıların ödeyecekleri primlerin de bunların gelir seviyeleri arasında düzlemeler yapacağı açıktır. İşveren primleri ise dolaylı vergilere benzeyeceğinden etkileri değişik olacaktır.
- 3) Bu konuda bkz. : H. C. Recktenwald, Steuerüberwälzungslehre, a.g.k., s. 91 vd; H. Haller, Finanzpolitik, a.g.k., s. 118 vd; Aynı yazar: Die Steuern, a.g.k., s. 249 vd; Fakat bazı yazarlara göre (Brown-Rolph) vasıtalı vergiler fiyatlar yoluyla tüketiciler üzerine değil, faktör sahipleri üzerine yansıtılmaktadır. (Bknz. : H. C. Recktenwald Steuerüberwälzungslehre, a.g.k., s. 98 vd.) Ancak bu ekstrem bir görüştür. Günümüzde artan oranlı dolaysız vergilerin de yansıtılmakta olduğunu ileri sürenler vardır. Bknz. H. H. Robertson, The Colwyn Committee, The Income Tax and the Price Level, Economic Journal, 1927, Vol. XXXVI, s. 567-581. (H. Ü. Arsan, Vergi Yükü Üzerine Bir İnceleme, Ankara 1968, s. 77) den; C. Föhl, Kritik der progressiven Einkommensbesteuerung, Finanz-Archiv, NF., Bd. 14, Heft 1, 1953. s. 88 - 109; Aynı yazar: Das Steuerparadoxon, Finanz-Archiv, NF, Bd. 17, Heft 1, s. 1 - 37.

meyecek, olsa olsa orantılı biçimde gelişecektir. Çünkü tüketim gelir düzeyinin bir fonksiyonudur. Ancak, gelir düzeyi yükseldikçe marjinal tüketim eğilimi azalacağından dolaylı vergi yükü genellikle gelire tam koşut bir artış göstermeyecektir. Hatta dolaylı vergiler, talebinin gelir esnekliği düşük ya da ters olan birkaç mal üzerinden alınmaktaysa belirli bir tutardan sonra, gelir düzeyindeki artışlar ödenecek dolaylı vergi tutarında dikkate değer artışlara yol açmayacaktır (1).

Öte yandan önemli gelir farklarının aslında da bulunmadığı, gelir düzeylerinin büyük çapta düzlenmiş olduğu ve sosyal güvenliğin toplumun bütününe ya da büyük çoğunluğunu kapsadığı sanayileşmiş ülkelerde, devlet katkılarının tüm toplum çapında gelir dağılımında dikkate değer düzleme ve düzeltmeler yapacağı beklenemez.

Türkiye'de sosyal sigortalar sigortalı ve bunların işverenlerinden alınan primlerle finanse edilmektedir. Devlet dolaysız olarak sosyal sigortaların finansmanına katılmamaktadır. Örneğin 4792 sayılı kanunda (2) Sosyal Sigortalar Kurumunun gelir kaynakları arasında genel bütçeden yapılacak yardımlar da gösterilmiştir. Buna göre kanun koyucu gereğinde Sosyal Sigortaların finansmanına devletin de katılacağını kabul etmiş bulunmaktadır. Ancak uygulamada devlet, Sosyal Sigortalara bütçe yoluyla dolaysız olarak bir katkıda bulunmamıştır.

Sanayileşmiş ileri ülkelerde bütün sosyal gruplar belirli bir refah düzeyine ulaşmış ve gelir düzeyleri yeterince düzlenmiş, başka deyişle ekonomide büyük gelir farkları giderilmiş bulunabilir. Bu durumda sosyal güvenliğin devlet katkıları ile finansmanı ve böylece gelir dağılımında önemli düzleme ve düzeltmeler yapılması gerekli olmayabilir.

Fakat geri kalmış ülkelerde durum bütünü ile başkadır. Bu

1) Bknz. : D.Böllner, *Typologie der Redistributionsmerkmale in Systemen der Sozialen Sicherung*, a.g.m., s. 58.

2) Bknz. : M. 19.

ralarda henüz ücretler düşüktür. Bu bakımdan düşük gelir düzeylerinin mümkün ölçüde düzlenmesi sosyal zorunluluktur. Bu ülkelerde sosyal güvenliğin kapsamına girenler toplam nüfus içinde henüz küçük bir grubu oluşturmaktadır. Bunlara toplam ulusal gelirden düşen pay da çok azdır. Bu bakımdan devletin sosyal güvenliğin finansmanına katılması durumunda, sosyal güvenliklikten yararlananlarla başka gruplar arasında gelirin yeniden dağılımı mümkün olacaktır. Çünkü bu koşullarda sosyal güvenlik giderlerine yapılacak devlet katkılarının ancak küçük bir kısmı tekrar sosyal güvenliklikten yararlananların cebinden çıkacaktır. Ancak bu ülkelerde devlet katkılarını karşılayacak ek vergilerin, yüksek gelirli tabakalar yanında, büyük çapta başka dar gelirli gruplardan alınması ya da bunlar üzerine yansması tehlikesi vardır. Özellikle vergi sistemi içinde dolaylı vergilerin ağır bastığı ve bu vergilerin temel birkaç tüketim malları üzerinden alındığı ülkelerde bu tehlike büyüktür. Bu durumda gelir dağılımı bir yandan düzeltilmek istenirken, öte yandan bozulmuş olacaktır. Sosyal politika kendi içinde gelişkiye düşecektir.

Türkiye de henüz yeterince kalkınmamış bir ülkedir. Yurdu-muzda sınaî faaliyetler henüz yoğun değildir. Ücretler yeterli olmaktan uzaktır. Sosyal güvenliğin kapsamına girenlerin toplam nüfus içindeki oranı ve ulusal gelirden aldıkları pay küçüktür. Bu koşullarda Türkiye'de sosyal güvenliğin finansmanı için Devlet bütçesinden yapılacak katkılar, sosyal güvenliklikten yararlananlarla başka gelir grupları arasında ilk anılanlar yararına gelir dağılımında önemli değişiklikler doğurabilecektir. Devlet katkıları Türkiye'de sosyal güvenlik giderlerine sigortalılar yanında varlıklı sınıfların da katılmasını (1) sağladığı ölçüde aynı zamanda sosyal bakımdan bir zorunluluktur. Ancak Türkiye'de Devlet gelirlerinin varlıklı sınıflardan sağlandığı ileri sürülemez.

1) Bknz. : C. Talas, Sosyal Sigortalarda Yeni Gelişmeler II, Forum, 15 Ekim 1963, 229, s. 10.

Gerçekten Yurdumuzda bir yandan dolayı vergilerin toplam Devlet gelirleri içindeki payının yüksek oluşu, öte yandan büyük çapta vergi kaçırıldığı (1) için ticarî, sınaî ve tarımsal sektörlerdeki yüksek gelirlerin yeterince vergilendirilememesi nedeniyle vergi yükünün görece olarak daha çok orta ve düşük gelirli sınıflar üzerinde kalmakta olduğu söylenebilir.

Oysa Türkiye'de sigortalılar yanında henüz sosyal sigortaların kapsamına girmeyen örneğin küçük çiftçiler ve tarım işçileri gibi daha düşük gelirli sosyal gruplar da vardır. Bunların toplam nüfus içindeki oranı küçümsenmeyecek kadar önemlidir.

O halde devlet katkıları ile, sosyal güvenliğin kapsamına girenler yararına sağlanacak gelir aktarmaları, düşük gelirli olan bu grupların gelirlerini daha da düşürecektir. Bunun ise sosyal adalet yönünden savunulması güçtür. Kaldığı Türkiye'de sosyal güvenliğin kapsamı içinde dar gelirli işçi, esnaf ve memurlar yanında yurt ortalamasına göre oldukça yüksek gelirli memur, mühendis, başka düşün işçileri ve bağımsız çalışanlar da vardır. Yükünü kısmen, çok daha düşük gelirli grupların taşıdığı devlet katkılarından bunlar da yararlanacaktır.

Bu bakımdan Türkiye'de ancak vergi sistemimizde artan oranlı gelir vergilerini egemen kılabacak, vergi kaçırılmasını önleyecek ve düşük gelirliyi koruyacak yönde etkin reformların gerçekleştirilmesi koşulu ile, Devlet katkılarının, başka düşük gelirli grupları sarsmaksızın, sosyal güvenlikten yararlananlar yararına gelir dağılımında düzetmeler yapması mümkün olacaktır.

Türkiye'de sosyal güvenliğin uygulama alanı hızla genişlemektedir. Bu bakımdan düşük gelirli başka gruplar da yakın

1) Bknz. : H. Ü. Arsan, Vergi Yükü Üzerinde Bir İnceleme, a.g.k., s. 117-118; Z. Kuruca, Vergi Kaçakçılığı Siyasal Bilgiler Fakültesi-Maliye Enstitüsü Konferansları, Ankara 1965, s. 198 vd.

zamanlarda yavaş yavaş kapsama gireceklerdir. Böyle olduğu ölçüde şüphesiz devlet katkılarının yukarıda değinilen sakin-
ları ortadan kalkacaktır. Ancak sosyal güvenliğin kapsamı ge-
nişledikçe vergi yükünden bunlar üzerine düşecek pay da bü-
yüyecektir. Bununla birlikte sosyal güvenliğin kapsamının yu-
kardaki anlamda genişletilmesi durumunda da, düşük ve kıs-
men de orta gelirli sınıfları oluşturacak sigortalıların Türkiye'de
ulusal gelirden alacakları pay çok yüksek oranlara ulaşmayacak-
tır. Ancak ulusal ekonomi çapında çeşitli grupların gelir düzey-
leri arasında önemli ölçüde bir düzleme sağlandıktan sonra bu
pay yüksek oranlara çıkabilecektir. Bu duruma gelinceye ka-
dar, gerekli vergi reformları gerçekleştirilmiş olmak kaydıyla
Türkiye'de Devlet katkılarının sosyal güvenlikten yararlananlar
yararına gelir dağılımında değişiklikler yaratmada etkin bir araç
teşkil edeceğini söylemek mümkündür. Ancak bunda gözden
uzak tutulmaması gereken bir sınır ekonomide özel ve kamu-
sal kesim yatırımlarında bir azalmaya yol açmamasıdır.

AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERDE İKTİSADİ KALKINMA VE ENFLASYON

Zafer TOPRAK
Boğaziçi Üniversitesi

Az gelişmiş ülkelerde İktisadi Kalkınma - fiyat düzeyi ilişkileri :

Gelişmiş ülkelere nispeten az gelişmiş ülkelerde, büyüme hızı ile fiyat gelişmeleri arasında daha yüksek bir korelasyon bulunmaktadır. İktisadi engellerin ve dar boğazların aşılması sırasında oluşan dengesizlikler ve gerginliklere çözüm ararlarken az gelişmiş ülkeler güçlü enflasyonist baskılara maruz kalırlar.

İktisadi kalkınma hızı ile enflasyon göstergesi fiyat düzeyi arasındaki ilişkiler iki açıdan belirlenebilir, iktisadi kalkınmanın hızı ve niteliğinin fiyat düzeyine etkisi ve mutatis mutandis, fiyatların iktisadi kalkınma hızına etkisi. İlk ilişki açısından, kalkınma hızı ile fiyatların görece istikrarı arasında bir ilişkinin varlığı söylenebilir. Yüksek bir kalkınma hızı kronik enflasyonist eğilimleri beraberinde getirir. Fakat kalkınma hızı ile fiyat gelişmeleri arasında doğrudan nedensel bir bağ kurma hususunda çok dikkatli davranmak gerekir.

Enflasyonu parasal bir olgu olarak gören moneter okul temsilcileri, bu arada IMF uzmanları, Chicago Okulu, istikrarlı bir iktisadi kalkınma için fiyat istikrarını zorunlu görürler. (1) Az gelişmiş ülkelerin iktisat politikalarının temel amacı, onlarca,

1) M. Friedman, *Inflation: Causes and Consequences*, London, 1963.

enflasyonun kontrol altına alınmasıdır. Yapısal nedenleri vurgulayan strüktüralistler ise enflasyonu az gelişmiş ülkelerin iktisadî ve toplumsal örgütlenmelerindeki aksaklıklara, parasal nedenlerden çok para-dışı çarpıklıklara atfederler. (1) Stürüktüralistlere göre az gelişmiş ülke enflasyonları Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da görülen maliyet ve talep enflasyonlarından farklıdır. Artan fiyatlar para ve kredi politikalarıyla yavaşlatılamıyacaktır. (2) Fiyat istikrarını temin beraberinde iktisadî büyüme hızının yavaşlatılmasını da getirir. Güçlü yapısal faktörlerin oluşturduğu bu tür enflasyonla para politikası başedemez.

Büyüme hızı-fiyat artışları ilişkisinin diğer yönünü oluşturan fiyatların iktisadî kalkınma üzerindeki etkisi daha da karmaşık bir sorundur. Bir kısım iktisatçı enflasyonun büyüme hızını arttıracaklarını savunurken, diğer bir gurup fiyat gelişmelerinin iktisadî büyümeyi olumsuz yönde etkileyeceğini ileri sürmektedirler. Bunların yanısıra enflasyonla büyüme hızı arasında ilişki olabileceğini yatsıyanlarla (3), değişik enflasyon türleri ve iktisadî büyüme modelleri olduğunu, enflasyon ile iktisadî kalkınma arasındaki ilişkiyi genelleştirmenin doğru olmayacağını, büyümenin enflasyondan çok daha önemli değişkenlere bağlı olduğunu savunanlara rastlanmaktadır. (4) Örneğin Latin Amerika ülkelerinde hızlı büyüme yüksek bir enflasyonla bir arada görülebildiği gibi, aşırı fiyat artışlarının düşük bir büyümeyle birlikte de gerçekleşebileceği müşahade edilmiştir. Hatta enflasyonsuz hızlı büyüme örneklerine de rastlanmıştır.

- 1) D. Seers, «Theory of Inflation and Growth In Under-Developed Economies», Oxford Economic Papers, Haziran 1962.
- 2) R. Preblich, «Economic Development or Montary Stability: The False Dilemma», «Economic Bulletin for Latin America, Mart, 1961, Ve Bronfenbrenner - Holzman, Survey of Inflation Theory, American Economic Review, Eylül 1963.
- 3) R. J. Ball, Inflation and Theory of Money, London, 1964.
- 4) M. H. Simmons, Comments, Inflation and Growth in Latin America, Illinois, 1964.

Gelişmiş ülkelerin tarihsel gelişimleri de bu ilişkiyi çözmekte bizlere yardımcı olamamaktadır. Birçok iktisatçı, bu arada Keynes, klasik sanayileşme dönemi sanayi patlamasının temelinde iktisadî dengenin bozulmasının yattığını söylerler. (1) Schumpeter enflasyonist kalkınma finansman yöntemlerine teorik bir model çizerken banka sistemine ve bu sistemin kredi yaratma gücüne temel görevi yükler. Modelde başı çeken müteşebbis ancak banka sistemi ve onun kredi olanakları sayesinde üretimi genişletip modernleştirebilecektir. (2) Karşıt görüşte olanlar ise enflasyonun her zaman ve her şart altında iktisadî kalkınmada bir itici olarak görülemeyeceğini ileri sürerler. (3) Örneğin Friedman ve Schwartz, ABD de yapılan gözlemlerin durgunluk ya da enflasyon dönemlerinde büyüme hızının düşük olabileceği gibi yüksek olabileceğini de ortaya koyduğunu yazmaktadır. (4) Bütün bu görüşlerden elde edilen sonuç, enflasyon hızı ile büyüme hızı arasında pozitif ya da negatif herhangi bir ilişkinin varlığını kanıtlayacak tutarlı bir teoriden bugün için söz edilemeyeceğidir.

Keynesgîl Gelir Teorisinden kaynaklanan enflasyonist kalkınma modelleri

Enflasyonist kalkınma modelleri genellikle iki teoriden kaynaklanırlar: 1. Keynesgîl gelir teorisi ve 2. Miktar teorisi. Keynesgîl gelir teorisinden kaynaklanan modellere göre enflasyon

- 1) E. J. Hamilton, «Profit Inflation and Industrial Revolution 1759-1800», *Quarterly Journal of Economics*, Şubat 1942.
- 2) J. A. Schumpeter, *The Theory of Economic Development*, Cambridge, 1949.
- 3) D. Felix, «Profit Inflation and the Industrial Growth: The Historic Record and Contemporary Analogies», *Quarterly Journal of Economics*, Ağustos 1956.
- 4) M. Friedman, A. J. Schwartz, *Monetary History of the United States 1867-1960*, New Jersey, 1963.

büyüme yi iki açıdan hızlandırır: Toplam tasarrufların artışı ve yatırımların teşviki.

a. Toplam tasarrufların artışı:

Farklı gelir gurupları farklı tasarruf eğilimlerine sahiptirler. Ücret dışı kesimin marjinal tasarruf eğilimi ücret kesiminin marjinal tasarruf eğiliminden daha yüksektir. Herhangi bir gelir bölüşümü durumunda yatırımlar tasarrufları aşyorsa ve ekonomi tam istihdamdaysa-az gelişmiş ülkeler genellikle tam istihdamda addedilirler- ekonomide Keynesgil bir talep fazlasıyla karşılaşılır. Müteşebbisler fiyatları artırırlar. Fiyatların yükselişi sonucu reel ücretler düşer, kâr hadleri yükselir. Tasarruf eğilimleri yüksek ücret dışı gelir guruplarının tasarrufları artar. Kalkınma için ek finansman kaynakları yaratılmış olur. Bağımsız yatırımlar enflasyon aracılığıyla devre sonunda tasarrufları yükseltmiştir. Böylece gelir eşitsizliğinin artışı toplam tasarruf oranının yükselmesini sağlar.

b. Yatırımların teşviki ya da yatırımların amortismanının hızlandırılması:

Enflasyon faiz oranına nispeten - yatırımların nominal kazancını yükselterek yatırımları teşvik eder. Sermayenin marjinal etkinliği faiz haddinden yüksek olduğu müddetçe yatırımlar kârlı ve caziptir. Diğer bir deyişle tarım malının hasılat değeri arz fiyatını aştığı takdirde yatırım kârlı sayılacaktır. Enflasyonist dönemlerde hasılat değeri sürekli artar. Faiz hadleri ise enflasyonu geriden izler, hatta negatif reel faize döner. Böylece müteşebbis teşvik görmüş olur.

Keynesgil enflasyonist birikim iki durumda gerçekleşir. 1. Halkın, özellikle işçiler ve tasarruf sahiplerinin para değeri istikrarına güvenlerinin sarsılmadığı enflasyonist kalkınma programlarının ilk aşamalarında, 2. Enflasyonist finansman politikasının hükümetlerce düşük ücret ve faiz politikası ile desteklendiği durumlarda.

Reel ücret artış hızı enflasyona nispeten düşük tutulduğu sürece kâr/ulusal gelir oranı arttırılabilir. Parasal ücret artış tüketim malları fiyat artışların karşılamaz. Hayat pahalılığı

reel tüketimi düşürür. Yatırım için yeni fonlar oluşturulmuş olur. Gelişmiş ülkelerde böyle bir ücret politikasının uygulanması güçlü bir sendikal hareket vb. nedenlerle sınırlıysa da kişi başına ulusal gelirin yüksek oluşu nedeniyle potansiyel bir işlem alanı bulabilir. Az gelişmiş ülke çalışanları çoğunluğunun genellikle asgarî geçim düzeyi civarında bir ücret aldığı düşünülürse reel ücretlerin düşürülüşüyle karşılaşılacak güçlükler ortaya çıkar. Böyle bir girişim emeğin daha yüksek bir üretkenliğe ulaşması için gösterilen gayretlerle de bağdaşmaz. Sermayenin marjinal etkinliği sorununa gelince, düşük bir faiz politikası gönüllü tasarrufları caydırır. Gerek düşük ücret politikası, gerekse düşük faiz politikası piyasa ekonomisinde kaynak dağılımının çarpıtılmasına yol açar. İktisadî büyümenin enflasyonist politikadan beklediği kazançlar, ekonominin çarpıtılmasıyla yitirilir.

Diğer yönden enflasyonist politika sonucu artan işletme kârlarının iktisadî kalkınmaya sağladığı fon miktarı sınırlıdır. Az gelişmiş ülkelerde güdülen gelirler politikası sonucu gerçekleştirilecek tasarrufların boyutlarını iç içe geçmiş üç temel gösterge, sırasıyla 1. parasal ücret ve kârlar/ulusal gelir, 2. toplam kârlar/ulusal gelir ve 3. modern işletme kârları/ulusal gelir oranları, saptar.

Enflasyonist bir ortamda gelir dağılımının ücret dışı gelir gurupları lehine gelişmesi sonucu gerçekleşen tasarrufların boyutları ülkede parasal ücret ve kârların ulusal gelire oranına bağlıdır. Diğer bir deyişle ekonominin monetizasyon oranı temel göstergedir. Az gelişmiş ülkelerde ulusal gelirin parasal gelir olarak ödenen kısmı arttığı ölçüde satınalma gücü sınırlanabilir, zorunlu tasarruflara yönelinebilir. Nüfusun görece büyük bir kesiminin geçimlik ekonomide yer aldığı az gelişmiş ülkelerde fiyat arttırılarak halkın tüketimi çok sınırlı ölçüde düşürülebilir. Genel fiyat artışı, kira bedelini ürün olarak alan toprak sahiplerinin gelirlerini arttırmaktan başka bir işe yaramaz. Bu kesimde artan gelirler ise genellikle birikim sürecinde etken bir rol oynamaz. Toprak sahiplerinin tasarruf eğilimleri diğer ücret dışı gelir guruplarına oranla düşüktür.

Az gelişmiş ülkelerde işletme kesiminin ekonominin küçük kapitalizmin şartlarından farklıdır. Günümüz az gelişmiş ülkeleri, gelişmiş ülkelerdeki hayat düzeyini kitle haberleşme araçları, kolay ulaşım olanakları, gelişen turizm vb. yollarla daha yakından izleme olanağı bulmuşlardır. Gelişmiş ülke tüketim kalıpları az gelişmiş ülke varlıklı kesimlerince kolaylıkla benimsenebilmektedir. Her geçen gün bilimsel ve teknolojik devrimin bulguları tüketim kalıplarını o ölçüde genişletmekte ve bunlar az gelişmiş ülkelere kolaylıkla yansiyabilmektedir. Kaldor'un bulgularına göre, Şili ve İngiltere'de varlıklı sınıfların gayri safi gelirlerinin, yani kâr, faiz ve rant toplamının tüketim, tasarruf ve vergi olarak dağılımı şöyledir: Şili'de varlıklı kesimin gelirlerinin % 64'ü tüketime, % 21'i tasarrufa, % 14,7'si vergilere gitmektedir. İngiltere için ise oranlar sırasıyla % 30, % 27.4 ve % 42'dir. R. Prebisch Latin Amerika'da nüfusun üst % 5'lik gelir kesiminin tüketime yönelik toplam talebin onda üçünü oluşturduğunu iddia etmektedir. Bu gelir grubundaki her ailenin ortalama tüketim harcamaları düşük gelir gruplarından oluşan nüfusun % 50'sine mensup ailelerinkinin 15 katıdır. Bu oran 11 kata düşürülüp geri kalan yatırımlara tahsis edildiği takdirde, Prebisch'e göre, fert başına senelik büyüme hızı % 1 ile 3 arasında arttırılabilir.

Az gelişmiş ülkelerde işletme kesiminin ekonominin küçük bir parçasını oluşturması nedeniyle işletme kârlarının ulusal gelire yüzdesi çok düşüktür. Enflasyonun gelişmiş ülkelerde sağlayabileceği işletme birikimleri, giderek oto finansman, az gelişmiş ülkeler için aynı ölçüde geçerli değildir. Örneğin Mazumdar'ın bulguları bu doğrultudadır. 1950'lerin ortalarında kârların ulusal gelire oranı Amerika'da % 26, İngiltere'de % 25.2, Hindistan'da % 15.7, Endonezya'da ise % 11'dir. Modern iş kesimi (chartered corporations) kıstas olarak alınırsa fark daha da belirginleşmektedir. Modern iş kesimi kârlarının ulusal gelire oranı İngiltere'de % 14.9, ABD de % 13.3 Hindistan'da ise % 1.7'dir. (1)

1) H. K. Mazumdar, *Business Saving in India*, Groningen, 1959 Endonezya ile ilgili rakam için başvurulan kaynak D. S. Paauw, *Financing Economic Development: The Indonesian Case*, Illinois, 1960.

Keynesgil enflasyonist modelde kamusal birikim:

Keynesgil gelir teorisinden kaynaklanan enflasyonist kalkınma modellerinde birikimin kâr/ulusal gelir oranının artışı yanı sıra kamu gelirleri/ulusal gelir oranının artışıyla da sağlanacağı ileri sürülür. Böylece kamu kesimi daha kapsamlı bir yatırım politikası izleme olanağı bulur. Böyle bir yaklaşım kamu gelirlerinin ulusal gelir artış hızına oranla daha hızlı artacağı varsayımına dayanır. Bu ise artan oranlı bir vergilemeyle ulusal gelirden daha büyük bir payın devlete gelir olarak aktarılmasıyla gerçekleşebilir.

Devlet gelirlerinin önemli bir kesimini vasıtasız vergilerden elde eden gelişmiş ülkeler böyle bir artışa olanak sağlarlar. Az gelişmiş ülkelerde ise gerek kazançtan ve gelirden alınan vasıtasız vergilerin oranı düşük gerekse müterakkiyet sınırlıdır. Vergilerin artan fiyatlara duyarlılığı sınırlıdır, Büyük bir kesimi parasal yönden sabittir. (1)

Az gelişmiş ülkeler enflasyonist dönemlerde vergi sistemlerindeki yapısal yetersizlikler sonucu artan giderlerini karşılayamazlar. Bütçe açığına başvurmak zorunda kalırlar. Açık finansman yönetimi enflasyonu daha da körükler (2).

Gelişmiş ülkelerde kamusal gelirlerin genel fiyat düzeyine duyarlılığının yüksek oluşu nedeniyle enflasyonist dönemlerde enflasyonu körükleyici bütçe açıklarına rastlanmayabilir. Bun-

- 1) 1950'lerde Endonezya'da gayari ulusal hasılaya oranla devlet gelirleri % 15'den % 8'e düşmüştür. Nedeni ülkenin vergi sisteminin dış ticaret kesimi dışında yurdiçi gelirdeki artışları etkin bir biçimde vergileye-meyişidir. Gayri safi hasılaya oranla devlet gelirleri ancak Endonezya ihraç ürünlerinin talebi çoğalıp ülkenin dış ticareti genişlediği dönemlerde artmıştır. D.S. Paauw, *ibid.*, s. 179.
- 2) A. W. Lewis Latin Amerika ülkelerinde karşılaşılan enflasyonist süreci değerlendirirken, ücret spirali sonucu fiyatlar genel düzeyindeki enflasyonist gelişim yılda % 5 olsa olsa % 10 artması gerektiğini, bütçe açıkları nedeniyle bu oranın % 20 hatta daha da yukarılara çıktığını ileri sürmektedir, A. W. Lewis, *Closing Remarks, Inflation and Growth in Latin America*, Illinois, 1964.

ların yanısıra gelişmiş ülke ekonomileri aşırı enflasyonist gelişmelere karşı yapısal istikrar sağlayıcı unsurlar barındırırlar. Ayrıca ılımlı bir enflasyona süreklilik sağlayacak, enflasyonun giderek hız kazanmasını önleyecek iktisat politikası aygıtlarına sahiptirler.

Miktar teorisinden kaynaklanan enflasyonist kalkınma modelleri :

Miktar teorisinden kaynaklanan modellere göre enflasyonist süreç ekonominin tüm kesimlerinin davranışlarını enflasyonist beklentiler doğrultusunda etkiler. Enflasyon gelir dağılımını ücret dışı gelirler lehine dönüştürmez. Dağılımı ellerinde para tutma eğilimi yüksek olanlardan, parayı dolaşıma süren para otoritelerine kaydırır. Böylece enflasyondan kayıplı çıkanlar ellerinde nakit para bulunduranlardır. Gerçek değeri enflasyon doğrultusunda sürekli düşen parayı dolaşıma süren devlet ise gizli bir vergileme yöntemine başvurmuş sayılır. Elleri likit bulunduranları enflasyonist vergiye tabi tutar. Bu vergi halkı nakit para stoklarını azaltmaya, ihtiyat ve muamele saikleriyle elde buldukları parayı asgariye indirmeye, para yerine mal buldurmaya sevkeder. Kredilerin ödeme süreleri azalır.

Enflasyonist politika sonucu kaynak israfı enflasyonist verginin «tahsil masrafı» ya da «maliyeti» olarak görülür. Enflasyonist vergi sonucu elde edilen reel kaynaklar kalkınma programlarının finansmanına harcanır.

İktisadi kalkınmada enflasyonist vergiye hükümetler genellikle yatırım için gerekli fonları vergi ve borçlanma yoluyla elde edemedikleri durumlarda başvururlar. İç finansman kaynakları yetersizdir. Dış finansman kaynağı elde etmede zorluk çekilir, ya da politik yönden sakıncalı görülür. Gelir düzeyi ve vergi kapasitesi düşük halkı yeni vergiler ya da zorunlu tasarruf yöntemleriyle nominal gelirlerinden fedakarlığa yöneltecek girişimler ise genellikle yasamanın onayından yoksun kalır, ya da iktidar partilerini seçmen karşısında güç durumda bırakır.

Bu gibi durumlarda hükümetler enflasyonist vergiyi tek çare olarak görürler.

Az gelişmiş ülkelerde kalkınmanın ortodoks malî yöntemlerle finansmanını sınırlayan engeller kalkınmayı enflasyonla finansmanda da karşımıza çıkar. Özellikle bu tür ekonomilerin ikili bir yapıya sahip olmaları para kullanım alanını sınırlar. Enflasyonist vergi etkisini büyük ölçüde ekonominin monetize olmuş kesiminde gösterir. Ayrıca enflasyonist politikanın hızlanmış sürecinde enflasyonist vergiden doğan kaynak israfı büyümeye katkısını aşabilir.

Hernekadar enflasyonist modelde tüm fiyatların enflasyona ayak uydu. açığı ileri sürülürse de enflasyonist kalkınma politikasına başvuran az gelişmiş ülke hükümetleri, politik baskılar sonucu, özellikle besin maddeleri, kiralar, kent ulaşımı alanlarında geniş halk kitlelerini gözetici fiyat politikaları uygulamak zorunda kalırlar. Böyle bir politika yönetime yeni görevler yükler. Pazar göstergeleri doğrultusunda faaliyet gösteren özel yatırımların dağılımını etkiler, ekonomide kaynak dağılımını çarpıtır. Besin maddelerine uygulanan düşük fiyat politikası üretimin gelişimini ve tarımda tekniğin ilerlemesini engeller. Fiyatlar sübvansiyonla düşük tutulduğu takdirde enflasyonist vergi hasılatı yatırım dışı alanlara sarfedilmiş olur.

Enflasyonist ortamda fiyat mekanizmasına politik mülahazalarla ikide bir müdahale özel kesimde müteşebbislerin ilerisi için tahminde bulunmalarını giderek güçleştirir. Enflasyonun geleceği hakkında spekülâtif görüşler beyan edilir. Sermaye piyasası istikrarını yitirir. Kâr marjlarının hesaplanma olanakları ortadan kalkar.

Enflasyonist vergi politikası sonucu artan fiyatlar bazı harcama birimlerini, özellikle tüketicileri, fiyat artışlarının devam edeceği, hatta şiddetleneceği yolunda beklentilere sürükler. Bu kesimlerin harcama eğilimleri yükselir. Kişiler ellerine geçen parayı mümkün olduğu kadar az tutarak mal ve hizmete çevirmek isterler. Paranın devir hızı giderek yükselir. Dolaşımdaki para aynı tutulsa bile paradan kaçış paranın devir hızını yükselterek enflasyonu körükler.

S Ö N U Ç

Enflasyon iktisadi kalkınmayı hızlandırıcı bir etken değildir. Gerek Keynesgil modelden, gerekse Miktar teorisinden kaynaklanan enflasyonist kalkınma modelleri sakıncalarını da beraberlerinde getirirler. Enflasyonist politika sonucu ortaya çıkan çarpıklıklar topluma enflasyonun sağladığı sınırlı birikim artışından daha pahalıya mâl olabilir.

Az gelişmişliğe özgü yapısal darboğazlar parasal yöntemlerle aşılamaz. Enflasyon her ne kadar az gelişmiş ülkelerin geçimlik kesimine şok etkisi yaparak tarımsal ürün arzını arttırabilirse de, bu ancak uzun dönemde gerçekleşebilir. Geçimlik kesimin kısa dönem fiyat elâstikiyeti düşük hatta negatiftir (1).

Sonuç olarak enflasyonist politika ile iktisadi kalkınma arasında pozitif yada negatif bir ilişkidir bugün için sözedemeyiz. Fakat az gelişmiş ülkelerde, yapısal nedenlerle, kalkınma sürecinin enflasyonist eğilimleri beraberinde getirdiği de bir gerçektir.

1) Kısa dönemde pazarlanan artık miktarı geçimlik kesimin para talebini de saptanır. Hanehalklarının para talebi ise vergi, gazyağı gibi parasal bağlantı yada yükümlülüklerle sınırlıdır. Yoğun nüfuslu tarımsal alanlarda besin maddeleri talebi gelir elâstikiyeti 1'e çok yaklaşmaktadır. Diğer bir deyişle, tarım ürünleri fiyat artışı, geçimlik kesimde pazarlanabilen tarımsal üretimi ters yönde etkileyebilecektir.

BÖLGESEL DENGESİZLİKLER ve MALİYE POLİTİKASI

Doç. Dr. Ömer Faruk Batırel
İstanbul İktisadi ve
Ticari İlimler Akademisi

GİRİŞ: Bu çalışmadaki amacımız, bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde maliye politikası araçlarının yapabileceği katkıyı belirtmektir. Bölgesel dengesizliklerle, maliye politikası arasında ilişki kurulurken izliyeceğimiz sıra şöyle olacaktır. Önce genel olarak bölgesel dengesizlik kavramı verilecek, daha sonra bu dengesizliklere devletin müdahalesini gerektiren nedenler üzerinde durulacaktır. Son bölüm politika araçlarına ayrılmıştır.

Çalışmada ayrı bir inceleme konusu olarak kabul ettiğimiz, şehirleşme problemlerine girilmemiş, kavram olarak verilmekle yetinilmiştir. Öte yandan, piyasa ekonomisi varsayımı kullanılmış ve müdahalenin hem kaynak dağılımında, hem gelir dağılımında etkinliğin sağlanması için gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada da görüleceği gibi bütün problem, politika aracının seçimi üzerinde düğümlenmektedir.

I. BÖLGESEL DENGESİZLİKLER:

A. Genel Açıklama: Bölgesel dengesizlikler; bir ülkede çeşitli bölgeler arasındaki iktisadi, siyasi ve sosyal eşitsizlikleri ifade eder (1). Dengesizlikler iki açıdan değerlendirilebilir: Kaynak

- 1) İktisadi fırsat eşitliğinden. mesela, istenilen yer ve zamanda, aynı nitelikteki bir işe başka bölgede ödenen reel bir ücretle, iş bulabilmeği anlıyoruz. Sosyal eşitsizliklerin örnekleri arasında, kamu hizmetlerinden çeşitli bölgelerin aynı ölçüde yararlanmamasını sayabiliriz. Bu konuda Bkz. Needham, L. Relationship Between Regional Analysis and Economic Policy, Regional Analysis, Penguin Books, Harmondsworth, 1968 içinde, Stilwell, Frank; Regional Economic Policy, Macmillan, 1972, Richardson, H. W.; Regional Economics, Weidenfeld, Nicolson, London, 1969 ve Nourse, H.; Regional Economics, McGraw Hill, New-York, 1968.

dağılımında etkinlik, gelir dağılımında adalet (1). Bu iki amaç genellikle birbiriyle çatışır. Bu sebepten bu iki amaç arasında bir deyim oranı (**trade-off**) kurularak, araçların kullanılması yerinde olur.

Bölgesel dengesizliklerin ortaya çıkış nedenleri iki etken grubuna bağlanabilir (2).

a. Belirli bir ülkede, üretim faktörleri (özellikle doğal kaynaklar) belirli bölgelerde toplanmıştır. Bazı bölgeler coğrafi özellikleri sebebiye gelişmeye daha müsaittir.

b. Ait yapı yatırımları belirli bölgelerde yoğunlaşmıştır. Başkentler, bölge merkezleri, turistik kıyı kentleri ve benzeri yerlerde bu yoğunlaşma oldukça belirlidir.

Bu etkenlerin iktisadi büyümeye katkısı olduğu varsayıldığı sürece anılan bölgelerin diğerlerine oranla daha fazla gelişmeleri ve aralarında farklar olması doğaldır.

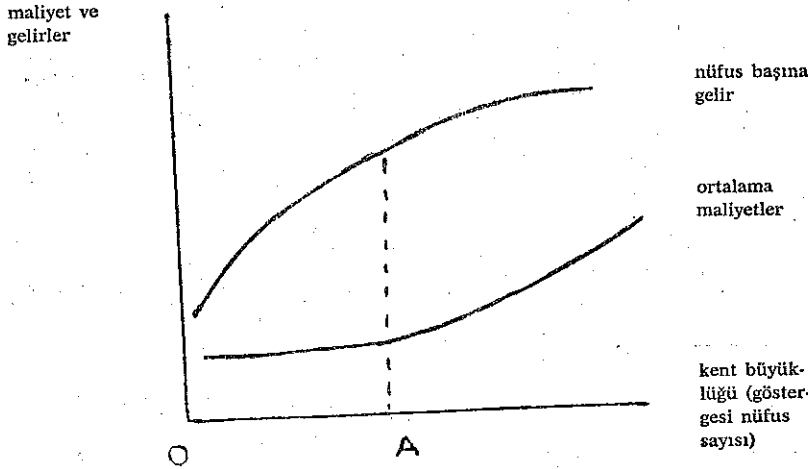
Çeşitli ülkelerde rastlanan ve bölgesel dengesizliklerin temelini oluşturan sorunlu bölgeler, üç grupta toplanabilir. **Az gelişmiş bölgeler, depresyone bölgeler, kentleşme bölgeleri.** Az gelişmiş bölgelere, bütün ülkelerde rastlanmaktadır. Bu bölgelerin temel özelliği çok düşük düzeyde bir sanai gelişme göstermeleridir. Endüstriyi bu bölgelere çekmek, coğrafi şartlar ve diğer mahalli etkenler nedeniyle mümkün değildir (3). Az gelişmiş bölge-

- 1) Kaynak dağılımında etkinlikten, görelî kıt kaynaklar ve vori bir gelir dağılımı ile maksimum refahı anlıyoruz.
- 2) Bkz. Forte, Francesco; Fiscal Structures and Regional Development, Peacock, A, Hauser, T.; Government Finance and Economic Development OECD, 1965 içinde s. 173 - 174.
- 3) Bu bölgeler; Rostov'un yaklaşımı ile iktisadi kalkınmanın geçiş (transition) dönemi özelliğini taşırlar. Alt yapı yatırımları yapılmış veya yapılmakla, kalkış (take-off) başlamıştır. Az gelişmiş bölgelerin temel zorlukları, bu geçişten doğmaktadır. Zaten az gelişmiş ülkelerde, bölgesel problem, bu aşamada ortaya çıkmaktadır. Kırsal ekonomiden, endüstriyel üretime geçiş, sanai gelişmelerin belirli bölgelere toplanmasını ve bölgesel dengesizlikleri sonuçlandırır. Bu durum az gelişmiş ekonomilerin ikili (dualistic) yapısı olarak adlandırılmaktadır.

Bkz. Stiglitz, F; op, cit, s. 9 ve Rostov, W.; The Stages of Economic Growth, Cambridge, At the University Press, 1969, ss. 17 - 34. Ayrıca Prest, A. R.; Public Finance in Underdeveloped Countries, Weidenfeld, Nicolson, London, 1972, ss. 163 - 164.

ler esas itibariyle, az gelişmiş ülkelerin sorunlu bölgeleridir. Depresiye bölgeler; sanayileşme aşamasını atlatmışlardır. Ancak, işsizlik oranının yüksek olması, düşük bir fert başına gelir ve faal nüfus oranı, bu bölgelerin çözmesi gereken temel sorunlardır. Bu sorunların başlıcası, emek arzına oranla emek talebinin yetersiz olmasıdır. Depresiye bölgelerin bu görece durgunluğu iki varsayım ile açıklanmaktadır.

Oldukça geleneksel olan yapısal varsayım göre, depresiye bölgelerin durgunluğu; olumsuz iktisadî yapıların özellikle ülke çapında statik ve gerileyen sanayi dallarına aşırı bağımlılıklarının bir sonucudur. Bölgesel varsayım göre; belirli bölgelerin diğerlerine oranla geri kalması mahalli dezavantajların bir sonucudur. Mesela başlıca piyasa merkezlerine uzaklık, bu olumsuz etkenlerin başında yer almaktadır (1).

- 1) Depresiye bölgelerin sorunları incelenirken şu sıra izlenir. Önce belirli endüstrilerin belirli bölgelerde hangi sebeplerle gerilediği mikro ekonomik çalışmalarla saptanır. Bu çalışmalardan sonra, endüstriler ve bölgeler arası ilişkiler incelenir. Belirli bir bölgenin optimum yapısı ve gelişme hızının tayini, bu bölgeler arası bağımlılıkların iyi bilinmesine bağlıdır. Bu ilişkilerin tesbiti, bölgelerarası input-output analizini gerektirir.

Kentleşme bölgelerinin temel sorunu ise, nüfus kalabalıklığıdır (**congestion**). Bu bölgelerde nüfusun yoğunlaşması, negatif dışsallıkları artırır (1). Nüfus bakımından optimum bir kent büyüklüğü olduğu ileri sürülmüştür. Arz yönünden, çeşitli beledi hizmetlerin (eğitim, enerji gibi) ortalama maliyeti kentin büyüklüğüne göre önce düşmekte daha sonra yükselmektedir. Talep yönünden, nüfus başına gelirse, azalan hızla, kent büyüklüğü arttıkça artacaktır (2).

Şekildeki OA düzeyi, optimum kent büyüklüğünü temsil etmektedir. Optimum kent büyüklüğü tek başına ortalama maliyetlerle fert başına ortalama gelirlerin arasındaki farkın maksimum olduğu (iki eğrinin eğimlerinin eşit olduğu) nüfus sayıdır (3).

B. Bölgesel Dengesizliklerin Ölçülmesi:

Çeşitli ülke ve bölgelerin karşılaştırılmasında iki yöntem uygulanmaktadır (4). Geleneksel **Endeks** yönteminde, belirli bir bölgenin iktisadi göstergesi (nüfus başına gelir, üretim vb.) baz olarak alınır. Seçilen bu referans noktasına göre, bölgelerin gelişmişlik düzeyi saptanır. **Taksonomi** yönteminde ise, bütün bölgelerin gelişme süreci içinde ulaşabilecekleri hedef olarak seçilen hipotetik bir bölge tayin edilir. Bu bölgenin değeri (O)

-
- 1) Kentleşmenin sosyal maliyetleri konusunda bkz. **Mishan, F. J;** *The Costs of Economic Growth*, Penguin Books, Harmondsworth, 1971 ss. 106 - 112.
 - 2) **Stilwell, F;** op. cit. s. 14.
 - 3) Maliyetler, üretilen kamu hizmeti demetine göre değişecektir. Bu optimumun elde edilmesinde, doğal bir eğilim yoktur. Zira üretici ve tüketiciler, yerleşme kararlarını, özel fayda ve maliyetlerine göre alırlar.
 - 4) **Sanalan, Timuçin ve diğerleri;** *Kalkınmada Öncelikli Yörelere Tesbiti ve Bu yörelerdeki Teşvik Tedbirleri*, Devlet Planlama Teşkilatı No. 1304, Ankara, 1973, ss. 34 - 41.

olarak belirlenir. Bölgelerin az gelişmişliği (O) la (I) arasında bir oran olarak ifade edilir (1).

Bölgesel dengesizliklerin ölçülmesinde kullanılan göstergeler ise şu şekilde toplanabilir (2). Bu göstergeler, bölgeler arası karşılaştırmaları sağlayan temel sosyo-ekonomik ölçülerdir. Bu göstergeleri de üç alt başlığa ayırıyoruz.

1. Ekonomik kesim göstergesi : fert başına milli gelir (P). Bu gelir tutarı istihdam düzeyi ile ilişkilendirildiği takdirde daha anlamlı bir ölçü olmaktadır (3).

2. İstihdam kesimi : Bu kesimde kullanılan gösterge işsizlik oranıdır $(1 - \frac{E}{H})$ (E) istihdam düzeyini, (H) de aktif nü-

fusu göstermektedir. Sektörler arası istihdam düzeyi karşılaştırılması da yapılabilir. Bu durumda, bölgenin toplam istihdam miktarı içinde, kesimlerin payı karşılaştırılabilir. İstihdam karşılaştırılmalarında, bir başka gösterge yapısal işsizlik oranıdır ve $(1 - \frac{F}{H})$ oranı ile ifade edilir. (F) işgücünü göstermektedir.

1) Geleneksel yöntemde referans noktasının seçiminin objektif bir kriteri olmadığından, hangi bölge veya ülkeye ait değerlerin karşılaştırmaya esas alınacağını araştırmacı tayin edecektir. Bu yöntemde referans (baz) olarak alınan mutlak rakamın büyüklüğüne göre bölgelerin endeks değerleri arasındaki farklar değişecek ve farkların bir anlamı olmayacaktır. Taksonomi yönteminde, kullanılan hipotetik bölge kavramı; bütün bölgelerin gelişme süreçleri içinde ulaşabilecekleri bir hedefdir. Ülkenin belirli bir dönemdeki şartlarına göre erişilebilir en büyük değerleri ifade eder. *Ibid*; ss. 37 - 38.

2) Bkz Regional Problems in EEC, Special Report, Brussels, 1973 ve Forte, F.; op, cit, ss. 174 - 175.

3) Ekonomik kesim içine, çeşitli bölgelerin sektör karşılaştırmalarını da sokabiliriz. Sektörler bu bölüm içinde, verimlilik açısından karşılaştırılabilir.

Pa Pi Ps

—; —; — gibi, a (tarım), I (endüstri) ve s (hizmet) kesimle-

Ea Eı Es

rini, temsil etmektedir. E, istihdam düzeyini göstermektedir.

3. Nüfus kesimi : Net göç düzeyi; bu kesimdeki farklılığın göstergesidir. Net göç düzeyi bölgeden çıkışlarla (O), girişler (I) arasındaki farkın aktif nüfusa oranlanması ile bulunur.
$$(1). \quad \frac{O-I}{H}$$

C. AET ile İlgili Özel Problemler :

1. Genel açıklama : AET ile ilgili bölgesel sorunları dört başlık altında özetleyebiliriz.

a. Belirli ülkelerde, belirli bölgeler arasında önemli gelir farkları mevcuttur (Danimarka, İrlanda gibi). Bu ülkelerde, kapitalin yoğunlaştığı ve ülke ortalamasının üzerinde olan sadece tek bir bölge vardır (2). Öte yandan İngiltere, İtalya ve Serbest İrlanda'da, ülke ortalamaları ile bütün bölgelerin ortalamaları, topluluğun ortalamasından düşüktür.

b. Bazı bölgelerin sabit fiatlarla büyüme hızları düşük veya (O) olduğundan durgunluk veya gerileme içindedirler. İtalya ve Batı Almanya'daki bu tip bölgelerde, üretimin büyüme hızı ülke ortalamasının % 20 - 40 altındadır.

c. İşsizlik oranlarına bakılırsa, bölgeler arası büyük farklar görülmektedir. İngiltere'de Galler ve Kuzey Batı bölgeleri ile İtalya'nın güneyinde, 1969 - 1972 yılları için yapılan gözlemlere göre, bu oranlar % 2 ile % 6 arasında değişmektedir.

1) Türkiye'de yapılan karşılaştırmalarda, sekiz temel gösterge kullanılmıştır. Bunlar; sanayileşme göstergesi, ticari ve mali gösterge, tarımsal gelişme ve modernleşme göstergesi, sosyal ve kültürel gösterge, sağlık göstergesi, eğitim göstergesi, demografi göstergesi ve ulaştırma göstergesidir. Bunlar içinde de çeşitli alt göstergeler yer almaktadır. Bkz. Sanalan, T.; op, cit. ss. 18 - 33.

2) Danimarka'da «... en çok ve en az gelişmiş konutluklar arasındaki denge ve eşitsizlikler % 58 derecesindedir...» İrlanda'da en gelişmiş bölge olan Dublin yöresi endeksi 127, Batı bölgesi endeksi ise 78'dir.

Bkz. Ağanoğlu, A. F.; çeviri, Avrupa Ekonomik Topluluğunun Yeni Üyeleri ve Bölgesel Sorunları, Maliye Dergisi, Ağustos-Eylül 1973, ss. 72 - 74.

Son olarak, göstergeler konusunda da belirttiğimiz gibi, net göç düzeyi bölgesel dengesizliklerin ölçülmesinde kullanılan en önemli göstergedir. Mesela, Güney İtalya'da bu oran % 15, İngiltere'nin Kuzey bölgesinde % 6.2, Almanya'nın doğu bölgesinde % 10 ve İrlanda'da % 5 - 10 olarak bulunmuştur (1).

2. Tarımın üstünlüğünden doğan dengesizlikler : Son yıllarda, tarıma ayrılan kaynaklarda (iş gücü) çok sert bir düşüş görülmektedir. Öte yandan İngiltere hariç bütün üye devletlerde tarım kesiminin sabit fiatlarla gayrisafi milli hasıla içindeki payında bir azalma mevcuttur. Mesela, 1960'da Federal Almanya'da % 42 olan tarım kesimi payı 1970'de % 35 olmuştur (2).

Tarımsal bölgelerde net göç düzeyi azami miktardadır, ve bölgelerin toplam nüfus içindeki payları düşmektedir. Diğer taraftan anılan bölgelerde, sanayileşme sonucu artan istihdam düzeyi, tarımsal istihdamdaki azalmanın olumsuz etkilerini gidermekten uzaktır. Telafi oranı şu formülle bulunmaktadır

I (sınai istihdamdaki artış)

A (tarımsal istihdamdaki azalış)

- 1) Ayrı dipnot vermedikçe, AET ile ilgili rakkamları, Regional Problems In EEC adlı rapordan özetliyoruz.
- 2) Aynı rakkamlar, diğer ülkeler için şöyledir. Fransa % 9.3'den % 5.87'ye, İtalya % 13.08'den % 8.86'ya düşmüştür. Bölgenin tarımsal olması ile bölgesel dengesizlik arasındaki ilişki aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Ülke	Ülke Ortalaması	Tarımsal Bölgeler	Diğer Bölgeler
Federal Almanya	100	63	102
İtalya	100	78	114
Belçika	100	80	101

Ayrıca Bkz, Swann, Dennis; The Economics of the Common Market, Penguin Books, Harmondsworth, 1972 ss. 126 - 128.

3. **Endüstriyel değişimler sonucu ortaya çıkan dengesizlik-likler** : Bu bölgelerde, endüstriyel gerilemeler, bölgesel dengesizliğin sebebidir. Ancak bu gerileme (**recession**) yapısal olmalı, uzun bir süre devam etmeli ve o bölge için hayati önemi haiz olmalıdır.

Endüstriyel gerilemeler sektör değişim koefisiyanı ile ölçülmektedir. $E_B = (E_t - E_{t-1})$. Gerilemeyi istihdam düzeyi ile ölçmek daha uygundur. Dolayısıyla; (t) ve (t-1) zamanları arasındaki istihdam düzeyi farkı bir gösterge olarak görülebilir.

AET ile ilgili bölgesel dengesizliklere son olarak **yapısal işsizliğin** de katkısı olduğu söylenebilir. Üretim faktörlerinin (özellikle emek) eksik kullanımını sonucu ortaya çıkan yapısal işsizlik, bölgeler arasında farklılaşmakta ve sonuç olarak gelir farkları doğurmaktadır (1).

II. DEVLET MÜDAHALESİNİN TEMELLERİ

Bölgeler dengesizlikler piyasa güçlerinin gelir ve kaynak dağılımında etkinliği sağlamadaki yetersizlikleri sebebiyle, devlet müdahalesi ile giderilmesi gerekir. Önce bu müdahalenin sebepleri, daha sonra amaçları üzerinde duracağız.

A. Müdahale Nedenleri :

Bazı bölgelerde, faktör fiyatları görece kaynak kısıtlıklarını yansıtmaktadır. Mesela, toplu sözleşme ile emek fiyatı, arz fazlası olduğu yerde dahi yapay olarak artırılabilir. Öte yandan üre-

-
- 1) Yapısal işsizliğin sebepleri şunlardır: i) İşgücü/aktif nüfus oranının düşüklüğü (bu da iki sebepten ileri gelebilir, ya iş bulma imkanı azdır veya iş bulma isteği zayıftır, bir başka sebep kadınların işgücüne katılma oranıdır). ii) Çalışanların verimliliğinin düşüklüğü. iii) Bazı kişilerin uzun süreli iş bulamaması veya bazı bölgelerde sürekli işsizlik.

tim faktörleri; düşük fiyat teklif eden bölgelerden yüksek fiyat ödemeğe hazır bölgelere serbestçe kayamaz (1). Bölgeler arası kaymalar için bir çok psikolojik ve sosyal engeller olabilir (Örneğin ailenin parçalanmak istenmemesi gibi).

Bölgesel dengesizlikler olması halinde müdahale edilmesinin bir başka nedeni de, toplam vergi yükünün azaltılmasıdır. Çeşitli bölgelerde işsizliğin önlenmesi halinde, devlet hem işçilerin çalışmaları halinde ödemiyecekleri gelir vergisini tahsil etmekte hem de eğer varsa işsizlik sigortası ödemelerinden tasarruf etmektedir (2).

Açıklanan bu sebeplere karşı piyasa güçlerinin dengeyi kendiliğinden sağlayabileceği, dolayısıyla müdahalenin gereksiz olduğu ileri sürülmüştür. Ancak, uygulamadan da anlaşıldığı gibi dengenin tekrar sağlanmasında piyasa güçleri ya tamamiyle yetersiz veya çok geç kalmaktadırlar. Üstelik, piyasa güçlerinin yeniden sağlayacağı denge, sosyal maliyet ve faydalar yerine, özel maliyet ve faydaları yansıtacaktır (3).

- 1) **Johansen**; bölgesel problemi, kaynakların bölgelerarası seyyaliyeti olarak almış ve amaç fonksiyon olarak kabul ettiği üretim sürecinden elde edilecek geliri, bölgelerarası kaynak ve üretim dağılımına göre maksimize edecek bir model kurmuştur. Kaynakları bölgeler arası seyyaliyeti olan ve olmayan şekilde ikili ayırma tabii tutmuş ve bunları modele sınırlayıcı şart olarak koymuştur. Problem faktör fiyatlarının bulunmasıdır. Bkz. **Johansen, Lof**; Regional Economic Problems Elucidated by Linear Programming International Economic Papers, Vol. 12, Macmillan, 1967.
- 2) **Needleman, L.**; op. cit., **Gunnar Myrdal, A. Hirschman** ve diğer bazı iktisatçılara göre, piyasa mekanizmasının başına buyruk işleyişi, gelişmiş bir ülke içinde, az gelişmiş bölgeler için zararlıdır. Buna karşıt görüş olarak, ampirik araştırmaların Güney İtalya'nın gelişmesinde piyasa mekanizmasının işleyişinin yararlı olduğu savunulmuştur. Bkz. **Salvatore, D.**; The Operation of Market Mechanism and Regional Inequality, Kyklos, Vol. 25, No. 3, 1972 ss. 518 - 536.
- 3) Mesela ek bir işçinin kullanılmasından doğacak özel yarar, işverenin net karındaki artıştır. Halbuki net sosyal fayda (işverenin net kârındaki artış artı yeni istihdam edilen işçinin ücreti - toplumun diğer bölümünde kâr ve ücretlerdeki azalmalar), özel yararının çok üzerindedir. Bu sosyal dengenin mevcut gelir dağılımından etkileneceği doğaldır.

B. Müdahale Amaçları :

Devletin bölgesel dengesizliklerin giderilmesine yaptığı müdahalede iki temel amaç grubunu birbirinden ayırmak uygundur (1).

1. Kaynak dağılımında etkinlik amaçları : Bu amaçlar, ek-
sik istihdamın önlenmesi, kesimler arasında kaynakların optimal dağılımı ve tatminkâr bir büyüme hızı olarak toparlanabilir. Bu amaçlar enflasyonla mücadele ve ödemeler dengesi açıklarının önlenmesi gibi tedbirlerle desteklenmelidir. Zira, enflasyonist eğilim, ödemeler dengesinin açık vermesine neden olacak, bu açık iç piyasada enflasyonist bir politikanın uygulanmasına yol açacak, bu politika, eksik istihdam sorununa götürecektir, eksik istihdamla büyüme hızı düşecek ve üretim düşüşü tekrar enflasyonist baskıyı şiddetlendirecektir. Bu bakımdan politikanın kısır döngü zincirinin bütün halkalarına yönelmesi zorunludur.

2. Gelir dağılımında etkinlik amaçları : Bu amaç grubu bilindiği gibi tek yönlü olup, gelir dağılımında adalet olarak tanımlanabilir. Kaynak dağılımında etkinlik amaçlarına ulaşılması çoğunlukla gelir dağılımında etkinlik amaçlarına ters düşmesine rağmen, bazı hallerde karşılıklı ilişkilidir. Mesela enflasyonun önlenmesi, sabit gelirliilerin yararına olup gelir dağılımında etkinlik amacına da hizmet eder.

3. Ulusal ve bölgesel amaçların ilişkisi : Yukarıda belirttiğimiz amaçlar tümüyle ülke çapındadır. Bölgesel amaçlara inildiğinde, bu amaçlarla ulusal amaçları çoğunlukla çatıştığı görülmektedir. Ancak merkezi bir politikanın açık veya kapalı bölgesel boyutları olabilir (2).

- 1) Chinitz, Benjamin; Appropriate Goals for Regional Economic Policy, Richardson, H.; Regional Economics, Macmillan, 1970 içinde.
- 2) Yatırım teşvik tedbirleri, açık işsizlik tazminatlarında ve gelir vergisinde artan oranlı tarifesindeki artışlar zımni birer bölgesel boyutu olan merkezi politikalar. Öte yandan bir bölgesel amaç olarak tanımlanabilen işsizliğin azaltılması, ulusal hedeflere (tam istihdam, iktisadi büyüme) ulaşılmasına katkıda bulunabilir.

Ulusal ve bölgesel amaçlar arasındaki çatışmalar sanayinin bölgesel dağılımı ve bölgeler arası ilişkilere bağlıdır. Mesela devletin yatırımlarını sinai kesimler ve bölgeler arasında dağıtmak istediğini farzedelim (1). Uygulanacak dağıtım metodlarının farklı etkileri olacaktır. Bir yöntem olarak bölgesel dağıtım öne alır, yatırımı dağıtır, daha sonra yatırım yapılacak kesimleri belirleyebiliriz. Bir başka alternatif olarak, önce sektörel dağılımı, daha sonra bölgesel dağılım öngörülebilir. Her iki yöntem göre, sonuçta meydana gelecek kaynak dağılımı oldukça farklı olacaktır. Bu farklılığı önlemek için sektöriyel ve bölgesel kararları simultane bir karar modeline koymak gerekir. Mesela iki bölgeden (fakir, zengin) oluşan bir ekonomide milli gelirin maksimize edilmesi; fakir bölgenin gelir düzeyinin ulusal ortalamasının altında kalmaması gibi bir sınırlayıcı şartla sağlanabilir. Şöyleki:

$$\text{Amaç fonksiyon } Y_p = (Y_a P_a + Y_b P_b)$$

$$\text{Sınırlayıcı şart } P_b \geq P_a$$

Modeldeki Y_a , Y_b bölgesel gelirleri, P büyüme hızlarını, b fakir bölgeyi temsil etmektedir.

Bu modelin dışında bir diğer çözüm, etkinlik/adalet oranlarının (**trade-off**) doğrudan doğruya belirlenmesidir. Bu oranlar genellikle adalet cinsinden etkinlik maliyeti şeklinde ifade edilir. Meselâ % 1 toplam iktisadi büyüme hızı, bölgeler arası gelir dağılımını ifade eden toplulaşma oranında % 5 bir azalmaya eşittir, denilebilir. Ancak sayısal olmayan değişkenlerin durumunu da gözden uzak tutmamak gerekir (2).

III. MALİYE POLİTİKASI AMAÇLARI :

Devletin bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde kullanacağı araçları ikiye ayırabiliriz. Kamu harcamaları politikası vergi ve sübvansiyon politikası. Bunları sırası ile görelim.

- 1) Yüksek bir iktisadi büyüme hızının bölgesel gelir dengesizliklerini artırmayacak şekilde bir modelle ifadesi için Bkz. Sakashita, N., Kameoka, O.; National Growth and Regional Income Inequality, International Economic Review, Vol. 14, No. 2, June, 1973, ss. 372-382.
- 2) Stihwell, F.; op. cit, 23-24.

A. Kamu Harcamaları Politikası : Kamu harcamalarının bölgesel dengesizliklerin giderilmesine yapacağı katkı, iki paragrafta incelenebilir. İlk paragrafta amaç olarak bölgesel düzeyde toplam talep, toplam arz arasındaki dengesizliklerin giderilmesi benimsenebilir. Böyle bir amaç güdüldüğünde, devlet bazı bölgelerde bütçe açığı, bazı bölgelerde bütçe fazlası aracılığı ile bölgesel arz, talep dengesizliklerini giderebilir. Bu açık ve fazlalığın tayininde, genel amacın özel hale getirilmesi gerekir. Mesele özel amaç olarak, bölgesel işsizlik farklarının asgarî düzeye indirilmesi seçilebilir. Bu durumda devletin bütçe açığını; **bölgesel istihdam çarpanının** değeri küçük oldukça, işsizlik düzeyi büyüdükçe, artırması gerekecektir.

Öte yandan bir diğer genel amaç olarak, bölgesel gelirlerin eşitlenmesi benimsenebilir. Bu durumda şöyle bir model geliştirilmiştir (1). Bu modelde X kamu harcamasının iki bölge arasında (a, b) ne şekilde dağıtılması gerektiğinin şartları bulunmaktadır. Amaç; belirli bir tarihe (hedef) kadar çeşitli bölgelerin fert başına düşen millî gelirlerinin eşitlenmesidir. (Y) bölgesel toplam geliri, (N) nüfusu, (M) bölgesel çarpanı gösterirse, (a) bölgesine ayrılacak kamu harcaması miktarı şu formülle tesbit edilebilir.

$$Y_a = \frac{(Y_b + MbX) / N_b - Y_a / N_a}{M_a / N_a + M_b / N_b}$$

(b) bölgesine ayrılacak harcama miktarı ise X-X_a olacaktır (2).

1) Stilwell, F.; op. cit ss. 48 - 49.

2) Bu modelin varsayımları şunlardır. i) Bölgeler arası dışsallıklar yoktur. ii) Harcamaların kapsamındaki çarpan etkisi aynıdır. Harcamaların dağıtılmasında kullanılacak başka kriterler de önerilebilir. Harcamalar n, fert başına düşen gelirlerin tersine dağıtılması (çarpan etkileri dikkate alınmıyor), veya nüfus miktarına göre dağıtılması gibi. Nüfusa göre yapılacak dağıtımda fakir bölgeler küçük pay alabilir. Ancak, bölgesel çarpan büyüdükçe bu fark kaybolur.

Görüldüğü gibi bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde, bölgeler ve sektörler arası ilişkilerin bilinmesi, bölgesel çarpanların çeşitli kesimler üzerindeki farklarının tesbiti, izlenecek maliye politikasının ve plânların merkezî olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla mahalli idarelere büyük ölçüde malî bağımsızlık verilmesi uygun görülmemektedir (1).

İzlenecek kamu harcamaları politikası araçlarından başlıcası, **alt-yapı yatırımlarıdır** (2). Alt yapı yatırımları uzun dönemde, sanayinin bölgeler arası dağılımını değiştirebilir (3). Kamu harcamalarının bölgesel kalkınma politikasında bir maliye politikası aracı olarak kullanılmasında ortaya çıkan en çetin sorun, harcamaların **alternatif maliyetlerinin** hesaplanmasıdır. Belirli bir bölgeye fazla kaynak ayırma, diğerlerinden kısıntı yapılmasını gerektirecektir (4).

Kamu ekonomik kuruluşları da, belirli öncelikli bölgelere yerleştirilerek, ürettikleri mal ve hizmet tiplerine göre dengesizliklerin giderilmesine olumlu katkıda bulunabilirler.

1) Bkz. Forte, F.; op, cit, ss. 177 - 179.

2) Bu konuda ayrıntılı bilgi için **Dinler, Zeynel**; Bölgesel Kalkınma Politikası, Bursa İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Dergisi, Cilt II, No: 2, Eylül 1973, ss. 578 - 582.

3) Alt yapı yatırımlarının, direkt sanayi teşvik tedbirlerinden daha etkin olduğu ileri sürülmüştür. Bunun sebebi bu amaçlara ayrılan kaynakların alternatif maliyetlerinin yüksekliğidir.

Alt yapı yatırımları uygulandığı bölgede, normal çarpan etkisinin üzerinde bir etki bulunur.

4) Halbuki kısıntı yapılmak istenen veya gereken bölgeler, buna karşı politik baskı yapabilecek güçtedir.

(n) sayıda bölgesel bir ekonomide, programla ile kamu yatırımlarının, bölgeler arası optimal dağılımı şartları, şu amaç ve değişkenlere göre tesbit edilmiştir. Amaç, belirli bir tarihe kadar bölgesel gelirlerin ağırlıklı ortalamasının azamiye çıkartılması, değişkenler, çeşitli yatırım dağılımının iktisadî büyümeye katkısı, kamu ve özel yatırımların sermaye/hasıla oranı ve her bölgedeki özel yatırım payıdır. Bkz. Ohtsuki, V.; Regional Allocation of Public Investment in an n-region Economy, Journal of Regional Science, August, 1971, ss. 225 - 233.

B. Vergi ve Sübvansiyon Politikası. Vergi ve sübvansiyonlar (belirli amaçlı malî yardımlar) aracılığı ile girdi (input) ve çıktı (output) fiyatları değiştirilebilir. Girdi fiyatları az gelişmiş bölgelerde düşürülebilir, gelişmiş bölgelerde artırılabilir, böylece özel yatırımlar yönlendirilmiş olur. Şimdi sırasıyla, vergi ve sübvansiyonların girdi ve çıktı fiyatları üzerindeki etkilerini inceleyelim.

1. Girdi Fiyatlarının Değiştirilmesi. Belirli bölgelerde özel yatırım ve üretimin artırılması isteniyorsa, uygulanacak teşvik tedbirleri ve yatırım indirimi ve sübvansiyonlarla üretim maliyeti düşürülebilir veya vergilerle arttırılabilir (1). Malî yardımların uygulanmasında temel sorun, emeğe mi sermayeye mi yapılacağıdır. Emek veya sermaye sübvansiyonları arasındaki tercihler yapılan varsayımlara bağlı kalmaktadır. Farklı varsayımların farklı sonuçlara götürmesi doğaldır. Ancak, her halükârda bu sübvansiyonların etkileri analiz edilmelidir. Bu etkilerden birincisi, işletmelerin nisbî faktör talebindeki değişimler ikincisi, sanayinin bölgeler arası dağılımının göstereceği durumdur (2).

1) Türkiye'de 28.7.1967'den bu yana uygulanan teşvik tedbirleri ve yeni teşvik tedbirleri tasarısı ile özel kesimin öncelikli yörelere yatırımı artırılmak istenmekte, alt yapı yatırımları ve kamu ekonomik kuruluşlarının katkıları yeterince dikkate alınmamış görülmektedir. Tesis edilen geliştirme ve teşvik fonları da esas itibarıyla sektörlere göre tesbit edilmiştir. Bizde, kamu harcamaları politikası örnekleri olarak geliştirme ve teşvik fonları dışında şunlar sayılabilir. Karma teşebbüslere işbirlik, sanayi bölgelerinde arazi istisnası. Ancak bu tedbirler 28.7.1967 tarih ve 933 sayılı kanunun iptal edilmesi ile ortadan kalkmıştır.

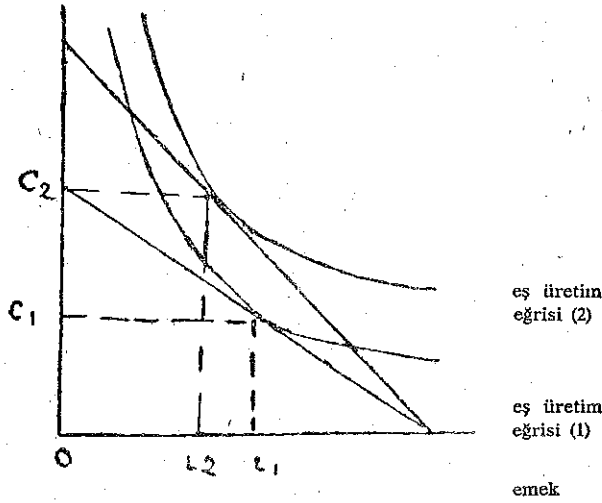
DPT; Yatırımların ve İhracatın Teşviki ve Uygulama Esasları, Ankara, 1969, ss. 17-26.

2) Emek faktörünün bir bölge içinde çeşitli kesimler arasında seyyal, bölgeler arası seyyal olmadığı ve emeğin marjinal verimliliğinin çeşitli kesimler arasında farklı olduğu varsayımları ile Norveç için yapılan araştırmada emek sübvansiyonları, sermayeye verilen aynı miktardaki sübvansiyona oranla daha fazla refah artışı sağladığı tesbit edilmiştir. Lind, T. Serck, Hanssen, J.; Regional Subsidies on Labour and Capital, Swedish Journal of Economics, March, 1972, ss. 68-83.

a. **Kısa Dönem Etkileri:** Emek veya sermaye sübvansiyonları nisbi faktör talep yapısını aşağıdaki grafiklerde görüldüğü gibi değiştirebilir (1).

İlk diyagramda sermayeye verilen sübvansiyonun nisbi faktör fiyatlarını, eş maliyet eğrisi (1) den, (2) numaralı eğriye çıkılması sebebiyle değiştirdiği görülmektedir. Bir başka deyimle sermaye fiatı ucuzlamış ve nisbi fiyat yapısı sermaye lehine değişmiştir.

sermaye

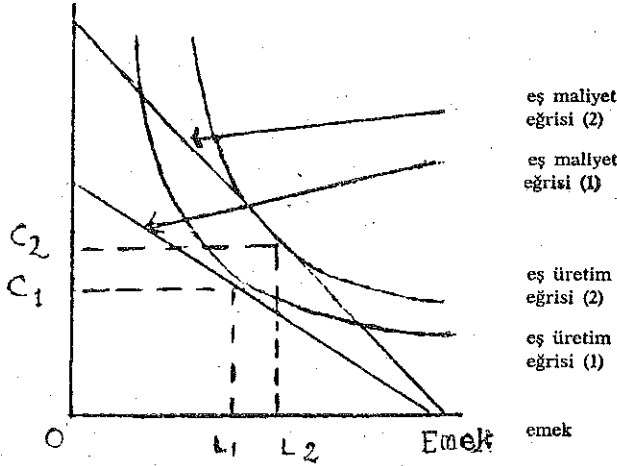
Grafikte gösterildiği gibi nisbi fiyat değişmesi sonucu hem kullanılan sermaye miktarı hem de emek miktarı artmıştır. (OC1, OC2 olmuş, OL1, OL2'ye yükselmiştir.) Kapitalin ucuzlaması ile daha fazla üretim yapılması imkânı emek talebini arttırmış bu artış, kapitalin ucuzlamasından doğan faktör ikame etkisini gidermiştir.

Halbuki aşağıdaki şekilde kapitalin ucuzlaması ile meydana gelen üretim artışının emek talebi üzerindeki etkisi zayıf

1) Kaynak, Stillewell, F.; op. cit. ss. 53-54.

ölmüş ve faktör ikame etkisi baskın çıkarak kullanılan emek miktarı azalmıştır (1).

sermaye

b. Uzun dönem etkileri: Uzun dönemde sermaye veya emek sübvansiyonlarının nisbi etkinliği, bölgeler arası akıcılığı olan potansiyel işletmeleri, bölgeye cezbetme yeteneğine bağlıdır. İşletmelerin kâr maksimizasyonu amacı güttüğü varsayılırsa emek sübvansiyonları, uzun dönemde, emek yoğun üretim tekniği kullanan işletmeleri malî yardım yapılan bölgelere

- 1) Dolayısıyla sermayeye verilen sübvansiyonların istihdamı artırıp artırmayacağı, üretim fonksiyonlarının mahiyetine bağlı kalmaktadır. Ancak emek sübvansiyonları, üretimin ve faktör ikamesinin emek talebi üzerindeki etkileri aynı yönde olacağından istihdamı artırıcı etkide bulunur. Emeye verilecek sübvansiyonla teknik ikame imkanına göre emek sermaye yerine ikame edilir ve üretim artışı sebebiyle de emek daha fazla talep edilir. Dolayısıyla emek sübvansiyonları daha çok tercihe şayandır. Ancak sermaye sübvansiyonunda emek verimliliği üzerinde etkide bulunabileceği ve böylece bölgesel gelirleri artırabileceği düşünülebilir.

Sermaye üzerinden alınacak vergiler emek sübvansiyonlarının finansmanında bir araç olarak kullanılabilir. Bkz. Peaceek, A., Shaw, G.; Fiscal Measures to Increase Employment, Indonesian Case, Bulletin for International Fiscal Documentation, Vol. XX, VII, November, 1973, ss. 448 - 449.

çağırabilir. Ampirik çalışma yapmadan emek veya sermaye sübvansiyonlarından hangisinin istihdam artırıcı etkisi olduğunu tesbit etmek mümkün değildir (1).

2. Vergi ve Sübvansiyonların ürün fiyatları üzerindeki etkileri (2). Bölgeler itibarıyla farklılaştırılmış vergi ve sübvansiyonlarla, üretimin satış fiyatı öncelikli yörelerde artırılabilir. Bu fiyatların vergi veya sübvansiyonla değiştirilmesi sırasında temel sorun, ürünün arz ve talep esneklikleri üzerine yapacağı etkidir. Eğer malın fiyat esnekliği (arz ve talep) küçükse, sübvansiyonların üretim artışı konusundaki etkisi zayıf olacaktır. Öte yandan bu esneklik rakkamları büyük bile olsa, sermaye/hasıla oranı yüksekse, istihdam artırıcı etkiler küçük olacaktır. Kârlar üzerinden alınacak selektif bir verginin; ürünlerin satış fiyatları ve geri kalmış bölgelerde mevcut işletmelerin üretim ve istihdam kararlarını değiştireceği beklenemez. Böyle bir verginin yapacağı tek etki, işletmelerin belirli bölgelere yatırım yapmasını sağlamaktır (3).

Türkiye'de yeni tasarı ile öncelikli yörelere yapılacak yatırımlara önemli avantajlar sağlanmıştır. Bunları şöylece özetliye-

1) Türkiye'de geri kalmış il olarak kabul edilen 36 ilde uygulanan üretim maliyetini düşürücü teşvik tedbirleri şunlardır. Gümrük muafiyeti, yatırım indirimi, orta vadeli kredi özel dış kredi ve yatırım kotası. Yatırım indirimi oranı anılan bölgeler için % 50 olarak tesbit edilmiştir. Marmara bölgesinde, İstanbul - İzmit arasındaki yatırımlar önlenmek istenmiştir. Şimdi bu bölgeye en yakın il ve yöre tercih edilmektedir. **1974 Yılı Programı**, ss. 27 - 41.

2) **Stilwell, F.**; op. cit, ss. 56 - 57.

3) İngiltere'de 1966 - 1970 yılları arasında uygulanan tercihi imalat yatırım indirimlerinin kullanılması, istihdamı artırıcı etki yapmamıştır. Bir iki endüstride, diğerlerinde indirimler emekten tasarruf sağlayıcı yatırımları körüklemiştir.

Bkz. **Blake, C.**; The Effectiveness of Investment Grants as a Regional Subsidy, *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 9, February, 1972, ss. 63 - 71.

biliriz (1). Gümrük Vergisinde dört yıllık taksitlendirme yapılır, gelir vergisinden iki yıl muafır. Yatırım indirimi oranı % 30'dur. Yatırımda % 50'den fazla yerli girdi kullanılıyorsa oran % 25 olur. Satış fiyatının % 10'u oranında vergi iadesi alır. Banka ve Sigorta İşlemleri vergisinden muafır. Yurt dışında teknik personel yetiştirme giderleri gelir vergisi matrahından düşülür. Gelir veya Kurumlar Vergisi matrahından % 3 pazar geliştirme indirimi alır. İhracatta vergi iadesi alır. Hisse senetlerinden doğacak kazançlar belirli bir dönem gelir vergisinden müstesnadır. İhraç edilen ürünlerin girdilerini tescil edilen ihraç fiyatları ile veya dünya fiyatları ile kullanır. Orta ve uzun vadeli kredilerde faiz farkı ödenir (2).

SONUÇ: Bu çalışmadan çıkan sonuçlar şöylece özetlenebilir.

1. Bölgesel dengesizlikler, piyasa güçlerinin kaynak ve gelir dağılımındaki etkinliği sağlamak için devlet müdahalesini gerektirmektedir.

2. Kamu harcamalarının bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesine katkıda bulunabilmesi için; bölge ve sektörler arası ilişkilerin; bölgesel çarpanların çeşitli kesimler üzerine yapacağı etkinin bilinmesi ve izlenecek politika ve plânların merkezi olmasını gerektirmektedir. Alt yapı yatırımlarının az gelişmiş bölgelerin gelişmesinde önemli ölçüde payı vardır.

3. Bölgesel problemin işsizlik olması halinde vergi ve sübvansiyon politikasından yararlanmak uygun görülmektedir.

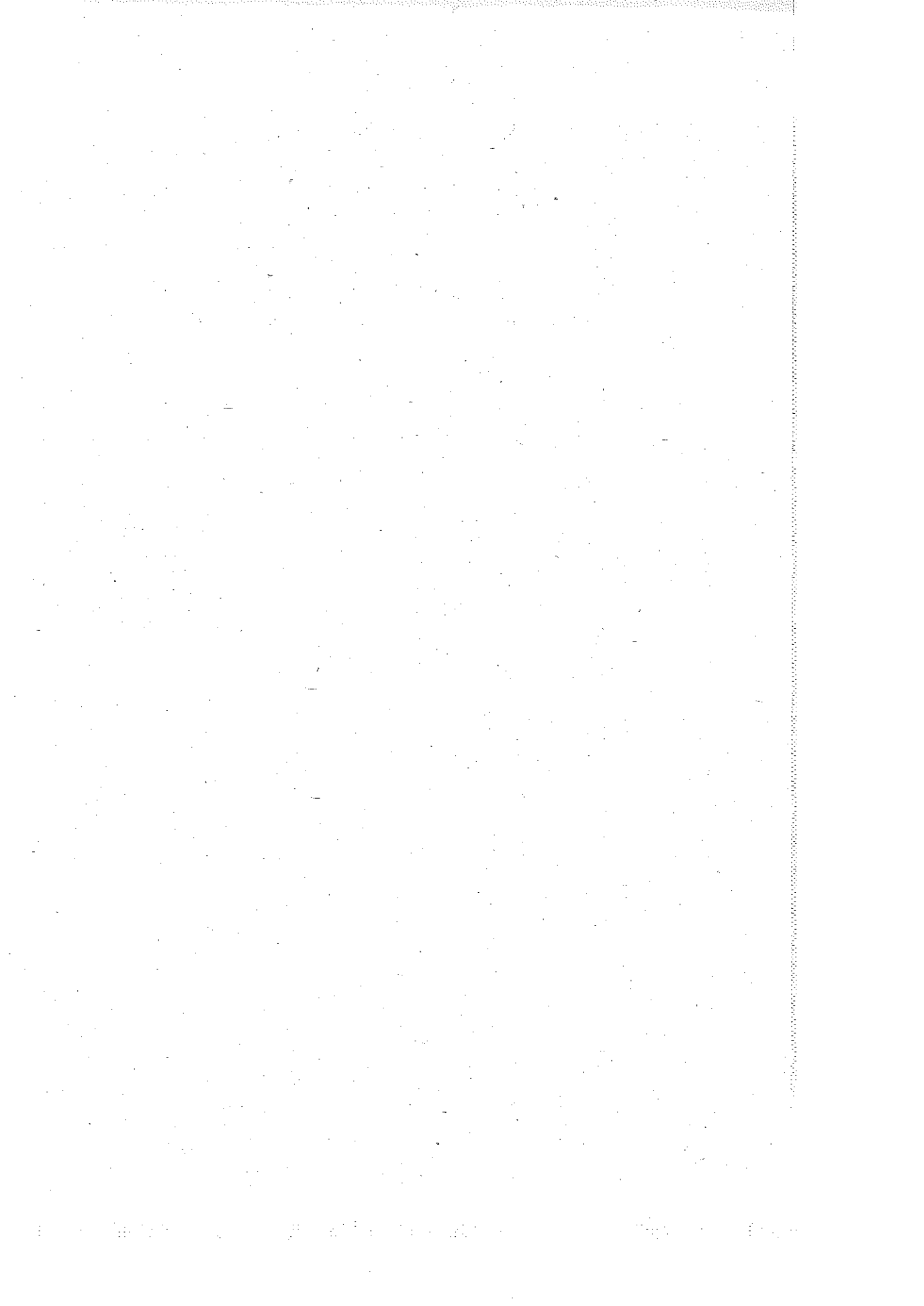
1) Bkz. 4.10.1972 tarihli yatırımların, İhracatın, Turizm ve Döviz Kazandırıcı İşlemlerin (Hizmetlerin) Teşviki için Kanun Tasarısı Md. 5-21.

Teşvik tedbirlerini bir tüketim malı sanayisinde 50 kişilik bir istihdam etkisi olan 10 milyonluk bir yatırım için aktarıyoruz. Bkz. Sanalan, T.; op. cit. 100-102.

2) Dikkat edilirse, bütün bu teşvik tedbirleri, birer sermaye sübvansiyonundan başka bir şey değildir. Emek kullanımını arttırıcı, herhangi bir direkt mali yardıma rastlanmamaktadır.

Yapılan teorik açıklama ve ampirik araştırmalardan bazı emek sübvansiyonlarının sermayeye verilecek sübvansiyonlara oranla daha fazla istihdam artışı meydana getirdiğini ortaya koymuştur.

4. Türkiye'de bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde kullanılan «öncelikli yörelere» yatırımları teşvik tedbirlerinin tümü, teoride emek sübvansiyonlarındaki üstünlüğün tersine sermaye fiyatını ucuzlatır niteliktedir. Bu bakımdan bölgesel problemlerden biri olan istihdamı artırıcı özelliğinin kısıtlı olduğu söylenebilir:

EMLAK VERGİSİNİN ANALİZİ

Dr. Nihat Falay
İ. Ü. İktisat Fakültesi

Giriş

Emlâk vergileri, özellikle arazi vergileri, M.Ö. 2.000 yılına kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Emlâk vergilerinin tarih öncesi dönemlerde de var olduğunu belirten belgeler bulunmuş ve Çin ve Mısır'da arazi vergisi ile ilgili kadastro kayıtları elde edilmiştir (1).

Özellikle 19. y.y. başlarına kadar, emlak vergisi, bir gayrimenkule sahip olmanın yarattığı iktisadi gücü vergilendirmek esasına dayanan **İktidar teorisine** göre alınıyordu. 19. y.y. da ise gayrimenkullerin, özellikle emlak vergilendirilmesinin iktidar teorisinden çok **Fayda teorisine** temelini dayandığını izliyoruz. Burada artık, emlak sahiplerinin kamu mal ve hizmetlerinden faydalanmalarının vergilemeye gerekçe olarak alındığını görüyoruz. Bugün artık ne fayda teorisinin ne de iktidar teorisinin hâkim bir durumu yoktur. Artık, emlak vergisine genellikle teorik bir gerekçe aranmamakta ve bu vergi, hem çağlardan beri alışılmış olması ve hem de uygulamasının kolaylığı nedeniyle daha çok kullanılmaktadır.

1) Sevim Görgün : «Tarım sektörünün vergilendirilmesi ve arazi vergileri»
İ. Ü. Maliye Enstitüsü Konferansları (8. seri-1962) (İstanbul 1964.) s. 161.

Emlâk sahibi olmak ve bunun yarattığı iktisadî tatmini gerçekleştirme psikolojisi, az gelişmiş ülkelerde halen geçerli olan bir itici güçtür. Bir gayrimenkule sahip olmak ise vergi gücünün bir ifadesi olarak sayılmıştır.

Emlâk, özellikle arazi vergilerinin en eski vergi türlerinden biri olmasını «vergi mevzuunun gayrimenkul olması, kolaylıkla ayırddedilip ölçülmesi ve verginin ödeyicisinin (mal sahibi veya kiracı) tayinindeki kolaylıklar (ve) ilkel toplumlarda tarımsal faaliyetlerin içindeki oranının çok yüksek olması» nedenlerine bağlayabiliriz (1).

Emlâk vergilerinin, ticaret ve sanayi sektörlerinin gelişmesinin sonucu olarak devlet gelirlerindeki payı giderek azalmış ve özellikle arazinin bir üretim faktörü olarak ağırlığı gittikçe kaybolmuştur.

Emlâk vergisine konu olan gayrimenkuller, bir mülkiyetli temsil etmekte ve bir servet vergisi olarak diğer vergilerden ayrılmaktadır. Buna dayanarak «hemen hemen bütün kapitalist ya da karma ekonomilli ülkelerde gelir vergisinden ayrı olarak bir de taşınmaz mülkiyet vergisi vardır» (2). Bu anlamda olmak üzere, servet vergilerinden olan emlâk vergisinin teorik gerekçesi şu şekilde açıklanabilir:

«Eğer, iki şahıs aynı gelire sahip ise, fakat birinin oldukça fazla birikmiş serveti varsa, o birçok avantajlara sahip olacaktır. Bu şahsın geliri kesilirse, yaşama seviyesini idame ettirebilecek bir vasıtası vardır; servet yığmamış ferdin olduğu gibi, bu şahıs tasarruf etme mecburiyeti altında değildir, ve sadece servet sahibi olmak, hususiyle prestij değeri sebebiyle, başlı başına bir tatmin kaynağı addedilebilir. Bu bakımdan mutad şekliyle gelir vergisinde iki şahsa da işabet eden yük aynı olduğu halde, servet sahibine daha ağır bir yük yüklemek

1) a.g.m. s. 161.

2) Kenan Bulutoğlu : Kamu Ekonomisine Giriş (İstanbul, 1971.) s. 369.

İçin oldukça haklı sebepler vardır» (1).

Mülkiyet vergileri çoğunlukla gayrimenkullerden alınır. Emlâk vergisine konu olan gayrimenkullerde vergi matrahı çok uzun ömürlüdür. Özellikle arazide bu ömür sonsuzdur denilebilir. Ayrıca gayrimenkullerin değeri genellikle yüksek olduğundan, vergi matrahı da yüksektir (2).

Verginin Özellikleri :

Emlâk vergisi şu temel özellikleri göstermektedir:

Reel (aynî) bir vergidir, yani bir şeye bağlı olan bir vergidir. Öte yandan mahallî bir vergidir. Diğer deyimle genellikle bu vergiler, gelir sağlamaları için mahallî idarelere tahsis edilmiştir.

Vergi, arazi ve bina gibi belirli mülk tipleri üzerine konmuştur, yani bina ve arazi sahipliğinin bir karşılığı niteliğindedir. Uygulamalara bakılırsa gayrisafi bir servet vergisidir, çünkü emlåke karşılık borçlar için bir indirim yapılmasını kabul etmemektedir. Bu verginin diğer temel özelliği **malî amaçlı** olmasıdır. Bu nedenle de sosyal ve ekonomik politika aracı olma niteliği sınırlıdır. Nihayet; bu vergi hasılatının toplam vergi gelirleri içindeki nisbî payı gittikçe azalmaktadır (3).

Emlâk Vergisinin Alınması Sebepleri :

İstifade prensibine dayanarak şu hususların ileriye sürülmesi mümkündür:

«Mahallî idareler faaliyetlerinin ehemmiyetli bir kısmı, emlåke direkt olarak fayda sağlar, şu anlamda ki, eğer sözkonu-

- 1) John F. Due : Maliye (Çev : S. Görgün, I. Önder). (İstanbul, 1967) s. 378.
- 2) Bulutoğlu : a.g.e. s. 371.
- 3) Öztin Akgüç : «Türkiye'de emlåk vergileri» **Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri** S.E.E.K.H. 25-30/9/1970 İstanbul, s. 1-3.

su faaliyetler yürütülmeseydi ya bu hizmetleri mülk sahipleri kendi kendilerine sağlayacaktı yahut büyük tehlike veya sıkıntılarla karşılaşacaklardı.

«Kanalizasyon inşa ve işletilmesi, dranaaj tesisleri, kaldırım ve caddelerin genişletilmesi, caddelerin aydınlatılması ve polis hizmetlerinin bir kısmı kadar, itfaiye teşkilatı da bunun en iyi birer örnekleridir... Sağlanan istifadenin, emlakın değeri ile direkt bir şekilde orantılı olması zaruri değildir, ancak arada kaba olarak da olsa bir nisbetin bulunduğu farzolunabilir.. Ekonomide kaynakların optimum tahsisi, muayyen hizmetlerin ifasının cemiyete olan maliyetinin aynı zamanda bu hizmetlere ihtiyacı olan firmaların maliyetinde görülmesini ve böylece nihai mamulün fiyatına girmesini gerektirir» (1).

Sebebi ne olursa olsun, şehirlerin gelişmesi açısından «iki olay devletin kamu politikası yöntemlerini daha iyi kavrayabilmeye yardımcı olabilir: 1 — Şehirler ve çevreleri hızla gelişiyor, 2 — Şehir arazisinin bazı kısımları şimdiden eski ve şehirler de eskiyor» (2).

Buradan şu netice çıkmaktadır ki «taşınmazlar vergilemesinde vergi matrahı olan değerler yenilenmezse, zamanla fiyatlar genel seviyesi arttığı ölçüde değerini yitirmektedir. Bu bakımdan tıpkı ölçü üzerinden alınan vergilerde olduğu gibi, enflasyon bina ve arazi vergisi matrahını aşındırmaktadır. Ayrıca, nüfus arttıkça, arazi rantı artmakta, şehirler geliştikçe, bayındırlık işleri yapıldıkça yakın arazide mevki rantı artmaktadır. Böylece pek çok arazinin değeri fatlardaki artıştan da daha hızlı bir şekilde artmaktadır. Bütün değer artışlarının vergi matrahına yansıtılmaması, arazi vergisi yükünün dağılımını büsbütün eşit-

1) Due : a.g.e. s. 407.

2) C. Lowell Harriss : «Toprağın vergilendirilmesi ve iktisadi gelişme» I. U. Maliye Enstitüsü Konferansları (20. seri - 1970) (İstanbul, 1970) s. 24 (Çev : G. Ayda)

siz hale getirmektedir. Binalarda da eski binaların değerleri yapıldıkları tarihte saptanmış olduğu için, bunların vergisi yeni binalara kıyasla çok daha hafif kalmakta, bina vergisi yükü de eskiler lehine yeniler aleyhine olarak artmaktadır» (1).

Bu yorumu doğrular yönde olmak üzere, Türkiye'de 1936-1960 yılları arasındaki arazi değerlerindeki artışı aşağıdaki tablodan da izleyebiliriz: (2)

<u>Arazi Türü</u>	<u>1936-dönüm kıymeti (TL.)</u>	<u>1960-dönüm kıymeti (TL.)</u>
Kuru arazi	3	287
Sulu arazi	30	1082
Bahçe	15	2400

Arazi değerlerindeki bu artışa karşılık, aynı süre zarfındaki vergi gelirleri incelenirse, bu gelirlerin ancak 2,7 misli arttığı görülür.

Bina ve arazi değerlerindeki, fiatlar genel seviyesinin de üstünde olan bu artışların sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz: Şehirleşme, nüfus artışı, sanayileşmenin bir kaç şekilde yoğunlaşması, ucuz konut yapımı yardımlarının yetersizliği, gelir dağılımının bozulması, gayrimenkule sahip olmanın psikolojik üstünlüğü.

Bu sebeplerin hepsinin veya birkaç tanesinin bir araya gelmesi sebebiyle örneğin Türkiye'de özel kesimin en fazla kaynak ayırdığı yatırım türüdür (3).

1) Bulutoğlu : a.g.e. s. 371.

2) Fehmi Yavuz : «Arazi vergisi ve mahallî idarelerimiz» **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** (c. 21-1966) No: 2, s. 16.

3) Sevim Görgün : «Türkiye'de yeni vergi tedbirlerinin ekonomik etkileri» **Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri Semineri**, 25-30/9/1970, İstanbul, s. 5.

Verginin yansması ve yerleşmesi:

Binaların ve arazilerin emlak vergisine tabi tutulmasının bina irat ve değerleri ile arazi rantlarına etkisini şu esaslara dayandırabiliriz:

Bina değerleri; net iratlarının piyasa faiz haddinin tersi ile çarpılması sonucu bulunur. Örneğin, bir binanın yıllık net iradı 5.000 TL ve piyasa faiz haddi % 5 ise binanın değeri,

$$5.000 \times 100/5 \dots 5000 \times 20 \dots 100.000 \text{ TL'dir.}$$

Binalara bu değerleri üzerinden bir emlak vergisi konulunca, net iradın ancak bina maliyeti faizini karşılayan kısmının ileriye doğru yansıtılabilmesi sözkonusudur. Çünkü vergi, bina yapmanın gerektirdiği net iradı azaltır. Net irattaki bu azalma, bina yapımı için ayrılan bazı fonların vergisiz alanlara kaydırılması sonucunu doğurur. Bu, bina yapımında bir azalışa yol açar ve neticede kiralar yükselebilir.

Aynı durumu arazi rantları için incelersek şu sonuçları görürüz: Genel olarak, araziler üzerine konulan bir emlak vergisi, vergi yükünün arazi sahipleri üzerine kalmasına yol açar. Araziye konan verginin arazi sahiplerinin üzerinde kalması, üretimde kullanılması ile araziden elde edilen ürünlerin satış değerinden, üretimde kullanılan üretim faktörlerine ödenen bedellerin indirilmesi ile elde edilen net değer in yani rantın azalması sonucunu verir.

Arazi vergisinin arazi rantı üzerinde kalmasını şu şekilde açıklayabiliriz: Arazi vergisinin rant üzerinde kalmayıp da ileriye yansıtılabilmesi için ürünlerin fiyatlarını artırmak ve üretimi kısmak gerekir. Üretimi kısmak, arazi sahiplerinin arazilerinin bir kısmını üretimden çekmesi demektir. Halbuki arazi sahipleri vergi sebebiyle arazilerini (arazisini vergisiz bir şekilde elde tutmasının imkânsızlığı nedeniyle) üretimden çekemez. Bu durumda araziye üretimden çekmeden üretime devam edilirse, ürünler aynı fiatla satılacak ve vergiler, fiyatlar yoluyla yansıtılamayacak de-

mektir (1). Bu noktada daha düşük maliyetle kullanılan arazilerde «...ücret, faiz, kâr ödemeleri ile istihsal edilen ürünün değeri arasında müsbet bir fark olacak ve bu fark toprağın nisbi verimliliğine uygun olarak değişecektir.» (2).

Bu genel esaslara dayanarak, emlâkın çeşitli kullanım şekline göre bir emlâk vergisinin yansıma ve yerleşimini şu başlıklar altında inceleyebiliriz:

A — Sahibinin oturduğu konutlar :

Emlâk vergisinin yansıma ihtimalinin en az olduğu emlâk türü bunlardır. Çünkü, ev sahibi olan kişinin vergiyi direkt yansıtabilme imkânı yoktur. Sadece, bu konutun bir başkası tarafından satın alınması sırasında bu verginin kapitalize edilme hususu ortaya çıkabilir. **Verginin kapitalizasyonu**, vergiye tabi binayı satın alanın, o binanın satın alma fiyatını azaltmak yoluyla, ileride ödemek zorunda olacağı vergiyi iskonto ettirmesidir. Bu durumda binayı satın alan kişi, binayı satın alırken normal değerinden az bir bedel ödeyerek, ileride ödeyeceği vergiden kaçınmış olur ve verginin yükü de binayı satanın üstünde kalır.

Örneğin, değeri 100.000 TL. olan bir binanın yıllık geliri 10.000 TL olsun. Burada sermaye/gelir oranı % 10 dur. Bu bina için yılda 1.000 TL. vergi ödesin. Binanın yıllık net geliri 9.000 TL.a inmiş olur. Bu bina satışa çıkarılırsa 10.000 TL.dan alıcı bulması güçleşir. Çünkü, artık sermaye/gelir oranı % 9 dur. Bu binanın ancak 90.000 TL.a alıcı bulması mümkündür, ki ancak o zaman %10 net gelir sağlanabilir. Bina 90.000 TL.a satıldığında satıcı 10.000 TL.lık bir kayıba uğramış fakat alıcı da vergiden kurtulmuş olur. Çünkü alıcı, yılda 10.000 TL gelir getirecek olan binayı 90.000 TL.'na satın almış bulunuyor ve emlâk vergisini ödedikten sonra da elinde kalan 90.000 TL. ile de, yatırdığı 90.000 TL.a piyasadaki cari orana eşit bir gelir sağlamış olur.

1) Bulutoğlu : a.g.e. s. 375.

2) Görgün : «Tarım sektörünün.....» s. 165.

Vergiden doğrudan bir yük beklenirse bu, konut talebini azaltır binaların fiyatları düşer, bu da arsa değerlerini azaltır. Uygulamada ise, ağır yük getirmeyen bir emlak vergisi, şahısları konut talebinden vazgeçirmez ve azalan talep bina satış fiyatlarını düşürmez.

B — Kiraya verilen konutlar :

Kiraya verilen konutları kapsayan bir emlak vergisi, bina sahipleri için sabit bir masraf olarak kabul edilebilir. Buradan hareketle bina sahipleri kira ile orantılı olarak emlak vergisini kiracıya yansıtmak ister. Bazı istisnalar dışında, kiraya verilen binaları hedefliyen emlak vergisinin özellikle gelişen merkezlerde kiralara yansıtacağı genellikle kabul edilir. Bu durumun istisnaları şunlardır: 1) Kiralık konut arzı fazla ise, emlak vergisinin yansıtması zorlaşır, çünkü talep daha ucuz binalara kayabilir. 2) Aksine, kiralık konut arzı çok kıt fakat bina sahiplerinin geliri de normalden çok fazla ise, vergideki artış kiralaların artışı sonucunu vermeyebilir. Çünkü vergi, aşırı net gelirden karşılanır. 3) Emlak vergisinden önce akdedilmiş uzun süreli kira sözleşmeleri de verginin yansıtmasına mani olur, hiç olmazsa geciktirir. 4) Kira kontrolleri de emlak vergisinin kiraya yansıtmasına ve kiralaların artışına mani olur. 5) Eski ve rağbet görmeyen semtlerdeki kiralık konut talebi azalır ve bu da verginin konut sahipleri üzerinde kalması sonucunu verir.

C — Gelir getiren arazi :

Arazinin bir özelliği, sabit bir üretim faktörü olmasıdır. Bunun için de çiftçilik ve hayvancılık için kullanılan arazinin diğer kullanım sahası olan mesken yapımına kayması, şehirleşme ve nüfus gibi dış etkenlere bağlıdır. Bunun yanında ziraatte kullanılan arazinin sahibi genellikle iktisadi rasyonellikten uzak ve fiyat değişmelerine karşı biraz duyarsızdır. Daha önemlisi, arazinin diğer üretim sahalarına kayması için bu sahaların emlak vergisi yükü açısından avantajlı olması gerekir.

Arazinin kullanılış şekline göre yansıtma olgusu değişir:

1) Arazinin satılması: Satış halinde arazi üzerindeki verginin, alıcı tarafından verginin kapitalize edilmesi yoluyla, arazinin satış fiyatını düşüreceği söylenebilir. Bu durumda vergi yükü arazinin sahibi üzerine kalır. Ancak, araziye satınalan kişi, arazinin ileride değer kazanacağını kuvvetle tahmin ediyorsa, verginin kapitalizasyonu kesinlikle gerçekleşmeyebilir ve verginin yükü alıcı ve satıcı arasında belli bir oranda bölüşülebilir.

2) Arazinin kiralanması: Kiralanma veya yarıcılık yoluyla işletilme halinde, kiralar piyasada tayin edilmektedir. Toprağın arz elâstikiyeti düşük ise arazi sahibi emlak vergisi yükünü kiracıya yansıtamaz. Çünkü, eğer çiftçi bu vergi yüküne katlanırsa kendi işgücünün ve yatırımının karşılığını çıkaramayacak ve toprağı kiralamaktan kaçınacaktır. Bu da arazinin kirasını düşürür ve vergi yükü arazi sahibinin üzerinde kalır. Buna karşılık, kiralar piyasa dışı geleneksel usullerle saptanıyorsa, vergi yükü ilk önce araziye kiralayanın üzerinde kalacak, sonra da arazinin sahibi ile kiracının iktisadi pazarlık gücüne göre değişecektir. Arazî sahibi, arazinin kira bedelini çok yüksek tesbit ettirmişse vergiyi kiracıya yansıtamaz, çünkü kiracının ödeme gücü düşüktür, bu durumda ve araziye kiralamaktan vazgeçebilir. Aksine, kiracı arazi için ödeyebileceği azami kirayı vermiyorsa ve verimli arazi çok az ise vergi yükü kiracıya yansıyabilir.

3) Arazinin sahiplerince işletilmesi: Çiftçilerin emlak vergisini, fiyatları yükseltmek suretiyle yoğaltıcılara yansıtmaları arz ve talepe bağlıdır. Bazı ülkelerde tarımsal ürünlerin fiyatları devlet tarafından kontrol edilmektedir. Ürünün fiyatlarının devletçe saptanması, verginin fiyatlar kaanlı ile yoğaltıcıya yansıtılmaması, aynı şekilde üreticiyi korumak için taban fiyatlarının yüksek seviyede tesbiti ile de verginin ürünler üzerinde kalmamasını sağlamak mümkündür.

D) Teşebbüs emlakı:

Bina ve araziler üzerindeki emlak vergisi, teşebbüsler için bir sabit gider olduğu için, teşebbüslerce yoğunlaştırılarak yansıtılmak istenir. Maliyet artı kâr şeklinde fiyatlandırma esasını kabul eden işletmeler, vergiyi fiyatlara ilâve eder. Verginin yoğunlaştırıcıya yansıtılması arz ve talep ile piyasadaki rekabet şekline bağlıdır.

Tam rekabet halinde, piyasa fiyatını esas olarak alan işletme, satış fiyatını bu fiyatın üstüne çıkaramaz. Çünkü, talebin azalması büyük oranda kaçınılmazdır. Vergi, kârdan karşılanacaktır. Monopol halinde de aynı durum ortaya çıkacaktır. Çünkü, mevcut fiyat, işletme için kârı azamileştiren bir optimal fiyat ise, verginin fiyat yoluyla yansıtılması imkânsızdır, aksi halde firmanın, müşterilerinin büyük bir kısmını kaybetmesi beklenebilir. Vergi kabul- lenilecek ve kârdan karşılanacaktır (1).

Verginin ekonomik etkileri:

Mali gayeli bir vergi olan emlak vergisinin iktisadi etkilerini şu şekilde inceleyebiliriz:

A — Kaynak dağılımına etkileri :

Az gelişmiş ülkelerde tasarrufların çoğu, büyük kazanç imkânları, hızlı şehirleşme gibi faktörler sebebiyle lüks inşaat ve gayrimenkul spekülasyonuna ayrılmaktadır. Emlak vergisi bu lüks inşaatı cezalandırmak ve bu inşaatı ayrılmış tasarrufları daha verimli alanlara kaydırmak sonucunu kısmen doğurabilecektir. Fakat, emlak vergisinin öte yandan hızlı şehirleşme, sermaye piyasasının gelişmemesi, gayrimenkul spekülasyonu olanağının fazlalığı gibi etkenlerle, gayrimenkule ayrılan tasarrufları diğer sektörlerle aktarma şansı da kısıtlanmaktadır. Öte yandan ülkemizdeki gibi, sosyal konutlara tanınan 10 yıllık vergi mafiyesi de

1) Due : a.g.e. s. 399.

gayrimenkul yapımını teşvik etmektedir. Ayrıca, yine ülkemizde iradı gelir vergisine tâbi binalar için ödenecek bina vergisinin, gelir vergisi borcuna mahsup edilmesi (1) tasarrufların gayrimenkule ayrılmanı eğilimini de kuvvetlendirmektedir.

Ayrıca «... emlâk vergisi nisbetinin en ciddi tesirlerinden biri, şahısları, meskenlerini şehir hudutları haricinde banliyö- lere kurmaya teşvik etmesidir. Bu çok yaygın temayül, geniş şehirlerin vergi meselelerini daha da güçleştirir, devlet hizmet- lerinin toplam maliyetini arttırır» (2).

Emlâk vergisinde araziler açısından ise «...iki önemli husus var: 1) vergiyi nakden ödeme zorunluğu bazen ferdi, onu kul- lanmaya, ya da daha rasyonel kullanmaya sevkedebilir, 2) prestij, aile gelenekleri, toplumdaki statüyü muhafaza etme, ya da salt enerji veya insiyatif yoksunluğu sebebiyle toprağın ekim dışı bırakıldığı hallerde, nakden ödenen bir vergi, nakdi gelir getiren bir kullanımı teşvik edebilir... Göstereceği fazladan gay- ret kendisiyle ailesi için olacak, artan verimi devletle paylaş- mak zorunluğunda kalmayacaktır... İlave gayret, daha mükem- mel bir çalışma ve daha çok sermayeye nazaran toprak vergi- sinin marjinal oranı sıfır olacaktır» (3).

Bu açıdan emlâk vergilerinde, arazinin daha verimli kulla- nımı için vergi muafiyetleri tanınmış ve tarım arazisinin değeri tesbit edilirken, arazinin verim gücünün esas alınması öngörül- müştür. Bu konuda Kaldor'un geliştirdiği görüşün uzantısı ola- rak «...arazinin cari hasılasından ziyade, potansiyel hasılanın nazara alınması, arazinin daha iyi bir şekilde kullanılması hu- susunda itici, teşvik edici bir etki yapabilir. Gerçekten, potan- siyel hasılaya dayanan arazi vergisi, üretim arttıkça vergi yü- kü azalacağından tarımda verim artışının gerçekleştirilmesinde kuvvetli bir itici olabilir» (4).

1) Görgün : «Türkiye'de yeni.....» s. 7.

2) Due: a.g.ö. s. 409.

3) Harriss : a.g.m. s. 22 - 23.

4) Akgüç : a.g.m. s. 21.

B — Fiatlara Etkileri:

Genel olarak, istisna hadlerinin geniş olması ve vergi oranlarının düşüklüğü sebebiyle mükellefler üzerindeki emlak vergisi yükünün pek fazla artmayacağı ve fiatlara etkisinin sınırlı olacağı söylenebilir.

Yine şunu söyleyebiliriz ki, «... belirli bir gelire sahip bir ailenin vergi dahil fiyatlar yüksek de olsa, harcadığı para miktarının değişmediği görülmüştür. Bu sonuç, verginin fiyatları yükseltmesini telafi etmek için bu ailelerin, evlerinin kalite ve cesametinden fedakârlık etmeleri demektir» (1). Emlak vergisi tamamen kiralara aksetse bile, yurttaşın talebi azalacak değildir. Yurttaş barınma talebini diğer harcamalardan kısararak yerine getirecek yani sıkıntıya girecektir.

Emlak vergisinin özellikle yeni yapılmış binalardaki vergi yükü hissedilecek kadar artmayacaktır. Kiralarda bu yüzden olabilecek artışlar, emlak vergisinden çok tamamen konut arz ve talebi arasındaki dengesizliğe dayanır.

Konuyu bina ve arazi fiyatları açısından ele alırsak, teorik olarak şunu söyleyebiliriz ki, emlak vergisi ile arazi ve bina fiyatları, verginin alıcı tarafından kapitalize edilmesi sonucu düşer. Ancak, bu görüş, emlak vergisi yükünün çok ağır olmaması, bina ve arazideki değer artışlarının vergi yükündeki artıştan fazla olması ve özellikle gelişmekte olan bölgelerde konut talebinin hemen hemen inelastik olması gibi nedenlerle geçerli olmayabilir. Bunun sonucu olarak, emlak vergisinin bina ve arazi fiyatlarını düşürmesi beklenemez.

Emlak vergisinin mal ve hizmet fiyatlarına etkisi açısından, işletmeler, artan emlak vergisini arz ve talep yoluyla tüketiciye yansıtmak olanağındadır. Ancak, bu vergi ağır bir yük getirmektedir ve dolayısıyla bu verginin fiatlara etkisi sınırlı olacaktır.

1) Harris : a.g.m. s. 29.

C — Gelir, servet ve arazi dağılımına etkisi :

Teorik olarak, artan oranlı arazi vergilerinin gelir ve toprağın yeniden dağılımı için bir araç olarak kullanılması kabul edilmiştir. Fakat bizim ülkedeki Emlâk Vergisi Kanunu gibi kanunların bu sonucu sağlaması olanaksızdır. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi malî gaye ile konulmuştur.

D — Konjonktürel etkisi:

Emlâk vergisinin, millî gelirdeki gelişmeyi yakından izleyemediği için, gelir esnekliği zayıftır. Bundan dolayı, konjonktürel dalgalanmalarla mücadelede etkin bir araç değildir. Aksine, millî gelirdeki gelişmeyi gecikmeyle izlediği için konjonktür hareketlerine ters etki edebilir. Bunun sonucu, enflasyon yıllarında mükellefin vergi yükünün hafiflemesine mukabil durgunluk yıllarında da mükellefin vergi yükü ağırlaşır. Beyan süresi, bizde, arazide 10 yıl ve binada 5 yıl olduğu için bu vergi, bina ve arazilerdeki değer değişikliklerini çok geriden takibedebilecektir.

Sonuç:

Emlâk vergilerinin genel değerlemesini şu şekilde yapabiliriz:

— Muafiyet ve istisna hadleri geniş ve vergi oranları düşük ise mahallî idarelere ek gelir temin etmek ve verimini arttırmak imkânı kısıtlıdır.

— «...bina ve arazinin servet olarak bina ve arazi vergilerine ve getirdikleri gelirler dolayısıyla gelir vergisine tâbi olması» (1) vergi adaletini arttırır.

1) Hüsnü Kızılyallı : Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Analizi (Ankara, 1969) s. 376.

— Tahrir (yazım) usulü yerine beyan esasının getirilmesi yoluyla vergi yükünün doğru beyan eden üzerinde kalmaması, ancak beyannamelerin etkin kontrolüne bağlıdır.

— Rayiç değer ve özellikle alım-satım bedeli deyimlerinin açıklığa kavuşturulması gerekir, aksi takdirde bu vergiden umulan vergi hasılatı sağlanamaz ve idare ile mükellefler arasında anlaşmazlıklara yol açar.

— Binalar için kira değeri, arazi için de potansiyel ürün, değerlendirme ölçüsü olarak alınırsa vergi, daha etkili bir hale gelebilir.

— Bu vergi, servetini gayrimenkule yatırmış olan şahıslar üzerine yerleşiyorsa, borçlar için bir indirim tanınmıyorsa, gayrimaddî varlık sahiplerinin geniş çapta vergi ödememesine yol açacak ve ufak nakdî gelire sahip olan ev sahiplerine ehemmiyetli yük yükleyerek iktidar prensibinden çok sert bir şekilde ayrılacaktır (1).

— Verginin gelir esnekliğinin daha yüksek olması için, bina ve araziler için tayin edilen beyan süreleri kısa fasıllı olmalıdır.

— Verginin malî amaçlı olması, kaynak dağılımına ve gelir bölüşümüne etkili olmasını önleyecektir.

1) a.g.o. s. 418.

HAZINE PLASMAN BONOLARININ YENİ UYGULAMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Doç. Dr. Erdiñ Tokgöz
Hacettepe Üniversitesi

Devlet borçları veya borçlanmaları konusunda çok ayrıntılı ve açık bilgiler, Fakülteniz öğretim üyelerinin çok değerli yayınlarında yer almış bulunuyor. Dolayısıyla benim konuyla ilgili kuramsal bir çerçeve çizmemi beklemediğiniz inancındayım. Üstelik böyle bir girişimi en azından siz maliyecilerin önünde yapacak kadar da kendimi yetkili görmüyorum.

Önce sizleri sıkmadan bazı temel kavramları anımsayarak konuya girmek istiyorum. Daha sonra 1972 yılı sonunda bitirdiğimiz bu konuyla ilgili bir araştırmadan ve Şubat 1974'ten beri Hazine Bonolarıyla ilgili yeni uygulamadan kısaca söz etmek düşüncesindeyim. Nihayet bugünkü uygulamanın, günün ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde işletilmesiyle ilgili bazı önerilere yer vermek istiyorum.

1. Devletin Borçlanması:

Günümüz devletleri zaman akışı içinde gittikçe çeşitlenen ve karmaşık nitelik kazanan görevler yüklenmek zorunda kalmaktadır. Bu toplumsal görevleri zamanında ve istenen biçimde yerine getirmekse, kamunun artan gelir kaynaklarına sahip olmasını zorunlu kılıyor. Oysa genel bir eğilim olarak biliyor ve görüyoruz ki, artan toplumsal ihtiyaçlar karşısında, çok partili

siyasal düzene dayanan hükümetler, anında ve gerektiğinde kamu gelirlerini çoğaltma olanağına sahip değildir. Bu durum devletin zaman zaman öz gelirleri dışında malî kaynak aramasına, yani borçlanmasına yol açmaktadır. Kısaca belirlemeye çalışılan bu genelleme Türkiye için de geçerlidir.

Inceleme konusunu Hazine Plazman Bonoları, Devletin iç borçları içinde yer alan dalgalı borçlardandır. Devlet, bütçesinin gelir ve giderleri arasında yer ve zaman bakımından doğan dengesizlikleri gidermek, çeşitli kaynaklardan devlete geçmiş iktisadî değerleri korumak, işletmek ve ödemeleri karşılamak Hazinesinin görevidir. Anılan hazine işlemlerini Maliye Bakanlığı içinde yer alan Hazine Genel Müdürlüğü yürütmektedir. Ancak uygulamada birden fazla Hazine Genel Müdürü vardır. En kıdemlisi ikinci bir müsteşar gibi çalışan Hazine Genel Müdürü ve Milletlerarası İktisadî İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreteri (Hazine Genel Sekreteri)dir.

Devlet bütçesinin uygulamaya girmesiyle başlayan harcama akışını, zaman ve yer itibarıyla, karşılayacak gelir akışı sağlanamıyor. Kamu giderleriyle gelirleri arasında ortaya çıkan bu uyumsuzluk Hazineyi bir «nakit açığı» sorunuyla karşı karşıya getirir. Sorunu oluşturan temel neden, kamu gelirlerinin giderleri karşılayacak biçimde aylara dağılmamış olmasıdır. Örneğin gelir vergisi taksitleri Mart, Temmuz ve Kasım aylarında; Kurumlar vergisi taksitleri Nisan ve Ekim aylarındadır. Anılan aylarda devlet gelirleri diğer aylara göre önemli fazlalık gösterir. Fakat diğer aylarda devlet giderlerini gelirler karşılayabilir, veya bu nakit açığını karşılayacak yeterli parası olmayabilir. Bu aylarda Hazine kısa vadeli borçlanma yoluyla kamu harcamalarının zamanında gerçekleşmesini sağlar. Zira bu harcamaların nedeni olan kamu hizmetlerinin zamanında ve gerektiği biçimde yerine getirilmeleri zorunludur.

Hazinesinin bu kısa vadeli iç borçlanmaları, vadesi bir yılı geçmeyen dalgalı borçlar içinde yer alır. Hazine, bu borçlarını bütçe gelirlerinin yüksek olduğu aylarda öder. **Hazineye kanunlarla tanınan kısa vadeli borçlanma olanakları, T.C. Merkez Ban-**

kasının kısa vadeli avansıya, gerçek ve tüzel kişilere Hazine Plasman Bonoları satışlarıdır. Bu uygulamanın hukuksal dayanağı bütçe kanunlarıyla her yıl Maliye Bakanlığına dolayısı ile Hazineye, verilen yetkidir. Örneğin 1975 mali yılı bütçe kanununun 70. maddesi şöyledir:

«1050 sayılı Muhasebe Umumiye Kanununun 8. maddesinde yazılı ödemeleri zamanında yapabilmek ve tahsilâtın göstereceği mevsimlik dalgalanmalardan bu ödemelerin olumsuz yönde etkilenmesini önlemek amaçları ile mali yıl içinde gerçek ve tüzel kişilere en çok bir yıl vadeli Hazine bonoları satmaya, gerektiğinde bu bonoları satın almaya, satılacak Hazine bonolarının satış koşullarını saptamaya ve miktarını tespit; 1211 sayılı Kanunun 50 nci maddesi esaslarına göre T.C. Merkez Bankasından kısa vadeli avans almaya Maliye Bakanı yetkilidir.»

Mali yıl içinde ortaya çıkacak nakit açığı karşısında Hazine sürekli baş vurduğu önemli kısa vadeli borçlanma yolu Merkez Bankası avanslarıdır. 14.1. 1970 tarihli ve 1211 sayılı T.C. Merkez Bankası kanununun 50. maddesine göre, Banka, miktarı cari yıl Genel Bütçe ödenekleri toplamının % 15'ini geçmemek üzere, Hazineye kısa vadeli bir avans hesabı açar. Bu avans için uygulanacak faiz oranı Maliye Bakanlığıyla Merkez Bankası arasında kararlaştırılır.

İlke olarak bu avansların vadesi bir yılı geçemez. Ancak uygulamada, özellikle son yıllarda, borcun kapatılması yeni yıl avansından mahsupla gerçekleştirilmektedir. Hazine Plasman Bonoları uygulaması, Merkez Bankası avansları yanında, Hazine yönünden önemi sınırlı kalmaktadır.

2. Hazine Plasman Bonoları Uygulaması:

Her yıl bütçe kanunuyla Hazinenin ihtiyaç duyduğunda Plasman Bonusu çıkarmasına izin verilir. En geç mali yılın sonunda bu kısa vadeli borcun kapatılması gerekir. Fakat uygu-

lamada, Hazine'nin borçlarını tamamen ve zamanında ödeyecek geliri hiç olmuyor.

Kanun koyucu, çıkarılacak Plazman Bonolarının tüm gerçek ve tüzel kişilere satılabileceğine izin vermemekteyse de, uygulamada Hazinesinin yakın zamana dek bulduğu alıcılar sadece tüzel kişilerdir. Yakın zamana dek sadece ticaret bankalarının ekonomik konjoktüre bağlı olarak beliren likidite fazlalarını yattığı bir plazman alanı olmuştur. Ayrıca son yıllarda bazı kamu kurumlarının ellerinde biriken fonların bir kısmıyla Hazine-den bono almaktadırlar. Hazinesinin 1971 malî yılı içinde sattığı Plazman Bonolarının alıcıları aşağıda Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1

HAZINE PLASMAN BONOLARINI SATIN ALANLAR
(13.1.1972'e Göre)

Bankalar	Bono Miktarı (Milyon TL.)	
T. İş Bankası	693.0	
T. Vakıflar Bankası	242.5	
T.C. Ziraat Bankası	193.5	
Akbank	150.0	
Osmanlı Bankası	117.0	
T. Ticaret Bankası	25.0	
Yapı ve Kredi Bankası	19.0	
Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası	5.5	
Hollantse Bank	5.0	
Eskişehir Bankası	3.0	
Toplam	1.453.2	1.453.2
Kurumlar		
MEYAK	470.0	
Millî Piyango İdaresi	74.5	
T. Mahsuleri Ofisi	45.0	
Türk Donanma Vakfı	3.5	
Toplam	593.0	593.0
Genel toplam		2.046.2

Kaynak : Maliye Dergisi, 1973-2 Mart Nisan Sayısından, s. 9.

Şubat 1974 tarihine dek, uygulamada kalan eski sistemde Hazine Plasman Bonolarının başlıca özellikleri şöyleydi:

- 1) Nama yazılı olarak düzenlenir,
- 2) Vadeleri en çok bir yıl, ortalama 6 aydır,
- 3) Vadesinden önce her an paraya çevrilebilir,
- 4) Her türlü vergi borcuna mahsubu yapılır,
- 5) Faiz oranı Maliye Bakanlığınca belirlenir,
- 6) Faizi damga resminden muaftır.

Hazine, nakit sıkıntısı ortaya çıktığında, özellikle tüm ticaret bankalarına başvurarak, kendilerine Plasman Bonosu satmak istediğini bildirirdi. Kasa fazlası olan bankalar, bu teklifi hep ilgiyle karşılamışlar ve 3 ve 6 ay vadeli bono almayı kabul etmişlerdir. Eğer kredi piyasası durgunsa, bu istek doğrudan bazı bankalardan da gelebiliyordu. Bu uygulamada Merkez Bankasının aktif bir rolü yoktur.

Piyasaya sürülen Bono hacmini birinci derecede Hazinesin nakit açığı belirliyordu. Özellikle malî yılın son ayında da tüm kamu hizmet birimleri kendilerine tahsis edilmiş ödenekleri kullanmak için, ihtiyaçlarını aşan harcamalara girişirler. Bu nedenle sürekli olarak Şubat ayı içinde Hazine nakit sıkıntısı içinde bulunur.

3. Yabancı Ülkelerdeki Uygulamalar:

Batı Avrupa ülkelerinde de benzer uygulama vardır. Fakat izlenen yollar ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Anglo-Sakson ülkelerindeki uygulama süresiz ve sınırlıdır. Hazinesin acil bir ihtiyacını karşılayacak miktarda çıkartılan bonolar (Treasury Bills), genellikle, malî kurumlar tarafından para piyasasındaki duruma göre satın alınırlar. Faiz oranı karşılıklı pazarlık yoluyla belirlenmektedir. Dolayısı ile bono ihracı bu ül-

kelerde piyasa ekonomisinin işleyiş kurallarına bağlıdır. Özellikle A.B.D.'de bu konuda Hazineyle Federal Rezerv Bankaları tam bir işbirliği içindedirler (1). Bu ülkede Hazine bonoları 1000 \$'dan 1.000.000 dolara kadar çeşitli kupürler halinde ve belirli bir iskonto üzerinden satılır. Vadeleri azami bir yıldır. Ancak yaygın uygulama 3 ve 6 aylıktır. Özellikle Bankalar 6 aydan fazla vadeli bono veya tahvile ilgi göstermemektedir. Piyasa dalgalanmalarından doğacak fırsatları değerlendirmekte gecikmek istemiyorlar. Başlıca alıcılar, Bankalar, güvenilir şirketler ve belli menkul değerler alıcılarıdır.

İngiltere'de Hazine Bonoları 3 ay vadeli. Bunlar bankaların likidite rasyonlarında anahtar kalem sayılır. Bir çeşit ihale yoluyla satılırlar. Para piyasası üzerinde etkili olur. İngiliz Merkez Bankası, Hazinesinin ihtiyaç duyduğu düzeyde bonoyu satabilmesi için emisyon hacmini bankalar lehine genişletir.

Fransa'daki uygulama ise oldukça farklıdır. Bu ülkede Hazine Bonolarının ihracı «açık gişe» yoluyla yapılmaktadır. Yani sürekli ve sınırsız bir uygulama söz konusudur. Gerçek ve tüzel kişiler istedikleri kadar bu bonolardan satın alabilmektedirler (2). Yapılan bir anket sonucuna göre Fransa'da gerçek kişilerin sadece % 20'si tasarruflarını değerlendirmek için devlet istikrazlarına ilgi gösteriyor. Hazine çıkardığı bonoların vade ve faiz oranında para piyasasındaki gelişmelere göre değişiklik yapmaktadır. Ayrıca Fransız Merkez Bankası, bankalar aracılığıyla gelen Hazine Bonolarını, sınırlı da olsa üç aydan sonra reeskonta kabul etmektedir.

Görülüyor ki Batı Avrupa ülkelerindeki uygulamada Merkez Bankasının rolü ve önemi büyüktür. Oysa, T.C. Merkez Bankası 1211 sayılı yasa ile etkisiz kılınmıştır. Yasama organının böyle bir kararı almasında, geçmişte Merkez Bankası kaynakları-

-
- 1) Harry Hutchinson : Money, Banking and the United States Economy, p. 74 - 75.
 - 2) Emil JAMES : Problèmes Monétaires d'Aujourd'hui, SIREY 1970, Paris.

nin yanlış uygulamalarla ekonomiye ciddi zararlar vermiş olmasının etkili olduğu anlaşılıyor. Ancak gelişmekte olan Türk ekonomisine bu çeşit katı kararların yararı kadar zararı da vardır, denebilir.

4. 1972 Araştırmasının Sonuçları:

Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulunun çıkardığı Maliye Dergisi'nin Mart-Nisan 1973 tarihli sayısında «Hazine Plasman Bonoları» üzerine 1972 yılı sonunda bitirilen bir inceleme yayınladı (1). Bu araştırmada Plasman Bonoları uygulamasının Hazine'nin nakit açığını ne ölçüde ve hangi koşullar altında karşıladığı araştırılmış ve bu uygulamanın etkinliğini arttıracak unsurların belirlenmesine çalışılmıştır. Özellikle sistemin daha verimli ve esnek bir nitelik kazanmasında faiz ve reeskont politikalarının ne derecede ve nasıl etkili olabileceği gösterilmeye çalışıldı.

Hazinenin artan nakit ihtiyacı karşısında izlenecek yol üzerinde iki seçenekten (alternatif) söz etmek mümkündür. Bunlardan birincisi mevcut koşulların devamı yani Hazine bonolarının, Hazine ile alıcı arasında ikili ilişki içinde kalması halidir. Bu durumda, Hazine bonolarına olan talebin arttırılması, daha geniş alıcılar kadrosunun yaratılmasını gerektirecek demektir. Bu durumda sistem statik bir nitelik taşır. Alıcılar arasında bono alım satımı, ciro edilmesi yahut ticarî bankalarda iskontoya tabi tutulması, Merkez Bankasında reeskont işlemleri mevcut bulunmayacaktır. Bu koşullar içinde Hazine bonolarına olan talebi arttırıcı tedbirler şöyle özetlenebilir:

1. Banka ve kurumlara daha çok bono satma olanaklarının araştırılması;
2. Pazarlamaya önem vererek, yeni alıcıların bulunması yani tasarruf sahiplerine Hazine Bonoları varlığının ve avantajlarının duyurulması;

1) N. Ölçen, Z. Başak, E. Tokgöz : Hazine Bonolarının Etkenliği Üzerinde Bir İnceleme, Maliye Dergisi, Mart-Nisan 1973.

3. Vadesinden önce bono ibrazına engel olan parasal tedbirlerin işletilmesi. Vadeye göre farklı faiz uygulanması;
4. Bonoların para piyasasına geçişini engelleyen yürürlükteki yasaların gözden geçirilmesi.

İkinci seçenek ise, yukarıda sıralanan 4 tedbirin birlikte gerçekleşmesinden ibarettir. Yani Hazine bonolarının para piyasasında kolayca nakde dönüştürülmesini mümkün kılmaktır.

Birbirinden farklı iki aşamayı ihtiva eden ikinci alternatifin özelliği, vadesinden önce bonoların Hazineye geri dönmeyişidir. Elinde bono bulduranların bunları vadesinden önce nakte çevirmeyi arzu ettikleri takdirde, bir ticarî bankaya iskonto ettirmeleri ve bankaların da vadesinden önce reeskonta gidebilmeleridir. Bu öneri, bono sahibi olanların vadenin bitiminde, doğrudan Hazineye başvurup bonoların paraya çevrilmesini istemelerine engel değildir. Burada bononun vadesi içinde el değiştirilmesi, özellikle farklılaşması nedeniyle, hızlı veya yavaş işleyen bir süreç içinde oluşacaktır.

Yürürlükten kaldırılmış bulunan 11.6.1930 tarih ve 1715 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanununun 38. maddesi, bu yönde bir uygulamaya izin vermektedir. Yani Hazine Bonolarının da ticarî senetler gibi iskontoya kabul edilmesini öngörmüştü. Bu yasaı değiştiren 1970 tarihli ve 1211 sayılı kanunun gerekçe raporunda Hazine Bonoları hakkında: «..... bütçelere konulan ödenekler dışında yaptırılan işler karşılığı tanzim edilen bu bonoların bankalar kanalıyla reeskont ettirilmesi suretiyle kullanılmakta olan bu kredi, plânlı kalkınma dönemine girdikten sonra yatırımların yıllık programlar ve ona uygun olarak hazırlanan bütçeler çevresinde yapılması gerektiğinden, yeni tasarıda yer almamıştır.» diyerek, reeskont işleminin durdurulma nedenini açıklamaktadır. Ancak gerekçenin ifadesinden anlaşıldığı üzere, reeskont işleminin kaldırılması nedeni açık değildir. Çünkü plânlı dönemde bütçe açığı söz konusu olmasa bile genel anlamıyla bütçe kavramı bir yıllık gelir ve harcama dengesini ifa-

de ettiğinden harcamalar ile gelirlerin yapısal özelliği nedeniyle aylık nakit sıkıntısı belirebilecektir.

Gerçekte, reeskont yolunu kapatan görüş, daha önce 1969 Yılı Programında şu ifadelerle belirtilmişti: «..... Artan Merkez Bankası kaynaklarından özel sektörün dengeli bir şekilde yararlanmasını sağlamak amacıyla **kamu sektörünün Merkez Bankasından borçlanmak olanakları azaltılmaya çalışılacaktır.**» Bu tür bir tedbir maddesi özel sektör ile Merkez Bankasını ikili bir ilişki içine itmektedir. Şüphesiz bu kaynakların açık piyasa işlemlerine konu olması daha yararlıdır. Bu açıdan, önerilen ikinci seçenek nihai gelişme aşamasında karma ekonomi kurallarında, Hazine bonolarının paraya çevrilme olanağıyla orantılı olarak, kısa vadeli finansman kaynağı olması imkânını ekonomiye getirebileceği ileri sürülmüştü.

5. Yeni Uygulama: Açık Eksiltmeyle Satış :

Maliye Bakanlığı Şubat 1974 tarihinden beri Hazine Plasman Bonolarının satışında yeni bir uygulamaya geçmiş bulunmaktadır. Bu yeni uygulamaya kısaca «eksiltmeye çıkarma» denebilir.

Hazine Genel Sekreterliği günlük gazetelere verdiği ilânlarla Hazine Plasman Bonolarından satın almak isteyenlerin her hafta Cuma günü çalışma saati sonuna dek teklifte bulunmalarını istemektedir.

Bu ilânlarda yapılacak tekliflerin şu koşullara uygun olması önemle belirtilerek;

- Kapalı zarf içinde yapılması,
- 10 gün geçerli kalması,
- En az 100 bin lira olması,
- Zarf üzerine «BONO TEKLİFİ» yazılması,
- Teklifin 1-12 ay arasında olması, istenmektedir.

Hazine Sekreterliği gazete ilânı dışında daha önce alıcı durumunda olan Kurum ve Kuruluşlara, yeni uygulama hakkında bilgi veren yazılar yazmış bulunuyor. Bu yeni uygulamada yukarıda anılan koşullara uygun olarak yapılmış teklif zarflarını Hazine Genel Sekreterliği açmaktadır.

Bankalar, Kurumlar, Kuruluřlar ve kişilerce yapılan teklifler en dūřuk faiz oranını önerene göre sıralanır. Bu sıralamada, tekliflerin ne kadarının kabul edilecek işleme konacağını Hazinesinin nakit ihtiyacı belirlemektedir. Bu konuda, Hazine taleplerin tümünü red veya kısmen kabul yetkisine sahip olduğunu, önceden bildirmektedir. Kabul gören teklifin sahibine, izleyen haftanın Çarřamba günü saat 17.00'ye dek cevap bildirilir. Bakanlığın gazete-lere verdiği ilân şöyledir:

MALIYE BAKANLIğI, HAZINE GENEL SEKRETERLİĞİNDEN:

Eksiltme yolu ile satışı yapılmakta olan en çok bir yıl süreli Hazine Bonosu satın almak isteyenler, her hafta Cuma günleri çalışma saati sonuna kadar Hazine Genel Sekreterliğine teklifte bulunabilirler.

Tekliflerin en az 100 000 TL. ihtiva etmesi, 10 gün geçerli kalması, kapalı zarf içinde gönderilmesi ve zarf üzerinde «Bono Teklifi» kaydının bulunması gerekmektedir. Vadeler bir ile 12 ay arasında olabilir.

Postada vaki gecikmeler dikkate alınmayacaktır.

Uygun görülen teklifler, gelecek hafta Çarşamba gününe kadar sahiplerine bildirilecektir.

Atıl duran kısa vadeli paralar için en emin ve yüksek gelir sağlayan Hazine Bonoları piyasa faizi ile satılmaktadır.

Ek bilgi ve teklif formu için Tel: 24 29 80 - 11 45 85.

Yeni uygulama hakkında Hazine görevlileri şu yönde değerlendirmeye çalışmakta, ve gelişmeler beklemektedirler:

1) Yeni yöntemle para piyasasını etkileme ve satın alma gücünü piyasadan çekme olanağı vardır.

2) Bono ihracı daha çok para piyasasının işleyişinin etkisi altında kalmakta, zorlama söz konusu değildir. Yani alıcıların kararı veya hesabı önem kazanmış oluyor.

3) Eski yöntemde faiz oranı sabit (% 10.5) iken yeni yöntemde bu orandan aşağıda teklif gelebiliyor. Fakat en önemlisi vadeye göre faizin farklılaşması olanağı doğmaktadır.

4) Eski uygulamada vade genellikle 6 ay iken yeni tekliflerde piyasa elverişliyse daha uzun süre öneren olabilecek.

Yeni yöntemde bürokrasi asgariye indirildi. Haftada bir gün teklifler açılıp değerlendiriliyor. Üstelik bu uygulamada Hazinesinin Kurum ve Kuruluşlarla ilişkisi daha az «moral kırıcı» olmaktadır (Devlet itibarı yönünden, bürokratlar yönünden...).

Hazine Genel Sekreterliğine göre bu yeni uygulama, Hazine ve para piyasası arasında kurulmuş olması gereken ilişkinin doğması yönünden atılmış bir adımdır. Böylece Hazinesinin borçlanmasıyla ekonomik işleyiş arasındaki ilişki, çağdaş anlayışa yaklaşmış olmaktadır.

6. Yeni Uygulamanın Eleştirisi

Bu konuyla ilgili olarak önce Hazineyle yakın ve önemli ilişkileri olmuş T. İş Bankası yetkilileriyle görüştük. Sonra Hazine Sekreterliğinde bu işi fiilen yöneten İÇ TEDİYELER SAYMANLIK görevlileriyle konuyu tartıştık. Nihayet yeni uygulama dönemine ait gerçekleşen durumu gösteren istatistikleri topladık. Şimdi bu kaynaklara dayanarak durumu değerlendirmeye çalışacağız.

1) Şubat 1974'ten beri yürürlükte olan yeni uygulamayı TI-

çaret Bankaları ilgi çekici bulmamaktadır. Bunun iki önemli nedeni var. Birincisi bu yeni uygulamanın bankalar yönünden zaman ve kaynak israfına yol açmış olmasıdır. Her hafta bir çeşit rekabet içinde hazırlık yapmak, teklif hazırlamak ek bürokratik külfetler doğurmaktadır. Uğraştırıcı ve zahmetli bir işin kârlı olması gerekir diyorlar.

Diğer yandan bu uygulamanın yürürlüğe girdiği dönem, ülkede makro ekonomik dengenin hızla bozulmaya devam ettiği; yani fiyatlar genel düzeyinin hızla yükseldiği bir döneme rastlamaktadır (1). Dolayısıyla bankalar sistemi bu dönemde piyasanın sürekli artan kredi talebiyle karşılaşmıştır. Bu durum bankaların atıl bir kasa fazlasıyla karşılaşmalarını önlemiştir. Tam tersine Ticaret Bankaları, T.C. Merkez Bankası olanaklarını zorlayarak kullanılabilir fonlarını arttırmanın yollarını aramışlardır.

Kısa söylemek gerekirse, Bankalar yönünden Hazine Bonoları ihracıyla ilgili yeni uygulama çekici veya özendirici olmamıştır. Bunu aşağıdaki tablo 2'den görmek mümkündür.

1) Bilindiği gibi toptan eşya fiyatları yıl ortalaması olarak, 1973'te % 20'den 1974'te % 29'a yükselmiştir.

TABLO 2**HAZINE PLASMAN BONOLARINI SATIN ALAN KURUM VE KURULUŐLAR****28 Şubat 1974 Tarihine Göre :**

Kurum ve Kuruluş Adı	Aldığı Bono Miktarı
T. Vakıflar Bankası	140.4 Milyon TL.
Osmanlı Bankası	72.0 " "
T. IŐ Bankası	61.0 " "
Devlet Yatırım Bankası	28.1 " "
T. Ticaret Bankası	25.0 " "
Holantse Bank	11.0 " "
Milli Piyango İdaresi	115.0 " "
Eczacıbaşı Holding	14.0 " "
TOPLAM	466.5 " "

28 Şubat 1975 Tarihine Göre :

Kurum ve Kuruluş Adı	Aldığı Bono Miktarı
Devlet Yatırım Bankası	395.0 Milyon TL.
Yapı ve Kredi Bankası	10.0 " "
MEYAK	560.0 " "
Emekli Sandığı	600.0 " "
Milli Piyango İdaresi	145.0 " "
Eczacıbaşı Holding	7.0 " "
TOPLAM	1.717.0 " "

Yeni uygulama yürürlüğe konduğu tarihte Ticaret Bakanlarının yaklaşık olarak 338 milyon TL. Hazine Plasman Bonosunu ellerinde bulundurduğunu görüyoruz. Uygulamanın ilk yılı sokaların H. Bonolarından bu bir çeşit kaçışını yukarıda açıklananda yani Şubat 1974'ten Şubat 1975'e varıldığında sadece Yapı ve Kredi Bankasının elinde 10 milyonluk Bono vardır. Bankaların Hazine Bonolarından bu bir çeşit kaçışını yukarıda açıkladığımız iki genel nedene bağlıyoruz.

Fakat bu tablodan çok ilginç bir durumu gözlemek mümkün. Hazinesinin 1973 yılı başında Bono geliri 1.326 milyon iken, 1974 yılı başında 466 milyona düşmüş fakat 1974'ün sonunda 1.717 milyona yükselmiştir. Oysa demiştik ki 1974 mali yılı içinde Bankalar H. Bonolarına ilgi göstermedi. Buna rağmen Bono satış hacmi nasıl 1.717 milyon liraya yükseldi? Tablo cevabı veriyor. Başlıca üç kaynağa dayanıyor. MEYAK, Emekli Sandığı, ve D. Yatırım Bankası. Bu üç kurumla Hazine ilişkileri hepimizce bilinmektedir. Yani, Hazine ekonomik koşullar dışında kamu otoritesine dayanarak özellikle kısa vadeli borçları karşılığında, bu kurumlara H. Bonosu vermiştir.

Fakat çok ilginç bulduğumuz bir nokta, ilk kez bir özel girişimin, Eczacıbaşı Holdingin son iki yıldır (mali yıl) Hazine Bonosu alıcısı olmasıdır. Bu beklenmeyen yakınlığı sadece ekonomik nedenlere bağlamak mümkün değil kanısındayız.

Ellerinde çok önemli miktarlara ulaşan para bulunan Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı ve Donanma Vakfı kaynaklarından yararlanma olanağı bulunamamıştır. Özellikle bu iki kuruma yeni uygulama ters gelmiş, bürokratik güçlükler yaratmıştır. İhtiyacın şiddetinin sürmesi karşısında eski sistemdeki ikili ilişkiler sonucu, Mayıs ayı başında Donanma Vakfından 130 milyonluk, Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfından 31 milyonluk iki önemli teklif kabul edilmiştir.

2) Hazine ilgililerinden aldığımız bilgilere göre 1974 yılı içinde Bono faizleri % 11 - 11.5'a kadar çıkmıştır. Bir başka deyişle eski sistemde % 10.5 gibi sabit bir oranın altında faiz oranının kalması beklenirken uygulama tam tersi olmuştur. Bu konuda iki önemli etkenden söz edilebilir. Birincisi ülkede ge-

nel olarak kredinin fiyatlarının yükselmiş olmasıdır. Diğer de «Kıbrıs Barış Hareketi» nedeniyle Devlet Tahvillerinin faiz oranının % 11'e çıkarılmış olmasıdır. Üstelik Bono faiz geliri vergilendirilirken, tahvil faiz gelirleri vergi dışında bırakılmaktadır.

3) Yukarıda belirtilen görüşleri doğrulayan bir önemli noktada da 1974 yılında Hazinesinin nakit açığını kapamakta, Bono satışından yeterince yararlanamayınca, Merkez Bankası kaynaklarını sonuna dek zorlamak zorunda kalmış olmasıdır. Oysa ülkenin dört nala bir enflasyon dönemini yaşadığı bu yılda Merkez Bankası kaynaklarına başvurmakta çok daha titiz olunması gerekir kanısındayız.

TABLO 3

T.C. MERKEZ BANKASININ HAZINEYE KISA VADELİ AVANSLARI (Milyon TL.)

Yıllar	Avans (a)	Artış	Bütçe Ödenekleri (b)
1970	4.359	892	28.860
71	6.088	1.729	37.092
72	7.469	1.381	50.312
73	7.844	375	61.453
74	12.484	4.640	82.411

Kaynak : (a) T.C. Merkez Bankası 1974 Yılı Raporu, Cetvel 23.
(b) 1975 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s. 20.

Tablodan görülmüştür ki 1974 yılında Hazine 1211 sayılı yasanın 50. maddesine göre bütçe ödenekleri toplamının % 15'ini tamamen kullanmıştır. Bunun sonucunda 1973 yılına göre Merkez Bankasından sağlanan avanslarda 1974 yılında % 60 civarında bir artış göstermiş olmaktadır.

Şayet Hazine, Plasman Bonoları uygulamasından gerektiği biçimde yararlanabilse, yasaları zorlayarak, Merkez Bankası kaynaklarına başvurmak zorunda kalmayabilir. Türkiye ekonomi-

si gibi enflasyona açık, gelişmekte olan bir ekonomide toplam talebi arttırıcı sonuçlar veren tedbirlerden sakınmak gerekir. Bugünkü dünya konjonktürü içinde bu nokta çok daha büyük önem taşıyor.

Bize göre Hazine Plasman Bonoları uygulamasını daha verimli ve esnek kılmak mümkündür. Ancak bu konuda alınacak tedbirler, idari veya biçimle ilgili değil, ekonomik sonuçlar veren tedbirler olmalıdır. Özellikle ekonomik konjoktüre göre değişebilen «paket tedbirler» zorunludur. Örneğin fiyatlar genel düzeyinin sürekli % 25 arttığı dönemde, Hazine bonolarına müşteri olacakların % 11'den aşağı bir faiz oranı teklif etmelerini beklemek gerekir. Tersine bu dönemde Hazine kolayca faiz oranını % 15'e çıkarabilmelidir. Hatta iç istikraz tahvillerine uygulandığı gibi, faiz gelirinin vergiden muaf tutulması sağlanmalıdır. Bütün bu önerilerin temelinde Maliye Bakanlığının bir yarar-maliyet hesabını sürekli yapması zorunluluğu yatmaktadır.

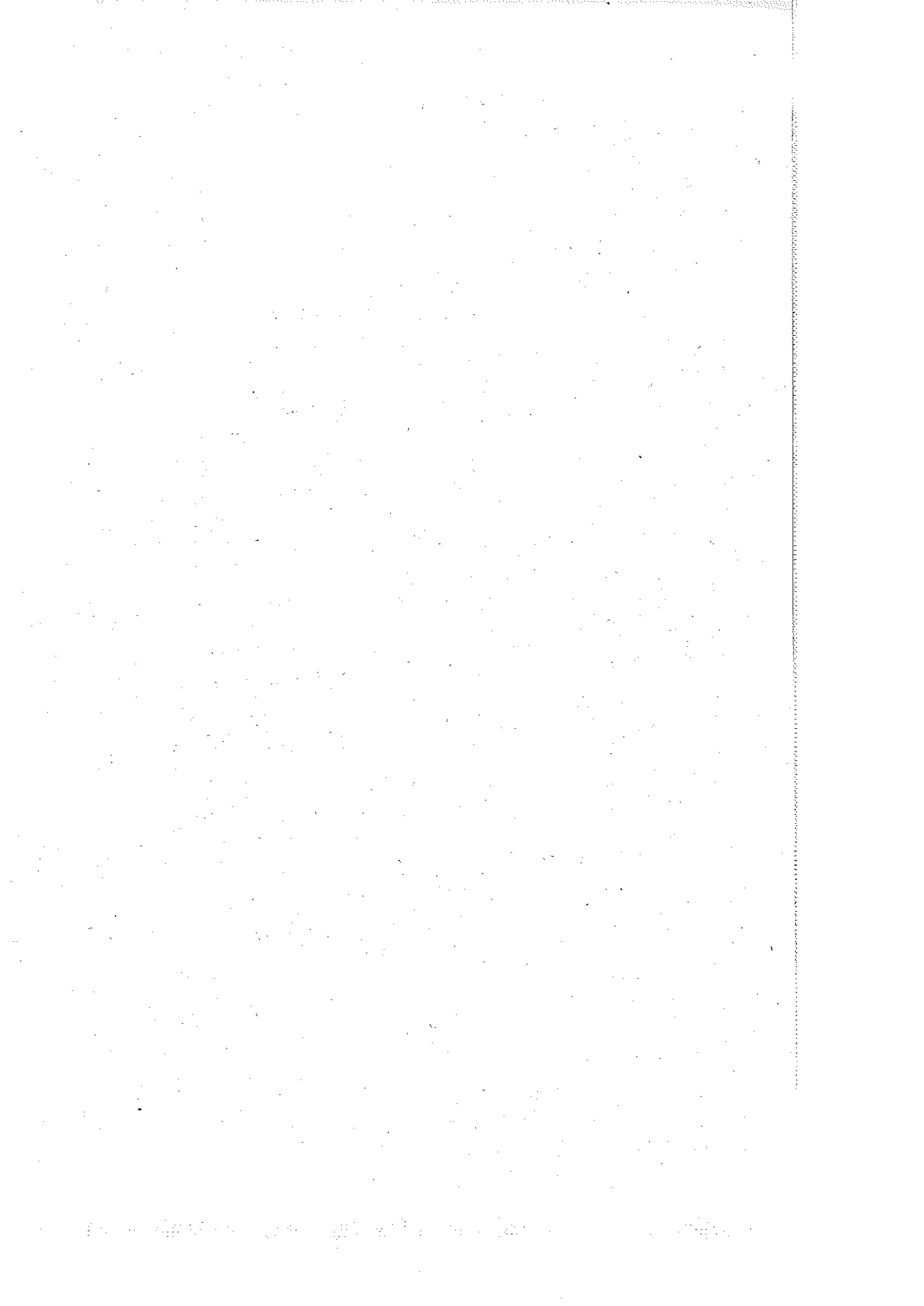
TABLO 4
HAZINE NAKIT DURUMU
(Aralık Sonları)
(Milyon TL.)

	1969	1970	1971	1972	1973	1974
1—MEVCUT VE ALACAKLAR	2.420	5.198	4.019	6.077	7.110	11.770
Kasa ve bankalar	1.095	1.808	1.773	2.395	2.505	1.664
Avanslar	1.325	3.390	3.682	2.246	4.605	10.106
2—BORÇLAR (kısa vadeli)	—5.784	— 8.555	—10.522	—12.551	—13.097	—19.020
Merkez Bankası avansı	—3.057	— 4.359	— 6.088	— 7.340	— 7.846	—12.864
Hazine bonoları	— 348	—	—	—	—	—
Plâsman bonoları	— 587	— 591	— 1.904	— 2.286	— 641	— 687
Emanet paralar (a)	—1.792	— 3.605	— 2.530	— 2.925	— 4.610	— 5.464
3—ALACAK - BORÇ DENGESİ (1-2)	—3.364	— 3.357	— 6.503	— 6.474	— 5.987	— 7.250
4—BÜTÇE EMANETLERİ (b)	— 895	— 1.986	— 2.496	— 3.205	— 1.844	— 2.940
5—NET HAZINE NAKIT DURUMU (3-4)	—4.259	— 5.343	— 8.999	— 9.679	— 7.831	—10.190

(a) Çeşitli sebep ve şekillerde Hazinece tahsil edilip ladesi gereken paralar.

(b) Büyük kısmı Katma Bütçeli idarelere yapılan yardımlarla ilgili olup dör der aylık devreler itibarıyla masraf kayıt ve emanete alınarak ödenir.

Kaynak : Maliye Bakanlığı Kamu Hesapları Bütteni ve Merkez Bankası Yıllık Raporları.

ÖDEMELER DENGESİ

Dr. İlhan Özer
Maliye Bakanlığı
Tetkik Kurulu Başkanı

Ödemeler dengesi, dış ekonomik faaliyetlerin sonunda ortaya çıkan bir bilânçodur. Ülkemizde, milletlerarası bir tasnife uygun olarak «I — Cari İşlemler: Dış Ticaret ve Görünmeyen Kalemler», «II — Sermaye Hareketleri», «III — Rezerv Hareketleri», «IV — Özel Çekiş Haklarından Kullanma», «V — Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri» başlıkları altında toplanmakta olan dövize bağlı parasal faaliyetleri kapsamına almaktadır.

Az gelişmiş ülkelerin büyük bir kısmı müzmin dış ticaret açıkları ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu ülkelerde, kamu sektörünün alt yapı yatırımlarını yapmaya öncelik vermesi, özel kesimin tüketim talebini karşılayacak sanayi yatırımlarına yönelmesi, halkın sınırsız ihtiyaçlarını gidermek için yerli üretim ve özellikle ithâl malları taleplerini arttırması, dış ticaret açıklarının büyümesinin başlıca sebeplerini teşkil etmiştir. Bu ülkelerde görülen enflasyon olayları da talebi kamçılayan bir unsur olmuştur. Ayrıca, bazı ülkelerin kendisinde bulunmayan kaynakları ithal zorunluğu, ödemeler dengesi açıklarına yol açmıştır. Özellikle, 1974 yılından sonra şiddetli hissedilen petrol bunalımı ve bunu takiben üretimi monopol halindeki mallarda görülen fiat artışları, gelişmiş ülkelerin petrol fiatlarındaki hızlı artışı telâfi etmek üzere, makina, silâh, ulaştırma araçları ve ilaç gibi mallarda yaptıkları fiat zamları, birçok az gelişmiş ülkeyi «ödemeler dengesini sağlamak» gayesiyle tedbir almaya sevkettir. Bunun sonucu, dünya ticaretinde daralmalar olmuş, dış

ticaret konusu bazı malların üretiminde azalmalar görülmüştür.

Ülkemiz yönünden durum, diğer az gelişmiş ülkelere benzerlik göstermektedir. Bununla beraber, 1970 yılında yapılan «devallüasyon»dan sonra ödemeler dengesinde nisbi bir düzelme görülmüş, 1972 ve 1973 yıllarında döviz rezerv birikimi olmuş, bu rezervler 1974 sonundan itibaren eritilmiştir.

Cari işlemler dengesi son 25 yıldan beri devamlı açık vermektedir. Bu açıklar 1974 ve 1975 yıllarında en büyük rakamlara ulaşmıştır. Buna mukabil, görünmeyen kalemler içinde yer alan işçi dövizleri, dengeyi sağlayan en büyük kaynak olmak yoluna girmiştir. Bu arada, özel yabancı sermaye ve proje kredileri ile birlikte Döviz Çevrilebilir Mevduat gelişti, ödemeler dengesinin sağlanmasında en önemli etken olmuştur.

Ödemeler dengesinin sağlanmasına yönelmiş çalışmalar çok yönlü gayretler gösterilmesini gerektirmektedir. Ülke çapında üretim artışı sağlamak ve ihracat olunabilir kıymetler bulundurmak yanında, ithalâtın azaltılması, ithal ikâmesine yönelmiş sanayinin teşviki ve özellikle işçi döviz gelirlerini artırma gayretine yönelmesi çalışmaları devam etmektedir.

Diğer taraftan, üzerinde fazla durulmamakla beraber, sermaye hareketlerinin yarattığı bir denge üzerinde de durulması gerekmektedir. Bu konu, dış borç ana para ve faiz ödemeleri, proje kredileri, yabancı sermaye ve D.Ç.M. hesapları ile birlikte ele alınmak zorundadır.

Ödemeler Dengesi sorunları, ülke ekonomisinin dışa açıklığı arttığı ölçüde büyüklük kazanmaktadır. 1974 ve 1975 yıllarında, ülke ekonomisi ve maliyesini yönetenleri son derece meşgul etmiş başlıca sorunlar arasında sayılmaktadır.

Türkiye'nin coğrafi konumu ve çok yönlü tarımsal üretime, maden kaynaklarına ve sanayi ve hizmet kuruluşlarına imkân vermesi, ülkenin dış kaynaklara bağımlılığını azaltabilecektir. Bu suretle, ülke içinde üretimi mümkün olan tarım ve maden ürünlerinin ithalinden vazgeçilmesi gerekecektir.

Kanımızca, ödemeler dengesindeki rakamları büyültme yerine, bunların muhafazasına yönelik bir politika izlenmesi ülke çıkarları için son derece uygun olacaktır. Az gelişmiş ülkeler ile gelişmişler arasındaki ticaret hareketlerinde, az gelişmişler daima zarar görmüşlerdir.

Ülkemiz için, toplumunun talebine yeterli üretim hedef alınmalıdır. Nüfusun gelişme hızı, milli gelir artışının yaratacağı yeni mal talepleri, enflasyonun ortaya çıkaracağı hızlı talep yükselmeleri dikkate alınarak üretim plânlaması yapılmalıdır. Bu plânlamada, ihracattan önce, iç talebin karşılanması hedef olarak alınmalıdır. Kısaca, daha kapalı bir ekonomi yaratma çabaları sürdürülmelidir.

Bu araştırmada, ülkemizin ödemeler dengesinin genel bir tahlili yapıldıktan sonra, 1974 ve 1975 yıllarına ait gelişmeler ve dış ticaret açıkları belirtilecek, ihracat ve ithalât kalemleri üzerinde durulacak, işçi dövizleri ve diğer görünmeyen muameleler incelenecek, sermaye hareketleri ve özellikle yabancı sermaye ve proje kredileri üzerinde durulacaktır. Son olarak, döviz rezerv birikimi ve bu birikimi azaltan ve çoğaltan etkenler incelenecek, DÇM'ın ekonomik etkileri ve sonuçları, ihracatın teşviki için alınan tedbirler ve devalüasyon sorunları üzerinde durulacaktır.

Bu konular, ekonomik gelişmeler izlenmek ve alınan tedbirlerin kısa ve uzun vadede yaratacağı sonuçlar belirtilmek suretiyle ayrı ayrı incelenmektedir. Son kısımda, yer alan önerilere, yapılan incelemelerin sonucu olarak yer verilmektedir.

A — Ödemeler Dengesinin Genel Tahlili:

Ülkemizde son 25 yılda görülen sanayileşme gayretleri ve geçirilen 2 büyük enflasyon dönemi, ödemeler dengesine büyük etkilerde bulunmuştur. Ülkenin dış ticaret hacmi genişlediği ölçüde, bu etkiler artmıştır; bundan sonraki yıllarda da, dış ti-

caret, işçi dövizleri, yabancı sermaye ve kredi akımı sorunları güncelliğini korumağa devam edecektir.

Bugün, ödemeler dengesinde ilk hareketi yaratan kalem, «ithalât» ile ilgilidir. Ülkenin ihtiyacı olan ham maddeler, makineler, akaryakıt, gübre, tarım ürünleri, ulaştırma araçları gibi mal ve teçhizat için geniş ölçüde ithalât yapılması zorunluğa ortaya çıkmıştır. Bu ithalât için yeterli kaynaklar bulunması, başlıca sorunu teşkil etmektedir.

İthalâtın finansmanı, bugün için «ihracat», «işçi gelirleri», «turizm gelirleri», «proje kredileri», «yabancı sermaye akımı», «özel çekiş haklarının kullanımı» ve nihayet «kısa vadeli sermaye hareketleri»nden faydalanma suretiyle sağlanabilmektedir.

Bu arada, dış borçlanma ve sermaye akımı ile, dış borç ana para ve faiz ödemeleri arasında da yıllara göre değişen ilişkiler bulunmaktadır.

Genel görünümü itibariyle «ödemeler dengesi»; bazı (+) bakiye veren kalemler ile, bir kısım (—) bakiye veren kalemlerin karşılaşmasından doğan ve döviz rezervlerinin artması veya azalması sonuçları yaratan bir bilânçodur; bir ülkenin döviz imkânlarını geliştirmeden, dış borçlanma kaynakları bulmadan, bu dengenin devamlılığını sağlaması mümkün değildir.

Döviz rezervlerinin bulunmadığı, dış kaynak sağlanmasının imkânı olmadığı yıllarda, «ithalât» kısıtlamalarına gidilmektedir; ithalât kotalara bağlanmakta, döviz transferleri gecikmekte, şartlı borçlanma yollarına gidilmektedir. Bu durumlarda, ülkenin dış itibarının azaldığı, parasının dış değerinin düştüğü, dış ticaretinin sıkıştığı, anormal şartlarla dahî olsa, dış borçlanmaya gidildiği, milletlerarası para kurumları ile ilişkilerin gerginleştiği görülmektedir.

Ölkemiz yönünden konu değerlendirildiğinde, gelecek yıllarda aşağıdaki nedenlerle büyük ölçüde ithalât yapılması ge-

rekmette, bunu karşılamak için lüzumlu döviz kaynaklarının bugünden temini zarurî görülmektedir.

1 — Süratli kalkınmamızın sağlanması için, büyük temel ve sınıai yatırımlara ihtiyaç bulunmaktadır. Bunların ithali gerekmektedir; henüz ülkemizde yatırım malları sanayii mevcut değildir.

2 — 1970 yılında başlayan ve devam eden enflasyon, ithal malları taleplerini artırmıştır.

3 — Dayanıklı tüketim malları üretimine yönelmiş sanayi, devamlı şekilde ham madde ve yarı mamül madde ithalâtını teşvik etmektedir. İthalât durduğu takdirde, bu sanayinin üretim imkânları azalmaktadır.

4 — İthâl malları fiyatlarının yükselmesi, daha fazla dövizle ödeme yapılmasını gerektirmektedir.

5 — Millî gelir artışı, işçi gelirlerinin yükselişi, işçi döviz gelirlerinin büyük kısmının tüketime yönelmesi, ithâl malı talebini kamçulamaktadır.

Önümüzdeki 10 yılda, yukarıda tesbit ettiğimiz bu durum devamlılığını sürdürecektir.

Aşağıya kaydedilen son 6 yıla ait ödemeler dengesi rakamları, ülkemizin dış hareketliliğindeki sür'atli gelişmeyi göstermekte ve ileriye doğru tahminlerde bulunma imkânlarını vermektedir.

ÖDEMELER DENGESİ (Milyon dolar)

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
I — Cari İşlemler						
A — Dış Ticaret						
1 — İthalât	588	677	885	1317	1532	1401
2 — İthalât	-948	-1171	-1563	-2099	-3777	-4738
Dış Ticaret						
Dengesî	-360	-494	-678	-782	-2245	-3337
B — Görünmeyen Kalemler						
1 — Dış Borç						
Faizleri	-48	-47	-62	-59	-103	-124
2 — Turizm-Dış						
Seyahat	4	21	44	78	42	46
3 — İşçi						
Gelirleri	273	471	740	1183	1426	1312
4 — Proje Kre,						
Hizmet,	-30	-32	-35	-24	-17	-
5 — Kâr						
Transferleri	-33	-36	-35	-36	-71	-36
6 — Diğer						
Görünmeyener	14	2	12	92	222	252
Görünmeyen Ka.						
Dengesî	180	379	640	1236	1499	1450
C — Enfrastrüktür						
ve Off-Shore	8	6	30	19	27	23
Cari İşlemler Dengesî	-173	-109	8	-489	-719	-1865
II — Sermaye Hareketleri						
1 — Dış Borç						
ödemeleri	-173	-125	-235	-72	-126	-118
2 — TL, Gıda İthalâtı	83	55	18	-	-	-
3 — Özel yabancı						
sermaye	58	45	43	79	88	304

4 — Proje kredisi	179	219	222	328	268	259
5 — Bedelsiz ithalat	34	27	39	50	58	98
6 — Program Kredisi	133	59	73	48	3	5
7 — Uluslararası Kurumlar	100	—	35	—	—	—
Sermaye Hareketleri Dengesi	414	346	195	432	291	550
GENEL DENGE	242	235	187	918	— 428	—1315
III — Rezerv Hareketleri	—236	— 285	— 564	— 728	431	417
IV — Özel Çekis Hakları Kullanımı	18	—	— 18	—	— 8	301
V — Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri	—	—	413	— 224	60	608
VI — Net Hata ve Noksan	— 24	50	— 18	34	— 55	— 11

Kaynak : Hazine Genel Md. Aylık Ekonomik Göstergeleri ve TUSIAD'ın 1975 Raporu.

Son 6 yıla ait denge tablosunun tetkikinden çıkan sonuçlar şöyle özetlenebilir.

1 — Dış ticaret dengesi sağlanmamıştır; sağlanması da mümkün görülmemektedir. Son 2 yıl içindeki açıklar (— 2.245.3 ve —3.337.5 milyon dolar), daha önceki yıllara göre, tahmin edilen miktarların üstündedir.

2 — İşçi döviz gelirleri son 3 yılda büyük artışlar göstermiştir. Bu gelirler, ihracat gelirlerine yaklaşmıştır.

3 — Dış borç ödemeleri, dış borç faiz ödemeleri, yabancı sermaye kâr transferleri, fazla önemli kalemler gibi görünmekle beraber, toplu olarak ele alındığında 1975 de (— 124.0, — 117.5, — 36.3) 280 milyon dolarlık dış transfere sebep olmuştur.

4 — Özel yabancı sermaye girişi 1975 de 304.8 milyon do-

lara ulaşmıştır. Proje kredilerinde, aynı yıl 259.3 milyon dolarlık giriş görülmektedir.

5 — Döviz rezervlerinde son 2 yılda azalış görülmektedir. Buna mukabil, kısa vadeli sermaye hareketleri ile rezerv dengesi sağlanmaktadır.

B — 1974 ve 1975 Yıllarındaki Gelişmeler:

Son 2 yılda, ödemeler dengesinin bütün kalemlerinde büyük rakamlara ulaşılmıştır. İthalât, ihracat, işçi döviz gelirleri, dış borç ana para ve faiz ödemeleri, yabancı sermaye girişi, proje ve program kredisi girişleri ve nihayet rezerv birikimi ve azalışı rakamları, 1973'le mukayese edildiğinde, büyük artışlar göstermektedir.

Bu 2 yılı etkileyen en önemli unsurlar, «döviz rezerv hareketleri» ve «kısa vadeli sermaye hareketleri» ile ilgilidir.

a — Döviz rezerv hareketleri:

1972, 1973, 1974 ve 1975 yıllarında «altın ve konvertibl döviz rezervleri» aşağıdaki seyri göstermiştir.

Aylar	(Miyon dolar)			
	1972	1973	1974	1975
Ocak	810	1.398	2.085	1.587
Şubat	861	1.520	2.120	1.396
Mart	892	1.629	2.169	1.322
Nisan	802	1.622	2.146	1.129
Mayıs	821	1.669	2.172	1.049
Haziran	822	1.725	2.084	1.008
Temmuz	843	1.880	2.148	1.103
Ağustos	953	2.006	2.142	1.213
Eylül	1.053	2.011	2.039	1.146
Ekim	1.125	2.037	1.941	
Kasım	1.236	1.993	1.832	
Aralık	1.313	2.024	1.682	

Bu tablonun tetkikinden çıkan sonuçlar şunlardır.

1 — 1972 ve 1973 yıllarında rezerv birikimi olmuştur. Bu birikim 1974 yılı ortalarına kadar sürmüştür.

2 — Döviz rezerv birikiminde, işçi dövizleriyle ihracatta hızlı artışların rolü olmuştur.

3 — Rezervler, 1974 ortasından sonra azalmağa başlamış ve bu azalma, 1975 yılında devam etmiştir.

b — Kısa vadeli sermaye hareketleri:

1975 yılında «Dövizle Çevrilebilir Mevduat hesabı» adlıye bankalarda görülen mevduat, 3 yönü fayda sağlamıştır.

1 — Bu mevduat, döviz rezervleri arasında yer aldığından, rezervlerdeki büyük azalışlar durgunluğa dönüşmüştür.

2 — Milletlerarası para piyasalarından, ülkeye girişi sağlanan D.Ç.M., sinai ve ticari kredi olanakları yaratmış ve bir süre kredi sıkıntısını önlemiştir.

3 — Bu mevduat hesabı, «vadeli tasarruf mevduatı» rakamlarının artışının nedeni olmuştur.

Buna mukabil, bu tür mevduat, yüksek faiz ödemeleri ve ana paranın iadesi sırasında yaratacağı sıkıntılar sebebiyle büyük tenkitlere yol açmıştır.

1975 yılı Mayıs ayında alınan tedbirlerle yurda girişi sağlanan D.Ç.M. hesabındaki artışlar şöyledir:

(Milyon dolar)

1975	DQM. Girişi	DQM. Bakiyesi
Mayıs	—	120.4
Haziran	305.2	425.6
Temmuz	160.0	585.6
Ağustos	131.2	716.8
Eylül	81.8	798.6
Ekim	60.4	859.2
Kasım	71.4	930.6
Aralık	43.1	973.7

C — Dış Ticaret Açığı:

1961 yılından, 1975 yılı sonuna kadar «dış ticaret açıkları» şu seyri göstermiştir.

Yıllar	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
İthalât	—510	—622	—688	—537	—572	—718	—685
İhracat	347	381	368	411	464	490	523
Ticaret Den.	—163	—241	—320	—126	—108	—228	—162

Yıllar	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
İthalât	—764	—801	—948	—1171	—1563	—2086	—3777	—4738
İhracat	496	537	588	677	888	1317	1532	1401
Tic. Den.	—268	—264	—360	—494	—678	—769	—2245	—3337

Bu tablodaki gelişmeler şöyle değerlendirilmektedir.

1 — 1970 yılına kadar «ticaret dengesi» fazla açık vermemiştir. 1974 ve 1975 yılına ait açıklar dikkati çekecek büyüklüktedir.

2 — İhracat rakamları ilk defa 1967 yılında 500 milyon doları aştığında, ülke çapında memnuniyet sebebi olmuştur.

3 — İthalât miktarı ilk defa 1971 yılında 1 milyar dolar tavanını aşmış, 1974 ve 1975 de program tahminlerini de aşan büyüklüklere ulaşmıştır.

a — İhracattaki Gelişmeler:

Başlıca maddelere göre ihracatımızın son 3 yıldaki gelişmesi şöyledir:

Yıllar	Tarım Ürünleri	Sanayi Ürünleri	Maden Cevherleri	Toplam
1973	858.026	440.112	18.946	1.317.084
1974	906.272	586.644	39.266	1.532.182
1975	831.121	509.074	60.879	1.401.074

Kaynak : Aylık Ekonomik Göstergeler,
HAZMIT.

Bu tablonun, maddeleri de kapsayan daha ayrıntılı rakamları aşağıya alınmıştır :

Başlıca Maddelere Göre İhracat
(Milyon dolar)

	1972	1973	1974	1975
I — Tarım ürünleri	597.1	858.0	906.2	831.1
A — Bitkisel	556.6	797.1	816.1	759.8
1 — Fındık	116.5	121.6	173.2	153.8
2 — Tütün	130.8	132.8	204.4	182.3
3 — Pamuk	191.3	305.3	243.9	230.3
4 — Kuru üzüm	31.1	58.2	53.8	45.4
5 — İncir	9.9	16.0	17.2	18.8
6 — Meyveler	34.1	78.4	70.1	74.8
7 — Sebzeler	14.7	37.1	26.7	31.9
8 — Diğerleri	28.0	47.2	26.4	22.3
B — Hayvansal	40.5	60.9	90.2	71.2
1 — Kesimlik Ha.	16.3	25.5	47.8	25.4
2 — Balıklar	9.0	10.9	13.0	11.0
3 — Diğerleri	15.2	24.4	29.3	34.8

II — Sanayi ürünleri	271.4	440.1	586.6	509.1
1 — Dokumalar	63.1	121.2	182.6	144.1
2 — Şeker	23.8	2.1	6.1	3.2
3 — Zeytinyağı	2.6	47.8	15.1	31.6
4 — Petrol Ürünle.	22.7	49.2	70.1	50.4
5 — Bakır	0.8	5.8	20.8	6.5
6 — Diğerleri	158.2	213.8	291.9	273.5
III — Maden Cevherleri	16.4	18.9	39.2	60.9
1 — Krom	11.6	13.5	23.1	51.8
2 — Diğerleri	4.7	5.4	16.1	9.3
Toplam :	884.9	1.317.1	1.532.1	1.401.1

Kaynak : Yıllık Ekonomik Raporlar. 1974 ve 1975.

4 yıllık ihracat kalemlerini kapsayan bu tablonun tetkiki, çeşitli yorumların yapılmasına imkân vermektedir. Önce, 1975 yılında, 1974 yılına göre ihracatın % 8.6 nisbetinde gerilediğini ve bu gerilemede sanayi ürünlerinin % 13.2 nisbetinde, tarım ürünlerinin % 8.3 nisbetinde rolü bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Tablonun diğer kalemlerinden çıkan sonuçlar ise şunlardır:

1 — Geleneksel ihraç mallarımızın (bu mallar, pamuk tütün, fındık ve üzumdür.) genel ihracatımız içindeki yeri % 50 nisbetini her zaman aşmaktadır.

2 — 1974 yılında, tarım ürünleri ihracatının % 59.2, Sanayi ürünler ihracatının % 38.3, maden ihracatının % 2.6 nisbetinde yeri olmuştur. 10 yıl önce 1964 de bu nisbetler; tarım ürünleri için % 75.8, sanayi ürünleri için % 20.5, madenler için % 3.6 idi.

1973 (Milyon dolar)

1974

1975

Prog. Gerçekleşme Program Gerçekleşme Prog. Gerçekleşme

900 1.317.1 1.400 1.532.2 2.000 1.401.1

1976 yılı için 2.1 milyar dolarlık bir ihracat öngörülmekte ve programa kaydedilmiş bulunmaktadır.

5 — İhracatımızın (tarım, sanayi ve maden) sektörlerine göre son 16 yıldaki gelişmesi ve gelişme nisbetleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Yıllar	Toplam İhracat	Tarım İhracat	Sanayi İhracatı	Maden İhracatı	Tarım Toplam	Sanayi Toplam	Maden Toplam
1960	320.7	238	63	19	74	19	6
1961	346.7	274	54	18	79	16	5
1962	381.2	296	96	16	78	18	4
1963	368.0	284	73	10	77	20	3
1964	410.8	311	84	14	76	21	4
1965	463.7	351	91	21	76	20	4
1966	490.0	379	89	23	77	18	5
1967	522.4	420	81	21	80	15	4
1968	496.3	388	94	14	78	19	3
1969	536.8	385	135	18	72	25	3
1970	588.5	429	139	20	73	24	4
1971	676.6	480	175	21	71	26	3
1972	885.0	597	271	16	67	31	2
1973	1317.0	858	440	19	65	33	1
1974	1532.2	906	586	39	59	38	3
1975	1401.1	831	509	60	58	37	4

Bu tablodan, ihracatta sanayi ürünlerine doğru bir büyümenin görüldüğü, tarım ürünleri ihracatının nisbi öneminin gittikçe azaldığı (son 16 yılda % 74 den % 58 e indiği) tesbit edilmektedir.

- İthalâtta Gelişmeler:

İthalât rakkamlarındaki büyüme ve ithalâtın finansman sorununun çözümlenmesi, son yılların en önemli ekonomik konuları arasında yer almaktadır. Ekonomimizin dış bağılılığı arttıkça dış ticaret açıkları büyümekte, ithalât kalemlerinde yer alan rakamlar her yıl bir önceki yılı aşmaktadır.

Aşağıya kaydedilen «başlıca maddelere göre ithalât» rakamları, ülkemizde son üç yıla ait gelişmeleri belirtmektedir.

Başlıca Maddelere Göre İthalât (Milyon dolar)

	1973	1974	1975
I — Tarım ürünleri	46.1	276.4	161.5
A — Bitkisel	39.9	269.6	152.4
1 — Hububat	26.6	245.5	278.7
2 — Kahve, Çay, Baharat	10.9	19.2	5.6
3 — Diğerleri	2.3	4.8	5.6
B — Hayvansal	6.1	6.8	9.2
1 — Canlı Hayvanlar	3.4	1.3	5.3
2 — Hayvan Mahsulleri	2.7	5.4	3.8
II — Sanayi ürünleri	1.726.1	2.840.1	3.809.2
A — Ham Madde ve İşlenmişler	798.9	1.676.5	2.068.4
1 — Akaryakıt ve P.O.L.	221.5	762.8	811.5
2 — Gübreler	131.5	101.2	48.3
3 — Dokuma maddeleri	52.8	101.1	118.1
4 — Kimyevi müstahzar.	147.4	233.3	364.7
5 — Kâğıt ham maddesi ve kâğıt	22.6	38.2	41.1
6 — Hayvani ve nebati yağlar	3.9	16.8	124.1
7 — Diğerleri	219.1	243.1	360.5
B — Donatım maddeleri	927.1	1.163.4	1.740.9
1 — Kazanlar ve makina.	652.7	826.1	1.277.0
2 — Optik ölçü, âlet ve cihazlar	40.5	50.7	67.9
3 — Nakil vasıtaları	233.9	286.6	395.9
III — Madenler	313.9	661.1	767.7
Toplam :	2.086.2	3.777.5	4.738.5

Kaynak : Aylık Ekonomik Göstergeler.

Son 3 yıla ait ithalât tablosunun tetkikinden şu sonuçlar çıkmaktadır.

1 — Ülkemiz 1973 ve 1974 yıllarında önemli miktarlarda hububat ithâl etmiştir. Bizim gibi, tahıl üretimi ile 2 - 3 misli nüfusu besleyecek büyüklükte ve ikli m kuşağında olan bir ülkenin hububat ithâl etmesini normal karşılamamak lâzımdır.

2 — Akaryakıt için ödenen dövizler, 1973 sonunda yapılan petrol zamları nedeniyle, son derece artmıştır. Yerli petrol üretimi için büyük yatırımlar yapılması gerekmektedir.

3 — Bir tarım ülkesi olarak, sun'î gübre, tarım ilâçları, traktör ithaline ayrılan ithal fonlarını üzüntü ile karşılamalıyız. Bunların tamamının yerli üretimle karşılanması büyük döviz tasarrufu sağlayacaktır.

4 — Başlıcası demir ithalâtı olmak üzere çeşitli madenlerin ithali, ödemeler dengemizi zorlamaktadır. Ülkemizde çok çeşitli ve kıymetli maden cevherleri bulunmakta ve bir kısmı ihraç edilmektedir. Maden ithalâtını azaltmak üzere, süratle demir ve çelik üreten fabrikaların kurulması gerekmektedir.

5 — Ülkemize yüklü dokuma ham maddeleri, kimyevi müstahzarlar, yağlar, ulaştırma araçları, kazanlar ve makineler büyük ölçüde ithal edilmektedir. Bunların bir kısmının sanayii kurulmak üzere; bir kısmının yerli üretimi yetmemektedir. Ülkede üretimi mümkün her türlü sanayi mamûlünün, maliyetler üzerinde fazlasıyla durulmaksızın, yerli üretiminin sağlanması gerekmektedir.

Son olarak bir önemli nokta üzerinde durulması faydalı görülmektedir:

İthalât rakamları arttıkça, gümrük kapılarında tahsil edilen vergi ve resimlerin hasılatı çoğalmaktadır. Ancak, gümrük vergi ve resimlerinin muafiyetleri genişledikçe, ithalâtın hızlı artışına rağmen bu gelir kaynağından fazla verim alınamamaktadır. Bazı merciler, ithalâtın artmasını vergi yönünden isterler; bazı merciler ise, döviz kıtlığı nedeniyle ithalâta kısıtlamalar yapılmasını tavsiye ederler. Bu gelişki durumun, ülke çıkarlarına uygun şekilde çözümlenmesi temenni edilmektedir.

D — İşçi Dövizleri:

Ödemeler Dengemizde en önemli kalemlerden biri de «işçi döviz gelirleri» dir. Bu kaynaktan gelen dövizler, 1973, 1974 ve 1975 yıllarında hemen hemen ihraçat gelirlerine yaklaşmıştır.

	1973	1974	1975
İhracat Geliri (Milyon \$)	1.317.1	1.532.2	1.401.1
İşçi Döviz Geliri	1.183.2	1.426.3	1.312.3

İşçi döviz gelirleri, 1965 yılına kadar önemli bir kaynak değildi; 1970 yılında yapılan % 66.6 nisbetindeki devalüasyon bu kaynağın gelirlerini hızla arttırmıştır. Aşağıda son 11 yılda bu kaynaktan gelen dövizler gösterilmektedir. (Milyon dolar olarak)

1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
70	115	93	107	141	273	471	740	1183	1426	1312

Kaynak : (Yıllık Ekonomik Rapor 1975).

Aylara göre işçi döviz gelirleri akımı şöyledir :

	1971	1974	1975	1976
Ocak	82.6	122.0	143.8	70.9
Şubat	55.6	78.8	73.2	
Mart	60.4	88.6	69.1	
Nisan	69.5	61.2	80.8	
Mayıs	83.0	107.8	68.3	
Haziran	93.2	106.7	81.9	
Temmuz	180.1	209.1	183.1	
Ağustos	165.7	204.8	171.7	
Eylül	105.1	135.7	139.4	
Ekim	83.5	95.0	111.8	
Kasım	81.4	84.1	89.7	
Aralık	119.9	131.8	99.3	
Toplam	1.183.2	1.426.2	1.312.3	

Kaynak : HAZMİT. Aylık Ekonomik Göstergeler,
Ocak — Şubat 1976.

Bu konuda yayınlanan rakamlardan şu sonuçlar çıkmaktadır.

1 — İşçi dövizleri Temmuz - Ağustos ve Aralık - Ocak aylarında hızlı bir artış göstermektedir.

2 — 1975 yılı sonunda işçi bir devalüasyon bekleyişi içine girmiştir.

3 — İşçi dövizleri, genellikle en kıymetli ve dengeli paralar olan D. Mark ve İsviçre Fransı olarak gelmektedir.

4 — Bu gelirler, ihracat gelirleri kadar önem kazanmıştır.

Yurt dışındaki işçilerin çeşitli Avrupa bankalarında 5-6 milyar D. Mark (30 milyar T. Lirası) tasarrufları olduğu, son yılda çeşitli yazarlarca belirtilmiştir.

İşçi döviz tasarrufları konusunda birçok araştırmalar mevcuttur. Türk işçisi, halen B. Almanya, Fransa, Avusturya, Belçika, Hollanda, Danimarka, İsveç, Avusturalya, Libya ve İsviçre'de çalışmaktadır. Yurt içi emek fazlasının yurt dışına aktarılmasında 4 yönlü gaye görülmektedir. Yurt içinde miktarı 2 milyonu aşan işsizler grubunun baskısını azaltmak, yurt dışında modern teknik aletler kullanımını öğrenen disiplinli bir işgücü yetiştirmek, işçi tasarruflarını yatırımlara yöneltmek suretiyle ekonomik kalkınmayı hızlandırmak ve döviz bilânçosunda dengeyi sağlamak.

İşçi dövizlerinin devamlı akışını sağlamak üzere ileri sürülen öneriler genellikle aşağıdaki noktalar etrafında toplanmaktadır.

1 — İşçi dövizleri için ayrı bir kur uygulanması, (bu dövizlere primli ödeme yapılması).

2 — İşçi dövizleri ile, yurda dönen işçinin de ortak olacağı yeni yatırımlar yapılması, bunlara iş ve kâr garantisi verilmesi,

3 — Kamu İktisadi Kuruluşlarının kârlı olanlarına, işçinin döviz karşılığı ortak edilmesi,

4 — İşçinin, tarla, arsa, bina gibi verimi düşük gayrimenkullere yatırım yapması yerine, işçi ortaklıkları kurmasının teşviki.

Yurt dışındaki işçilerimizin geri dönmelerini olağan karşılayıp, bu döviz kaynağına devamlı bir denge unsuru olarak bakmak gerekmektedir.

E - Görünmeyen Kalemler:

Ödemeler Dengesinde «Görünmeyen Kalemler» arasında en önemli yeri işgal eden «işçi gelirleri» hakkında, bundan önceki kısımda gereken bilgiler verilmişti. Görünmeyen kalemler içinde, işçi dövizleri dışında «dış borç faiz ödemeleri, turizm ve dış seyahat gelirleri, kâr transferleri, proje kredileri hizmet ödemeleri ve diğer görünmeyen kalemler = banka, sigorta, ulaştırma (= kara, deniz ve hava navlun) ödemeleri» yer almaktadır.

Bu kalemlerin son 3 yıla ait rakamsal seyri şöyledir: (milyon dolar olarak)

	1973	1974	1975
Dış borç faiz ödemeleri	— 59.0	— 102.4	— 124.0
Turizm ve dış seyahatler	+ 78.5	+ 41.8	+ 45.9
İşçi Gelirleri	+ 1.183.2	+1.426.3	+1.312.3
Kâr Transferleri	— 34.8	— 71.1	— 36.3
Proje kredileri hizmet ödemeleri	— 24.0	— 17.0	—
Diğerleri (banka, sigorta, ulaştırma vs.)	+ 92.5	+ 221.7	+ 251.9
Görünmeyen Kalemler	+ 1.236.4	+1.490.3	+1.499.3

Ödemeler Dengesinin, çok defa üzerinde durulmaayan bu kalemleri hakkında kısa bilgiler verelim:

1 — Dış Borç Faiz Ödemeleri:

Bu ödemeler, memleketimizin milletlerarası mali kuruluşlardan ve bankalardan veya diğer devletlerden sağladığı krediler karşılığı ödediği faizlerdir. Ana para ödemeleri (sermaye hareketleri)bölümünde, faiz ödemeleri (görünmeyen kalemler) bölümünde kayıtlıdır.

Ülkemizin dış borçları 30.9.1975 tarihi itibarıyla 2 milyar 937 milyon dolardır. Bu miktarın 2 milyar 490 milyon dolarlık kısmı Devlet bütçesinden, geri kalan 245 milyon dolarlık kısmı

özel sektör tarafından, 104 milyon dolarlık kısmı bütçe dışı kamu sektörünce ödenecektir. Türk lirası ile ödenecek dış borçlarımız ise 3 milyar 455 milyon lira tutarındadır.

Dünya Bankasının 31.10.1975 tarihli raporuna göre, ülkemizde fert başına düşen dış borç miktarı 99 dolardır. Bu rakam birçok gelişmekte olan ülkeye göre düşük bulunmakta ve Türkiye'nin dış borçlanma imkânı olduğu ifade edilmektedir.

2 — Turizm ve Dış Seyahat Gelirleri:

Ülkemizin büyük ve zengin turistik kapasitesine rağmen, turizm bilançosu, ilk defa 1970 yılında pozitif bakiye vermiştir. Son 3 yılda, dış seyahat gelir ve giderlerinin rakamsal gelişmesi şöyledir: (Bin dolar olarak)

	1973	1974	1975
Gelirler	171.477	193.684	200.861
Giderler	93.013	151.997	154.954
Dış Seyahat Dengesi	78.464	41.687	45.907

Bu gelirleri artırmak için, (reklam, alt yapının geliştirilmesi, hizmetlerin iyileştirilmesi, konaklama birimlerinin artırılması, vb. sorunların çözümü) gerekmektedir. Bunlar için de eğitim, Devlet yardımı, ucuz kredi temini gibi geliştirici araçlara gerek bulunmaktadır.

3 — Kâr Transferleri:

Yabancı sermaye ile ilgili bölümde ele alınacak bir konudur. Yabancı sermaye girişleri arttıkça ve bu sermayenin kâr miktarı yükseldikçe «kâr transferleri» de çoğalmaktadır. Bu transferler, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun tanıdığı garantiler dahilinde yapılmakta, ancak transferden ön-

ce vergi inceleme elemanlarınca, beyan edilen kâr'ın gerçek olup olmadığı araştırılmaktadır. Kâr transferlerinde bir kısıtlama yapılmadığından, getirdiği yabancı sermayenin birkaç katı kârı dışarıya transfer eden firmalar olmuştur.

4 — Proje Kredileri Hizmet Ödemeleri:

Milletlerarası kurumlar ve bankalardan alınan «proje kredileri», sermaye hareketleri bölümünün ana kalemlerinden birini teşkil etmektedir. Genellikle, dış borçlanmalarda, kredi anlaşmalarında «projenin yapımı, ihalesi, denetimi» sırasında birçok müşavirlik hizmeti yapılmasıyla ilgili maddeler bulunmaktadır. Bu hizmetler karşılığında yapılan ödemeler, döviz azaltıcı kalemler arasında yer alırlar.

5 — Diğer Görünmeyen Kalemler:

Bunlar, genellikle hizmet karşılığı olarak alınan ücret, komisyon, kira, navlun, gibi gelirlerdir. Banka ve sigorta şirketlerinin hizmet karşılıkları, ihracat ve ithalata tavassut eden şahıs ve firmaların komisyonları, kara, deniz, hava ulaştırma kurumlarının navlun gelirleri bu kalem içinde toplanmaktadır.

Ödemeler Dengesinde «Görünmeyen kalemlerin geliştirilmesi» için alınması gereken tedbirleri, kısaca belirtmek yerinde olacaktır.

1 — Dış borç faiz ödemeleri, dış borçların azaltılmasına veya iyi şartlarla (ucuz faizle) borçlanma imkânlarına bağlıdır. Dünya para piyasasından düşük faizle alınacak borçlar, bu kalemin ağırlığını giderebilir. Faiz oranının % 10'un üzerine taşmaması, faizsiz kredi kurumlarına (İslâm Bankası gibi) başvurulması, kredinin verimli yatırımlara kaydırılması önerilebilir.

2 — Ülke halkının dış seyahatler ve verilecek döviz miktarları kısıtlanabilir, Dış Seyahat Harcamaları Vergisi yeniden bir araç olarak kullanılabilir, hacı seyahatleri sınırlandırılabilir;

bu suretle dış seyahat giderleri azaltılır. Geniş bir kampanya ile, turist girişleri sağlanabilir; bunun için gerekli şartlar hazırlanabilir.

3 — Yabancı sermaye kâr transferleri için kısıtlayıcı tedbirler alınabilir. Hudutsuz kâr transferi yolu kapatılır, aşırı kârlar vergileme yolu ile emilebilir. Gerekliğinde, oto-finansman yoluna gidilmesi önerilebilir.

4 — Proje kredilerinde, proje yapımı ve kontrolü için (dış borç veren) müesseselere ödenen hizmet karşılıkları azaltılabilir. Dış borçlanma mukavelelerinde yer alan «hizmet karşılıkları» fazi oranına eklenmekte ve dış borçların maliyetleri yükselmektedir. Proje yapımı ve kontrolü, yerli firmalara bırakılabilir.

5 — Ulaştırma kesiminin büyümesi, hizmet dövizlerini arttıracaktır. D. B. Deniz Nakliyatı, Türk Hava Yolları, Denizcilik Bankası, sermaye ve vasıta yönlerinden takviye edilebilir. Yurt dışında Türk Banka ve Sigorta Şirketlerinin kurulması teşvik edilebilir.

Özellikle deniz taşımacılığında süratli bir büyüme potansiyeli vardır. İhraç ettiğimiz mallar ile ithalâtımız Türk Bayraklı gemilerle yapılmalıdır. Bugün dış deniz ulaşımında 1/3 nisbetinde rolü olan D. B. Deniz Nakliyatının nisbi rolü 2/3'e çıkarıldığı takdirde, görünmeyen kalemlerdeki (net) artış çoğalacaktır.

F — Sermaye Hareketleri ve Özel Yabancı Sermaye :

a — Sermaye hareketlerinin başında «Dış Borç Ödemeleri» gelmektedir. Dış borç girişleri ise «proje ve program kredisi» ve «özel yabancı sermaye» adı altında olmaktadır.

Dış borç ödemeleri, alınan kredilerin ve sermayenin geri dönüşünü ifade eder; bunların faiz ve kâr ödemeleri «görünmeyen kalemler» arasındadır. Dış borçlar, genellikle 10-20 yıllık vadelerle yapılmakta, belli ödemesiz süre tanınmaktadır. Ülkenin dış borçlanma kapasitesi, daha önceki borçları, milli gelir ar-

tışı ve bu gelirin dış borç ödeme gücü ile ilgilidir. Milletlerarası kurumlar, bazı büyük yatırım projelerine kaynak temini sırasında, ülkenin işletilen milli kaynaklarını granti olarak görmektedirler. Günümüzde, milletlerarası hibeler azalmış, düşük faizli yatırım proje kredileri çoğalmıştır.

b — Özel yabancı sermaye girişleri; modern teknik bilgi, yeni üretim alanları açılması, istihdam sorununa çözüm getirmesi, mal üretiminin yenilenmesi gibi hususlarla birlikte ele alınmaktadır. Bu çok yönlü fayda yanında, yabancı sermayenin ülke kaynaklarını azamî istismarı, aşırı kâr transfer etme gayretleri, teknik sırlarını açıklamaması, emek yoğun yatırım yerine sermaye-yoğun yatırımları tercih etmesi gibi sakıncaları vardır. Ülkemiz, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile, en geniş şekilde «özel yabancı sermaye» girişini teşvik ettiği halde, özellikle yiyecek sanayi üzerinde girişlerin kısıtlanması sonucu, hızlı bir sermaye akımı görülmemektedir.

c — Proje kredileri girişleri, ödemeler dengemizde önemli bir kalem niteliğindedir. Milletlerarası finansman kuruluşları arasında Dünya Bankası gurubu (Dünya Bankası, Milletlerarası Kalkınma Birliği ve Milletlerarası Finansman Kurumu) önemli rol oynamaktadır. Ayrıca Avrupa Yatırım Bankası, Milletlerarası Para Fonu kredileri de kullanılmaktadır. Bu krediler, bir proje bazına oturtulduğundan, ülke kalkınmasına son derece yararlıdırlar. Ülkemizin, yeni projelerle, bu mali ve ekonomik kurumlardan borç sağlaması temenni edilmektedir. 1976 yılında KİT'lerin finansmanı için dış proje kredisi ve dünya sermaye piyasasından 15 milyar TL. karşılığı borç sağlanması öngörülmüştür.

d — Bedelsiz ithalâtın gerçek rakamlarını tesbit edebilmek son derece güçtür. Bu ithalât şekli, son yıllarda, otomobil, traktör, küçük ev aletleri ve ev eşyası şeklinde görülmektedir. Hazine tarafından çıkartılan tebliğlerle, bedelsiz ithalâtın hudutları genişletilmekte veya daraltılmaktadır. Bu ithalâtın «ithalât ikâmesi sanayii» kurulmak suretiyle azaltılması gerekmektedir. Ayrıca, dış seyahat harcamalarının kısıtlanması, dışardan getirilen bazı malların yerli sanayiinin kurulması, ödemeler dengesin-

de halen 100 milyon dolarlık yeri olan «bedelsiz ithalât»ın miktarını azaltacaktır.

G — Rezerv Hareketleri :

Ödemeler dengesi, (3) bölüm halinde incelenmektedir.

a— Pozitif bakiye veren kalemler: (İhracat, turizm, işçi gelirleri, banka-sigorta-ulaştırma kesimi gelirleri, yabancı sermaye, proje kredisi, bedelsiz ithalât.)

b — Negatif bakiye veren kalemler: (İthalât, dış borç ana para ve faiz ödemeleri, yabancı sermaye kâr transferleri, proje kredileri hizmet ödemeleri.)

c — Denkleştirici kalemler: (Rezerv artışı veya azalışları, özel çekiş haklarını kullanma, kısa vadeli sermaye hareketleri.)

Kısaca bu son bölüm üzerinde duralım.

1 — Döviz rezerv hareketleri, rezerv artışı veya azalışı şeklinde kendisini gösterir. Ülkemizde 1972 ve 1973 yıllarında rezerv birikimi olmuş, 1974 ve 1975 de bu birikim azalmıştır.

2 — Özel çekiş hakları, Milletlerarası Para Fonunun tanıdığı haklardır. Özel çekiş hakkı tanınan ülke, bu hakla kaynak yaratmakta, bu hakkı Fon tarafından gösterilen bir üyeye transfer edebilmekte ve karşılığında aldığı parayı kullanabilmektedir. 1975 yılında bu yolla ülkemiz, 301.2 milyon dolarlık bir kullanımda bulunmuştur.

3 — Döviz çevrilebilir mevduat hesabına gelince, 1975 yılı Mayıs ayında alınan kararlarla bu hesapta büyük artışlar olmuştur. (8 Mayıs 1975) Bu tarihte 120.4 milyon dolar bakiye veren D.Ç.M. hesabı, Aralık 1975 sonunda 973.7 milyona yükselmiştir.

Aslında D.Ç.M. hesabı, Mayıs 1976 de 1.3 milyar dolara ulaşan bakiyesi ile, Türk ekonomisine şu etkilerde bulunmuştur:

1 — Dış ödemeler dengesinde, hızla büyüyen açığın, kısmen bu yolla telâfi edilebileceği anlaşılmıştır.

2 — D.Ç.M., ülke sanayi ve ticaret kesimlerinin kredi taleplerinin karşılanmasında rol oynamıştır. (Mevduat hacmi genişlemesi, buna paralel kredi talebinin karşılanması görülmüştür.)

3 — 1975 yılında ithâl talepleri süratle karşılanmış, ekonomik canlılık (büyüme) engellenmemiştir.

Bununla beraber D.Ç.M.a devamlı ve güvenilir bir kaynak olarak bakmamak gerekmektedir. Bu mevduat, hangi kaynaklardan ülkemize gelmiştir, vadeleri nedir, ne gibi yatırımlarda kullanılmıştır, sorunları çözümlenmemiştir.

Eğer D.Ç.M., dışarda yaşayan Türk uyruklu şahısların mevduatı ise, bu durumdan endişe etmemek gerekmektedir. D.Ç.M. nin büyük rakamlara ulaşması ise, ülke ekonomisinin zor dönemlerinde bir baskı unsuru olabilecektir.

D.Ç.M. ülke kalkınması için kullanıldığı takdirde, (diğer bir deyimle ticarî spekülasyon aracı değil, gerçek üretken yatırımlara gitmekte ise), gereken hizmeti ifa etmiş demektir.

H — İhracatın Teşviki:

Ödemeler dengesinin gerçek anlamda kurtarıcı kaleml «İhracat» sayılmalıdır. İşçi dövizleri, yabancı sermaye, dış krediler, D.Ç.M. hesabındaki artışlar, bu bengenin geçici olarak çözüme bağlanmasına ve yıllık sorunların geçirilmesine imkân vermektedirler.

İhracatı artırma konusunda alınması gereken tedbirler çok yönlü olmakla beraber, aşağıdaki ana noktalarda toplanabilir.

a — **İhracatta Vergi İadesi** : Önemli bir teşvik tedbiri olarak bütün ülkelerde kullanılmaktadır. Nisbetler yüksek tutulduğunda, ihracat artmakta ancak dolar maliyeti yükselmekte ve kaçakçılık cazip hale gelmektedir. Kontrollü bir vergi iadesi sis-

temi ihracatı teşvik edebilir. İhracatta vergi iadesi, bir sübvansiyon olarak hesaplanmaka ve bütçeden ödenmektedir.

b — **İhraç edilebilir fazla yaratmak** : Gerek tarımsal üretimde, gerekse sanayi mallarında, yurt içi ihtiyacın üzerinde bir üretim politikası yürütülebilir. Dünya pazarlarında arandılan, fiyatları yüksek görülen malların üretimi teşvik edilebilir. Dünya nüfusunun hızlı artışı, tarım ürünleri ihtiyacı yaratmıştır. Petrol zengini komşu ülkeler, sınai mamûllerimizi talep etmektedirler. Bu durumdan faydalanmak gerekmektedir.

c — **Pazarlama sorunlarının çözülmesi** : Dünya pazarlarında bir yer işgal etmek, milletlerarası rekabet piyasasında tutunabilmek büyük bir beceri işidir. Mal pazarlamasından çok önce üretim plânlaması yapılması, dünya talebinin yüksek (veya üretiminin az) olduğu malların üretiminin teşviki, bu malların stoklanması ve belli zamanlarda piyasaya arzı önerilebilir.

d — **Tarımda Kredileme Sorunu** : Tarım ürünlerinin ihracı, bazı kamu kurumlarınca yapılmaktadır. Bu ihracatın yapılabilmesi, yurt içi ihtiyaçtan fazla üretim yapılmasına bağlıdır. Yurt içi üretim artışı, modern tarım aletleri kullanımına, sulama, gübreleme ve ilaçlamaya bağlıdır. Üretimde artışları sağlayacak «tarım kredileri», zamanında ve ucuz maliyetlerle verilmelidir. Bu suretle, buğday, pamuk, tütün, fındık vb. tarım ürünlerinde hızlı bir artış beklenebilir.

e — **Devalüasyon Sorunu** : İhracatın artışını sağlayacak bir tedbir olarak ileri sürülebilir. Ülkemizde 1946, 1958, 1970 yıllarında büyük oranlı devalüasyonlar yapılmıştır. 1970 devalüasyonu ihracatı hızlandırmış, ancak bunu takip eden enflasyon dönemi, ekonomiyi oldukça sarsmıştır. Devalüasyon için, ihraç edilecek stok mal bulunmalıdır; bugünkü şartlara göre, birikmiş mal bulunmadığından devalüasyon önerilemez. İthalattaki hızlı artışlar ise, gümrük ve benzeri «ithalattan alınan vergiler» yükseltılarak kısıtlanabilir. Bununla beraber, dünya para piyasalarının dalgalanmaları sebebiyle, (mini-devalüasyon)lar yapılması tercih edilebilir.

1 — **Sanayi üretiminin teşviki** : İhracatın artırılmasında en etkili rolü sanayi malları üretimi artışı ve satışı teşkil edecektir. Sanayi ülkeleri ile rekabete girmeksizin, ham maddesi ülkede üretilen bazı mamûllerin üretimi teşvik edilebilir. Özellikle tekstil, şeker, konserve ve salça, maden sanayiine dayalı dayanıklı ev ve mutfak eşyaları üretimi teşvik görebilir.

I — ÖNERİLER :

Ödemeler Dengesinin sağlanması ve bu denge ile ekonomik kalkınmamız arasında uyumun kurulması, her zaman ülkemizin en önemli sorunlarından birisi sayılmıştır.

Millî ekonomi içinde dış ticaretin önemi gittikçe artmakta ve ithalâtın finansmanı için kaynakların bulunması ve zorlanması gerekmektedir. Dış ticaret açıklarının büyümesi, ödemeler dengesindeki diğer kalemlerin geliştirilmesine, dış borçlanmaların artmasına yol açmaktadır.

Bu araştırmamızı, ödemeler dengesini düzeltecek bazı öneriler ileri sürmek suretiyle sonuçlandırmak gerekli ve faydalı görülmektedir.

1 — Ülke ekonomisinin dışa açıklığı arttıkça, ödemeler dengesi sorunları büyümektedir. Ülkemizin çok yönlü tarımsal ve sanayi üretimi, ekonomimizin dışa bağıllığını azaltabilir.

2 — Ödemeler dengesini büyültlen tedbirler yerine, bunları muhafazaya yönelik bir politika izlenmelidir. Bunun için de, ithâl ikâmesine yönelmiş bir sanayi kurulması, ithalâta dayalı mevcut sanayinin taleplerinin azaltılması gerekmektedir.

3 — İthal malları taleplerinin kısılabilmesi, gümrükten alınan vergi ve resimlerin yükselmesi ile mümkündür. Gümrük vergi ve resimleri 3 yönlü fayda sağlarlar: Yerli sanayinin himayesi, döviz kaynaklarının korunması, vergi kaynağı olarak bütçenin finansmanı.

4 — Ülkemizde döviz rezerv birikimi enflasyona yol açmakla beraber, belli bir rezerv stokunun muhafazası şarttır. Böyle bir rezerv, ekonominin dar boğazlarının önlenmesinde, Türk parasının dış değerinin korunmasında, ekonominin güçlü bir görünüm kazanmasında rol oynar.

5 — İhracatın gelişmesi için çok yönlü tedbirler alınmalı ve bu politika, sanayileşme ile birlikte yürütülmelidir. İhracatta vergi iadesi, en etkili bir teşvik aracı olmakla beraber, iade nisbetleri makûl ölçüler içinde tutulmalı, kaçakçılığı cazip hale getirmemelidir.

6 — İhracata yönelik sanayiye kredi, ham madde ve kuruluş yeri temininde bütün kolaylıklar gösterilmelidir. İhraç edilebilir fazlalar (tarım ve sanayi ürünleri) yaratılmalı ve iyi bir pazarlama organizasyonu ile, bu mallar gerçek fiyatları ile dünya pazarlarına arz edilmelidir.

7 — Devalüasyon, sık sık başvurulacak bir tedbir olarak düşünülmemelidir. Devalüasyon, paranın dış değerinin büyük düşmeler gösterdiği, döviz karaborsasının başladığı, mal stoklarının biriktiği hallerde tavsiye edilebilir. Bugün için ülkemizin devalüasyona gitmesi tavsiye edilemez.

8 — İşçi döviz girişleri, değişik kur uygulamaları ile artırılabilir. Ödemeler dengesinde çok önemli yeri olan işçi döviz gelirleri için çok yönlü ve ekonomiye faydalı tedbirler alınabilir. (Bu gelirlerle KİT'lere ortak olunması, yeni ve kâr garantili yatırımlar yapılması, dönen işçiye iş garantisi verilmesi gibi).

9 — Turizm gelirleri artırılabilir, turizm giderleri azaltılabilir. Bu iki konuda gerçekçi tedbirler alınmalıdır. Turizm gelirleri için altyapı ve eğitim gerekmektedir. Türk halkının dış seyahatleri (döviz kısıtlamaları, ek vergi alınması, hacı seyahatlerinde daraltmalar) yapılarak azaltılabilir.

10 — İthal edilen bazı malların Türkiye'de üretimi mümkündür. Özellikle, bir tarım ülkesinin sun'i gübre tohumluk, tarım

aletleri ve ilaçları ithaline son vermesi, bunları yerli üretimle karşılaması şarttır. Ayrıca, demir-çelik ithalâtı, montaj sanayi için devamlı makina-araç ithali de temenni edilemez. Ülke çapında petrol arama faaliyetlerinin hızlandırılması ve petrol ithalinin kısıtlanması şarttır. (Petrolden alınacak ağır vergiler, petrol tüketimini azaltabilir.)

11 — Özel Yabancı Sermaye girişleri bir süre daha teşvik edilmelidir. Ancak, bu sermayenin yerli üretimle rekabete girmesi ve büyük kâr transferleri önlenmelidir. Yabancı sermayeye tanınmış olan kâr transfer garantisi sınırlanmalı, aşırı kârlar vergileme yolu ile önlenmelidir.

12 — Proje kredileri girişlerinin, gerçekten yatırımların finansmanına hasredilmesi şarttır. Bu kredilerde, faiz nisbetleri, ödemesiz süre koşulları, taksitlerin vadeleri ve komisyon - denetleme - taşıma gibi ek şartlarda ülke çıkarları korunmalıdır. Kredi şartları, gereken bilimsellik ve samimiyet ölçüleri içinde görüşülmelidir. Proje kredileri karşılığında gelen dövizleri, ana para ve faiz ödemelerinde uzun vadeli ödeme plânlarına lüzum bulunmaktadır. Bu krediler, gerçek anlamda milli gelir artışı yaratan yatırımlarda kullanıldığı takdirde, bunların ana para ve faiz ödemeleri zamanında yapılabilecektir.

13 — Türkiye'nin ihracatında geleneksel 4 tarım ürününün büyük rolü vardır: «Pamuk, tütün, fındık, üzüm.» Son yıllarda bu dört malın satışında fazla zorluklarla karşılaşmadığına göre, bunların üretimlerini artırmak zorunludur. Ayrıca, dünyanın muhtemel «açlık» durumu dikkate alınarak hububat, yağ ve şeker üretiminin hızla artırılması gerekmektedir.

14 — Tarım üreticileri ülkelerin, sanayi ülkelerine göre, ekonomik yönden zayıf oldukları bilinmektedir. Tarım ürünleri ihraç edip, sanayi mamûlleri ithal eden bütün ülkelerin dış ticaretleri açık vermektedir. Bu sebeple, tarım ürünleri yanında, sanayi ürünleri (cam, çimento, madeni eşya, tekstil vb. malların) ihracının devamı sağlanmalıdır.

15 — Dünya ticaretinde, devamlı dış ticaret açığı veren bir kısım az gelişmiş ülkelerin almakta oldukları bilimsel tedbirlerle aynen uyulmalıdır. Dünya ticaretinin gelişmesini istiyen sanayileşmiş ülkeler, gümrük tahditlerinin kaldırılmasını talep etmektedirler. Bu fikrin uygulaması, az gelişmiş ülkelerde döviz israfına yol açmakta, yerli sanayinin kurulması ve büyümesine engel olmaktadır.

16 — Hiç bir ülke, devamlı dış borçlanma yaparak ödemeler dengesini sağlayamaz. Dış borçlanmaların ülkemiz için de bir hududu bulunmaktadır. Büyük güçlüklerle sağlanan dış borçların gerçek ekonomik kalkınmaya yarayacak yatırımlara gitmesi; bu borçlar ile tüketim malı ithal edilmesi, tüketim malları üreten sanayinin korunmaması temenni edilmektedir.

17 — Ülkemiz yönünden ödemeler dengesinde 4'lü bir uygunluk sağlanması gerekmektedir: a) ihraç edilebilir fazlalar yaratıp ihracatın çeşitli teşvik tedbirleri ile artırılması, b) işçi döviz akımının devamlılığının sağlanması, c) ithalât kalemlerinin bazılarının yerli üretimle karşılanması, bazılarında yüksek gümrük alınması, d) dış borçlanmanın kalkınma için gereken yatırımlara hasredilmesi.

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10/10/10

KATMA DEĞER VERGİSİ

Hüsamettin KILIÇ
Müşavir Maliye Müfettişi

KONFERANS'IN PLANI

ÖNSÖZ

- I — TÜRKLERDE İLK VERGİ
 - II — ORTAK PAZARDA, KATMA DEĞER VERGİSİ ve TUKETİM VERGİLERİNİN ARMONİZASYONU
 - III — HAZIRLANAN KATMA DEĞER VERGİSİ KANUN TASARISININ ORTAK PAZAR KATMA DEĞER VERGİSİ MODELİNE UYDURULMASI ve BU KANUN TASARISININ HAZIRLANMASINDA GÖZÖNÜNDE BULUNDURULAN ESASLAR
 - IV — SÜMERBANK'DA YAPILAN İŞLER
 - V — ŞİMDİYE KADAR DÜZENLENEN TASARILAR ve 3 NO.LU TASARININ ELEŞTİRİSİ
 - VI — KANUN TASARISI METNİNİN ELEŞTİRİSİ
 - VII — 3 ÜNCÜ 5 YILLIK KALKINMA PLANI ve YILLIK PROGRAMLARDA KATMA DEĞER VERGİSİ SİSTEMİNİN PLAN DÖNEMİNDE UYGULANACAĞI KABUL EDİLDİĞİ HALDE BU GERÇEKLEŞMEMİŞTİR..
- SONUÇ
BİBLİOGRAFYA

19

197

198

199

ÖNSÖZ

20 Nisan 1972 tarihinde İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsünde Katma Değer Vergisi konusunda bir Konferans vermişim.

Konferansta Fransız Katma Değer Vergisinin gelişimi ile bir Avrupa Katma Değer Vergisi haline dönüşü ve Türk Muamele ve Gider Vergileri anlatılarak yurt gerçeklerine uygun bir Katma Değer Vergisinin esasları açıklanmıştı.

Aradan bir müddet geçtikten sonra Maliye Bakanlığınca bir Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısı hazırlandı ve Ankara'da bir haftalık bir seminer düzenlendi. Seminere Amerikalı Prof. SHOUP'da katılmıştı. Bu seminerde Katma Değer Vergisinin esasları tartışıldı.

1973 yılında Ankara'da Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısını yeniden hazırlamakla görevlendirildim. 1973 yılının Mart-Nisan - Mayıs aylarında 3 ay çalışarak 2 no.lu Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısını hazırladım. Bu tasarımı İstanbul'da teker ettiğim gibi Kanun Tasarısının esasları ile Ortak Pazarda tüketim vergileri ile Katma Değer Vergisinin armonizasyonu konusunu inceleyen 9 Haziran 1973 tarih ve I no.'lu Memorandumu hazırladım.

Bir müddet sonra 19 Ocak 1974 tarih ve II no.'lu Memorandumu düzenledim. Bunda Sümerbank Dokuma Fabrikalarının Katma Değerleri üzerinde bir vergi uygulaması yapılıyor ve

Ortak Pazar Katma Değer Vergisinin tek matrah üzerine kurulması esasları anlatılıyordu.

Bu arada Maliye Bakanlığı 3 no'lu Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısını hazırlatarak eleştirilere sundu.

15 Ocak 1977 tarihinde III no.lu Memorandumu hazırladım.

Bu Meorandumda Maliye Bakanlığınca hazırlanan 3 no.lu Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısının en önemli maddeleri eleştirildiği gibi dünyada Katma Değer Vergisi uygulayan ülkeleri, Avrupada uygulanan Katma Değer Vergilerinin bu ülkelere sağladığı mali güç ile vergi oranları gösterilmiştir. 3 üncü 5 yıllık plân ile yıllık programların Katma Değer Vergisi ile ilişkisi de anlatılmıştır. Bu arada 3 Ağustos 1977 tarihli «AET (Ortak Pazar) Türkiye ve Katma Değer Vergisi konusundaki IV no.lu Memorandumu hazırladım. Bu Memorandumda 9 AET ülkesinin 5 yıllık Katma Değer Vergisi tahsilatı ile genel vergi tahsilatı gösterilmiş ve AET tarafından 17 Mayıs 1977 tarihinde kabul edilen ve topluluğun gazetesinde 13 Haziran 1977 tarihinde yayınlanan 6 mcr direktif de elde edilerek Maliye Bakanlığına gönderilmiştir. 26 Şubat 1977 tarihinde de «Neden Katma Değer Vergisi» isimli makalem yayınlandı.

Bu eser I, II, III ve IV no.lu Memorandumların bir başka yönden düzenlenmesi ile meydana gelmiş olup Maliye Bakanlığınca hazırlanan Katma Değer Vergisi Kanun Tasarılarını eleştirir veya onların noksan taraflarını tamamlar.

I — TÜRKLERDE İLK VERGİ

Katma Değer Vergisi, çağımızın en modern vergisidir. Aynı matrah üzerinden birleştirilmiş bir oran üzerinden alındığı zaman bir Avrupa vergisi karakterini taşıyacaktır. Bu kadar modern bir verginin türlü problemleriyle uğraşır ve Türk sosyal bünyesine uygun bir Katma Değer Vergisini hazırlarken biz de ilk ver-

ğinin ne olduğu herhalde merak konusudur. İşte eski tarihlerden çıkardığımız bilgilere göre bu da «Katma Değer Vergisinin» üzerinde konulduğu alım-satım üzerinden alınan bir «baç» olduğu anlaşılmaktadır. Uygulaması da kolaymış. Bu çok enteresane olay Aşıkpaşazade tarihinde anlatılmaktadır (1):

- 1) Kadı konuldu, Sübaşı konuldu, Pazar kuruldu ve hutbe okundu. Bu halk kanun ister oldular. Germiyan'dan birsi geldi. «Bu pazarın vergisini bana satın» dedi. Haik «Osman Han'a git» diye cevap verdi. O adam, han'a gidip sözünü söyledi. Osman Gazi sordu: «Vergi nedir». Adam dedi ki: «Pazara ne gelse ben ondan para alırım». Osman Gazi «Senin bu pazara gelenlerde alacağın mı var ki para istersin» dedi. O adam: «Hanım! Bu turedir. Bütün memleketlerde vardır ki padişah olanlar alır» dedi. Osman Gazi sordu: «Tanrı mı buyurdu, yoksa beğler kendileri mi yaptı?». O adam yine: «Turedir hanım! Ezelden kalmıştır» diye cevap verdi. Osman Gazi çok öfkelendi: «Bir kişinin kazandığı başkasının olur mu? Kendi malı olur. Ben onun malına ne koydum ki bana akça ver diyeyim: Bire kişil Var, git. Artık bana bu sözü söyleme ki sana ziyanım dokunur» dedi.

Bunun üzerine halk dedi ki: «Hanım! Bu pazarı bekleyenlere âdettir ki bir nesneçik vereler». Osman Gazi: «Madem ki böyle diyorsunuz, öyleyse bir yük getirip satan herkes iki akça versin. Satamayan bir şey vermesin. Kim bu kanunumu bozarsa Allah onun dinini de, dünyasını da bozsun. Kime bir tımar verirsem elinden sebepsiz yere almasınlar. O ölünce oğluna versinler. Çok küçük dahi olsa versinler. O, savaşa yarayacak hale gelinceye kadar sefer vaktinde hizmetkârları sefere gitsin. Her kim bu kanunu tutarsa Allah razı olsun. Eğer neslime bu kandan başka bir kanun koyduracak olurlarsa edenden ve ettirenden Allah razı olmasın» dedi. (Aşık paşazade tarihi, sayfa 23-24.)

Yeni Tarih Dergisi, Şubat 1957, No: 2, ilâve: 9, sayfa: 59.
Hayrullah Efendi Tarihi, cilt 1, sayfa: 167.
Hammer Tarihi, cilt 1, sayfa: 83.

İslâm Ansiklopedisi, cilt 9, sayfa: 443 de bu konuda, «Halka tarhettiği Bac-ı Bazar reayanın gönül hoşluğu ile ödediği ve Bizans vergileri ile mukayese edilemeyecek derecede adaletli bir vergi idi» denilmektedir.

Vergi oranları konusunda önemli bir belge de Prof. Ö. Lütfi Barkan'ın İslâm Ansiklopedisi «Öşür» maddesinde belirttiği husustur. Evvelce öşür yurdun çeşitli bölgelerinde toprağın verimine göre ayrı oranlarda alınırken tanzimatta çeşitli oranlar onda bire çıkarılmış, bu durum türlü olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

II — ORTAK PAZAR'DA KATMA DEĞER VERGİSİ ve TÜKETİM VERGİLERİNİN ARMONİZASYONU

1 — KATMA DEĞER VERGİSİ :

A — Katma Değer Vergisi (Taxe sur la Valeur Ajoutée) konusunda Avrupa Ekonomik Topluluğundaki mevcut mevzuat.

B — Katma Değer Vergisi matrahının tek şekle sokulması konusundaki son direktif teklifi. (Bu teklifin tam metni elimizde olmadığı gibi bu metin henüz kesinleşmemiş bulunmaktadır.)

2 — YOLCU REJİMİ KONUSUNDAKI DİREKTİFLER.

3 — TÜKETİM (İSTİHLAK) VERGİLERİNİN ARMONİZASYONU KONUSUNDAKI 7 DİREKTİF TEKLİFİ İLE «TÜKETİM VERGİLERİ KOMİTESİ» KURULMASI KONUSUNDAKI KARAR TEKLİFİ. (Bunların tam metinleri elimizde olmadığı gibi bu metinler henüz kesinleşmemiş bulunmaktadır.)

A — Kadro-direktifin esasları.

B — Alkol vergisi konusundaki direktifin esasları,

C — Şarap vergisi konusundaki direktifin esasları,

D — Bira vergisi konusundaki direktifin esasları,

E — Karışık içkiler vergileri konusundaki direktifin esasları,

F — İşlenmiş tütün vergisi konusundaki direktif teklifi,

G — Madeni yağlar vergisi konusundaki direktif teklifi.

1 — KATMA DEĞER VERGİSİ :

Katma Değer Vergisi çalışma gurubumuzca3 aylık bir çalışma sonunda hazırlanan «Katma Değer Vergisi Kanun tasarısı» İstanbul'da tarafımdan teksir ettirilerek Gelirler Genel Müdürlüğü'ne takdim edilmiştir.

Kanun tasarısının hazırlanmasında göz önünde bulundurulan çok mühim ana noktalara değinmeden önce Avrupa Ekonomik Topluluğundaki, 1) Katma Değer Vergisi, 2) Yolcu rejimi, 3) Tüketim Vergilerinin armonizasyonu konusundaki mevzuat ile en son durum aşağıda sırasıyla gösterilmiştir.

A — Katma Değer Vergisi (Taxe sur la Valeur Ajoutes) konusunda Avrupa Ekonomik Topluluğundaki mevcut mevzuat.

- Roma Anlaşmasının 95, 96, 97, 99, ve 100 üncü maddeleri,
- 11 Nisan 1967 tarihli ikinci direktif,
- 11 Nisan 1967 tarihli ikinci direktif,
(Direktifler 14 Nisan 1967 de yayınlanmıştır.)
- 16 Mayıs 1968 tarihli, Konseyin bir kararı,
(23 Aralık 1969 da yayınlanmıştır.)

Konseyin 21 Nisan 1970 tarihli kararı çerçevesinde Komisyon Katma Değer Vergisi matrahının tek şekle sokulması konusundaki çalışmaları nihayete erdirerek bu konuda hazırlanmış olduğu bir direktif projesini Konseye sunmuştur.

Konsey 19 Mayıs 1977 tarihinde bu direktifi kabul etmiş, direktif metni de topluluğun gazetesinde (Journal officiel des communoutés Européennes- 20 année no L. 145) 13 Haziran 1977 tarihinde yayınlanmıştır. 6 ıncı direktif ismini alan metin

vergi matrahının tek bir şekilde sokulması gibi mühim bir konuyu kapsamaktadır. Bu direktif kabul edildikten sonra muhtelif üye memleketlerde uygulanan Katma Değer Vergisi oranlarının birleştirilmesine sıra gelecektir. Bu konuda halledildikten sonra bütün üye memleketler aynı nisbettteki Katma Değer Vergisini uygulayacaklardır.

2 — YOLCU REJİMİ KONUSUNDAKI DİREKTİFLER.

12 Haziran 1972 tarihinde Konsey yolcuların serbest geçirebilecekleri eşyalara uygulanacak idarî, kanunî ve usulî hükümlerin armonizasyonu konusunda bir direktif kabul etmiştir. Bilâhare bu konuda ikinci bir direktif kabul edildikten sonra bu iki direktif birleştirilmek suretiyle yürürlüğe konulmuştur.

22 Eylül 1972'de Konsey iki yeni direktifle de yolcular ile gönderilen küçük miktarda eşya, kitap, revü ve gazeteler kanusundaki vergileri düzenlemiştir.

3 — TÜKETİM (İSTİHLAK) VERGİLERİNİN ARMAZİSYONU KONUSUNDAKI 7 DİREKTİF TEKLİFİ İLE «TÜKETİM VERGİLERİ KOMİTESİ» KURULMASI KONUSUNDAKI KARAR TEKLİFİ.

Komisyon 23 Şubat 1972 tarihinde tüketim vergilerinin armonizasyonu için beş direktif teklifi ile «Tüketim Vergileri Komitesi» kurulması konusunda bir karar teklifi hazırlayarak 7 Mart 1972 tarihinde Konseye gönderilmiştir.

Bu armonizasyon 22 Mart 1971 tarihli üye devletler hükümet temsilcileri ile Konseyin «Ekonomik ve parasal birliği gerçekleştirmek ve «içinde şahıs, mal ve hizmetlerin serbestçe dolaşacağı ve serbest rekabete herhangi bir engelin bulunmayacağı bir mütaka tesis etmek» amacını gütmektedir.

1 Ocak 1971'den itibaren 3 yıl içinde Konsey, Komisyonun teklifi üzerine tüketim vergileri hususu ile mubadeleler üzerine

esaslı şekilde tesir edenlerin tatbik alanlarının, matrahlarının ve tarh şekillerinin armonizasyonu konusundaki esasları tesbit edecektir.

Bu konuda Komisyon 5 direktif teklifi kabul etmiştir.

A — KADRO - DIREKTİFİN ESASLARI

Bu direktiflerden birincisi, bir kadro-direktiftir, ki ekonomik ve parasal birlik kurulup üye memleketler arasında mal hareketlerinin serbestleşerek ithalâta vergilenmenin ve ihracatta da vergi iadesinin kaldırıldığı zaman toplulukta tüketim vergileri konusundaki sistemi tesis eder.

Umumi mahiyetteki bu verginin yanında 5 özel tüketim vergisi düşünülmektedir. Bunlar hususiyet gösteren 5 maddenin tüketimini konu olarak alır ki işlenmiş tütün, madeni yağlar, alkol, şarap ve bira'dır.

Üye ülkeler 1 Ocak 1974 tarihinden itibaren birbirine uygun esaslar dairesinde bu 5 tüketim vergisini uygulayacaklar ve prensip itibariyle vergi oranları serbest olacaktır. Bu tüketim vergilerinden bazıları bunları halen uygulanmayan üye memleketlerde yeniden ihdas edilecektir. (Almanya ve İtalya'da şarap ürünlerine vergi konacaktır.)

Tüketimle ilgili bunlardan başka diğer bütün vergiler, şekilleri, isimleri ve bütçedeki ehemmiyetleri ne olursa olsun ekonomik ve parasal birlik gerçekleştiği zaman ortadan kaldırılacaktır. Netice itibariyle üye memleketler arasında ihracatta vergi iadesi ve ithalâta vergilendirme kaldırılmış olacaktır.

Bununla beraber her üye memleket hususi şartları göz önünde tutularak genellikle bütçe zaruretleri dolayısıyla hususi bazı maddeler konusundaki tüketim vergilerini devam ettirmekle beraber bunlara konu olan malların üye memleketlere ihracında vergi iadesi ve benzerlerinin ithalinde de vergilendirilmeleri mümkün olmayacaktır.

Bu kadro-direktif Katma Değer Vergisinin yanında işlenmiş tütün, madeni yağlar, alkol, şarap ve birayı bu şekilde vergilendirirken bunların haricindeki maddelerden husus ile kahve, çay, şeker ve kakao... 'dan alınan vergilerin kaldırılmasını veya yukarıda belirtilen şekilde uygun şekle sokulmasını hükme bağlamaktadır. Bunlardan alınan vergilerin kaldırılması veya uygun şekle sokulması için herhangi bir tarih tesbit edilmemiştir.

Kadro-direktif tüketim vergilerinin nisbetlerinin armonizasyonu için herhangi bir hükümde sevk etmiyor. (Sadece şarap üzerine asgari bir vergilendirme kabul edilmiştir.)

Tüketim vergilerinde armonizasyon büyük güçlük arz etmeyecektir. Vergi hadleri konusunda bir danışma prosedürü uygulanacaktır. Üye memleketlerden biri tüketim vergilerinin nisbetlerini değiştirmek istediği zaman Komisyonu haberdar edecektir. Komisyon faydalı olduğuna kâni bulunduğu takdirde «tüketim vergileri komitesine» danışacaktır. Komisyon, armonizasyon sahasında sonradan çıkacak müşküllerden korunması için ilgili üye memlekete gerekli tedbirleri tavsiye edebilecektir. Bu prosedür, bu sahada milli tedbirlerin koordinasyonunu kolaylaştırmak ve tüketim vergilerinin armonizasyonu için takip edilen gayelere göre onların yöneltmesini sağlamak amacını güder.

Diğer 4 direktif alkol, şarap, bira ve karışık içkilerden alınan tüketim vergilerinin armonizasyonunu düzenler.

B — ALKOL TÜKETİM VERGİSİ KONUSUNDAKI DIREKTİFİN ESASLARI.

Alkolk üzerindeki tüketim vergilerinin armonizasyonu için hazırlanan direktif teklifinde şarap, bira ve sirke gibi fermante olmuş içkiler hariç olmak üzere her türlü «alkol etilik» tüketim vergisinin konusudur. Her üye memleket dahilinde teşebbüsün üretim gücü yahut kullandığı ilk maddelerle farklılaştırılma ya-

pılmadan bu tüketim vergisinin tek nisbeti olacaktır. Kokulu şaraplar ile likörler için hususiyetleri dolayısıyla bunlar lehine bir istisna yapılmaktadır.

Alkol tüketim vergisinin istisnaları şunlardır: İnsanın kullanımına tahsis edilmeyen maddelerin, parfüm ve tuvalet maddeleri ile sirke ve ilaca benzeyen (Medicamenteux) maddelerin yapımında kullanılan alkol vergiden istisna edilmiştir.

Bundan da anlaşılacağı üzere sadece alkol ihtiva eden ispirotolu içkiler (rakı, likörler, aperatifler) tüketim vergisine tabi olacaktır. Almanya, Fransa, Lüksemburg'daki küçük taktirhaneler lehine geçici özel bir rejim kabul edilmiştir. Bu memleketlerdeki kendi rekoltesinin mahsulünü takdir edenlere uygulanan bu rejim alkol tüketim vergisinin yürürlüğe gireceği 1 Ocak 1974 tarihinden itibaren 5 sene içinde kaldırılacak veya uygun bir şekilde sokulacaktır.

C— ŞARAP TÜKETİM VERGİSİ KONUSUNDAKI DİREKTİFİN ESASLARI :

Şarap üzerindeki tüketim vergisinin armonizasyonunu sağlamak için hazırlanan direktif teklifinde hekto litrede şarabın tüketim vergisinin 1 u.c.'dan aşağı olmayacağı karara bağlanmıştır. Köpüklü şaraplar ile muayyen mıntikalarda üretilen kalite şarapları için vergi miktarı daha fazla olabilecektir.

Şarabın vergiden müstesna olacağı haller direktifte sayılmıştır: Sirke imalinde, üreticinin şahsi tüketiminde kullanılan şaraplar vergiden maftır.

D — BIRA TÜKETİM VERGİSİ KONUSUNDAKI DİREKTİF

Bira üzerindeki tüketim vergilerinin armonizasyonunu temin eden direktif teklifinde tüketim vergisi muhtelif üye memle-

ketlerde bugün olduğu gibi şıra (Le Moût) üzerine değil fakat bira üzerine konulacaktır. Bira, ticarete muhtelif neviler göz önünde bulundurularak tesis edilmiş olup alçak dereceli biralara yüksek derecelilerden daha az miktarda vergilendirilecektir.

Almanya, Belçika ve Hollanda'daki küçük bira fabrikaları için geçici özel bir rejim kabul edilmiştir. Bu üye memleketler bira fabrikalarının üretim hacmi ile bağlı olarak müterakkî nisbetleri tatbiki devam edeceklerdir. 1 Ocak 1974 tarihinden itibaren 5 yıl içinde bu ihtiyarlık nihayete erecektir.

Bu üç direktif tüketim tüketim vergisi matrahı olan ürünlerin üretim, dağıtım ve muhafazasının kontrolü şekillerini de kapsar. **Alkolün tüketim vergisinin miktarı yüksek olduğundan üretiminin kontrolünde çok sıklıdır.**

Bu direktiflerde tüketim vergilerinin tahsil şekilleri ile ne zaman ödenecekleri de tesbit edilmiştir.

E — KARIŞIK İÇKİLER TÜKETİM VERGİLERİ KONUSUNDAKİ DİREKTİFİN ESASLARI :

Karışık içkilerle ilgili tüketim vergileri konusundaki direktif teklifi pazara sürülen karışık içkileri meydana getiren unsurların bir veya birkaçının bir tüketim vergisine tabi olduğunda bunların vergilendirilmelerini bir sistem dahilinde armonize etmektedir. Prensip itibariyle karışık içkilere karıştırılan unsurlardan her biri ister ithal edilsin, ister topluluk ürünü olsun ayrı ayrı vergilendirilir. Bununla beraber ithal edilen karışık içkilerde, karışık maddenin maliyeti tam olarak bilinmiyorsa bu halde karışık madde içindeki en fazla vergiye tabi unsurun vergisi bütün karışık maddeye uygulanır. Bu karışık unsurlardan biri alkol ise alkolün miktarına göre bütün karışığa alkol tüketim vergisi uygulanır.

F — İŞLEMİŞ TÜTÜNÜN VERGİSİ KONUSUNDAKİ DİREKTİF :

18 Kasım 1970 tarihinden beri Konsey tütünler üzerindeki tüketim vergilerinin armonizasyonu konusunda bir direktif teklifine sahiptir.

III — KATMA DEĞER VERGİSİ KANUN TASARISININ ORTAK

PAZAR KATMA DEĞER VERGİSİ MODELİNE GÖRE NOK-

SAN TARAFLARI :

Ortak Pazar Komisyonu 29 Haziran 1973 tarihinde:

Proposition de sixieme directive du conseil en matiere d'armonisation des legislations des Etats membres relatives aux taxes sur le chiffre d'affaires.

(Systeme commun de taxe sur la valeur ajoutée assiette uniforme) ismiyle Katma Değer Vergisi matrahının bir şekle sokulması konusunda çok mühim bir direktif teklifini konseye sunmuştur.

Bu direktif teklifinin 34 üncü maddesi 11 Nisan 1967 tarihli birinci direktifin ikinci maddesinin dördüncü bendi ile beşinci maddesini kaldırıyor.

— Bu direktif teklifinin 35 inci maddesi ile 11 Nisan 1967 tarihli 2 inci direktif 31 Aralık 1974 tarihine kadar yürürlükte kalıyor.

— Bu direktif teklifini 1 inci maddesi Ortak Pazar üye ülkelerin 1 Ocak 1975 tarihinden itibaren Katma Değer Vergi matrah ve esaslarını bu direktif teklifine uyduracaklarını hükme bağlıyor.

6 numarayı taşıyan bu direktif teklifindeki esaslarda göz önünde bulundurulmak suretiyle Türk Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısındaki aşağıdaki hususların düzeltilip ilâve edilmesi Müfettişlikçe gerekli görülmüştür.

— Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısını 1 inci maddesinin «Türkiyede bir bedel karşılığında (a titre onereux) yapılan aşağıdaki işlemler Katma Değer Vergisine tabidir» şekline sokulması gerekmektedir.

Katma Değer Vergisi konusundaki Ortak Pazar ikinci direktifin ikinci maddesi ile 6 inci direktif teklifinin 2 inci maddesi gereğince buna lüzum vardır.

— Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısının mükellefle ilgili 13 üncü maddesinin «Katma Değer Vergisinin mükellefi (kâr gâyesi olsun olmasın - que ce soit ou non dans un but lucratif/ 2 inci direktifin 4 üncü maddesi) veya (amaç ve neticeleri ne olursa olsun/ quels que soient les buts ou les resultats de ces activités ou operations/ 6 inci direktif teklifinin 4 üncü maddesi) vergi konusuna giren işlemleri müstakil ve devamlı bir şekilde yapanlardır» şekline sokulması gerekir.

2 inci direktifin ek A bendinde müstakil teriminin ücretleri vergi konusundan çıkarmak için konulduğu belirtilmiştir.

(Devamlı) tabirine gelince arizi işlemler Katma Değer Vergisine tabi tutulmadığı sürece işlemlerin devamlı yapılması asıldır.

Ortak Pazar Katma Değer Vergisi konusunda arizi işlemlerin Katma Değer Vergisine tabi tutulup tutulmaması şöyle bir seyir takip etmiştir:

— 2 inci direktif teklifinde (A titre habituel ou occasionnel) tabiri vardır. Ek A da da (les états membres ont toute latitude pour interpreter les mots «actes accomplis a titre occasion-

nel») izahatı vardır. (1965/5 sayılı ortak pazar Büllet'in supplement'i page: 31.)

2 inci direktif teklifinde bu kayıt olmakla beraber 2 inci direktifte arızı işlemlere yer verilmemiştir.

6 inci direktif teklifinde ise yeniden arızı işlemlere sınırlı bir şekilde yer verilmiştir. Şöyleki: 6 inci direktif teklifinin 4 üncü maddesinde «accomplit a titre occasionnel une seule desoprération mentionnées au paragraphe 3» denilmekte ve 3 üncü paragraftada arızı işlemler sayılmaktadır.

Şayet Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısında arızı işlemlere yer verilecekse bu konudaki maddeyi «Katma Değer Vergisi mükellefi amaç ve sonuçları ne olursa olsun vergi konusuna giren işlemleri müstakil ve devamlı olarak, arızı işlemleri ise bir defa yapanlardır» veya ... maddede sayılan arızı işlemleri bir defa yapanlardır şekline sokulmalıdır.

Ortak Pazar konseyinin arızı işlemler konusunda ne şekilde karar vereceği henüz bilinmemekle beraber vergi konusunun vuzuha kavuşması için arızı işlemleri de kesin olarak belirtmekte fayda vardır.

— 6 no.lu direktif teklifinin 26 inci maddesinde okazyon malı tarif edilmiştir.

— Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısının 24 üncü maddesini ya «her işlem de» veya «üretim ve dağıtım sürecinin her safhasında» mükellefler teslim ettikleri mal ve ifa ettikleri hizmetler dolayısıyla ödeyecekleri Katma Değer Vergisinden;

şekline sokulmalıdır. Bunlar Katma Değer Vergisi modelinin zarurî kayıtlarıdır.

— Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısının 24 üncü maddesinin başına veya 1 inci maddeden önce 1 inci direktifin

2 inci maddesini (bu maddenin sadece 4 üncü bendini 6 inci direktif teklifi ilga etmiştir.) başlangıç olarak koymak icap eder:

«Katma Değer Vergisi, vergilendirme safhasından önce üretim ve dağıtım devresinde meydana gelen işlemlerin adedi ne olursa olsun mal ve hizmetler üzerine bu mal ve hizmetlerin fiyatları ile tamamen orantılı genel bir tüketim vergisidir».

Katma Değer Vergisinin bu genel esası Kanun Tasarısına konulmadan tasarının Katma Değer Vergisi modeli olmayacağı kanısındayım. Bu durumun ise ne kadar büyük mahsurlar tevhit edeceği izahattan müstahiddir.

Yukardaki bende aynı direktif teklifinin 2 inci ve 3 üncü bentleri olan (her işlemde mal ve hizmetin fiyatı üzerinden bu mal ve hizmete uygulanan oranla hesaplanan Katma Değer Vergisinden, fiyatı teşkil eden muhtelif unsurların maliyetine doğrudan doğruya dahil olan katma değer vergisi düşüldükten sonra kalan miktar tahsil edilir.

Katma Değer Vergisi perakende ticaret safhasına kadar (bu safha dahil) uygulanır. Hükümlerinin de ilâvesi gerekiiddir. Bunların Kanun metnine girmesinin hiçbir mahzuru olmaz ve fakat noksanlıkları Türk Katma Değer Vergisi Kanununun noksan bir şekilde çıkmasına sebep olur ki bunlarda uygulamada pek çok ihtilaf doğurup bu ihtilafların içinden çıkılmamasına sebep olur.

Ortak Pazar Katma Değer Vergisi modelinin bu tarif maddesindeki esasların Türk Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısına mutlaka konulmalıdır. Bu konu en mühim uyarımı teşkil etmekte olup aksi takdirde hazırlanan tasarıya Katma Değer Vergisi modeli denilemez.

— 6'ncı direktif teklifinin 2 inci maddesinin 3 üncü bendi şöyledir: «Bir mükellefin 16 inci maddenin 10 uncu paragrafında sayılan hizmetleri yabancı ülkede yerleşmiş birisinden ülke içinde elde etmesi veya mükellef olmıyan bir kimsenin aynı hizmet-

leri topluluk haricinde (ülke haricinde) yerleşmiş birisinden ülke içinde elde etmesi Katma Değer Vergisine tabidir.»

Bu durumun da düşünülmesi faydalı görülüyorsa tasarıya alınması fikrindeyim.

— Katma Değer Vergisi 6 ıncı direktif teklifinin 9 uncu maddesinde «teslim mahalli» de tarif edilmiştir.

Uygulamada ihtilafların doğmaması için tasarıda buna da yer verilmek gerekir.

— 6 numaralı direktif teklifinin 12 inci maddesinde teslim edilen eşyanın karşılığı sadece para ile ifade edilen meblağ değilse «normal fiyat»tan bahsedilmekte ve aynı maddenin b fıkrasında normal fiyat tarif edilmektedir.

Bu konunun da üzerinde durulmalıdır.

A — KATMA DEĞER VERGİSİ KANUN TASARISI İLE İLGİLİ BAZI AÇIKLAMALAR.

Türk Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısının çatısı ile ilgili ana konuları yüzeye çıkardığımı zanetmekteyim. Bunların taşını ile tasarı «Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısı» olacaktır.

Bunların haricinde aşağıdaki konulara değinmekte fayda mülâhaza etmekteyim.

— Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısı hazırlanırken 4 üncü maddedeki transit, aktarma ve antrepo rejimlerinden «antrepo rejimi» üzerinde uzun boylu münakaşalar cereyan etmiş ve bazı tereddütler izhar edilmişti.

Bu üç rejimde tasarıda olduğu gibi kalmalıdır. Bunun lü-

zümünü 6 inci direktif teklifinin 11 inci maddesinin 3. üncü fıkrasının 4 üncü bendinde görmek mümkündür.

Maddeyi kaleme alırken bir sistem kurmak istemiştim. Bu direktif teklifi de düşüncemi teyit etmektedir.

Çalışmalarım esnasında Türk Ticaret Kanununun Ticari İşletme ile ilgili maddelerini hemen hemen bütün ticaret hukuku kitaplarından tetkik ettim. Bu arada hazırlamış olduğumuz Katma Değer Vergisi Kanun tasarısını 2 inci maddesinin 11 ve 12 inci fıkrası ile Türk Ticaret Kanununun 13 üncü maddesindeki «bir toprak sahibini veya çiftçinin mahsullerini olduğu gibi veya zirai sanatı dolayısıyla bir tezgahta şeklinin değiştirerek satması» hükmünü bir arada düşünmek icap eder. Bunların bir arada mütalâası ile ahenkleştirilmesi ilerde pek çok ihtilafın doğmamasına sebep olacağı gibi uygulamada da düşünülecek tereddütleri giderecektir.

— Türk Ticaret Kanununun 12 inci maddesinin 3 üncü fıkrasındaki «her çeşit imal» aynı madenin 1 inci fıkrasındaki «menkul malların başka bir şekle sokularak satılması» ve aynı madenin son fıkrasındaki «fabrikacılık» deyimlerini tekerrür olarak gören hukukçular mevcuttur ve bunu kitaplarında belirtmişlerdir. Tasarı gerekçesinde bunların ekonomik yönden tekerrür olmadıklarını izah mümkündür. Şöyle ki: Basit şekil değiştirmesi meselâ: su borularından inşaat iskelesi yapılması. Her çeşit imale misal de: iplikten, masura, makara, çile ve yumak yapılması gösterilebilir. Fabrikacılığın ise Ticaret Kanununda tarifi mevcut olduğundan fabrikacılığın o tarife hasredilmesi katma değer vergisi uygulamasında kolaylıklar doğuracaktır.

Zikredilen bu üç durumun gerekçeye tekerrür olarak geçirilmemesi lâzımdır.

— 6 numaralı direktif teklifinden Türk Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısının (tam bir Katma Değer Vergisi modeli) olmasında zaruri gördüğüm hususların mühimleri bunlardır.

B — 2 NUMARALI KATMA DEĞER VERGİSİ KANUN TASARISI HAZIRLANIRKEN AŞAĞIDAKİ HUSUSLAR GÖZ ÖNÜNDE TUTULMUŞTUR.

1 — Avrupa Ekonomik Topluluğu Katma Değer Vergisi direktiflerindeki esaslara mümkün mertebe bağlı kalmıştır.

2 — Yurdumuzun özelliği de göz önünde bulundurulmak suretiyle Katma Değer Vergisinin genel bir vergi karakteri korunmuştur. Ancak Türk tarımının özel durumu dolayısıyla tarım faaliyetleri vergi konusu dışında tutulmuştur.

— Akaryakıt ve LPC Katma Değer Vergisi konusuna alınmamış İstihsal Vergisi kapsamında bırakılmıştır.

— Küp ve kristal şeker Katma Değer Vergisi konusu yapılmamıştır.

— Bankacılık ve Sigortacılık işlemleri Katma Değer Vergisi konusuna alınmamış Gider Vergileri kapsamına bırakılmıştır.

— Şarap, bira ve vermut Katma Değer Vergisine alınmakla beraber topluluk esaslara sadık kalmak istendiği takdirde bunlarda tüketim vergileri içine alınabilir.

Bankacılık ve Sigortacılık işlemleri ile Tekele tabi maddeler hariç olmak üzere yukarıda sayılan maddeler Avrupa Ekonomik Topluluğunda belfrecek esaslara göre ve bütçemiz zaruretleri de gözönünde bulundurulmak şartıyla Katma Değer Vergisine değil Tüketim Vergilerine tabi tutulmak icap eder.

Tekele tabi maddelerin Gider Vergisi ile bankacılık ve sigortacılık işlerinden alınan Gider Vergileri topluluk esaslara göre ilerde şekillendirilebilecektir.

— Katma Değer Vergisi dolayısıyla iki mevcut vergimiz-

den de bahsetmek gerekmektedir. Bunlardan biri Oto Alım Vergisi, diğeri de Emlâk Alım Vergisi'dir.

Emlâk Alım Vergisinin nisbeti çok yüksek olduğu gibi bu konuda büyük vergi kaçakçılığı da mevcuttur. Bu vergi nisbetinin düşürülmesi hem vergi randımanını artıracak hem de Emlâk Alım Satışından alınan bu vergiyi vergi sistemindeki haki ki yerine yerleştirilmiş olacaktır. Katma Değer Vergisini uygulayan Avrupa memleketlerinde bu vergi mevcut olmakla beraber nisbeti makul derecede düşüktür.

— Oto Alım Vergisine gelince Katma Değer Vergisi'nin uygulanmasına geçildikten sonra bu vergi de kaldırılmalıdır. Bu vergiyi kaldırmamızın sebebi bütçe zarureti dolayısıyledir. Aksi takdirde otomobil alan bir kimse hem Oto Alım Vergisi hem de Katma Değer Vergisi vermek zorunda kalacaktır ki bu çifte vergilendirmenin mantıkî hiçbir mesnedi yoktur.

IV — SÜMERBANK'DA YAPILAN İŞLER

Sümerbank Genel Müdürlüğü Plânlama Dairesi 1970, 1971 ve 1972 yıllarına ait pamuklu ve yünlü fabrikaların katma değerleri ile bunlardan bu yıllarda alınan Gider Vergileri miktarını Müfettişliğe vermiş bulunmaktadır.

Sanayinin tekstil dalında kısmî bir sektör çalışması mahiyetinde olan bu tabloların Katma Değer Vergisinin randımanı bakımından değeri çok büyüktür. Biz burada bu tabloların teferruatı yerine Katma Değer miktarları ile Gider Vergilerini yıllık olarak ve toplu bir şekilde verecek bu katma değere uygulanacak yüzde on veya yüzde onbeş nispetinin ne gibi netice vereceğini aşağıda göstereceğiz :

Aşağıda gösterilen Katma Değer ile Gider Vergileri 13 pamuklu (Kayseri, Adana bez, Maraş, Malatya, Erzincan, İzmir, Denizli, Nazilli, Bakırköy, Ereğli, Eskişehir, Adana çırçır, Taşköprü) ve altı yünlü (Merinos, Deftardar, Hereke, Diyarbakır, Bün-

yan, Isparta) fabrikaları ile (Antalya, Bergama, Adıyaman, Karaman ve Nevşehir) pamuklu fabrikalardaki Sümerbankın iştiraklerine ait olup bu iştiraklerdeki hissesi % 80-90 arasında değişmektedir.

Sümerbank'ın % 80-90 arasında iştiraki olan fabrikalardan Adıyaman, Karaman ve Nevşehir iştiraklerine ait tablolarda bunların Katma Değerleri mevcut olduğu halde gider vergileri gösterilmemiştir. Bunun neden ileri geldiğini tesbit mümkün olmakla beraber bu üç iştirakin katma değeri 50 milyon civarında olduğundan aşağıdaki hesaplarda mühim bir tesiri olmuştur.

Yıllar	Katma Değer (Milyon Lira)	Gider Vergisi (Milyon Lira)	Katma Değer Vergi Nispeti	
			% 10 olursa (Milyon Lira)	% 15 olursa (Milyon Lira)
1970	773	129	77,3	115,9
1971	1.104	171	110,4	165,6
1972	1.440	208	144	216

1970, 1971 ve 1972 yıllarına ait 13 pamuklu, 6 yünlü ve 6 pamuklu iştirakin katma değerleri ile halen alınan gider vergileri ve bu katma değerlere yüzde 10 veya yüzde 15 nispeti uygulandığı takdirde alınacak katma değer vergi miktarları çok olumlu bulunmuştur. Bu çalışma çok dar bir sahaya inhisar etmiş olsa bile katma değer vergisini uygulanması bakımından değeri çok mühimdir. Diğer taraftan bu hesaplara esas olan tabloları Gelirler Genel Müdürlüğü talep ettiği takdirde bunların birer örnekleri çıkartılıp kendilerine verilebilecektir.

Tablolarda hesaplanan katma değerler gelir esası üzerindedir. Devlet İstatistik Enstitüsü Sümerbank Erzincan, Kayseri, Denizli ve Maraş fabrikalarının 1972 yılındaki katma değerlerini gider esası üzerinden de hesaplayarak Sümerbanka vermiştir. Bu fabrikaları Sümerbankça hesaplanan katma değerleri ile Devlet İstatistik Enstitüsünün hesapladığı katma değerler arasında cüz'i miktarda farklar vardır. Bunlarda aşağıda gösterilmiştir.

Sünerbankın Hesap- Devlet İstatistik Enstitüsünün
dığı Katma Değer Hesapladığı Katma Değer

Fabrikalar	(Milyon Lira)	(Milyon Lira)
Erzincan	42	42
Denizli	79	64
Kayseri	111	108
Maras	34	33

Bu tabloylada Sünerbankın Katma Değer hesaplarının Devlet İstatistik Enstitüsü hesaplarıyla karşılaştırılmalı durumunu açıklamış bulunmaktayız.

Tekstil Milli Ekonomimizin mühim bir dalı olduğu cihetle Katma Değer Vergisi kanun tasarısını hazırladığım zaman bilhassa nisbetler konusunda mütereddit bulunmaktaydım. Bu sektör çalışması bütün tereddütlerimi gidermiş bulunmakta ve Katma Değer Vergisinde % 5, % 10 ve % 20 nisbetlerini uygulayabileceğimizi ispatlamaktadır. Çalışmanın bu yönden önem ve katkısı fazladır.

V — ŞİMDİYE KADAR DÜZENLENEN TASARILAR VE 3 NO.LU TASARININ ELEŞTİRİSİ

A — GEREKÇEDEKİ FAZLALIK :

3 no.lu Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısının gerekçesine çeşitli ülkelerin Katma Değer Vergilerinin esasları özet olarak alınmıştır. Biz bunun lüzumuna kani değiliz. Kanun tasarısı gerekçesinde toplu olarak Katma Değer Vergisi konusunda bilgi vermek ve hangi ülkelerde ve ne zamandanberi bu vergiyi uyguladıklarını, bilhassa bu verginin bu ülkelerin bütçelerindeki vergi tahsilât durumunu belirtmek gerekli ise de bir kaç ülkenin Katma Değer Vergisi esaslarının Türk Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısı gerekçesinde göstermekte herhangi bir fayda yoktur. Muhtelif ülkelerin uyguladıkları Katma Değer Ver-

gilerinin bütün ayrıntılarıyla belirtmek bir dereceye kadar konuyu derinlemesine tetkik etmek isteyen uzmanlara yararlı olabilir:

Bugün dünyada 30'a yakın ülke Katma Değer Vergisi uygulamaktadır. 30 ülkenin içinde az gelişmiş ülkelerden tutun da, gelişmiş ülkelere kadar türlü ekonomik ve malî durumda olanlar vardır. Bütün bu ülkelerin hepsinin Katma Değer Vergilerinin esasları tasarıya alınamıyacağına göre bir kaç ülkenin Katma Değer Vergisinin özet olarak verilen esasları bir işe de yararıyacaktır.

Eğer bu çok lüzumlu görülüyorsa, bunu gerekçe haricinde ayrı bir cilt halinde ek bir kısım olarak yayınlamak daha yerinde olur. Gerekçede bu güne kadar Katma Değer Vergisi uygulayan bütün ülkelerin noksansız sayılması ve hangi tarihtenberi Katma Değer Vergisini uyguladıkları da unutulmamalıdır.

B — GEREKÇENİN EN ÖNEMLİ NOKSANLIĞI :

3 no.lu Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısı gerekçesinde türlü ülkelerin uyguladıkları Katma Değer Vergilerinin esasları özet olarak verildiği halde bu vergilerin ülkelere sağladıkları malî güç, yani Katma Değer Vergilerinin yıllık tahsilât miktarları gösterilmemiştir. Katma Değer Vergilerinin her ülkeye sağladıkları malî güç genel gerekçeye alınmalıdır.

Böyle önemli bir desteği genel gerekçede göstermemek çok büyük bir noksanlıktır. Bir çok ülke Katma Değer Vergisine geçmeden önce hep bunu düşünmüş, bunun hesabını yapmıştır. Acaba Katma Değer Vergisini uyguladığımız zaman yerine geçtiği vergilerin yıllık randımanını bu yeni vergi sağlayacak mıdır? Aksi takdirde bütçe açıkları doğacak, bundan da yurt ekonomisi enflasyona sürüklenecektir.

C — TASARI GEREKÇESINE KONULMASI GEREKEN İSTATİSTİKLER :

Katma Değer Vergisi Kanun tasarısı gerekçesine konulması lüzumlu rakamları burada göstereceğiz.

Bu Memoranduma 9 Ortak Pazar ülkesi, (Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Luxemburg, Hollanda, İngiltere) ile Avusturya, Finlandiya, İsveç ve Norveç'in 1965, 1970, 1971, 1972 ve 1973 yıllarına ait toplam vergi gelirleri tahsilâtı, mal ve hizmetlerden alınan vergi tahsilâtı, Katma Değer Vergisi tahsilâtı ile gelir ve kazançlardan alınan vergiler tahsilâtını aldık. Bu ülkelerin Katma Değer Vergisini, uyguladıkları ilk yıl Katma Değer Vergi Tahsilâtı ile bir yıl önceki vergi tahsilâtı miktarları da ayrıca gösterilmiştir.

Ülkeler	Katma Değer Vergisi uygulamasına geçmeden önceki tahsilat		Katma Değer Vergi uygulama yılı		Yıllar (Vergi tahsilatı)		
	I	II	1965	1970	1971	1972	1973
1) Belçika (Milyon B. Frangı)	I		166000	299000	334000	373000	435000
	II		95000	158000	171000	179000	199000
	III	(1970-99518)	57000	99000	108000	111000	126000
	IV	(1971 - 108727)	71000	141000	163000	194000	236000
2) Danimarka (Milyon Kuron)	I		17800	41000	45800	53700	64600
	II		8800	17500	17900	21900	24900
	III	(1967-2756)	1700	8000	8300	10100	12600
	IV	(1968 - 4907)	9000	23500	27900	31800	39700
3) Fransa (Milyon F. Frangı)	I		91000	153000	166000	190000	207000
	II		65000	105000	115000	130000	138000
	III	(1954 yılındaki K.D.V. uygulanıyor)	39000	71000	80000	90000	96000
	IV		26000	48000	51000	60000	69000
4) Almanya (Milyon Mark)	I		96000	141000	158000	182000	211000
	II		47000	70000	77000	85000	92000
	III	(1967 - 24595)	23900	38000	42000	46000	49000
	IV	(1968 - 25982)	49000	71000	81000	97000	119000
5) İrlanda (Milyon İ. Lirası)	I		186	386	452	516	639
	II		122	250	279	322	395
	III	(1971-79) (1972-100)	14	66	70	100	137
	IV		64	136	173	194	244

Ülkeler	Katma Değer Vergisi uygulanmasına geçmeden önceki tahsilat		Katma Değer Vergisi uygulanmasından önceki tahsilat				
	I	II	1965	1970	1971	1972	1973
6) İtalya (Milyar Lîret)	I		6000	9600	10700	11500	125000
	II		4100	6600	7100	7200	8000
	III (1972-2573)	(1973 - 4128)	1400	2400	2600	2500	4100
	IV		1900	3000	3600	4300	4500
7) Lüksemburg (Milyon Frank)	I		6400	10800	11900	13700	16900
	II		2600	3500	4000	4900	5800
	III (1972-2700)	(1973 - 3188)	1325	1756	2270	2700	3100
	IV		3800	7300	7900	8800	11100
8) Hollanda (Milyon Gulden)	I		15300	27800	32900	38300	43600
	II		6800	12600	14500	16700	18500
	III (1968-4980)	(1969 - 4877)	2900	6600	8300	9800	11100
	IV		8500	15200	18400	21600	25100
9) İngiltere (Milyon sterlin)	I		7600	13100	14000	14400	16000
	II		3600	5500	5800	6100	6500
	III (1972-1372)	(1973-1603)	647	1245	1391	1372	1600
	IV		4000	7600	8200	8300	9500

Not: I — Toplam Vergi Gelirleri tahsilâtı
 II — Mal ve Hizmetlerden alınan vergiler tahsilâtı
 III — Katma Değer ve Vergisi tahsilâtı
 IV — Gelir ve Kazançlardan alınan vergiler tahsilâtı

Ülkeler	Katma Değer Vergisi uygulanmasına geçmeden önceki tahsilâtı		Katma Değer Vergisi uygulanma yılı				
	lat	tahsilâtı	1965	1970	1971	1972	1973
1) Avusturya (Milyon Şilin)	I		53000	83000	95000	111000	126000
	II		31000	49000	56000	64000	75000
	III (1972-34000)	(1973-447.000)	15000	24000	28000	34000	44000
	IV		22000	34000	39000	47000	20000
2) Finlandiya (Milyon Markka)	I		6500	12100	13900	16300	20000
	II		3400	5900	6800	7800	9200
	III (1964 yılındanberi)	(K.D.V. uygulanıyor)	1490	2800	3300	3900	4700
	IV		3100	6200	7100	8500	10800
3) İsveç (Milyon Kuron)	I		32000	53000	58000	66000	70500
	II		12000	19000	24000	26000	28000
	III (1968-6864)	(1969 - 6811)	4100	7100	10800	12400	13500
	IV		20000	34000	34000	40000	42500
4) Norveç (Milyon Kuron)	I		12800	21700	26000	30000	32600
	II		6800	12000	15000	17000	19000
	III (1969-500)	(1970 - 7400)	3600	7400	8500	9800	10500
	IV		6000	9700	11000	13000	14600

Not: I — Toplam Vergi Gelirleri tahsilâtı
 II — Mal ve Hizmetlerden alınan vergiler tahsilâtı
 III — Katma Değer ve Vergisi tahsilâtı
 IV — Gelir ve Kazançlardan alınan vergiler tahsilâtı

Bu rakamlar tetkik edildiği zaman;

a) **Katma Değer Vergisini uygulayan ülkelerin bu vergiden çok mühim gelir sağladıkları görülür :**

1973 yılında Belçika'da vergi gelirlerinin 1/3 ünü Katma Değer Vergisi sağlamıştır. Aynı yıl Danimarka'da vergi gelirlerinin 1/5, Fransa'da 1/2, Almanya'da 1/4, İrlanda'da 1/5, İtalya'da 1/3, Luxemburg'da 1/5, Hollanda'da 1/4, İngiltere'de 1/10, Avusturya'da 1/3, Finlandiya'da 1/4, İsveç'te 1/5 ve Norveç'te ise 1/3 ünü Katma Değer Vergisi sağlamaktadır.

b) **Bu ülkeler Katma Değer Vergisini ilk uyguladıkları yıllarda bile bir yıl önce Katma Değer Vergisinin yerini aldığı vergi tahsilâtından daha fazla gelir sağlamışlardır.**

Sadece İsveç'te 1968 de 6864 Milyon Kron sağlanırken, Katma Değer Vergisinin ilk uygulama yılı olan 1969 da 6811 Milyon Kron vergi tahsilâtı yapılmıştır.

c) **Memoranduma aldığımız rakamlardan anlaşılacağı gibi Almanya, Hollanda, İngiltere ve Danimarka'da Devlet vergi gelirlerinin yarısını gelir ve kazançlardan alınan vergiler sağlar ki bu ülkelerde vergi ahlâkı diğerlerine göre son derece yüksek olup yükümlüler muntazam muhasebe tutmakta ve gelirlerini doğru olarak bildirmektedirler.**

Gerekçede rakamsız sadece Katma Değer Vergisi esasları ile yetinilirse bu gerekçe ikna gücü olmayan malûmat derlenmesi olur. Aslında buna lüzumda yoktur. Ortak Pazar Katma Değer Vergisi esasları ile yetinilmelidir.

Konumuz gerekçenin yapıcı eleştirisi olduğundan istatistikleri aldığımız eseri de açıklayalım: (Statistiques de recettes publiques des Pays membres de L'OCDE 1965 - 1973)

Gerekçenin bol tahsilât rakamlarıyla tamamlanması ihmalli kabil olmayan en mühim hususlardan biridir. Umarız ki bu önemli noksanlık giderilir.

9 AET Ülkesinin 5 Yıllık Katma Değer Vergisi
tahsilâtı ile genel vergi tahsilâtı
(Statistique fiscal: sayfa 80-121) (1970-1975)

	1971	1972	1973	1974	1975
Belçika (Milyon BF.)	103.000	105.000	117.000	144.000	148.000
Genel V. Tahsilâtı	322.000	357.000	419.000	505.000	595.000
Danimarka (Milyon Krun)	8.000	10.000	12.000	14.000	15.000
Genel V. Tahsilâtı	36.000	42.000	50.000	58.000	58.000
Fransa (Milyon FF)	79.000	89.000	95.000	114.000	124.000
Genel V. Tahsilâtı	171.000	192.000	210.000	259.000	270.000
Almanya (Milyon Mark)	42.000	46.000	49.000	51.000	54.000
Genel V. Tahsilâtı	158.000	170.000	201.000	213.000	214.000
İrlanda (Milyon İrlanda lirası)	—	32	137	153	175
Genel V. Tahsilâtı	489	561	686	753	922
İtalya (Milyon Lira)	—	—	3,8	5,3	5,1
Genel V. Tahsilâtı	9.900	10.600	12.700	16.700	18.300
Lüksemburg (Milyon Frank)	2.000	2.600	2.000	3.500	4.400
Genel V. Tahsilâtı	10.000	12.000	15.000	19.000	21.000
Hollanda (Milyon Gulden)	8.300	9.800	11.100	12.000	13.700
Genel V. Tahsilâtı	33.000	38.000	44.000	49.000	56.000
İngiltere (Milyon Sterlin)	—	—	873	2.595	3.299
Genel V. Tahsilâtı	15.000	15.700	16.500	20.900	26.500

VI — KANUN TASARISI METNİNİN ELEŞTİRİSİ

3 no.lu Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısının bazı maddelerini yapıcı bir şekilde eleştireceğiz. Bundaki amacımız bizimde kurulmasında emeğimizin geçtiği ve bir reform niteliğindeki tasarının olabildiği ölçüde noksatsız hazırlanmasını sağlamaktır. Konuyu dağıtmamak için yapıcı eleştirim çok önemli maddelerle sınırlı tutulacaktır.

A — KATMA DEĞER VERGİSİNİN KONUSU İÇİN DÜZENLENEN MADDENİN ELEŞTİRİSİ :

Önce tasarı maddesini görelim :

Madde 1 — Türkiye'de yapılan aşağıdaki işlemler Katma Değer Vergisine tabidir :

1 — Ticari, sınai ve zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslimler ve hizmetler :

2 — Bu kanunun 4 üncü maddesinde sayılan diğer işlerden doğan teslimler ve hizmetler;

3 — Her türlü ithalat.

2 no.lu benim hazırladığım tasarıda bu madde şöyledir :

Konu :

«Madde 1 — Türkiye'de yapılan aşağıdaki işlemler Katma Değer Vergisine tabidir:

a) Ticari ve Sınai işlerden doğan her türlü malların teslimi ve hizmetlerin ifası,

b) Bu kanunun 3 üncü maddesinde gösterilen diğer işlemlerden doğan malların teslimi ve hizmetlerin ifası,

c) Her türlü ithalat..

Bu maddeyi bundan önceki kısımda da belirttiğim gibi:

2. bendi Ortak Pazar direktif teklifindeki esasa göre şöyle olmalıdır.:

«a) Bir bedel karşılığında yapılan ticarî ve sınaî işlerden doğan her türlü malların teslimi ve hizmetlerin ifası»

«Vergi konusu» nu belirten maddeler çok önemlidir. Ünlü Profesör Maurice Duverger'in en yeni eserlerinden biri olan «Eléments de Fiscalité» isimli kitabının 18 - 19 uncu sayfalarında aynen şöyle denilmektedir: «Verginin konulacağı madde tayin edildikten sonra mümkün olan en titiz açıklıkla bu tarif edilmelidir. Çünkü onun adedi, ağırlığı yahut kıymeti verginin miktarını tayin edecektir. Bu tarif vergi tekniğinin en güç işlemidir.»

Aklımda kaldığına göre Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısının vergi konusu maddesi için 3 aylık zamanımızın 2 veya 3 haftasını harcamıştık.

3 no.lu tasarıdaki «ticarî, sınaî ve ziraî faaliyet ve serbest faaliyeti çerçevesinde yapılan teslimler ve hizmetler» tarifi Katma Değer Vergisi gibi reform niteliğindeki önemli bir kanunun vergi konusu tarifi sayılamıyacak kadar hukukî esastan yoksundur. «Faaliyeti çerçevesinde yapılan teslimler» tarifi müphem, açıklıktan yoksun ve hukukî durumu anlatamamaktadır.

Kanun tasarısının bu hale gelmesine konu maddesi içine ~~tarım ve serbest meslek faaliyetini alma~~ arzusu sebep olsa gerektir. Bu faaliyetler ister birinci, ister diğer maddelerde sayılsın şimdilik Katma Değer Vergisinden istisna edileceklerine göre bu iki faaliyetin vergi konusu hakkındaki ilk madde içine alınmak istenmesi vergi konusu maddesini bu hale getirmiştir.

Yukarda da işaret ettiğimiz gibi Maurice Duverger'in deyişiyle konu maddesi en titiz bir açıklıkla ifade edilmemiştir. Tarım faaliyetleri ile serbest meslek faaliyetini mutlaka birinci madde içine almak zorunlu ise - ki bizim fikrimize göre böyle bir sorumluluk yoktur; 4 üncü madde de vergi konusu maddesidir - o zaman maddeyi şöyle kaleme almak lazımdır:

Vergiye tabi işlemler.

Türkiye'de yapılan aşağıdaki işlemler Katma Değer Vergisi-ne tabidir :

- a) Bir bedel karşılığında yapılan ticari, sınai ve zirai iş-lerden doğan her türlü malların teslimi ve hizmetlerin ifası,
- b) Serbest meslek erbabının yaptığı serbest meslek hiz-metlerinin ifası,
- c) Bu kanunun 4 üncü maddesinde sayılan diğer işlemler-den doğan malların teslimi ve hizmetlerin ifası,
- d) Her türlü ithalat.

Burada bir konuyu açıklamak faydalıdır. Maddenin sonun-daki kısım «Vergi Konusu» maddesiyle ilgili olmayıp, mükelle-fiyete ilgili olduğundan bizim tasarıda 13 üncü maddenin so-nuna eklenmiştir. Bu şekliyle madde de konu ve mükellefiyet karıştırılmış olmaktadır. Bu kısmın yeri tasarıda 18 inci mad-denin sonudur.

Tasarının 7 inci maddesindeki «...bir şeyi yapmamayı taah-hüt etmek gibi şekillerde görür» tabiri de kanuni bir deyim olmayıp bir izah şekli gibidir. Bununda değiştirilmesi zorunlu-dur.

Vergi konusu maddesindeki eleştiriyi bitirmeden önce şu-nada işaret etmek gereklidir. «İşler» ve «işlemler» «malların tes-limi» ve hizmetlerin ifası» kanunun bütün maddelerinde aynı şekilde ifade edilmelidir. Bizim yaptığımız tasarıda buna çok önem verilmiştir. Aksi takdirde uygulamada çok ihtilaflar do-ğar.

Tasarının 1, 2, 3, ve 4 üncü maddelerindeki «faaliyet», «iş-ler» ve «işlemler» insicamız olarak kullanılmaktadır:

Konunun daha iyi anlaşılması için bizim yaptığımız tasarı-da vergi konusunu tarif ederken «işlemler» esas olarak alın-mış işler ve faaliyetlerle bağlantı kurulmuştur.

1 inci maddenin b bendine de işlemler esas alınmış ve 4 üncü maddenin başlığında işlem denilmiş, madde metnine

faaliyetler serpiştirilmiştir. Konu dikkatle incelenirse madde içinde sadece 1 inci maddenin b bendi metninde işlem geçer, bu da 4 üncü madde başlığı ile irtibat kurulmak içindir. Bir tek yerde, öda, 2 inci maddenin 6 inci fıkrasında «işlem» tabiri gözden kaçmış olup, bu da «faaliyetler» şeklinde değiştirilirse, yaptığımız tasarındaki insicam anlaşılır.

3 no.lu tasarıya gelince: Konu maddenin esası ve başlığı işlem olduğu halde 1 inci fıkrada, «işler» «faaliyete» çevrilmiş, 2 inci fıkradaki «işlemler» de, «işlere» çevrilmiştir.

2 inci maddede ticari ve sınaî faaliyet gene «faaliyet» kelimesiyle tarif edilmiş, 4 üncü maddede işlere dahil olan 5 ve 7 inci fıkralarında işlemlerle bağlanmıştır. Halbuki «işlem» en başta vergi konusu tarifini belirtmekte kullanılmıştır ki artık onun başka bir yerde kullanılmaması gerekirdi.

Tasarının 1 inci maddesinin 2 inci fıkrasında «diğer işlerden doğan» tabir de olduğu gibi muhafaza edilmiştir.

Bütün bunlar yapılan değişikliklerin bir mantık silesi içinde düşünülmeden yapıldığını gösterir.

B — VERGİ NİSBETİ MADDESİNİN ELEŞTİRİSİ VE GİDER VERGİLERİNDEN ÖNCE YAYINLADIĞIM MAKALE :

Vergi kanunlarının en önemli maddelerinden biri de vergi nisbeti maddesidir. Bu verginin uygulamada başarılı olmasının hemen hemen biricik sebebidir.

Yüksek nisbetli vergi, mükellefi ister istemez vergiden kaçınmağa zorlar. «Gider Vergileri», «Muamele Vergisi»nin yerine konulmadan önce bu verginin yaygın ve düşük nisbetli olmasına çok çalıştım ve bu konuda bir de makale yayınlamıştım. Önemi dolayısıyla bumakaleyi de bu Memorandum'a alıyorum :

Muamele Vergisi Kaldırılabilir mi?

«Memleket ekonomisini yakından alâkadar eden böyle bir soruya cevap vermeden önce Türkiye’de ilk defa tatbik edilmeğe başlandığı 1928 yılından zamanımıza kadar Muamele Vergisinin yıllık tahsilâtı ile bütçe gelirleri tahsilâtını karşılaştıralım:

Yıllar	Muamele Vergisi tahsilâtı (Milyon L.)	Bütçe Gelirleri tahsilâtı (1) (Milyon L.)
1928	18	222
1929	19	224
1930	15	196
1931	9	162
1932	11	181
1933	13	169
1934	16	189
1935	18	211
1936	22	239
1937	26	261
1938	26	257
1939	25	256
1940	30	285
1941	44	366
1942	82	840
1943	129	861
1944	130	960
1945	87	603
1946	150	949
1947	250	1219
1948	241	1223
1949	276	1482
1950	235	1400
1951	303	1353

1) Özel ve Nazım gelirler hariç

1952 yılı bütçesinde Muamele Vergisinden 322 milyon lira gelir elde edileceği tahmin edilmiştir. 1952 yılı umum bütçe gelir tahmini ise 1551 milyon liradır.

Bu rakkamların tetkikinden de anlaşılacağı veçhile Muamele Vergisi 1943 yılına kadar bütçe gelirinin onda birini sağlarken bu tarihten sonra yıllık tahsilât miktarı artarak son yıllarda umum bütçe gelirinin beşte birini temin etmektedir.

Muamele Vergisinin kaldırılmasını isteyenler buna sebep olarak Gelir Vergisinin mevcut olduğunu ve icap ederse Gelir Vergisi nisbetinin bir miktar daha arttırılarak Muamele Vergisinin kaldırılmasından doğacak gelir noksanlığının karşılanabileceğini ileri sürmektedirler.

Gelir Vergisinin mevcut olması kendisinden beklenen yüksek verimi sağlamış olduğu mânasına gelmez. Gelir Vergisi henüz kazanç vergisi hasılâtını sağlayamamıştır. 1950 yılı kazanç vergisi tahsilâtı 404 milyon olduğu halde 1951 yılı gelir, kurumlar ve esnaf vergileri tahsilâtı yekûnu 260 milyondur. 1952 yılında Gelir Vergisi tahsilâtı miktarı artmakla beraber bu vergiden beklenen yüksek verim ancak bir kaç sene içerisinde belli olacaktır. Bu durum karşısında Gelir Vergisinin üç yüz yirmi iki milyonluk Muamele Vergisinin boşluğunu dolduracağı düşünülemez.

Gelir Vergisi nisbetinin bir miktar arttırılmasına gelince; bu Gelir Vergisi sistemini daha başlangıçta muvaffakiyetsizliğe götürür. Elimizde geçmiş yılların istatistiğe dayanan sahih tecrübeleri olmamakla beraber Gelir Vergisinde hasılâtın optimal noktasını bulmak için bilakis nisbetin bir miktar indirilmesi dahi düşünülebilir. Çünkü vergi nisbetini arttırmakla vergi hasılâtı hemen artmaz. Mükellefler yeni nisbetlere göre vergi matrahlarını çabucak âyar ederler.

Budünkü Muamele Vergisi sanayii parçaladığı gibi haksız rekabet ve kaçakçılıklara sebep olmaktadır. Muamele Vergisinde bir firma kaçakçılık yapınca diğer firmalar onunla rekabet edememekte ya işlerini terketmekte veya kaçakçılık yapmağa mecbur olmaktadırlar.

Muamele Vergisini kaldırmak mümkün olmayınca yapılacak iş, ilk yılda bir miktar gelir düşüklüğünü göze alarak Muamele

Vergisi nisbetlerini düşürmek, istisna ve muafiyetleri daraltmaktır.

Nisbet düşüklüğünden mütevellit gelir noksanını istisna ve muafiyetlerin daraltılması ve kaçakçılık nisbetinin düşmesi telâfi edebilir.

Bu suretle yıllardan beri devam edegelen şikâyetlerin önü alınacağı gibi memleket ekonomisi de bundan faydalanacaktır.»

(11 Ekim 1952 tarihli Yeni İstanbul Gazetesi)

(Kasım 1952 tarihli Siyasi İlimler Mecmuası)

Bizim hazırladığımız tasarıda % 5, % 10 ve lüks maddelerden de % 20 oranı olmak üzere 3 oran teklif etmiştik.

3 no.lu tasarıda asıl oran % 14 olarak alınmış, % 8 ve % 20 oranlar da bir kısım mallar için kabul edilmiştir.

Verginin başarılı olması için asıl nisbetin % 10 ve vergi adaletini gerçekleştirmek için de % 8'lik oranın % 5 olmasını savunmaktayım. Bu konuda Maliyenin bir kaybı olmaz. Bilâkis düşük nisbet pek çok mükellefi vergi kaçırmaktan alıkoyar. Buna eğer bu günkü uygulamadan bir misal isteniyorsa, emlak alım vergisinin yüksek nisbetinin doğurduğu yaygın vergi kaybını gösterebilirim.

İşletme Vergisi de bu konuda zikredilebilir. Katma Değer Vergisi gibi yaygın ve reform mahiyetindeki bir verginin nisbeti olabildiği nisbette düşük olmalıdır. Bu vergi uygulamasındaki başarının ilk ve en önemli sebebidir.

C — TASARIDAN ÇIKARILAN ÇOK MÜHİM BİR TEDBİRİN YENİDEN TASARIYA KONULMASI LÜZUMU :

Benim hazırladığım Katma Değer Vergisinin 61 inci maddesi şöyledir:

«İşyerlerinde devamlı izleme:

Madde 61 — Gerçek randıman oranları ile normal randıman oranları veya gerçek iş hacimleri ile vergi beyanları arasında devamlı olarak tutarsızlık bulunan iş yerlerinde vergi dairesi vergi konusu işlemleri izlemek ve tesbit etmek için bir veya birkaç memurunu devamlı olarak görevlendirebilir; bu memurların faaliyetleri vergi incelemesine yetkili olanlar tarafından denetlenir.

Mükellefler vergi dairesi tarafından görevlendirilen memurlara izleme ve tesbit işlerinin ifasında her türlü kolaylığı sağlamakla yükümlüdür.»

Çok önemli bu madde 3 no.lu tasarıya alınmamıştır.

Bu maddenin Belçika'da «Taxe de transmission» uygulamasını yerinde tetkik etmişim. Bizde de mahzurlu bir şekilde uygulaması vaktiyle un fabrikalarında yapılmıştı. Belçika Katma Değer Vergisinin metninde de halen vardır ve madde şöyledir.

«Art. 63. Les assujettis et les autres personnes qui exercent une activité professionnelle sont tenus, à peine d'une amende de mille francs à dix mille francs par infraction, d'occorder aux agents chargés d'un contrôle de la taxe sur la valeur ajoutée, le libre accès à leurs locaux professionnels tels que fabriques, usines, ateliers, magasins, remises et garages ou à leurs terrains servant d'usine, d'atelier ou de dépôt de marchandises pour leur permettre de constater l'activité qui s'y exerce et de vérifier l'existence, la nature et la quantité de marchandises et objets de toute espèce qui s'y trouvent, en ce compris les moyens de production et de transport.»

Bizde vergi kaçakçılığında çok yakınılır. Fakat bunun önlenmesi için gerekli tedbirler alınmaz. Bu gerekli tedbirlerden biri düşük vergi oranı ise ikinci de böyle tedbirlerdir. Belçika'da 1954 yılında yaptığım staj sırasında, Bruxelles Banliyösünde «Distilleries Ruysbroeck» isimli bir alkol fabrikasını bir Belçika Maliye Müfettişi ile birlikte gezerek bu maddenin uygulanmasını yerinde incelemişim. Fabrikaya giderken Belçika'lı meslektaşım, bizde de un fabrikalarında vaktiyle böyle bir uygulama

ma olduğunu oralara kolcular yerleştirdiğimizi ve fakat vergi önleme şöyle dursun, ters durumlarla karşılaştığımızı, söylemiştim. Bana eksik tedbir almışsınız, yerinde tedbirlerimizi gördüğünüz zaman bizim farklı olduğumuzu göreceksiniz, dedi.

Fabrikayı ziyaret ettik. Maliyenin tedbirleri, fabrikanın yapılışından başlıyordu. Mükellef muhtelif yerlere alkol sevkedilen boruların geçtiği kritik noktalarda dışardan Maliye memurlarının kontrol edilebileceği şekilde inşaat yapmak zorunluğunda idi. 3 - 4 kişi devamlı olarak orada kalıyor ve muhtelif yerlere Maliyenin kilitlerini takıyordu. Bu kilitler de özel olarak yaptırılmıştı. Fabrikada kalan bu memurları zaman zaman, **Vergi Kontrolörleri kontrol ediyor** ve durumu özel deftere kaydediyordu. Bütün bunları zaman zaman da ben teftiş ederim diye ilâve ettikten sonra, bu tedbirlerden sonra, Mösyö Kılıç, bir vergi kaçırılmasını düşünürmüsünüz ve sizin uygulamadaki noksanlığınızı farketmiş olmalısınız dedi.

Ben de cevaben bütün söyledikleriniz doğru, yalnız bir sorum var: Mükellef bu sıkı tedbirlere ne diyor, dedim. «Mükellefler alışmışlardır. Durumu olduğu gibi kabul ederler, vergi nisbetinin yüksek olduğu yerlere bunları yerleştirir ve kademeli kontrol ederiz. Vergi oranının düşük olduğu fabrikalarda kontrol tedbirlerimiz daha azdır, dedi.

Tasarıya koyduğumuz madde Belçika'dakinden çok yumuşatılmış bir uygulamayı getirmektedir. Kanunun iyi uygulanması isteniyorsa bu türlü tedbirlere başvurmak zorunludur. Ben gerekli ikazımı yapmış bulunuyorum. Bu maddenin metne alınması gereklidir.

D — GERÇEK, GÖTÜRÜ VE BASİT USULLERİN ELEŞTİRİSİ:

Tasarının 36 ıncı maddesinde 1) Basit usul, 2) Götürü usul ve 3) Gerçek usul olmak üzere 3 türlü vergilendirme kabul edilmiştir.

Şu hususu belirtmek gerekir ki Katma Değer Vergisinde

esas olan gerçek usuldür. Buna götürü vergilendirmeyi ilâve etmek aslında vergi uygulamasını büyük ölçüde engeller. Fakat pek çok ülke türlü sebeplerden dolayı götürü vergilendirmeyi kabul etmiş bulunmaktadır. Buna birde basit usulü ilâve etmek, durumu daha da karıştıracaktır. Bunların vergi nisbetleri de farklıdır. Böylece 3 vergi oranına 3 de basit usul için nisbet uygulaması eklenmektedir. Buna birde muhtelif nisbetlere tabi işleri bir arada yapan götürü mükelleflerin, oranlarını eklersek,

$$8 + 14 = 22/2 = 11 \%$$

$$8 + 20 = 28/2 = 14 \%$$

$$14 + 20 = 34/2 = 16 \%$$

oranlarını eklersek uygulayacağımız vergi $3+3+2=8$ oranlı bir Katma Değer Vergisi olacaktır ki bu kadar çeşitli nisbetli Katma Değer Vergisi dünyanın hiçbir yerinde yoktur.

Diğer taraftan bu kadar çeşitli oranlı Katma Değer Vergisi uygulaması daha başlangıçta başarısızlığa hazır bir duruma sokulmuştur.

2 numaralı tasarıyı hazırladığımız zaman 5, 10 ve 20 olmak üzere 3 oranlı Katma Değer Vergisinin bu oranlarını fazla bulurken 8 oranlı Katma Değer Vergisi bana pek acı geldi.

Gider vergilerinde tesbit ettiğime göre:

a) % 5 - % 75 arasında değişmek üzere 17 vergi oranı mevcuttur.

b) Akaryakıt, kahve ve tuz kilogram üzerinden,

c) Konutların metre karesinden 7 - 75 lira almakta,

d) Taşıtlarda kilo ve yaş üzerinden vergilendirilir.

e) İşletme vergisi nisbetlerini de buna eklersek içinde bulunduğumuz devrin gider vergilerinin karmaşık vergi nisbetlerini saymış oluruz. Şimdi böyle bir ortamdan çıkmak isteyen Türk Maliyesinin Katma Değer Vergisi 8 oranlı olursa bu bugünkü durumdan farklı çıkacaktır.

Bizce götürü ve gerçek usullerle de basit usulle amaçlanan şeyler elde edilebilir. Nisbetlerin de 3'ten fazla olmaması, mümkünse 2 nisbete indirilmelidir.

Katma Değer Vergi nisbetleri konusunda bir fikir vermek için 9 Ortak Pazar ülkesinde uygulanan vergi nisbetleri aşağıya çıkarılmıştır. (Inventaire des Impôts, situation: 1.4.1974 - Edition 1974 - Direction Fiscalité - 680 sayfa (1).

— Belçika Katma Değer Vergisinin 4 oranı vardır, % 6, % 14, (% 18) ve % 25

— Danimarka Katma Değer Vergisinin 1 nisbeti vardır, % 15,

— Alman Katma Değer Vergi nisbeti 2'dir: % 5,5 ve (% 11),

— Fransız Katma Değer Vergisinin 4 nisbeti vardır, % 7, % 17,60, (% 20), % 33 1/3,

— İrlanda Katma Değer Vergisinin 2 nisbeti vardır, % 10, % 20,

— İtalya Katma Değer Vergisinin 3 nisbeti vardır, % 6, (% 12), % 18, yahut 30, 35,

Birinci derecede önemli bazı gıda maddeleri % 1 ve % 3 nisbetine, tekstil maddeleri ise % 6 ve % 3 nisbetine tabidir.

— Lüksemburg Katma Değer Vergisinin 3 nisbeti vardır, % 2, % 5 ve (% 10),

1) Halen 30 ülkede Katma Değer Vergisi uygulanmakta veya uygulanmaya geçilmek üzeredir. Bunlardan Arjantin, Şili, Çin, Kolombiya, Kore, Meksika ve Peru durumu tetkik etmektedirler. İsviçre 1973 de uygulamaya geçecek ve vergi nisbeti % 10 olacaktır. Finlandiya ve Tunus'un vergi nisbetleri bence malum değildir. Diğer ülkelerin Katma Değer vergi nisbetleri metindedir.

— Hollanda Katma Değer Vergisinin 2 nisbeti vardır: % 4 ve (% 16),

— İngiliz Katma Değer Vergisinin 2 nisbeti vardır: % 0 (sıfır) ve (% 10),

Not: () parantez içindeki nisbetler verginin asıl nisbetidir. Diğerleri bir kısım mal ve hizmetler için kabul edilmiştir.

Diğer ülkelerin Katma Değer Vergilerinin asıl nisbetleri de şöyledir:

Katma Değer Vergi oranları Ortak Pazarca 1974'de yayınlanan «Inventaire des impôts» dan alınmıştır. Bu yayın 1.4.1974 tarihindeki durumu göstermektedir.

III no.lu Memorandumda 9 AET ülkesinde uygulanan Katma Değer Vergilerinin bazı ülkelerdeki oranlarının çeşitli eserlerde değişik gösterildiği belirtilmişti. Bu kez 1.7.1976 tarihi itibarıyla (Inventaire des impôts, situation; 1.7.1976 edition 1976)

— İtalya Katma Değer Vergisinin oranları % 6, (% 12), % 18 yahut %30, 35 dir.

— İrlanda % 40, % 35, % 20, % 10 ve sıfırdır.

— Belçika % 25, % 18, % 14, % 6.

— Hollanda % 16, % 4'dür.

- 1) Fildişi Sahili % 17,6
- 2) Fas % 17,6
- 3) Senegal % 9,9
- 4) Malgaş % 13,6
- 5) Viet-Nam % 10
- 6) Brezilya % 18,3 - 19,7
- 7) Uruguay % 14
- 8) Avusturya % 16
- 9) Ekvatör % 4
- 10) Norveç % 20
- 11) İsveç % 17,6 (Finances et Développement 1974 - no 4 - Taxe sur la valeur Ajoutée dans les Pays en voie de Développement) George E. Lent

Bu ülkelerin Katma Değer Vergi nisbetleri tek bir nisbet olmayıp, en fazla 4 vergi nisbeti vardır. Buraya asıl nisbetler alınmıştır.

Müfettişlik 3 vergi nisbetinden fazlasının uygulamasını çok mahzurlu bulduğu gibi götürü usul, basit usul, gerçek usulle vergi sistemi çok karışmaktadır. Bizde nedense bir vergi veya malî kanun yapıldığı zaman mükelleflerin kolay anlayacakları usullere rağbet edilmemekte iş daha başından karışık bir duruma sokulmaktadır. **Personel Kanunu buna en iyi misaldir.** Katma Değer Vergisini de daha başlangıçta karışık nisbetler, usullerle işin içinden çıkılmıyacak hâllere sokmıyalım; götürü usul, gerçek usul kâfidir.

Bunu birde basit usulle üçe çıkarmak, sonra **muhtelif nisbetlere tabi eşyayı satanları yeni bir nisbete tabi tutarak** aynı eşyaya farklı nisbetler uygulamak doğru değildir.

E — TARAFIMDAN HAZIRLANAN TASARIDA VERGİ USUL KANUNUNA BAĞLI KALINMIŞTIR.

Bizim hazırladığımız tasarıda Vergi Usul Kanununa bağlı kalınmıştır. 3 numaralı tasarıdaki cezalar da bir hayli ağırdır. 71 inci maddede sayılan bu cezalara bizim hazırladığımız tasarıdaki esaslar alındığı takdirde lüzum kalmıyacaktır.

Benim hazırladığım tasarıda kaçakçılıkların önlenmesi esas alınmış, cezalar Vergi Usul Kanunundakilerle iktifa edilmiştir.

3 numaralı tasarıda ise önleyici tedbirler ihmal edilerek ağır cezalar sevk edilmiştir. **İşletme Vergisinde bu durum başarısızlığa uğradığına göre bizim sistemimiz daha gerçekçidir.** Bizce 71 inci maddeye ihtiyaç yoktur, şu şartla ki gerekli önleyici tedbirler alınmış olsun. Bunların başında mükelleflerin durumlarının mahallinde izlenmesi gelmektedir. Buna ilâve edilecek başka tedbirler de vardır.

Katma Değer Vergisinden bahsederken bir konuya da dokunmak isterim. Bu gün Türk Maliyesi hiç bir yabancı uzmana

müracaat etmeden istenilen bütün kanunları yapabilecek elemanlara bol bol sahiptir. Uygulama ise o kadar ters işletmektedir ki kimsenin kimseden haberi yoktur. Katma Değer Vergisi konusunda 2 Alman mütehasşsın getirildiğini söylediler. Toplantıya bende gittim; birisi yüksek bir memurdu, kendisine Alman Katma Değer Vergisi kabul edilirken Almanların ileri sürdükleri bir hususu Fransızca bir kitaptan gösterdim. Kendisinin durumdan haberi yoktu. Arkadaşına sordu, o da durumun benim gösterdiğim kitaptaki gibi olduğunu tasdik etti. Şakalaştık ve Almanların durumu ile Türklerin durumlarının farklı olduğunu biz Katma Değer Vergisini kurarken, Ortak Pazarca belirtilen teknik konuları alabileceğimizi, bunun yarar sağlayacağını savundum.

Alman uzmanla bahis konusu ettiğim mesele «La reform de la T.V.A.» isimli Fransızca bir kitabın 15 - 16 ıncı sayfasındadır. G. Delorme, G. Egret, J. P. Fourcade, J. R. Kauffmann, R. Mazars, A. Turq'nün işbirliğiyle vücade getirilmiş bir seminerdir. Bir tasarı yapılırken lüzumlu incelikleri de bilmek gerekmektedir.

Katma Değer Vergisinde bilindiği gibi vergi üretim sürecinin muhtelif devrelerinden alınır. Bu Katma Değer Vergisi gibi geliştirilmiş bir vergide bir nevi uygulama garabetidir. Almanlar ve Hollandalılar diyorlarki, bizde bir bakkal bir şarküteri mükemmel muhasebe tutar. Durum böyle olduğuna göre Katma Değer Vergisini, malların tüketiciye geçiş devresinde alalım. Fransızlar bunu kabul etmezler, bizde durum pek öyle değildir, vergi tehlikeye düşebilir derler. Belçika'lılar da Fransızları tutar, bizde de durum Fransadaki gibidir, vergimiz tehlikeye düşer derler. İtalyanlara sıra gelince, işi kısa keselim, bizde üretim safhasında bile işler karışıktır derler ve Katma Değer Vergisinin üretici, toptancı, perakendeci safhalarında alınması usulünü Almanlar ve Hollandalılar da kabullenirler.

Katma Değer Vergisinde verginin üretim ve dolaşım sürecinin muhtelif kademelerinden alınmasının perde arkası hikâyesi de budur.

VII — ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI VE YILLIK PROGRAMLARDA KATMA DEĞER VERGİSİ SİSTEMİNİN PLAN DÖNEMİNDE UYGULANACAĞI KABUL EDİLDİĞİ HALDE BU GERÇEKLEŞMEMİŞTİR.

Bilindiği gibi ekonomimiz 1963 yılından beri 5 er yıllık kalkınma plânlarıyla yönetilmektedir. (1963 - 1967) birinci beş yıllık, (1968 - 1972) yılları ikinci beş yıllık ve (1973 - 1977) yılları da üçüncü beş yıllık plân devrelerini gösterir.

Konumuz olan Katma Değer Vergisi 3 üncü beş yıllık plânın beşinci kesim Politikalar ve Reformlar, birinci bölüm politikalar kısmında bulunmaktadır:

1 — Maliye Politikası

(Resmî Gazete 27 Kasım 1972 tarih ve 14374 Sayfa: 276)

3 — Tedbirler.

1954/6 - (Katma Değer Vergisi sistemine geçilecektir.)

3 üncü beş yıllık kalkınma plânının bu hükmüne rağmen plânın bitimine bir yıl kaldığı halde Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısı Millet Meclisine bile sevkedilmemiştir.

Kalkınma plânı, yıllık programlarla uygulanmaktadır. 1973 - 1976 yıllık programlarda Katma Değer Vergisi ile ilgili paragraflar şöyledir:

1973 yılı programının uygulama, koordinasyonu ve izlenmesine dair karar.

(8 Aralık 1972 tarih ve 14385 sayılı Resmî Gazete, sayfa: 49)

8 — Üretim safhalarını vergilendirmede 3 üncü plânda öngörülen sınaî yapının gerçekleştirilmesini destekliyecek ve sanayinin AET sanayileri ile rekabetini kolaylaştıracak bir yeni-

den düzenleme çalışmalarına başlanacak Katma Değer Vergisine geçiş çalışmaları tamamlanmıştır. (ÜBYKP 1954/6)

1974 yılı programının uygulanması, Koordinasyonu ve izlenmesine dair kararda

(25 Ocak 1974 tarih ve 14799 sayılı Resmî Gazete sayfa: 107)

Maliye Politikası :

9 — Üretim aşamalarını vergilendirmede 3 üncü plânda öngörülen sınaî yapının gerçekleştirilmesini destekliyecek ve sanayinin AET sanayileri ile rekabetini kolaylaştıracak bir yeniden düzenleme çalışmalarına başlanacak Katma Değer Vergisine geçiş çalışmaları tamamlanacaktır.

1975 yılı programının uygulaması, koordinasyonu ve izlenmesine dair kararda

(31 Ocak 1975 tarih ve 15135 sayılı Resmî Gazete sayfa: 95)

(V) Katma Değer Vergisi ile ilgili çalışmalar, bu verginin üretim aşamalarını vergilendirmede üçüncü plânda öngörülen sınaî yapının gerçekleştirilmesine katkısı, sanayinin AET sanayileri ile rekabetini kolaylaştırmadaki etkileri ve ülke koşullarına uygunluğu konuları dikkate alınarak tamamlanacaktır. (ÜBYP Par. 1954/6).

1976 yılı programının uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesine dair kararda

(31 Ocak 1976 tarih ve 15485 sayılı Resmî Gazete sayfa: 97)
(2 Ocak 1976 tarih ve 15456 mükerrer sayılı Resmî Gazetede-ki 7/11116 sayılı Kararın devamı)

Bu kararda 1973, 1974 ve 1975 yıllık programlarındaki gibi Katma Değer Vergisinden söz edilmemektedir. Burada 2 fıkra halinde işletme vergisi ele alınmaktadır.

4 — 1318 sayılı finansman kanunu ile getirilen işletme vergisinin yaygınlaştırılması ve uygulanan oranların yeniden gözden geçirilmesi konusunda yapılan çalışmalar sonuçlandırılacaktır.

5 — 1318 sayılı Finansman Kanunu ile getirilen işletme vergisine mevzu olan mal ve hizmetlerin gözden geçirilmesi, verginin kapsamının güdülen amaca uygun olarak değerlendirilmesi ve yüksek vergi oranlarının indirilmesi konusunda yapılan çalışmalar sonuçlandırılacaktır.

Bu iki maddeyi 3 üncü 5 yıllık plânın tedbirler bölümünde bulamamaktayız. 3 üncü 5 yıllık kalkınma plânında 15 tedbir sayılmış ve 6 incisinde:

«Katma Değer Vergisi sistemine geçilecektir.» denmiştir.

Plânın bir yıllık uygulama zamanı kalmış olmasına rağmen Katma Değer Vergisi kanun tasarısı T. Büyük Millet Meclisine sevkedilememiştir.

Burada hukukî bir konu ortaya çıkmaktadır. 1975 yılı programı 5 yıllık 3 üncü kalkınma plânında olmıyan bir tedbir yani işletme vergisi uygulamasını yaygınlaştırmak istemektedir.

3 üncü 5 yıllık plân Büyük Millet Meclisinden geçtiğine göre yıllık plânın ona uygun olması gerekir.

3 üncü 5 yıllık kalkınma plânı şöyledir:

Millet Meclisi Kararı

Uzun vadeli kalkınma plânı 3 üncü 5 yıllık (1973 - 1977) kalkınma plânının onaylandığına dair plân, Karar No: 5.

3 üncü 5 yıllık kalkınma plânı 16 Ekim 1962 tarihli ve 77 77 sayılı Kanun gereğince Millet Meclisi genel kurulunun 26.10.1972 tarihli 155 inci birleşiminde onaylanmıştır.

Yıllık plânlar ise Bakanlar Kurulu kararı ile uygulamaya konur:

1975 yılı programı şöyledir: (2 Ocak 1976 tarih ve 15456 sayılı Resmî Gazete) «Devlet Plânlama Merkez Teşkilâtınca» plâna uygun olarak hazırlanan ve yüksek plânlama kurulu tarafından incelendikten sonra adı geçen kurulun 28.11.1975 tarih ve 170 sayılı raporu ile Bakanlar Kuruluna sunulan ilişik (1976 yılı programı ile) 1976 yılı programının uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesine dair kararın kabulü 30.9.1960 tarih ve 91 sayılı Kanununun 15 inci maddesine göre Bakanlar Kurulunca 30.11.1976 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Yıllık program ve bunun uygulanmasını içeren kararın asıl kalkınma plânının esaslarına aykırı olmaması gerekir.

Yukarda da belirttiğimiz gibi 3 üncü 5 yıllık kalkınma plânında 15 adet tedbir vardır ki bunlarda şunlardır:

3. Tedbirler :

(1) Vergi sisteminin esnekliğini ve sosyal adaleti zedeleyici bir etki göstermekte olan, vergi muafiyet ve amaçlar yönünden muhafazasına lüzum olmayanlar kaldırılacaktır.

(2) Vergilerin iktisadî gelişmeyi izleyecek bir sistem içinde tahsilini sağlamak ve konjonktür hareketleri ile uyarlılığını temin etmek bakımından gelir ve kurumlar vergilerinin gelirin kazanıldığı yıl içinde tahsili hususu incelenecek ve böyle bir usule geçiş imkânları araştırılacaktır.

(3) Ekonomiyi kısa dönemde konjonktür şartlarına göre düzenleyebilmek amacıyla Bakanlar Kuruluna vergi hadlerini süratle değiştirebilme imkânı verecek kanunî yetkinin sağlanmasına çalışılacaktır.

(4) Tarım sektöründe Üçüncü Plân Döneminde öngörülen gelişmeler nedeniyle oluşacak iyileşmeye paralel olarak tarım kazançlarının daha etkin şekilde vergilendirilmesi sağlanacaktır.

(5) Gelir Vergisi tarifesinde alt ve orta gelir dilimlerinde

görülen aşırı ve hızlı müterakkilik yumuşatılacaktır. Bu sebeple doğacak vergi kaybı gelir vergisi sistemi için de yapılacak değişikliklerle karşılanacaktır.

(6) Katma Değer Vergisi sistemine geçilecektir.

(7) Vergi sisteminin etkili bir biçimde uygulamaya konulabilmesi ve plân amaçlarına uygun bir politika aracı olarak kullanılabilmesi, Türk Vergi İdaresinin yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. İdarenin vergi sistemini etkili bir şekilde uygulayacak yapıya kavuşturulması amacıyla vergicilik hizmetlerinin teknik özelliklerine uygun bir teşkilât düzeni getirilecek, sürekli ve etkili bir kontrol mekanizması kurulacaktır.

(8) Kaynakta tevkif sisteminin yaygınlaştırılması için gerekli tedbirler alınacaktır.

(9) Servet beyannameleri otokontrolü sağlayacak bir biçimde uygulamaya konulacaktır.

(10) Ortalama kâr hadleri uygulamasının gelir vergisi sistemi içinde daha etkili bir otokontrol sağlanması için gerekli tedbirler alınacaktır.

(11) Vergi kayıplarını önlemek üzere Vergi Usul Kanunu gözden geçirilecek, delil sistemine ekonomik bir anlam kazandırılacaktır.

(12) Malî kazada zaman alıcı kademelendirme azaltılacak ve uygulama süratlendirilecektir.

(13) Genel Muhasebe Kanunu, Artırma, Eksiltme ve İhale Kanununun modern bütçe uygulamasına uygun düşmeyen yanlarının değiştirilmesi sağlanacaktır.

(14) Kamu carî harcamaları konusunda plân ve yıllık programlarla saptanan büyüklüklerin aşılması ve «gelişme carî harcamalarının» yeterli ölçüde tutulması sağlanacaktır.

Bunlar tetkik edildiği zaman 1976 programındaki işletme vergisi ile ilgili tedbirlerin hiç birisinin mevcut olmadığı görülmüştür.

İşin ilginç yanı 3 üncü 5 yıllık kalkınma plânındaki Katma Değer Vergisi ile ilgili tedbirinde 1976 yılı programında mevcut olmayışıdır.

Bu durumu işaret etmekle iktifa edeceğiz.

1977 yılı programının uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesine dair kararda

(11 Aralık 1976 tarih ve 18786 sayılı Resmî Gazete sayfa: 106)

Tedbirler :

9 — Üretim safhalarını vergilendirmede 3 üncü plânda öngörülen sınaî yapının gerçekleştirilmesini destekliyecek ve sanayinin AET sanayileri ile rekabetini kolaylaştıracak bir yeniden düzenleme çalışmaları ile Katma Değer Vergisine geçiş çalışmaları tamamlanacaktır. (Ü.B.Y.K.P. Par. 1954/6).

1977 yılı yıllık programı ile 1976 yıllık programındaki durum düzeltilmiş ve yıllık programın plâna uygunluğu sağlanmıştır.

Sözlerimize nihayet vermeden burada çok önemli bir konuya değinmek isterim.

Çağımız vergi politikasında, vergi psikolojisi çok önemlidir. İşletme vergisinin yaygınlaştırılması bir defa ister istemez mükellef direnci ile karşılaşacaktır. Bu direnç Katma Değer Vergisi uygulaması ile ikinci bir defa sahneye çıkacaktır.

Halbuki vergi psikolojisi bakımından Katma Değer Vergisi işletme ve gider vergilerinin yernie konulacak düşük nisbetli ve yaygın bir vergi olduğundan gider ve işletme vergileri gibi

yüksek nisbetli vergileri kaldırılarak onun yerine düşük nisbetli yaygın bir Katma Değer Vergisi getirilince, mükelleflerin muhtemel iki direnci bir defada savuşturulacaktır.

İleriye gören maliyeci meslekdaşlarımın bu çok ince ve önemli durumu farkedememelerini ben şahsen anlayamamaktayım.

S O N U Ç

Türk Vergi sisteminin gelir, kurumlar gibi dolaysız ve Katma Değer Vergisi gibi dolaylı iki ana vergi grubu üzerine oturulması lâzımdır.

Dünyada 30'a yakın ülke Katma Değer Vergisini uygulamakta, bunların içinde az gelişmiş olanlarda bulunmaktadır.

Türk vergi sisteminde bir reform niteliğindeki Katma Değer Vergisi uygulamasını Ortak Pazarla olan ilişkilerle de karıştırmamak lâzımdır.

Katma Değer Vergisi yurt ekonomisine faydalı olduğu ve vergi tekniği de «Ortak Pazar» geliştirildiği için Ortak Pazar modeli savunulmuştur. Ortak Pazarın lehinde ve aleyhinde olanların anlayamadıkları en mühim gerçek «Ortak Pazar» yirminci yüzyılın en büyük ekonomik bir olayı olup bir vergi üzerine bir birliğin, Avrupa birliğinin kurulmak istenmesidir.

Lehinde ve aleyhinde olanlar tartışmalarına devam etsinler, Müfettişlik orada oluşturulan tekniklerden, çok yararlanmaktadır. İşte Katma Değer Vergisi çalışmalarında bunu gözler önüne sermiş bulunmaktayım.

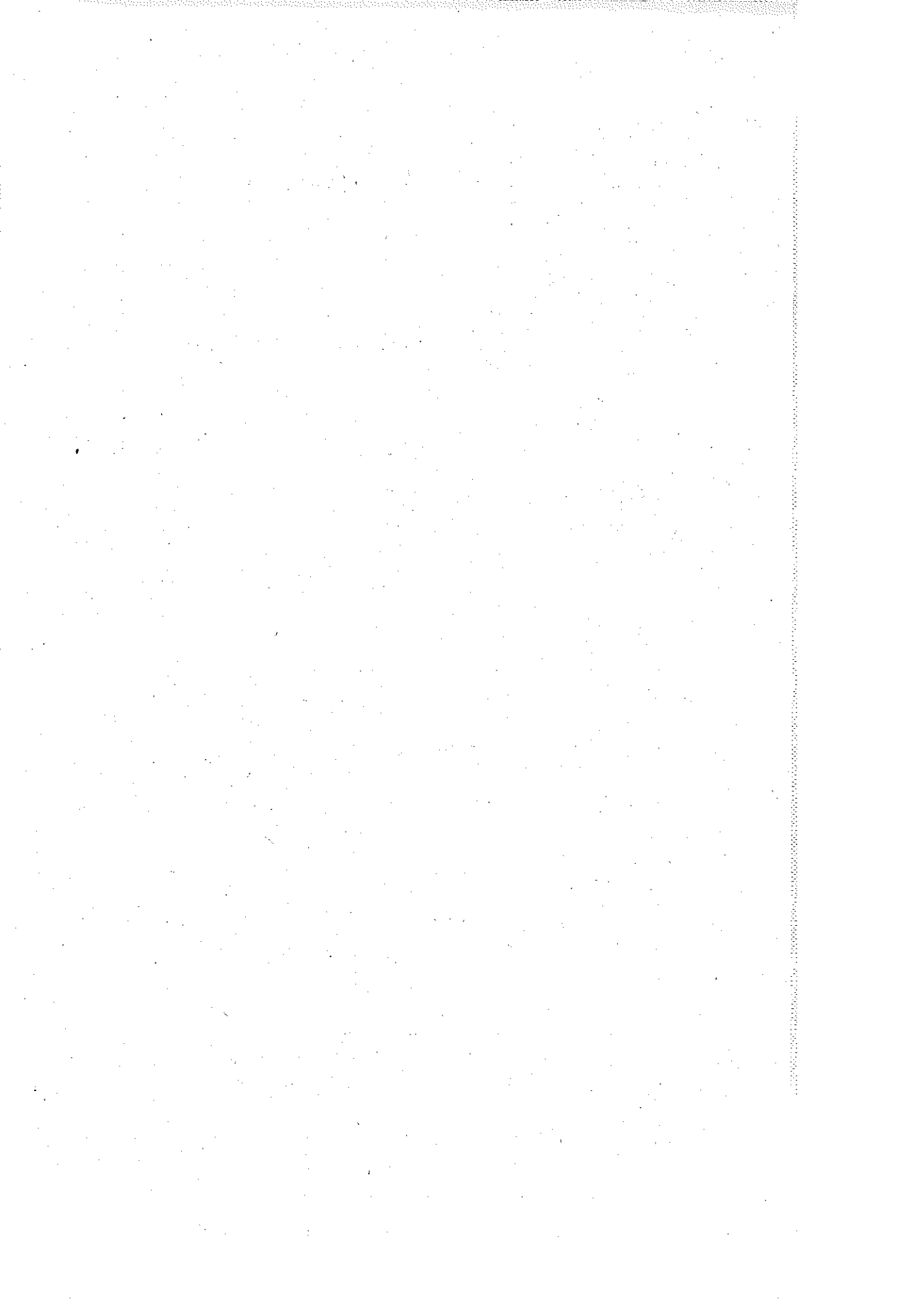
Gelir vergisinin adil bir şekilde kendinden beklenen amaçları sağlayabilmesi Türkiye şartlarına uygun, düşük nisbetli ve yaygın bir Katma Değer Vergi uygulaması ile mümkündür.

Gelir vergisinde en az geçim indiriminin özlenen miktarlara ulaştırılabilmesi ve vergi oranlarında gerekli düzeltmelerin yapılabilmesi Katma Değer Vergi ile kabil olacaktır.

Diğer taraftan enflasyon gibi bütün dünya ülkelerinin sa-vaştığı ve fakat pek azının başarıya ulaştığı, korkunç neticeleri beraberinde getiren bir hastalıktan Türk ekonomisini zak tutarak dengeli bir kalkınma için gerekli vergi gelirini sağlamak ve yurt savunması gibi kaçınılmaz giderleri, ekonomiyi sarsmadan karşılamak ve yatırımların finansmanını sağlamak Katma Değer Vergisinin 3 üncü kalkınma plânı devresi içinde uygulamaya konulmasına bağlı olup, bu konuda çok, çok geç kalınmıştır.

İşte bütün bunları 1968 yılından beri gören Müşavir Müfettişlik sadece mesleğinin gereklerini yerine getirmek ilkesinden hareket etmeyip yurduna olan sonsuz sevgisi yönünden bu çalışmaları yapmıştır.

Bu düşüncenin sağladığı manev zevkin tadını vicdanımda bol bol tatmaktayım.

BIBLIOGRAPHYA

- 1) La T.V.A. Impôt Modern (Jean - Pierre Galaviette)
- 2) Rapport Général Des Sous - Groupes A, Betc Créés Pour Examiner Différentes Possibilités en Vue d'une Harmonisation Des Taxes Sur Le Chiffre D'affaires (Communauté Economique Européenne)
- 3) La Réforme De La T.V.A. Incidences Immédiates Et Perspective d'avenir (Séminair Organisé Par l'institut D'administration Des Entreprises De L'université De Paris Et L'association Pour Le Développement Des Etudes De Question Des Enterprises Aves La Collaboration) (G. Delorme, G. Egret, J. P. Fourcade, J. R. Kauffmann, R. Mazars, A. Turq)
- 4) Raport Du Comité Fiscal Et Financier
- 5) Comment Appliquer La Nouvelle T.V.A. (M. Frapsauce)
- 6) Précis De Droit Fiscal (J. Pecoup)
- 7) Le Pouvoir Fiscal Dans Les Etats Members De La Communauté
- 8) Mesures Communautaires Des Rapprochement Des Législation (1972-1974) (Supplement 10/75)
- 9) Pour La Création D'une Assise Industrielle Europeenne (Supplement 7/73)
- 10) Proposition D'armonisation Des Impôts De Consommation Autres Que La T.V.A. (Supplement 3/72)
- 11) Nouvelle Proposition Pour L'harmonisation De La T.V.A. (Supplement 11/73)
- 12) L'impôt Négatif Sur Le Revenu (OCDE)
- 13) Inventaire Des Impôts (Edition 1965)
- 14) Inventaire Des Impôts (Edition 1974)
- 15) Méthodes Et Moyens Pour Etabir Une Nouvelle Classification Des

Impôts En Se Basant Sur Les Principes Mis En Lumières Lors De L'harmonisation Des Systèmes Fiscaux Des Etats Membres De La CEE

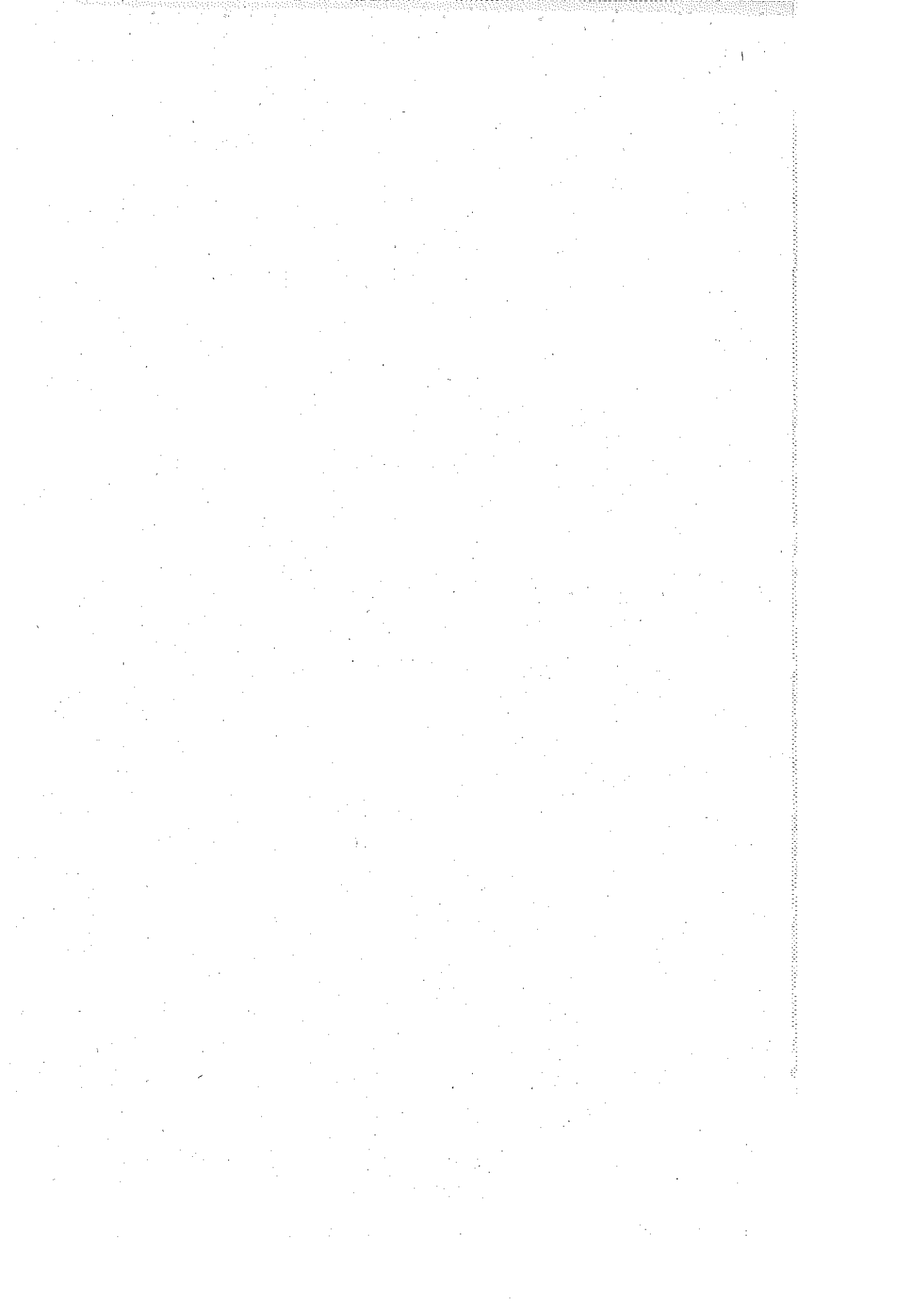
- 16) Les Recettes Et Les Dépenses Des Administrations Publiques Dans Les Pays Membres De la CEE
- 17) L'évolution Des Finances Publiques Dans Les Etats Membres Des Communautés Européennes De 1957 - 1966
- 18) Statistiques De Recettes Publiques Des Pays Membres D L'OCDE 1965 - 1973
- 19) Elaboration D'une Méthode Macroéconomique Pour Le Calcul De La Charge Fiscale Indirecte Pesant En Amont Des Explication Agricole Dans Chacun Des Six Pays De La Communauté
- 20) Etude Sur L'application De La Taxe Sur La Valeur Ajoutée Aux Petites Entreprises Dans Les Six Anciens Etat Membres De La Communauté
- 21) Conséquences Budgetaires Economiques Et Sociales De L'harmonisation Des Taux De La T.V.A. Dans La CEE
- 22) Les Opération Financières Et Bancaires Et La Taxe Sur Valeur Ajoutée
- 23) Rapport Sur L'application De La T.V.A. Aux Opération Immobilières Au Sein De La Communauté
- 24) Economie Et Les Finances (F. L. Closan Et J. Flory)
- 25) Elément De Fiscalité (Maurice Duverger)
- 26) Une Politique Industrielle Pour L'europe (R. Toulemonet J. Flory)
- 27) Dix - huit Leçons Sur La Societe Industrielle (Raymond Aron)
- 28) Institutions Financieres (Maurice Duverger)
- 29) Prévoir Le Présent (Edgar Faure)
- 30) Economie Et Société Humaine
- 31) Droit Fiscal (J. M. Auby, R. Ducos - Ader)
- 32) Bibliographie Sur Les Questions Economiques, Monétaires Et Financières
- 33) Bibliographie Sur Les Problèmes Fiscaux
- 34) Rapport Général Sur L'activité Des Communauté Européennes (19 adet)

- 35) Ortak Pazarca her ay yayınlanan Buletine'ler
- 36) Les Consequences De L'application De La T.V.A. (Maurice Lauré Et Charles Campet)
- 37) Role Et Sutructure De L'impôt Sur Les Ventes Et Les Droits De Consommation Finances Et Developpement (1971/1) (Sijbern Cnossen)
- 38) La Taxe Sur La Valeur Ajoutée Finances Et Developpment (1970/1) (Bjorn Mathiasson)
- 39) La Taxe Sur La Valeur Ajoutée Dans Les Pays En Voie De Developpement Finances Et Developpement (1974/4) (George E. Lent)
- 40) Impôts Et Sociétés No: 78 - 79
- 41) Vers Une Veritable Fiscalite Indirect Européenne Le Monde - 15 Decembre 1976 (Henri Wibault)
- 42) Ortak Pazar İstanbul Üniversitesi Maliye Enstitüsünde 6 Aralık 1966 da verilen Konferans (Hüsamettin Kılıç - Müşavir Maliye Müfettişi)
- 43) Ortak Pazar ve Türkiye, 22 Mayıs 1967 de Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan makale (Hüsamettin Kılıç - Müşavir Maliye Müfettişi)
- 44) Ortak Pazar ve Türkiye İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinde 26 Nisan 1969 tarihinde verilen Konferans (Hüsamettin Kılıç - Müşavir Maliye Müfettişi)
- 45) 1 No.'lu Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısı
- 46) 2 No.'lu Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısı (H. Kılıç - Müşavir Maliye Müfettişi)
- 47) 3 No.'lu Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısı
- 48) I No.'lu Memorandum (Hüsamettin Kılıç - Müşavir Maliye Müfettişi)
- 49) II No.'lu Memorandum » » » »
- 50) III No.'lu Memorandum » » » »
- 51) IV No.'lu Memorandum » » » »

Not : 26 Şubat 1977 tarihli Milliyette «Neden Katma Değer Vergisi» isimli makalem yayınlanmıştır.

- (52) Statistiques Fiscales (1970 - 1975)
- 53) La Taxe sur la valeur Ajoutée Dans la communauté économique Européenne. (PHILIPPE DEROUIN.)

Not: 642 sayfalık bu kitap son derece önemli bir eserdir.

**SOSYAL ADALET AÇISINDAN TÜRK GELİR VERGİSİNDE
EN AZ GEÇİM İNDİRİMİ, MÜTERAKKILIK ve
AYIRMA PRENSİBİ**

Mehmet Pamak
Maliye Bakanlığı
Gelirler Kontrolörü

I — GİRİŞ

Sosyal adaletin bir parçası olan vergi adaleti, vatandaşların vergilere ödeme güçleri nispetinde katılmalarının temin edilmesidir. Vergi adaletinin gerçekleştirilmesi vergilerin ödeme gücünü en iyi ölçen bir matrah üzerine oturtulmasına bağlıdır.

Vergilemenin sosyal adalete uygun olabilmesi için, vergilerin servet farklarını azaltacak bir biçimde kullanılması gerekir. Vergilerin bu amaçla kullanılması fikrinin doğuşu John Stuart Mill'e kadar uzanmaktadır.

Stuart Mill'e göre vergiler toplumdaki eşitsizlikleri düzeltmek için kullanılmalıdır. Bunun için de vergi sistemi hemen bütün vatandaşları içine alan bir genişlikte uygulanmalıdır.

Vergi sistemi, memleketin ekonomik hedeflerine uygun olması yanında, sosyal ve kültürel yapısına da uygun olmalıdır.

J. J. Rousseau'ya göre, «bütün insanların yaşaması, fakat hiçbirisinin zenginleşmemesi lâzımdır. Yaşamağa lüzumlu olan dan fazlası vergi ile alınmalıdır». Alman iktisatçısı A. Wagner ise,

serbest rekabetin, gelir ve servetlerin fertler arasındaki dağılı-
şında geniş eşitsizlikler yarattığını, devletin bunu vergi politika-
sı ile, (yani zenginden fakire göre çok daha fazla vergi alarak
düzeltmesi gerektiğini söylemiştir. (1)

Bir verginin adil olabilmesi için, gelir ve servet eşitsizlikle-
rini kaldıracak ve hatta ekonomik fırsat eşitliğini sağlayacak bir
biçimde uygulanması gerekir.

Vergilerin adil olması gereği Anayasamızın 61 inci madde-
sinde de belirtilmiş olup; herkes, kamu giderlerini karşılamak
üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Şu hal-
de, malî gücü olmayanlardan vergi almak ve alınan vergiyi malî
güce göre almamak vergi adaletine aykırı olduğu gibi anayasaya
da aykırı bulunmaktadır.

Vergi adaletinin en iyi göstergesini genellikle, mükellefin
ödeme gücü, verginin umumiliği ve fedakârlıkta eşitlik ilkelerinin
vergilemede esas alınıp alınmadığı hususu teşkil etmiştir.

Vergi adaleti kavramıyla verginin alındığı safhadan ileri bir
safhayı da kapsamak ve vergi gelirin devletin tarafından harcan-
masında vatandaşların bu harcamalardan yararlanma imkânla-
rını da gözönünde tutmak gerekir. (2) Ancak bu düşünce ver-
gi adaleti kavramının çok geniş tutulması halinde söz konusu
olup, bu açıdan vergi adaletinin sağlanması çok daha güçtür.
Öncelikle ele alınması gereken herkesin ödeme gücüne göre
vergi ödemesini öngören vergi adaleti anlayışıdır ki, bunun ger-
çekleşmesi çok daha kolaydır.

Anayasamızda da yer alan malî gücün en iyi ölçüsü ise

-
- 1) Yaşa Memduh. «Modern Sosyal Siyasetin Bir Vasıtası Olarak Vergi»,
Sosyal Siyaset Konferansları, 8. Kitap, İst-1965 sh. 46-57.
 - 2) Kazgan Gülten — Kazgan Haydar, Türkiye'de Malî Politikası, 1950-1960
Ekin Basımevi, İstanbul — 1964, Sh. 114.

gelirdir. Dolayısıyla, sosyal adaleti gerçekleştirmekte kullanılabilecek en uygun vergi sistemi gelir vergisidir.

Gelir Vergisinin adil olabilmesi için genellikle gerekli olduğu kabul edilen önemli şartlar şunlardır :

1 — Birincisi en az geçim indirimi olarak gelir vergisi sistemimizde yerini alan müessesedir ki; hiçbir vergi ödeme gücünü temsil etmeyen, mükellefin kendisi ve ailesinin zarurî ihtiyaçlarına tekabül eden, miktardaki gelirin vergi dışı tutulmasını amaçlamaktadır.

2 — İkinci şart, gelirin kaynağına göre farklı vergi nispetlerine tabi tutulmasıdır. Bu görüşün dayanağı, kaynakları farklı olan gelirlerin aynı nispette vergi ödeme gücüne sahip olabilecekleri düşüncesidir. Bu düşüncenin neticesi olarak, bir çok ülkede emek, emek - sermaye ve sadece sermayeye dayanan kazançların farklı nispetlerle vergilendirilmesi esası kabul edilmiştir ki, buna ayırma prensibi de denilmektedir. Gelir Vergisi sistemimizde bu prensip kabul edilmemiştir.

3 — Üçüncü şart ise, müterakilik diye nitelendirilen bir müessesedir ki, yüksek gelir gruplarında vergi ödeme gücünün yüksek olması nedeniyle, gelir yükseldikçe daha yüksek vergi nispetlerinin uygulanmasını gerektirmektedir.

Bu üç şartın sadece vergi yükünün ferdî ödeme gücüne göre eşit olarak dağıtımını temin edecek şekilde uygulanması, vergi adaletini temin etmektedir.

Sosyal adaleti gerçekleştirmiş olmak için, bu şartların aynen uygulanması kâfi değildir. Sosyal adaletin amacı toplum içindeki servet ve gelir dağılımı eşitsizliklerini mümkün olduğu kadar azaltmak ve büyük gelirleri yontmak, düşük seviyedeki gelirleri ise korumak suretiyle eşitsizliği yaratan aradaki farkları asgariye indirmektir. Vergi adaleti, farklı gelirler arasındaki farkı aynen muhafaza eder. Yani herkesten geliri nisbetinde vergi almak farklı gelirler arasındaki dengesizliği azaltmadan ay-

nen muhafaza eder. Sosyal adalet ise bu dengesizlikleri azaltmak gayesini güder.

Sosyal adaletin de sağlanması isteniyorsa, yukarıda belirtilen şartların uygulanması neticesinde herkes geliriyle orantılı bir şekilde vergilendirilmekle kalmamalı aynı zamanda millî gelir ve servetin düşük gelirliler lehine olan yeniden dağılımı da sağlanmalıdır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, en az geçim indirimi yoluyla vergiyi asgari yaşama seviyesi üzerindeki gelirlere uygulamak, mütearakkî nisbetlerle vergiyi nihai fayda teorisine uygun bir kıymet mefhumuna dayandırarak, yüksek gelirlilerin daha çok, az gelirlilerin daha az vergi ödemesini sağlamak ve nihayet ayırma prensibiyle, korunması gereken kesimleri hafif bir şekilde vergilemek suretiyle vergi adaletine en çok yaklaşan vergiler gelir vergileridir.

Gelir Vergisi Kanunumuzda yer alan en az geçim indirimi ve mütearakkîlik müesseseleri ile tam manasıyla gelir vergisi sistemimize girmemiş olan, fakat vergi adaletini sağlamada önemli bir vasıta olan ayırma prensibini aşağıdaki bölümlerde sıra ile ele alacağız.

II — EN AZ GEÇİM İNDİRİMİ :

A — En Az Geçim İndirimine Genel Bakış :

1 — En az geçim indiriminin mahiyeti, leh ve aleyhindeki görüşler :

Genellikle kabul edilen bir görüşe göre, gerçek manada bir vergi ödeme gücü, mükellefin fizikî varlığını devam ettirebilmek için gerekli şeyleri temin etmesinden sonra başlar. O halde geliri, ancak fizyolojik varlığını devam ettirmeyi sağlayacak miktarda bulunan kimselerin vergi ödeme gücü olamaz ve bu nedenle vergi dışı bırakılmaları gerekir.

En az geçim indirimi verginin şahsiliğini belirten kriterlerden birini hatta başlıcasını teşkil etmektedir. Verginin şahsiliği, gerçek kişilerin şahsî ve ailevî durumları da nazara alınarak, ödeme gücü prensibine göre vergilendirilmeleri anlayışına dayanmaktadır.

Vergi alınacak gelirlerden böyle bir geçim indirimi yapılması fikrini ilk ortaya atan İngiliz Filozofu Jeremie Bentham (1748-1832) ile yine bir İngiliz filozofu olan Stuart Mill'dir. (1).

Vergilerin, masraflar çıktıktan sonra kalan safî gelir üzerinden alındığını, insanların yaşamaları için gerekli beslenme masraflarının bu mahiyette kabul edilmesi gerektiğini ileri sürerler de olmuştur. Zira insanlar beslenme masrafları ile hayatını ve çalışmasını devam ettirmektedirler.

J. J. Rousseau gibi, bazı fikir adamları, geçinmeyi sağlayabilecek kazanç dışındaki tüm kazancın vergi yoluyla alınmasını, ancak en az geçim payına dokunulmamasını ve böylece herkesin yaşamasını fakat kimsenin zengin olmamasını temin edecek bir vergilemeyi teklif etmişlerdir.

Netice olarak, hakkında çok şey söylenmiş ve yazılmış olan en az geçim indirimi, miktarı mükellefin ferdî ve ailevî durumuna göre muayyen bazı ölçülerle tesbit edilen ilk indirim hadlerinden teşekkül etmektedir. Bu indirim, az gelirliler için politik ve sosyal düşüncelerle tanınmış bir vergi avantajıdır. Hiçbir yerde, tam anlamıyla, mükellefin ve ailesinin «asgarî geçimlerini» karşılayacak bir meblâğı ifade etmemektedir.

En az geçim indirimi leh ve aleyhinde de çok şeyler söylenmiştir. Bunlara kısaca değinmek - müesseseyi tam anlamıyla kavrayabilmek bakımından faydalı olacaktır.

1) Tekell Esat, «Enaz Geçim İndirimi ve Aile Tahsisatı», Sosyal Siyaset Konferansları, Dokuz, On. ve Onbirinci kitap, 1960 — İstanbul sh. 94-94.

Bu indirim bugün herkesçe kabul edilen bir müessese olmakla beraber, bilhassa ortaya çıkış yıllarında çeşitli tartışmalara sebep olmuştur.

En az geçim indiriminin aleyhindeki görüşler şunlardır :

Bunlardan birincisi, en az geçim indiriminin verginin verimini azaltığıdır. Sebep olarak da düşük gelirlerin Millî Gelirin büyük kısmını teşkil etmeleri gösterilmiştir. Bu görüş adil bir gelir dağılımını temin etmiş gelişmiş ülkeler açısından değerini kaybetmiş olmakla beraber, dengesiz bir gelir dağılımına sahip az gelişmiş ülkeler için hâlâ geçerli bulunmaktadır. Memleketimizde de en az geçim indiriminin yükseltilememesinin önemli bir sebebini bu görüş teşkil etmektedir.

Aleyhte söylenen ikinci husus, en az geçim haddinin tesbit güçlüğüdür.

Diğer bir görüşe göre, en az geçim indirimi yoluyla belli bir grubun vergi dışı bırakılması, demokrasinin temeli olan eşitlik ve özellikle vergilerin umumiliği prensibine aykırıdır. Herkesin az veya çok vergi ödemesi vatandaşlık duygusunu kuvvetlendirir. Bu gibi kimselerin vergi dışı kalmaları finansmanına iştirak etmedikleri devlet masraflarının ölçsüz şekilde yükseltilmesine sebep olabilecekleri ileri sürülmüştür.

Son olarak, en az geçim indiriminin yüksek tutulduğu ölçüde vergi gelirinin konjonktüre karşı hassasiyetini arttıracığı da ileri sürülen fikirler arasındadır. Bir taraftan, konjonktür alçalma devresinde, pek çok kimsenin geliri en az geçim indiriminin altına düşer, diğer taraftan da, konjonktürden özellikle etkilenen yüksek gelirlerin azalması nedeniyle vergi gelirlerindeki azalma, gelirlerin düşme oranından daha yüksek olur. (1)

Görülüyor ki, en az geçim indirimine karşı görüşler, gelir ve vergi tekniği sakıncalarını ileri sürmektedirler. Ancak, sade-

1). Dikmen M. Orhan, *Asgari Geçim İndirimi*, İstanbul 1956, sh. 29.

ce fizikî varlığını devam ettirebilecek kadar bir gelire sahip olan bir mükellefi, gelir endişesi ile vergiye tâbi tutmak sosyal adalet ve vergi adaleti ile bağdaşmaz.

Diğer taraftan böyle bir indirimin lüzumu kabul edilmekle beraber, sadece indirimin kesin miktarını tesbit etmenin güç olması yüzünden bu müesseseden vazgeçmek de haklı görülemez. En az geçim indirimi dolayısıyla büyük bir gurubun vergi dışı kaldığı da söylenemez. Geçim indirimi seviyesinde gelir elde edenlerin ödedikleri vasıtalı vergiler bunların gelirleri üzerinde tersine müterakki tesirler yaratmaktadır. Düşük gelirlerin parlamentolarda yüksek oranlarda temsil edildiği ve finansmanına iştirak etmedikleri kamu giderlerini karşılamak için yüksek vergiler koyacakları görüşü de gerçekçi değildir. Çünkü, vatandaşlık duygusunun yerleştirilmesi için teklif edilen baş vergileri dahi bu konuda fazla etkin olamamıştır.

Geçim indiriminin konjonktüre karşı verginin duyarlığını arttıracığı görüşü doğru olsa bile, hükümetler tarafından konjonktür üzerindeki bu etkilerin azaltılması imkânı vardır.

En az geçim indiriminin lüzumunu belirten görüşleri de şöyle sıralıyabiliriz:

Birinci olarak ileri sürülen, vergi ödeme gücünün ancak gelirin en az geçim haddini aşmış olması halinde söz konusu olabileceği fikridir.

İkincisi ise, en küçük gelirlerin iktisadî yahut rantabl bir şekilde vergilendirelemeyeceği; çünkü bunların tarhiyat ve sair vergi masraflarının, vergi şeklinde temin edecekleri düşük gelir yanında çok yüksek olacağı düşüncesidir. Tevkif usulünün uygulanması ile, bu fikrin ehemmiyetini azaltmak mümkünse de, her halükârda küçük gelirlerin çokluğu karşısında, tamamen çürütülmesine imkân yoktur. (1)

1) Nevmark F. Gelir Vergileri Teori ve Pratik, İstanbul — 1945, sh. 30-39.

Bir diğ er görü Ő e göre, en az geç im indirimi vasıt alı vergi-lerin tersine mü terakkilik etkisini giderir. Vergi ödeme gücü en düşük seviyede olan, hatta en az geç im indiriminin altında bir gelir elde eden kimselerde, bu vergileri ö demektedirler. Bu kimselerin ö dedikleri vasıt alı vergiler bunların gelirleri üzerinde tersine mü terakki etkiler meydana getirmektedir. İ Ő te en az geç im indirimi vasıt alı vergilerin bu etkisini giderir.

Aleyhinde ve lehinde ileri sürü len çe Ő itli görü Ő lere rağ men, en az geç im indirimi bugün kesinlikle hemen hemen bütün vergi sistemlerinde yerini almı Ő , ancak birç ok kere sembolik seviyede kalmı Ő bir mü esseyedir.

Memleketimizde de gelir vergisi iç inde yerini alan en az geç im indirimi sembolik bir meblağ dan ö teye gidememiŐ tir. Bu nedenle vergi adaleti prensiplerine kısmen sadık kalmı Ő , ancak daha ç ok vergileme tekniğ i ile izah edilebilecek nedenlerle bugü nkü seviyesinde bırakılmı Ő tir.

2 — En az geç im indiriminin tesbiti ile ilgili esaslar :

En az geç im indiriminin tesbitinde esas alınacak en uygun yol, herhalde herkesin gerç ek geç im giderlerini göz önünde bulundurmak Ő eklinde olabilirdi. Ancak bu giderlerin ç ı karılmasından sonra kalan kazanç kısmı gerç ek ödeme gücünün ölç ü sü olabilir.

En az geç im indirimin tesbiti meselesinde iki görü Ő yer almaktadır.

Birinci görü Ő e göre, en az geç im indirimi fizyolojik varlığ ın devamını sağ lamak ç in zorunlu olan gıda, giyecek, barınma v.s. giderleri dikkate alınarak tesbit edilmelidir.

İ kinci görü Ő e göre, yukarı da belirtilen giderlerin en az geç im indiriminin tayininde dikkate alınması gerekli olmakia beraber yeterli değ ildir. İ ndirim bir kültü rel asgarı Ő eklinde ele alınmalı ve fizyolojik asgarinin biraz daha üstündeki bir sevi-

yede tesbit edilmelidir. Sosyal adetler, çeşitli örf ve gelenekler yüzünden yapılacak masraflar, en az geçim indiriminin kültürel asgarî olarak tesbitini gerektirmektedir.

Tatbıkatta ise, en az geçim indiriminin tesbitinde ne fizyolojik ve ne de kültürel asgarî dikkate alınmamaktadır. En az geçim indiriminin tesbitinde fizyolojik ihtiyaçların biraz üstünde, fakat kültürel asgariye de erişemeyen bir seviye tercih edilmektedir. Bugün buna medenî asgarî denilmektedir ki, zarurî olanı faydalıdan ayıran sınır anlamındadır. Bunun tesbitinde mükelleflerin şahsî ve ailevî zarurî ihtiyaçları ile birlikte, devletin büyük meblağlara varan gelir ihtiyaçları, gelirin fertler arasında değişik şekillerdeki dağılışı, nihayet liberal ve sosyal fikirlerin baskısı da rol oynar. Netice olarak indirim hadleri, bütün bu faktörlerin etkileri gözönünde bulundurulularak tayin ve tesbit edilir.

3 — En az geçim indirimi ve mükellefin şahsî, ailevî durumu :

Mükellefin en az geçim indirimi bakımından dikkate alınabilecek vasıflarını, yaş ve sakatlık teşkil etmektedir. Bunlardan, sakatlık umumî bir vasıf değildir. Yaş ise ancak bazı sınırlı hallerde dikkate alınmaktadır. Bizdeki bu ayrımlar daha çok ayırma prensibinin uygulanması nedeniyle muhtelif bazı şahıslar için kabul edilmiştir.

En az geçim indiriminde özellikle esas alınan, mükellefin ailevi durumudur. Mükellefin ihtiyaçlarının genişliği, bakmak zorunda olduğu kişilerin sayısına göre değişmektedir.

Aile durumunun dikate alınmasında ilk merhale eş için indirimdir. Burada vergi sistemlerinin kabul ettiği en yerleşmiş şekil, «mecburi toplama» usulüdür. Bizden başka Almanya ve İngiltere'de de uygulanmaktadır. Bu usulde, karı ve kocanın gelirleri toplanarak tek bir gelir gibi vergilendirilir. Evlenme halinde vergi yükünü arttırıcı bir özellik taşıması ve özellikle memleketimizde cari olan «mal ayrılığı» prensibiyle bağdaşmaması en büyük sakıncası olarak belirtilmektedir.

Diğer bir usül de; «ihtiyari toplama» esasıdır ki, 1948 yılına

kadar A.B.D. de ve halen Kanada'da uygulanmaktadır. Bu usûlün sakıncası, kocanın kazançlarını muvazaalı olarak karısıyla bölüşerek vergi yükünü azaltabilmesidir. Aynı muvazaanın ücretliler tarafından yapılamaması sakıncanın ehemmiyetini daha da arttırmaktadır.

Bu konudaki üçüncü usûl ise, karı koca gelirlerinin birleştirilip bölünmesini öngörmektedir. Bu usûl halen A.B.D. ve Fransa'da uygulanmaktadır. Bu, usûl Amerika'da sadece karı koca gelirleri için uygulanırken Fransa'da çocukları da içine alacak şekilde genişletilmiş olarak uygulanmaktadır. Sadece birinin geliri olan kişilerin evlenmesi halinde gelir yine ikiye bölünerek vergilendirileceğinden vergi gelirinde azalma olacaktır.

Genellikle, eş için kabul edilen geçim indirimi, kocaya tanınan indirimden aynı veya ondan azdır. Eşit indirim daha ziyade gelirin bölünerek vergilendirildiği ülkelerde uygulanmaktadır.

Çocuklar için indirimde dört usûl uygulanmaktadır. Birincisi eşit indirim olup, her çocuk için sabit bir indirim miktarı öngörür. (ABD, İngiltere ve İsviçre gibi ülkelerde uygulanan bu usûl kalabalık aileler lehinedir.)

İkinci usûl artan indirimlere yer verir. Çocuk arttıkça çocuk başına indirim miktarı artar. (Almanya ve Fransa'da nüfus politikası nedeniyle uygulanmıştır).

Üçüncü usûl azalan indirimleri öngörmektedir. Uygulama alanı bulamamış olmakla beraber enaz geçim indirimi anlamına en uygun olduğu söylenir.

Dördüncü bir usûl ise Fransa'da uygulanan bölüm usûlüdür. Bu sistemde gelir aile fertleri arasında bölünerek vergilendirildiğinden en az geçim indirimi de her aile ferdi için ayrı ayrı ve aynı miktarda olmak üzere uygulanır.

Bazı ülkelerde uygulanan enaz geçim indirimi miktarlarını da kısaca belirtelim.

İngiltere'de bekâr mükellef için 140, evli mükellef için 240 ve her çocuk başına 100 İngiliz lirası enaz geçim indirimi income-tax içerisinde uygulanmaktadır. A.B.D. de ise mükellef için 600 eş için 600 ve her çocuk için yine 600 dolar enaz geçim indirimi tanınmış bulunmaktadır. Eşlerden biri kör veya 60 yaşını doldurmuş olursa bunlar için ayrıca 600 dolarlık indirimlere yer verilir (1). Almanya'da enaz geçim indirimi mükellef başına 1680 DM.'tir. Gelirler ikiye bölünerek karı ve koca için ayrı ayrı vergi hesaplanmaktadır. Çocuklar için indirim 1 inci çocukta 1.200 DM. 2 nci çocukta 1680 DM. üçten itibaren her çocuk için 1800 DM. olarak tesbit edilmiştir. Almanya'da ayrıca 50 yaşını doldurmuş mükellefler için 840 DM. 65 yaşını doldurmuş bekâr mükellefler için 720 DM. 65 yaşından yukarı evli çiftler için (bunlar müştereken vergilendirilirler) 1440 DM. indirim öngörülmektedir (2).

Memleketimizde halen uygulanmakta olan usül ise koca için 1800, eş için 1080, ve 5 çocuğa kadar her çocuk için 720 şer lira indirim uygulanmasını, beş çocuktan fazlası için ise indirim uygulanmamasını öngörmektedir.

4 — Enaz Geçim İndiriminin Tatbik Şekilleri :

Gelir vergisinde enaz geçim indiriminin tatbik şekli üç şekilde görülmektedir.

a — Belli bir hadde kadar safi gelirden indirim yapılması.

Bu usüle göre safi gelirin indirim miktarına tekabül eden kısmı vergi dışı bırakılmaktadır. Müterakki şahsi gelir vergisinin karakterine en uygun olan usuldür.

b — Gelirin tümü üzerinden hesaplanacak indirimsiz vergiden indirim miktarının vergisinin indirilmesi :

- 1) Enaz Geçim İndirimi Hakkında Rapor, Vergi Reform Komisyonu Raporları Cilt IV, sh, 285-293.
- 2) Batı Avrupa'da Vergileme İstanbul Sanayi Odası 1968, sh, 87.

Bu usül matrahtan indirim yerine vergiden verginin indirilmesini ifade eder. Bu usül müerakki vergilemeyi esas alan modern gelir vergisi teknik ve mantığına uygun değildir. Memleketimizde uygulanmakta olan bu usül, batı memleketleri içerisinde sadece Fransa'da ve kısmen uygulanmaktadır.

c — Gelirden belli bir oranda indirim yapılması :

Fransa'da ücretlerin vergilendirilmesinde uygulanan bu usüle göre indirim maktu değil nispidir. Bu usulünde gelir vergisi mantığına uygun rasyonel bir usül olduğu söylenemez.

5 — İndirim Tatbikinde Paranın Satın Alma Gücü İle İlgili Meseleler :

Paranın satın alma gücünün özellikle aynı ekonominin daha fazla geçerli olduğu yerlerle parasal mübadelenin hakim olduğu yerler bakımından büyük farklılıklar gösterdiği muhakkaktır. Bu nedenle muayyen bir meblağ olarak tesbit edilen indirim miktarı değişik zaman ve değişik yerlerde mükelleflerin aynı ihtiyaçlarını tatmine kâfi gelmemektedir.

O halde, paranın satın alma gücünün yer itibarıyla önemli farklar gösterdiği memleketlerde, bölgeler itibarıyla enaz geçim indirimlerini de bu farklara paralel olarak farklılaştırmak gerekecektir.

Diğer yandan da enaz geçim indiriminin fiyat değişikliklerine paralel olarak düzeltilmesi gerekecektir. Bunun en uygun yolu genel fiyat seviyesindeki değişikliklerin belli bir nispeti aşması halinde enaz geçim indirimi haddinin otomatik olarak bu nispete göre yeniden ayarlanmasını temin edecek bir sistem kurulmasıdır.

6 — Enaz Geçim İndirimi ve Sosyal Güvenlik :

Yıllardan beri çeşitli ülkelerde, vatandaşların yıllık gelir-

leri üzerinden geçinmelerine yetecek miktarda bir indirim yapmalarına müsaade edilmektedir. Bundan dolayı ödemek mecburiyetinde oldukları gelir vergisi düşmekte ve harcanabilir gelirleri, tıpkı nakden ödenen aile yardımlarının sağladığı munzam gelir gibi artmaktadır.

Anlaşılmış olacağı üzere, aile fertleri için yapılan gelir vergisi indirimleri, böyle bir vergiyi ödeme kabiliyetine sahip, yeterli gelir seviyesine ulaşmış olanlara hasredilmiş bir menfaattir. Halbuki bu korumaya asıl ihtiyacı olan ve ihmal edilmeyecek sayıdaki aileler, gelirleri çok düşük olduğu için bundan faydalanamazlar. Bu mahzuru giderecek sistem doğrudan doğruya nakdi ödeme şeklinde ortaya çıkan aile yardımları sistemidir (1).

B — Enaz Geçim İndiriminin Türkiye'deki Uygulaması :

Türkiye'de enaz geçim indirimi, ilk olarak 1950 yılında uygulama alanına giren gelir vergisinde yerini bulmuştur. Daha önce, gerek kazanç verisinde, gerekse iktisadi buhran ve muvazene vergilerinde bazı indirimler mevcut olmakla beraber, bunları gerçek anlamda bir enaz geçim indirimi olarak kabul etmek mümkün değildir.

1950 Yılından bu yana uygulanan gelir vergisi sistemi içinde enaz geçim indirimi aşağıdaki değişiklikleri göstermiştir,

1) Richardson Henry, İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik, İstanbul 1970, sh. 149 - 151. (Doç. Turan Yargan tarafından tercüme edilmiştir).

T A B L O I

1950 yılından bugüne kadar en az geçim indirimi
hadleri (Yıllık olarak) (TL.)

Kanun No.	Uygulama tarihi, ücretler için	Diğer kazanç ve iratlar için	Bekâr Mükel- tefler	Evli Mükellefler					
				1	2	3	4	5	
5421	1.3.1951	1.1.1950	540	900	1.080	1.080	1.260	1.260	1.440
6908	1.3.1958	1.1.1958	810	1.350	1.620	1.620	1.890	1.890	2.160
193 (202 S.K. ile değişik)	1.3.1963(3)	—	1.080	1.800	2.160	2.160	2.520	2.880	3.240
193 (202 S.K. ile değişik)	1.1.1965	1.1.1965	1.080	1.800	2.160	2.160	2.520	2.880	3.240
193 (724 S.K. ile değişik)	1.1.1966	1.1.1966	1.080	1.800	2.160	2.160	2.520	2.880	3.240
193 (980 S.K. ile değişik)	1.1.1968(2)	—	—	4.680	5.400	5.400	6.120	6.840	7.560
a(4)			3.600	1.800	2.160	2.160	2.520	2.880	3.240
b(5)			1.800	2.880	3.600	3.600	4.320	5.040	5.760

- (1) Gelir unsurlarının elde edildiği dönem olarak,
- (2) indirim hadleri için hesaplanan vergi, mükellefin indirim ya-
pılmadan önce hesaplanan toplam vergisinden indirilir.
- (3) Yalnız işçi ücretleri için.
- (4) Ücretler için.
- (5) Diğer kazanç ve iratlar için.

Kaynak : Bütçe Gelirleri Yılı 1976.

Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü.

Gelir Vergisi Kanunumuzun ilk şeklinde mükellefler aile durumları itibariyle beş guruba ayrılmıştı; bekârlar, çocuksuz evliler, bir ve iki çocuklu evliler, üç dört çocuklu evliler, dörtten fazla çocuklu evliler. Bu guruplardan her biri için bir tek geçim indirimi haddi kabul edilmişti. Bu esasa göre, bir aile, ikinci, dördüncü, altıncı ve daha sonraki çocukları için indirim tutarında bir artış sağlayamıyordu. 193 sayılı kanunla bu mantıksızlık giderilmiş mükellefin, kendisi, karısı ve her çocuğu için ayrı indirim miktarları belirtilmiştir.

İndirimin 1950 yılında başlayan ilk uygulama miktarı 1958, 1963 (işçi ücretleri için) ve 1968 yıllarında arttırılmıştır.

1968 yılından itibaren ücretler için 1.800.- TL. özel indirim getirilmiştir. (980 sayılı kanunla) Ücretlere enaz geçim indirimi dışında birde özel indirim tanınması, gelir vergisi sisteminde ücretler için ayrı vergi tarifesine, yani «ayırma ilkesine» doğru bir adım sayılabilir.

1.1.1968 tarihinden itibaren 980 sayılı kanunla yapılan değişiklik neticesinde enaz geçim indirimi miktarının matrahtan indirilmesi yerine enaz geçim indirimi vergisinin hesaplanan gelir vergisinden düşülmesi esası kabul edilmiş bulunmaktadır. Matrahtan indirim usulü yüksek gelirliler lehine bir ayırım meydana getirmektedir. İşte yeni sistem bu adaletsizliği ortadan kaldırmakta vergiler indirimsiz olarak hesaplandıktan sonra geçim indirimine tekabül eden vergi bu miktarlardan indirilmektedir. Böylece gelir kademesi ne olursa olsun herkes indirim dolayısıyla eşit bir vergi yükünden kurtulmaktadır.

Gelir Vergisi Kanunumuzda yer alan enaz geçim indiriminin gayesi; gelir sahibinin geçimi için gerekli asarigari geliri vergi dışı bırakmak; bu miktar bekâr, evli mükellefler ve çocuk adedine göre mükellef lehine farklılaştırılmak suretiyle aile müesseseni ve bu müessesenin kişiye yüklediği külfetleri ayrıca korumaktır. Kişinin himayesinin ötesinde «aile»nin ayrıca bu vergi istisnası müessesesi ile korunması, sosyal himaye maksadının açık delilidir. Ana ve babasını kaybetmiş torunlardan mükellefle

birlikte oturan ve bakılanların öz çocuklar gibi hesaba katılması, indirimın aile reisi beyanına uygulanması esasının kabulü bu sosyal karakterli koruma tedbirinin maksat ve mahiyetini daha belirgin hale getiren hususlardır. Keza kanunun 33. maddesinin son fıkrasındaki, daimi malüliyete duçar olduğu resmî bir hastahanenin heyet raporuyla tevsik olunan muhtaç evlâtlar hakkında yaş haddine bakılmayacağı yolundaki hüküm sosyal himaye gayesini ayrıca açıklıkla belirtmektedir.

Bugün Türkiye'de, yukarıda bahsedilen gayelerle ihdas edilen geçim indirimi sembolik bir mahiyet taşımaktadır. 1950 yılından itibaren geçim indirimi hadleri ile fert başına milli gelir ilişkisindeki gelişmeye bakacak olursak bu husus daha açık olarak ortaya çıkacaktır.

TABLO II

1950 - 1974 fert başına Millî Gelir ve Geçim İndirimi

Yılı	İndirim	İndirim / Fert			
		Fert başına millî gelir	İndirim/Fert başına M.G.	Fert Başına G.S.M.H.	başına G.S.M.H.
1950	540	428	1.26	496	1.08
1951	540	494	1.09	567	0.95
1952	540	559	0.96	645	0.83
1955	540	757	0.71	875	6.61
1956	540	856	0.63	982	0.54
1957	540	1044	0.51	1197	0.45
1958	810	1291	0.62	1467	0.55
1959	810	1546	0.52	1767	0.45
1960	810	1595	0.50	1833	0.44
1961	810	1627	0.49	1878	0.43
1962	810	1871	0.43	2050	0.39
1967	1080	1952	0.55	2264	0.47
1964	1080	2086	0.51	2423	0.44
1965	1080	2177	0.49	2541	0.42
1966	1080	2457	0.43	2871	0.37
1967	1080	2655	0.40	3141	0.34
1967 için	1800	tatbik edilse idi	0.67		0.57 olacaktı
1968	1800	2927	0.61	3250	0.55
1969	1800	3142	0.55	3512	0.51
1970	1800	3445	0.52	3982	0.45
1971	1800	4471	0.40	4773	0.37
1972	1800	5339	0.33	5706	0.31
1973	1800	—	—	6207	0.29
1974	1800	—	—	9942	0.18

Kaynak :

- 1) Üren Arsan Vergi Yükü üzerinde bir İnceleme
- 2) 1971 İstatistik Yıllığı (D.İ.E.)
- 3) 1975 İstatistik Yıllığı (D.İ.E.)

1950 yılında kabul edilmiş bulunan bekâr mükellefler için 540 TL. enaz geçim indirimi miktarının o yılki fert başına milli gelirin 1.26 (fert başına gayrisafi milli hasılanan ise 1.08) katı olduğu görülüyor. Bu katsayı 1957 yılına kadar 0,51, ve 0.45'e kadar düşmüştür.

1958 yılında tatbik edilmeye başlanan 810 lira geçim indirimi ise fert başına milli gelirin 0,62'si, fert başına gayrisafi milli hasılanın ise 0,55 ini teşkil etmektedir.

1963 yılında tatbik edilen 1080 lira enaz geçim indirimi fert başına milli gelirin 0,55'i, fert başına gayrisafi milli hasılanın ise 0,47'si kadardır. Bu katsayı 1967 yılında 0,40 ve 0,34'e kadar düşmüştür. 1967'de 1800 lira indirim kabul edilseydi bu oranlar 0,67 ve 0,57 olacaktı (1).

1968 yılından itibaren 1800 liralık geçim indirimi uygulanmaya başlanmış ve indirimin fertbaşına milli gelire oranı 0,61 fert başına gayrisafi milli hasılaya oranı ise 0,55 olmuştur. Bu oranlar 1972 yılında 0,33 ve 0,31'e kadar düşmüştür.

Nihayet, 1973 yılında da fertbaşına gayrisafi milli hasılanın 0,29 katına düşen (2) en az geçim indirimi çok yetersiz ve sembolik bir hal almıştır. 1974, 1975, 1976 ve 1977 yılında ise sıra ile cari fiyatlarla fert başına gayrisafi milli hasılanın 0,18, 0,13, 0,11, ve 0,9 katlarına kadar düşmüştür.

Türkiye'deki enaz geçim indirimi, fert başına milli gelirleri Türkiye'dekine yakın olan ülkelerin geçim indirimi tutarlarına göre çok düşük bir seviyede kalmaktadır. Enaz geçim indirimi ile fert başına milli gelir oranları diğer ülkelerde aşağıdaki tablo III'de görülmektedir.

- 1) Arsan H. Üren, Vergi Yüğü Üzerinde Bir İnceleme, Ankara — 1968, sh. 108 ve devamı.
- 2) Zaim, Sabahattin, Nüfus Problemi ve Aile Büyüklüğünün İşçi Refahına Etkisi, (Nüfus Sorunları Millî Semineri 28-29 Nisan 1973).

TABLO III

Fert başına Millî Hasıla sıralarına göre ülkeler	Fert başına gelirin katı olarak vergiye tabi olmayan gelir
ABD	1,3
Kanada	1,9
Avustralya	1,7
İngiltere	1,9
Fransa	2,1
Almanya	2,1
Arjantin	7,7
Japonya	3,4
Meksika	1,9
Malaya	9,8
Filipin	15,6
Seylân	12,5
Hindistan	11,5
Burma	19,-

Kaynak : Üren Arsan, Vergi Yüğü Üzerinde Bir İnceleme.

Fert başına gelirin yüksek olduğu iktisaden kalkınmış ülkelerde geçim indirimleri yolu ile vergi dışı bırakılan gelirin, fert başına gelire oranının genellikle birin üstünde, hatta bazan 2'nin de üstünde olduğu görülmektedir.

Az gelişmiş ülkelerde ise fert başına gelir miktarları çok düşük olduğu için vergiye tâbi olmayan gelir fert başına gelirin katı olarak çok yüksek bulunmaktadır.

Türkiye'de Vergi dışı bırakılan gelirin fert başına gelire oranının Tablo III'deki hem az gelişmiş hem de ileri memleketlerdeki aynı mahiyetteki oranlarla karşılaştırılması halinde çok düşük seviyede kaldığı ortaya çıkacaktır.

En az geçim indiriminin fert başına gayrisafi milli hasıların katları olarak nasıl giderek düştüğünü izah ettikten sonra birde enflasyonun enaz geçim indirimine etkisini gösterebilmek için toptan eşya fiyat indekslerini esas alarak enaz geçim indirimi rakamlarının hangi seviyede kaldıklarını hesaplayalım.

1950 yılı 100 kabul edilerek İstanbul Ticaret Odası toptan eşya fiyat indeksi aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

T A B L O İ V

Yılı	İndeks	Yılı	İndeks
1950	100	1963	313,11
1951	112,17	1964	310,07
1952	111,47	1965	326,69
1953	112,42	1966	349,64
1954	125,26	1967	359,01
1955	143,32	1968	382,20
1956	166,51	1969	414,05
1957	196,01	1970	453,16
1958	234,19	1971	530,44
1959	288,29	1972	612,41
1960	292,03	1973	740,98
1961	293,67	1974	939,81
1962	302,10	1975	1.046,81
		1976	1.229,22
		1977	1.878,66

T A B L O V

Yıllar	1950-100 (540.— TL.)	1957-100 (810.— TL.)	1961-100 (810.— TL.)	1965-100 (1080.— TL.)	1968-100 (1800.— TL.)
1957	1058	810	—	—	—
1961	1588	1215	810	—	—
1965	1766	1352	901	1080	—
1968	2063	1579	1052	1263	1800
1977	10141	7761	5180	6208	8845

Yukarıda yapılan hesaplar neticesinde düzenlenen tablonun tetkikinden anlaşılacağı üzere 1950 yılı 100 kabul edildiği takdirde enaz geçim indirimi 1950 yılında 540 iken 1957 yılında 1058 olmaktadır ki, 1958 yılında enaz geçim indirimi 810.- TL'na yükselmiştir. Yani toptan eşya fiyat indeksinde belirtilen fiyat artışlarının çok altında kalmıştır. 1968 yılında enaz geçim indirimi 1800 TL'na yükseltilmiş olmasına rağmen yine fiyat artışlarını takip edememiştir. 1950 yılını 100 kabul ettiğimizde 1977 yılı toptan eşya fiyatları indeksi 1.878.66 olmakta ve buna paralel olarak 1950 yılında 540.- lira olan enaz geçim indiriminin 1977 yılında 10.141.- lira olması gerekmektedir. Aynı şekilde 1968 yılını 100 kabul edersek 1977 yılı 491 olmakta, 1968 yılında 1800 TL. olan enaz geçim indiriminin ise 8.845.- TL. olması gerekmektedir. Bütün bu hesaplar göstermektedir ki, enflasyon neticesinde enaz geçim indirimi giderek büyük bir hızla artan fiyatları takip edememiş bu nedenle nominal gelirleri artan bir çok mükellef vergi kapsamına girmiş bulunmaktadır.

Az gelirliler grupları vergiye tabi tutmak, vergi idaresinin masraflarını arttırır. Geçim indiriminin geniş tutulması halinde, özellikle az gelişmiş ülkelerde Gelir Vergisinin verimliliği birdenbire azalır. Geçim indirimi, fert başına G.S.M.H.'nin daha altında tesbit edilmiş ise, vergi idaresi çok büyük bir mükellef gurubu ile karşı karşıya gelir ki, bizdeki durum böyledir. Memleketimizde, geçim indiriminin miktarı yukarıda belirttiğimiz üzere fertbaşına gayrsafi millî hasılanın çok altında bir seviyededir. Bu sebeple ücretli ve maaşlı gurubun tamamı, Gelir Vergisi mükellefiyetine girmiş bulunmaktadır. Fiyat indeksleri ile mukayeseli olarak yaptığımız hesaplar da, geçim indirimi miktarının enflasyon neticesinde de çok değer kaybettiğini ortaya koymuştur.

Bu nedenle halen yıllık 1.800.- lira gibi sembolik bir rakam halinde bulunan enaz geçim indiriminin yükseltilmesi suretiyle mevcut adaletsizliğin giderilmesi gerekmektedir.

Sosyal adaletin gerçekleşmesi isteniyorsa, ancak geçimini sağlayacak yani fizyolojik varlığını idame ettirebilecek miktarda gelir elde edenlerin bu gelirlerinden vergi almamak gerekir ki, bu husus herkesin mali gücüne göre vergi ödemesini isteyen

Anayasamızın da bir emridir. Geçimini temin edebilecek kadar gelir elde edenlerin vergi ödeme gücünün varlığından söz edilemez.

Memleketimizde fert başına düşen milli gelir çok düşük olduğundan geçim indiriminin gerçek manada bir enaz geçim seviyesine yükseltilmesi halinde çok geniş bir gelir gurubunun vergi dışı kalması nedeniyle vergi veriminin düşeceği muhakkaktır. Ancak sosyal adaletten büyük fedakârlıklar pahasına bugüne kadar çok düşük bir seviyede bırakılan enaz geçim indiriminin yükseltilmesi artık zorunluluk halini almıştır. Çünkü geri kalmışlıktan kurtulmak için kalkınmanın büyük yükünü az gelirliyle yüklemek artık asrımızın toplumculuk ve sosyâl adalet anlayışıyla bağdaşmamaktadır.

Kalkınma için gerekli olan gelirin büyük kısmını teşkil eden vergi gelirlerinde enaz geçim indiriminin yükseltilmesi ile meydana gelecek açığın yüksek gelir dilimlerine uygulanan vergi nispetlerinin yükseltilmesi suretiyle kapatılması sosyal adalet ve vergi adaletine daha uygun düşecektir.

Bu sahada yapılması gerekli bir diğer değişiklik de enaz geçim indirimini fiat indeksleri ile ilgilendirmek ve belli olmayan zamanlarda değiştirmek yerine belli prensip ve ölçülere göre, otomatik olarak fiyat seviyesine uygun bir şekilde ayarlanmasını temin etmektir.

Bugün memleketimizde ele alınması gereken diğer bir husus da şudur; köylerle şehirlerde, yahut aynı ekonominin daha fazla hâkim olduğu yerlerle paralı mübadelenin geçerli olduğu yerlerdeki fertler arasında adaletsizliğe yol açan bir enaz geçim indirimi sistemimiz vardır. Bu bakımdan alt tabakaya dahil bulunan küçük çiftçi ile vasıfsız işçi arasında asgari geçim seviyesinin son derece düşük olması nedeniyle ikinci aleyhine bir fark meydana gelmekte köyde barınabilen köylü asgari geçimini temin eden zirai mahsüllerin tamamından hiçbir vergi ödemediği halde, enaz geçim indirimi haddinin çok düşük olması sebebiyle şehirdeki vasıfsız işçi, gelirin büyük bir kısmı üzerinden ver-

giye tâbi tutulmaktadır (1). Aynı şekilde memleketin çeşitli yerlerindeki büyük fiat farkları nedeniyle enaz geçim seviyeside değişmektedir. Mahalli fiat farkları fazla olan memleketimizde bu farkların da dikkate alınması faydalı olacaktır. Farklı geçim indirimlerinin uygulanmasının vergi idaresi yönünde doğuracağı güçlükler dikkate alınırsa böyle bir uygulamaya gidilmemesi savunulabilir. Ancak kesinlikle gerçekleştirilmesi gerekli bir husus varsa o da, enaz geçim indiriminin gerçek manada bir asgari seviyeye yükseltilemese bile bu seviyeye yaklaştırılması suretiyle mevcut adaletsizliğin düzeltilmesidir.

III — MÜTERAKKILIK :

Vergi yükü ve vergide adalete ilişkin bir konu da müterakki vergidir. Sistemin esası matrah büyüdükçe vergi oranlarının artması şeklinde özetlenebilir.

A — Müterakkiliğin Mahiyeti, Leh ve Aleyhindeki Görüşler :

Vergi daleti ve vergilendirmede sosyal adaleti gerçekleştirme vasıtalarından biri olan müterakkiyet esası, vergi ödeme gücünün gelire nazaran daha yüksek bir nisbette arttığı fikrine dayanmaktadır. Teknik anlamıyla müterakkilik, bir tarife tekniğidir. Ayrıca, müterakkilik piresibini yüksek gelirlerin sosyal gayelerle kullanılmasında devlete tanınan bir hakkın gerçekleştirilmesi için bir vasıta olarak kabul edenlerde vardır.

Müterakki vergiler esas itibariyle sübjektif global gelir vergilerinde uygulama alanı bulurlar. Bununla beraber bizde olduğu gibi servet vergilerinde de müterakki tarifeler uygulanmaktadır. Bizdeki veraset ve intikal vergisinde müterakki tarifeler mirasçılarının ölene yakınlıklarına göre tertip edilmiş böylece çifte müterakki bir tarife elde edilmiştir.

Kurumlar vergisinde müterakkilik prensibi mantıken uygu-

1) Kurtkan Amiran, Mali Sosyoloji, İstanbul — 1968 sh. 163 - 170.

lanmaz. Çünkü sadece hukuki bakımdan şahsiyeti olan bir şirket için ihtiyaç ve fayda gibi tamamen şahsî - sübjektif nitelikte kavramlar düşünmeye imkân yoktur.

Müterakki nispetlerin uygulanabileceği en uygun vergi gerçek ödeme gücünü esas alan gelir vergisidir ki, mükellefin geliri arttıkça her ilâve gelir birimine atfedilen önem azalmaktadır. Bu nedenle gelir yükseldikçe ödeme gücü daha yüksek nisbette artacağından, yüksek gelir dilimlerine uygulanacak vergi nispetinin de yüksek olması vergi adaletini ve gelirlerin adil dağılımını temin etmek suretiyle de sosyal adaleti temin etmektedir.

Enaz geçim indirimi müessesesinde olduğu gibi müterakkiliğinde leh ve aleyhinde bir takım düşünceler ileri sürülmüştür. Şimdi bunların önemlilerine kısaca değinelim.

1 — Müterakkiliğin lüzumunu savunan görüşler :

A. Wagner'e göre maliye politikasının sadece gelir değil bilhassa sosyal maksatlarla idare edildiği çağımızda devlet, daha adil bir servet dağılımını sağlamak için özel mülkiyete müdahaleyi görev kabul etmektedir. Bu düşünceye göre sosyal gayeli vergi politikası, mutlaka müterakkilikten faydalanarak sosyal adalet ve eşitlik (vergi yükünün adil dağılımı) gayelerinin gerçekleşmesi için kullanmak zorundadır (1).

Ayrıca, gelir ve servet dağılımının âdil olmadığı ve mevcut farkların hızla büyüdüğü az gelişmiş ülkelerde, büyük fakir kütlesinin vasıtalı vergilerden gelen vergi yükü muvacehesinde, azınlıkta olan servet sahiplerinin müterakki gelir vergisine tâbi olmalarının sosyal huzur bakımından şart olduğunu ileri süren telâfi teorisine göre müterakkilik servet ve gelirdeki farkları giderir.

Müterakkilik lehindeki üçüncü görüş, fedakârlıkta eşitlik

1) Gürsoy, Bedri, Kamu Gelirleri, Ankara - 1963 sh. 141.

teorisidir. Bu görüşe göre; insanların ihtiyaçları farklı dereceldedir ve ihtiyaçların şiddet derecesi birbirinden farklıdır. En zorunlu ihtiyaçların şiddet derecesi en yüksek noktada olduğu halde, lüks ihtiyaçların şiddet derecesi nisbeten en düşük seviyededir. Gelirin ilk dilimleri zaruri ihtiyaçların tatmininde kullanılır ve verilen önem fazladır. Gelirin son dilimlerine doğru artık lüks ihtiyaçlar için kullanma söz konusu olduğundan yüksek gelir dilimlerinde marjinal fayda düşük olmaktadır. O halde düşük seviyedeki gelir dilimlerine düşük nisbetler, yüksek seviyedeki gelir dilimlerine yüksek nisbetler uygulanması sosyal adalet gereğidir. Kısaca fedakârlıkta eşitlik ilkesinin yerine getirilmesi için gelir veya servet arttıkça nihaî faydanın azaldığı gözönünde tutularak gelire müterakki vergi nisbetleri uygulamak gerekir.

2 — Müterakkilik aleyhindeki görüşler :

İlk olarak, vergiyi bir fiat, sigorta primi veya bir hizmet bedeli olarak gören görüşler, müterakki verginin aleyhindedirler. 19. yüzyılda liberaller, verginin tarafsız olması gerektiğini iddia etmişler ve ancak mütenasip bir verginin bu tarafsızlığı sağlayabileceğini ileri sürmüşlerdir (1).

Diğer yandan, müterakki vergi tarifelerinin nitelik itibarıyla keyfi ve sübjektif kalmaya mahkûm olduğu öne sürülmüştür.

Müterakkiliğin aleyhindeki diğer bir görüş ise, müterakki vergilerin ödeme gücü prensibine tam olarak uygulanamamasıdır.

Diğer bir görüşe göre de, müterakki vergilemede makul veya ölçülü olmak yönünden bir sınır olmadığından uygulama tehlikeli olabilir.

Müterakkilik aleyhinde ileri sürülen son bir görüşte, müterakki vergilerin teşebbüs hevesine engel olarak ekonomik refahın artması önleyebileceğidir.

1) Gürsoy Bedri, a.g.e, sh. 144.

Müterakillığın aleyhinde ileri sürülen bütün bu görüşler artık kabul edilir olmaktan çıkmış gerçekçi olmayan görüşlerdir. Bir kere, tarife sistemi ne olursa olsun nisbetleri esas itibarıyla etkileyen gelir düşüncesidir. Ayrıca, vergi nisbetlerinin mükelleflerin tek tek ödeme güçlerine tam intibak ettirilmesine ne imkan ne de lüzum vardır.

İkinci olarak, zamanımızdaki demokratik ülkelerde, uygulamayı belirleyen akla uygunluk ve ölçülülük, halkın vergiye karşı durumları gözlenerek daima dikkate alınabilmektedir. Sınırsız bir şekilde yüksek bir vergi tarifesi uzun bir zaman boyunca uygulama şansı olamaz.

Müterakki yüksek tarifelerin teşebbüs hevesine engel olduğuna dair ileri sürülen görüşte tutarlı değildir. Çünkü yüksek vergi nisbetlerine yalnızca müteraki tarifelerde değil, mütenasip tarifelerde de rastlamak mümkündür. Örneğin, % 10'dan % 68'e yükselen müterakki bir tarifenin % 75'den ibaret mütenasip bir tarifeden daha düşük olduğu muhakkaktır.

Netice olarak denilebilir ki, vergi ödeme gücünü esas alması dolayısıyla vergi yükünün adil dağılımını sağlayan müterakillik sosyal politikanın vasıtası olarak vergiyi kullanmakta ve vergi adaletini sağlamakta en etkin araçlardan biridir.

Karma ekonomilerde, gelişme ile genellikle özel servetin ekonomi içindeki payı ve önemi artma temayülünde olduğundan, servet dağılımındaki eşitsizlik müterakki gelir vergisinin yokluğu halinde aşırı bir hal alır. Çünkü tasarrufların dağılımı, gelir dağılımından daha daletsiz olduğundan, iktisadi gelişme ile büyük servet sahiplerinin servetleri, global sermaye stokundan daha hızla artar. Bu dengesizlik ancak müterakki vergileme ile izale edilebilir (1).

Ancak, şunu da belirtmek gerekir ki, İsveç hariç hiçbir mem-

1) Kızıyallı Hüsnü, Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Analizi, Ankara - 1969, sahife 365 - 378.

lekette müterakki gelir vergisi servet ve gelirlerin daha adil bir şekilde yeniden dağılımını sağlayamamıştır. Bu durumun nedeni olarak, 1) Vergiye tâbi gelir ve sermaye kazançlarının iyi tarif edilmemiş olması, 2) Gelir Vergisi kanunlarındaki boşluklar, 3) vergi idaresinin etkin olamaması, 4) çeşitli siyasi, sosyal ve ekonomik şartlar sayılabilir.

B — Türk Gelir Vergisinde Müterakkilik :

1 — Uygulamadaki vergi tarifesinin tahlihi :

Vergi sistemimizde müterakkilik gelir vergisi ile veraset ve intikâl vergisinde uygulanmaktadır.

Aşağıdaki Tablo VI da gelir vergisi sistemimizde bugüne kadar uygulanan müterakki tarifeler gösterilmiştir. Tablo VII de ise gelir gurubları itibariyle ortalama gelir vergisi nisbetleri belirtilmiştir.

T A B L O V I

Vergiye tabi Gelir dilimleri itibarıyla gelir vergisi nisbetleri

Kanun No.	Uygulama tarihi	% 10	% 15	% 20	% 25	% 30	% 35	% 40	% 45	% 50	% 55	% 60	% 65	% 60	% 70
5421 (1)	1.3.1951 (5)	—	2.500	5.000	10.000	20.000	20.000	20.000	22.500	—	—	—	—	—	—
	1.1.1950 (6)									—	—	—	—	—	—
6908 (2)	1.3.1958 (5)	—	2.500	5.000	10.000	20.000	20.000	20.000	22.500	25.000	50.000	125.000	—	—	—
	1.1.1958 (6)														
193 (3)	1.3.1962 (5)	2.500	—	7.500	—	15.000	—	30.000	—	70.000	—	157.500	—	—	217.500
202 (4)	1.3.1963 (5)	2.500	2.500	5.000	15.000	—	30.000	—	60.000	150.000	225.000	235.000	225.000	—	—
	1.1.1963 (6)														

Sabit nisbetler :

- (1) 100.000 lira veya daha fazla matrah için % 35
- (2) 300.000 lira veya daha fazla matrah için % 50
- (3) 500.000 lira veya daha fazla matrah için % 60
- (4) 1.000.000 lira veya daha fazla matrah için % 60
- (5) Ücretler için
- (6) Diğer kazançlar için

Not : Tarihler ilgili gelir unsurunun elde edildiği dönemin başlangıcıdır.

Kaynak : Bütçe Gelirleri Yılığ 1976 (M. Bak. Gel. Gen.

Müdd.)

TABLO VII

Gelir Grupları itibariyle ortalama gelir vergisi nisbetleri :
Uygulama Tarihi ve İlgili Kanunlar

Vergiye Tâbi Gelir H.	1.3.1951 (2) 5421	1.3.1958 (2) 6908	1.3.1962 (2) 193	1.3.1963 (2) 202
2.500	15.0	15.0	10.0	10.0
5.555	17.5	17.5	15.0	12.5
7.500	18.33	18.33	16.7	15.0
10.000	20.0	20.0	17.5	16.2
15.000	21.6	21.6	21.7	19.2
20.000	23.1	23.1	23.7	20.6
25.000	24.5	24.5	25.0	21.5
30.000	25.4	25.4	27.5	23.7
40.000	26.9	26.9	30.6	26.6
50.000	28.5	28.5	32.5	28.2
60.000	29.8	29.8	34.6	30.2
70.000	31.3	31.3	36.8	32.2
80.000	32.5	32.5	38.4	33.9
90.000	33.9	33.9	39.7	35.1
100.000	35.0	35.0	40.7	36.1
150.000	35.0	40.8	45.5	41.4
200.000	35.0	45.0	49.1	44.8
300.000	35.0	50.0	53.0	48.8
400.000	35.0	50.0	57.5	51.6
500.000	35.0	50.0	60.0	53.4
600.000	35.0	50.0	60.0	55.3
700.000	35.0	50.0	60.0	56.7
800.000	35.0	50.0	60.0	58.1
900.000	35.0	50.0	60.0	59.2
1000.000	35.0	50.0	60.0	60.2

(1) Gelirin elde edildiği dönem olarak.

(2) Ücretler için.

(3) Diğer kazanç ve iratlar için.

Kaynak : Bütçe Gelirleri Yıllığı 1976.

Gelir Vergisinde gelir dilimlerine göre artan oranlar uygulanmaktadır. Yukarıdaki ikinci tablo incelenecek olursa, bunlardan ilk uygulanan müterakki tarifede ortalama nisbet % 30 ikincide % 37,5, üçüncüde % 40 halen yürürlükte olan sonucuda ise % 39,8'dir.

1950 de yürürlüğe konan tarife özellikle tarife basamakları bakımından bir sistemden yoksundur. Birinci basamak 2.500 TL.'dan başlamaktadır. Bundan sonraki 5.000'lik basamak birincinin iki katı, üçüncü basamak ise ikincinin iki katıdır. Üçüncünün iki katı olan dördüncü basamak beş ve altıncı basamaklarda iki kere tekrarlanmaktadır.

1.1.1958 tarihinde yürürlüğe giren ikinci tarife ise, yine aynı sistemsizlik içindedir. Yine 4,5 ve 6 ncı basamaklar aynı miktarlarla tekrarlanmaktadır.

1.1.1962'de yapılan değişiklikte uygulama daha sistematik bir duruma getirilmiştir. Nisbetler yine ilk iki tarifede olduğu gibi aritmetik dizi ile artmaktadır. Ancak tarife basamakları geometrik bir dizi halinde arttırılmıştır.

Son ve halen yürürlükte olan tarife ise, nisbetler bakımından değişiklikler getirmiş, böylece üçüncü tarifedeki bütün basamaklarda 10 olan artma nisbeti, bu tarifede % 25'e kadar 5 bu nisbetten sonra % 55'e kadar 10 ve son kademede de 3 olarak belirtilmiştir.

Tarifelerin nasıl düzenleneceği hakkında belli kaideler olmamakla beraber, genellikle nisbetleri aritmetik, dilimleri geometrik diziye göre arttırmak uygundur.

Yukarıdaki ikinci tabloda dört kanunla kabul edilen vergi oranlarının muhtelif gelir seviyelerinde ortalama oranlarının değişimi görülmektedir. İlk kanunda 5000 lira gelir için yüzde 17,5 olan vergi oranı 193 sayılı kanundaki değişiklikle % 15 ve 202 sayılı kanunla da % 12,5'a inmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere ortalama nisbetler birinci tarifede % 30 diğerlerinde % 37,5

% 40, % 39,8'dir. Sistemimizde uygulanan ilk iki vergi tarifesinde, ikincide ortalama nisbetlerin daha yüksek olmasına rağmen, müterakkilik dereceleri birbirine eşittir. Ancak ikinci tarife 300.000.- liradan sonra sabit nisbete geçtiğinden, son üç derece 100.000 liradan 300.000 liraya kadar ilâve edilmiştir. Bunlarda da müterakkilik dereceleri gittikçe azalmaktadır.

1.1.1962 de yürürlüğe giren tarife ortalama olarak ilk iki tarifeden yüksek olmakla beraber, müterakkilik derecesi bakımından da daha diktir. Bu da tarife basamakları arasındaki büyük farklılıktan ileri gelmektedir.

Son tarifeye ortalama nisbeti % 39,8'e düşürülmüştür. Müterakkilik derecesi de bir evvelkine nisbetle daha düşüktür. Basamak sayısının arttırılması tarifede yumuşaklık sağlamıştır.

Türkiye'de ortalama gelir vergisi oranları, diğer ülkelerdeki oranlarla karşılaştırılınca 20.000 £. gelire tatbik edilen ortalama oran İngiltere'de % 72 aynı miktar gelirlere Fransa'da % 36,5 civarında, ABD, Kanada, Batı Almanya ve Güney Afrika'da % 50 civarında Avustralya'da % 57, İsveç'te % 61 civarında, Hollanda'da % 63 Türkiye'de ise % 60 olduğunu görüyoruz. Bu oranlar Türkiye'deki oranı yüksek oranlar arasında göstermektedir. Fakat bu % 60 ortalama oran Türkiye'deki en yüksek oranı ifade eder. Meselâ ABD de 300.000 \$ ve yukarıdaki gelirlere tatbik edilen marjinal oran % 91'dir (1).

Vergi tarifesindeki asgari ve azami nisbetlerin durumuna gelince; ilk uygulanan müterakki tarifemizde asgari nisbet % 10 azami nisbet % 45'dir. Sonraki tarifelerde bunlar sıra ile % 15-60, % 10 - 70 ve hâlen yürürlükte olanda ise % 10 - 68'dir.

Bir çok memlekette asgari nisbet % 05 ilâ % 5 arasında değişmektedir. Bizde ise asgari nisbet hiç bir zaman % 10'un altına düşmemiştir. Bu da düşük gelirlilerin aleyhine, vergi adaletini sarsıcı bir uygulama olmaktadır.

1) Arsan Üren, a.g.e. sh. 115.

2 — Enflasyonun vergi tarifesine etkisi :

Fiat artışları mükelleflerin matrahlarını da kendisine paralel bir şekilde arttırmaktadır. Ancak bu artış gerçek bir artışı göstermemektedir. Fiat artışlarının vergi matrahlarını arttırarak vergi tarifelerine nasıl bir etkide bulunduğunu ortaya koymaya çalışalım. Son tarife 1963 yılında yürürlüğe girdiğinden, bu yılı başlangıç yılı olarak 100 kabul ettiğimizde, 1977 yılı fiat indeksi 600 civarında olmaktadır. Bu rakamlara göre, aşağıdaki tabloyu düzenleyebiliriz.

TABLO VIII

MATRAH		VERGİ		NİSBET	
1963 (TL)	1977 (TL)	1963 (TL)	1977 (TL)	1963	1977
2500	15.000	250	2.875	% 10	% 19,1
15000	90.000	2875	31.625	% 19,2	% 35,13
80000	480.000	22625	254.375	% 33,9	% 52,9
150000	900.000	62125	532.425	% 41,4	% 59,1
300000	1.800.000	146375	1.080.000	% 48,8	% 60,0
600000	3.600.000	331875	2.160.000	% 55,3	% 60,0
900000	5.400.000	532425	3.240.000	% 59,6	% 60,0

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, enflasyon dolayısıyla fiatlarda ve bunun sonucu olarak gelirlerde meydana gelen nominal artış, vergileri artan bir şekilde etkilemekte ve vergiler daha çok artmaktadır. Bununla birlikte vergi artış oranları yüksek gelir dilimlerine doğru azalan bir seyir takip etmektedir. Düşük ve orta gelir dilimlerinde giderek artan bir seyir takip eden vergi nispetlerindeki enflasyon etkili artış yüksek gelir dilimlerine doğru azalmakta ve bir noktadan sonra sabit yüzde 60 rakamına eşit hale gelerek 1977 yılında 5.400.000 liranın üzerinde kazanç sağlayanlar için enflasyon hiçbir yük getirmemektedir. Demek ki, enflasyon neticesinde vergi tarifesinin aldığı yeni şekil de yine az geliri ve orta gelirliiler üzerine büyük yükler getirmiştir.

3 — Tarifenin gelir dağılımına etkisi :

Müterakki nisbetlerin uygulandığı Türk Gelir Vergisinin gelirin daha adil dağılmasında pek etkili olmadığı müşahade edilmiştir (1).

Gelir Vergilerinin kişiler arasındaki gelir dağılımını eşitleyici yönde etkide bulunması ancak belirli varsayımlar altında doğrudur. Şahsi gelir vergisinin gelir dağılımını eşitleyici yönde etkilemesi gelir vergisinin genel olması yani her çeşit kazanç ve iratları aynı vergi tarifesi ile vergilendirmesi halinde doğrudur. Bu itibarla gelir vergisi kanununun yapısında vergiden kaçınmayı sağlayan kurumlar olmamalıdır. Beyana dayanan vergi tarhiyatı, vergi idaresine mükelleflerce verilen beyannamelerin doğruluğu sağlanmadıkça, gelir dağılımını eşitlemez, bilakis eşitsizliğe doğru götürür. Bu durumu bir örnekle göstermek mümkündür. Gelir Vergisi Kanuna göre yıllık 10.000 liralık gelirlerin ortalama % 30, 40.000 liralık gelirlerin ise ortalama % 40 oranında vergilendirildiklerini kabul edelim. Bu duruma göre vergi tarifesi müterakkidir. Nitekim, yıllık geliri 10.000 lira olan bir memur vergi kaçırmadan 3000 liralık gelir vergisi öder; yıllık geliri 60.000 lira olduğu halde, beyannamesinde 40.000 liralık gelir gösteren bir beyannameli mükellef 40.000 liranın % 40'ını yani 16.000 lirayı vergi olarak öder. Bu durumda mükellefler elde ettikleri gelirler üzerinden ancak şeklen müterakki bir vergi tarifesine göre vergi ödemiş olurlar. Zira, ödenen vergi 16.000 lira olduğuna göre, beyannameli vergi mükellefinin gerçek geliri olan 60.000 lira % 26,6 oranında vergilendirilmiş ve ödenen vergi tersine müterakki hale gelmiş bulunur. (Memleketimizde beyannameli vergi mükelleflerinin beyan ettikleri gelir gözönünde tutulduğu vakit, % 84'ünün 2500 - 17.500 lira arasında yıllık gelir elde ettikleri görülmektedir. Bu durumda beyannameli vergi mükelleflerinin hakiki vergi ödeme güçleri üzerinden değil, ödemek istedikleri vergi miktarı üzerinden vergi ödediklerini iddia etmek hatalı olmasa gerektir.) Böyle bir durumu önlemek

1) Arsan Üren, a.g.e. sh. 124,

çin beyanname denetlemesine ve kontrolüne, vergi idarelerinin islâhına, malî kaza organlarının sür'atli ve verimli bir şekilde çalışmalarına, vergi kanunlarının vergi kaçakçılığına ve vergiden kaçınmaya elverişli olmamalarına son derece önem vermektedir (1).

Müterakkilik konusunda, beş yıllık plânlarda yer alan hususlara da kısaca değinmekte fayda umuyorum. İkinci beş yıllık plânda bu dönemde izlenecek vergi politikasının temel bir amacının gelirin fertler arasında daha adil bir şekilde dağılmasını sağlamak olduğu belirtilmiştir. Bir taraftan vergi ödeme gücüne göre vergi alınarak dikey vergi eşitliğinin, diğer taraftan da eşit güçlerin eşit şekilde vergilendirilerek yatay vergi eşitliğinin sağlanacağından bahsedilmektedir. Sosyal adaleti sağlamak için alt gelir dilimleri arasındaki kademelerin büyütüleceği; üst gelir dilimleri sahiplerinin ise vergi tarifesinde kademelerin farklılaştırılması suretiyle daha fazla vergi ödemelerinin temin edileceği zikredilmiştir.

Buna rağmen; bugüne kadar ki dönem içinde sosyal adaleti temin edici herhangi bir değişiklik yapılamamış ve fiyat yükselişlerinin etkisiyle artan parasal gelirlerin daha üst gelir dilimlerinde vergilendirilmeleri az gelirli grupların vergi yükünü ağırlaştırmış, vergi tarifesinin ilk gelir kademelerinde müterakkilik oranının yüksek oluşu bu adaletsizliği artırmıştır.

Yukarıda yapılan açıklamaların ışığı altında çıkarılacak sonuç şudur; Artık zamanımızda müterakkilik prensibi sadece fedakârlıkta eşitlik prensibini gerçekleştirecek bir vasıta olarak görülmektedir. Bunun yanında müterakkilik prensibi yüksek gelirlerin sosyal gayelerle kullanılmasında devlete tanınan hakkın gerçekleştirilmesi için bir araç olarak kabul edilmektedir. Toplumsal açıdan daima faydalı sayılamıyacak özel harcamaların yüksek gelir kategorilerinde nisbi yüksekliği gözönünde bulun-

1) Türk, İsmail, Maliye Politikası ve Çağdaş Bütçe Teorileri, (İkinci baskı) Ankara - 1969, sh. 292 - 296.

durulursa, müterakki vergi almak için devlete tanınan bu hak yerinde sayılır. Memleketimizde iç piyasanın sınırlılığı, dış ticaret tıkanıklığı, ulaştırma güçlükleri gibi az gelişmiş ülkelere has şartlar devamlı monopoller yarattığından, devlete tanınan bu hak yanında iktisadi toplumsal yapının da müterakkiliği haklı gösterdiğini kabul edebiliriz.

Müterakki bir vergiden arzulanan sonucun gerçekleşebilmesi için, sadece vergi nisbetlerini yükseltmek, özellikle mükellefiyet bilincinin gelişmediği durumlarda bir çözüm yolu olmamaktadır. Çünkü vergi nisbetleri güdülen amacı gerçekleştirebilecek nisbette olsa bile, Türkiye gibi az gelişmiş memleketlerde beyana dayanan gelir vergisinde gerçek matrahların vergiye girmemesi müterakkiliğin önemini hiçe indirebilmektedir. Bu nedenle vergi adaletini gerçekleştirebilmek için, müterakkiliğin dikliğini şiddetlendirmeden önce veya bu tedbirle beraber gerçek gelirlerin vergiye matrah olacak şekilde beyan edilmesi sağlanmalıdır. Bu da vergi kanunlarındaki kontrol ve oto kontrol müesseselerinin etkili bir duruma getirilmesi ile mümkündür. Bunun yanında mükelleflerin memleket kalkınmasına iştirak bilinci moral yönden kuvvetlendirilmelidir.

Yürürlükteki tarifenin 2500 - 10.000 liralık toplam geliri içine alan ilk üç diliminde nisbetler % 5 gibi küçük artışlar göstermekle birlikte, ilk dilim fazla düşük tutulduğundan, vergi oranı 5.000 liralık üçüncü dilimle birdenbire % 20'ye ulaşmakta yıllık 10.000 liralık kazançta, indirimsiz, ortalama % 16,15 gibi yüksek bir oranın uygulanması sonucunu doğurmaktadır.

Tarifenin 4,5 ve 6 ncı sırasındaki 15, 30 ve 60 bin liralık dilimlere ise, % 10'luk artış gösteren yüzde 25, 35 ve 45 gibi yüksek oranlar uygulanmaktadır.

Tarife, bu şekliyle düşük ve orta gelirli mükellefleri ağır bir vergi yükü altında bırakmakta sadece vergide eşitlik ve sosyal adalet ilkelerine değil, aynı zamanda müterakki vergilendirmenin mantığına da uymamaktadır.

Ayrıca, 1 milyon lira ve daha fazla matrahlara, değişmeyen

% 60 oranının uygulanması da müterakkiliği birdenbire durdurduğu için sakıncalı olmakta, örneğin yıllık kazancı 1 milyon lira olan mükellefle 50 milyon lira olan mükellefin aynı oranda vergi ödemesi gibi müterakkilikle bağdaşmayan bir durum ortaya çıkmaktadır.

4 — Alınması gereken tedbirler :

Türk gelir vergisindeki müterakkiyet, üzerine düşen görevi, milli gelirin az gelirler lehine yeniden adil bir şekilde dağılımını gerçekleştirmekten çok uzak kalmış, hatta daha adaletsiz durumlara yol açmıştır. Bu durumu önlemek için, gerekli tedbirleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

a — Gelir vergisi genel olmalıdır. Yani, her çeşit kazanç ve iratları aynı vergi tarifesi ile vergilendirmelidir. Vergi bütün kazançları kapsamına alarak yaygınlaşmalı ve böylece vergileme ağı tamamlanmalıdır.

b — Vergiden kaçınmayı sağlayan açıklar vergi kanunlarında yer almamalıdır.

c — Memleketimizde beyannameli vergi mükellefleri hakiki vergi ödeme güçleri üzerinden değil, ödemek istedikleri vergi miktarı üzerinden vergi ödemektedirler. Beyana dayanan vergilerde, beyannamelerin doğruluğu sağlanamazsa, gelir dağılımını adil bir şekle sokmak bir yana, tam tersi bir duruma yol açılmış olur. Bu vesile ile, vergi denetimine ve beyanname kontrollerine, vergi idarelerinin yeniden organize edilmesine, mali yargı mercilerinin süratli ve verimli bir şekilde çalışmalarına büyük önem verilmelidir.

d — Kalkınma plânlarında belirtilmesine rağmen bugüne kadar geçen dönem içinde sosyal adaleti temin edecek herhangi bir değişiklik yapılmamış ve fiat yükselişlerinin etkisiyle artan parasal gelirlerin daha üst gelir dilimlerinde vergilendiril-

meleri az gelirlı grupların vergi yükünü ağırlaştırılmış, vergi tarifesinin ilk gelir dilimlerindeki müterakkilik oranının yüksek oluşu bu adaletsizliği arttırmıştır. Bu sebeple müterakkiliğin gerçek anlamına uygun ve yukarıda belirtilen mahzurları ortadan kaldıracak şekilde yeniden düzenlenmesi zaruridir.

Yukarıda belirtilen sebeplerle meydana gelen gayri adil vergi tarifesinin adil şekle sokulması ve neticede gelirlerin ve servetlerin belli ellerde toplanmasını engelleyici, yeniden adil dağılımı sağlayıcı mahiyette bir vergi tarifesi düzenlenmesi gereklidir. Bunun için mevcut vergi tarifesindeki alt ve orta gelir dilimlerinde görülen aşırı ve hızlı müterakkiliğin yumuşatılması yoluna gidilmelidir.

e — İlk gelir dilimi 2.500 liradan 10.000 liraya yükseltilmeli, ilk vergi nispeti ise dünyada hiç eşine rastlanmayan bir ilk nispet olan yüzde 10'dan yüzde 5'e indirilmelidir.

f — Alt gelir dilimleri arasındaki kademeler büyütülerek az gelirlerin vergi yükü azaltılırken, üst gelir dilimlerinin ödedikleri vergilerin ise, gelir kademelerinin farklılaştırılması ve bu kademelerdeki müterakkiliğin daha dik ve daha sert hale getirilmesi suretiyle artırılması yoluna gidilmelidir.

g — Müterakkilik alt ve orta gelir dilimlerinde yumuşatılırken üst gelir dilimlerinde sert ve dik hale getirilmeli ve 1.000.000 TL. gibi düşük bir gelir seviyesinden sonra uygulanan sabit % 60 nisbetine son verilmelidir.

Müterakkiyetin yüksek sayılmayacak bir gelir diliminde durdurulmuş olması, müterakkiliğin mantığı ve esprisi ile bağdaştırılamaz. İngiltere'de 500.000.- doların üzerindeki gelirlere % 88 oranında vergi alınmaktadır.

Bugünkü durum yüksek gelirliler lehine bir ortam yaratmaktadır. Bu duruma son verilmeli vergi nispeti % 80'e kadar yükseltilirken, müterakkilik de 10.000.000.- liraya kadar ileri götürülmelidir. Bu dilimden yani 10.000.000 TL.dan sonraki kazançlar için ise % 80 oranı tatbik edilebilmelidir. Ancak, milli hedeflere uygun yatırımlar için bir vergi indirimi yapılması da kalkınmamız için gereklidir.

Böylece az ve orta gelirli sınıflar lehine yapılacak değişikliklerle uğranılacak gelir kaybı, fazlasıyla telafi edilerek, bir yandan kalkınmanın finansmanında kullanılacak büyük gelirler sağlanırken, diğer yandan da sosyal adalet temin edilmiş olacaktır.

Ancak, bu vergi tarifesi düzenlenmesi neticesinde dikkat edilecek en önemli husus vergilerin yansımaları, (ürün ve hizmetlerin fiyatlarına yansımaları) öyleyici tedbirleri almaktır. Aksi takdirde neticede ezilen ve yük altına giren yine nihai tüketici ve dar gelirli olacağından, vergi tarifesinde yapılan değişiklik hedefine ulaşamayacaktır.

IV — AYIRMA PRENSİBİ :

A — Ayırma Prensibinin Mahiyeti, Leh ve Aleyhindeki Görüşler :

Vergide ödeme gücü prensibinin gerçekleştirilmesi için uygulanan bir kaide de ayırma prensibidir. Bu gün genel olarak gelirler elde edildikleri kaynaklara göre farklı şekillerde vergilendirilmektedir.

Prensibin dayandığı esas şu şekilde açıklanmaktadır: Çeşitli gelir unsurlarının, yani geliri teşkil eden kazanç ve iratların sahiplerine sağladıkları ekonomik iktidar ve bunun bir sonucu olan vergi ödeme gücü, bunların miktar veya tutar itibarıyla eşit bulunduğu hallerde dahi aynı değildir. Başka bir deyişle, mükelleflerin ferdi vergi ödeme güçleri, gelirlerinin sadece tutarına değil, fakat aynı zamanda bünye ve kaynağına göre de farklıdır. Emek gelirleri hem emniyet hem mukavemet ve devamlılık bakımından sermaye gelirine nazaran daha az avantajlıdır.

Bu duruma göre, gelirler kaynaklardaki ayrılık bakımından ayrı nisbetlerle vergilendirilmelidir. Bir başka deyişle, matrahın iktisadi karakterine, gelirin bünyesi itibarıyla gösterdiği özelliğe göre vergi nisbeti keyfi olarak değiştirilebilir. Bir çok ülke

de bu prensibin uygulaması, emek gelirlerini sermaye gelirlerine göre daha hafif bir vergiye tâbi tutmak şeklinde olmuştur.

Böylece, emek ve sermaye gelirleri farklı vergilendirilerek müterakkilğin miktarlar itibarıyla yaptığını, gelirlerin niteliği bakımından yapmak gayesi güdülmektedir.

Ayırma prensibi üzerinde yapılan teorik tartışmaları kısaca belirtmeye çalışalım.

Ayırma prensibi vergide adaleti temin edebilmek için ileri sürülmüştür. Sermaye geliri emniyet, mukavemet ve devamlılık bakımından emek gelirinden çok üstün olup vergiye tahammül gücü daha fazladır. Üstelik emek geliri eziyetle kazanılan bir gelirdir. Sermaye geliri sahibi isterse emeğini de kullanarak çift kaynaktan gelir elde etme imkânına sahiptir.

Bu görüşlere, ayırma prensibinin de müterakki vergiler gibi indilğe ve keyfî kararlara varacağı karşı görüşü ile itiraz edilmiştir. Sermaye geliri sahibinin avantajlı durumunun acısını müterakkilik çıkarmaktadır, ayrıca ayırma nazariyesi gereksizdir, şeklinde görüşler ileri sürülmüştür. Diğer taraftan para kıymetindeki değişmeler menkûl sermayelerde istikrarı devamlılığı bertaraf etmiştir. Birbirini takip eden buhranlar, harpler, sermaye gelirlerinin istikrarını tamamiyle ortadan kaldırmışlardır. Ayrıca sosyal sigortalar emek gelirlerindeki istikrarsızlığı gidermiştir. Bu itibarla, kaynaklardaki bu farklılık artık sermaye gelirlerinin daha ağır bir mükellefiyete tâbi tutulmaları için kâfi sebep sayılamaz.

Bununla beraber, ayırma prensibi modern gelir vergilerinin hepsinde tatbik sahası bulmuştur. Çünkü, ancak ilâhî kudrete mahsus olan mutlak adalet bir yana konulursa vergicilikte nisbeten adaleti temin etmenin daha önce tetkik ettiğimiz diğer prensiplerle birlikte ayırma prensibinin de uygulanması sayesinde temin edileceği ileri sürülmüştür. (1)

1) Gürsoy Bedri, a.g.e. sh. 149 - 151.

Gelirin elde edildiği kaynaklara göre ayrılması ve çeşitli vergi nisbetlerine tâbi tutulmasını öngören «sedüler» sistemin, bugün sadece, İspanya ve Venezuela'da kısmî bir uygulamasına rastlanmaktadır. Genellikle ücret ve maaşlar kazanılmış gelir sayılmakta ve daha düşük ölçüde Gelir Vergisi tarifesine tâbi tutulmak istenmektedir (1). Aslında ideal olan geliri kaynaklarına göre ayırarak vergileme metodu, modern hayatın gelir kaynaklarını çeşitlendirmesi ve bir şahsın herçeşit kaynaklardan gelir elde etme imkânlarının artması karşısında, uygulama kabiliyetini oldukça kaybetmiş bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerin tamamı, «global» sistemi benimseyerek tek vergi nisbet cetvelini, gelir kaynaklarının toplamına uygulama yoluna gitmişlerdir.

Son gelişmeler, ücretlilere ve emeğini satarak gelir elde eden şahıslara, yeni bazı imkânlar verilmesi şeklindedir. Bu suretle, ücretli grubun, yaşlılığını teminat altına almak, işçinin vergiden doğan nefretini önlemek ve hatta işçiye bazı vergi avantajları sağlayarak sermaye ve emek unsurları arasındaki dengeyi sağlamak yolunda vergi teşvikleri uygulanmaktadır. Fransa'da sadece işçiye tanınan bazı masraf unsurları mevcuttur (2).

B — Türk Gelir Vergisinde Ayırma Prensipleri :

Vergi sistemimizin önemli eksikliklerinden biri bu prensibe gereken önemin bu güne kadar verilmemiş olmasıdır. Memleketimizde ücretlilerin vergi ödeme kabiliyetini ödenen ücrete bakarak ölçmemizi mümkün kılan sosyal sigortalar, sosyal güvenlik tedbirleri pek yetersizdir. Çalışan nüfusun büyük kısmı, emniyet ve istikrarlı çalışma şartları bakımından çok düzensiz bir sektör olan tarımda istihdam edilmektedirler. Bu sektörde çalışanların ücret gelirleri her ne kadar gelir vergisinden istisna edilmişse de, sanayi ve hizmetler sektörlerinde çalışan ücretliler için gelir vergisi uygulamasında etkili ayırımlar gözetil-

1) — Shoup-Surrey-Odman-Due etc. The Fiscal System Of Venezuela P. 87.

2) Harvard Law School-Wold Tao Series, Taxation In France, Chapter 8, 1966.

memiş olup, kimi ayırımlarda ters sonuç doğurmuştur. Eğer sendikalar ücretlerde bir istikrar unsuru olarak kabul edilirse. Türkiye'de sendikalaşabilir ücretli sayısı 4.055.000 olup sendikalı işçi sayısı ise 1.200.000'dir. Sendikalaşma oranı % 29,6 dır ki, bu da ücret gelirlerinin önemli bir kısmının devamlılıktan yoksun olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan memleketimizdeki sosyal güvenlik tedbirleri de yetersizdir. Bugün Türkiye'de çalışan nüfusun sosyal sigortaların kapsamına giren kısmı çok düşüktür. (Tarım dışında çalışan nüfusta sigortalı olanı % 20,8 dir) (1).

Daha önce de belirttiğimiz gibi, vergi ödeme yeteneğini belirleyen faktörlerden biri sadece gelirin miktarı olmayıp aynı zamanda bunun devamlılığıdır. Memleketimizde sosyal sigortalar ve hatta emeklilik ödenekleri, işçi ve memur, ne sebeple olursa olsun, çalışma şartları bozulduğunda, kendisi ve ailesini geçindirecek çalıştığı zamanlara eşit bir gelir elde etmesini sağlayacak seviyede değildir. Halbuki sermaye gelirleri, ticarî kazançlar bakımından gelirin devamlılığı, ekonomik konjanktürün etkisi altında bulunmalarına rağmen, ücret gelinine göre çok daha garantilidir.

O halde, ücretlilerin diğer gelirlere nisbetle devamlılık istikrar ve emniyet bakımından çok zayıf durumda olduğu muhakkaktır. Gelir Vergisi sistemimizde ücretliler lehine yapılan önemli bir ayırım 989 S. kanunla geçim indiriminin yanında birde 1800 liralık özel indirim tanınmasıdır ki, bu da çok yetersizdir.

Gelir Vergisi indirilebilen giderler yönünden, kendi hesabına çalışanı memur ve işçiye nazaran korumaktadır. Vergiye tâbi ticarî kazançların hesabında sermaye kayıpları, yatırımların amortismanları ve işin genel gelişmesi için yapılmış giderler kârlardan indirildiği halde, emek karşılığı ücret olarak çalışanların çalışma kapasitelerinde zamanla meydana gelen azalma (çalışma gücünün amortismanı), belli bilgi ve tecrübeleri edin-

1) III. Beş Yıllık Kalkınma Planı,

emek için yapılan masraflar, mevcut statünün devam ettirilmesi veya daha iyiye götürülmesi için yapılan giderler vergilenebilir geliri hesapta, emek gelirinden indirilmezler.

Emek gelirleri üzerindeki gelir vergisinin kaynakta tevkifat yoluyla noksansız alınabilme imkânı, gelir vergisini bilhassa emegini satarak geçimini temin edenlerin üzerine yükleyen ve suretle adaletsizlik yaratan bir mükellefiyet haline getirmiştir.

Diğer taraftan ücretlerde vergi ödeme süresinin çok kısa olmasına karşılık, diğer gelirlerde yıllık olması ve ödeme süresinin ücret dışındaki bütün gelirlerde en az 15 ay, temettülerde ise 26 aya çıkması ücret aleyhine yapılan bir ayırım dahi sayılabilecek mahiyettedir. 980 sayılı kanunla ücretler için tanınan ek 1800 liralık yıllık indirim aradaki faiz farkının çok küçük bir kısmını dahi karşılamaktan uzaktır.

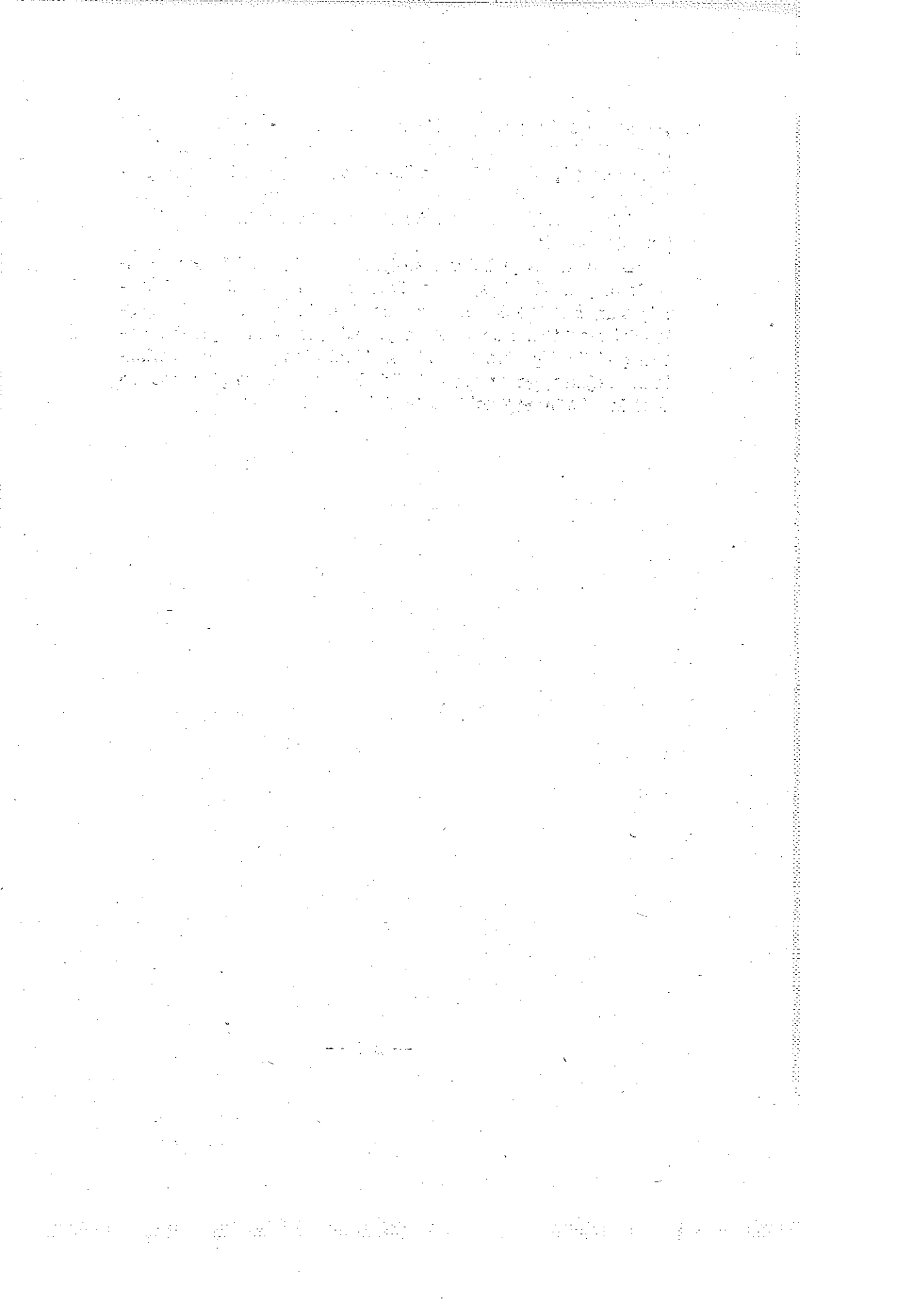
Bu duruma göre, ücretlerin vergilendirilmesinde ücretlilere bir farklılık tanınması ve emek gelirlerinin korunması zorunlu bir hal almıştır. Aynı bir tarife uygulamanın güçlüğü ileri sürülebilir, ancak bu ücretlilerin korunması için tedbir alınmamasını gerektirecek bir sebep olamaz.

Gelir Vergisi sistemimizde çeşitli kaynaklardan elde edilen ücretlerin ayrı ayrı vergilendirilmesi dolayısıyla müterakkilliğin etkisinin bu çeşit ücretler için azalmasına yol açılmaktadır. Ayırma prensibine doğru bir gelişme sağlayarak ücret gelirlerinin nisbî vergi yükünü azaltmak amacıyla konan bu usûl bir kaç değişik işten muhtelif ücretler elde edilmesi yüksek gelirlere ulaşacağından, gelişkil bir sonuç ortaya çıkmakta ve gairesinden uzaklaşmaktadır. Bu şekilde muhtelif yerlerden ücret elde edilmesi geliri, nihai olarak ranta dönüştürür. Ancak tek bir yerden alınan ücretle düşük ücretlerin gerçekten korunmaya ihtiyacı olduğundan, toplama yapılmayacak ücretleri belli bir üst tavanla sınırlandırmak gereklidir.

Netice olarak gelir vergisi sistemimizde gerçek anlamda bir ayırma prensibine yer verilmemiştir. Ancak çağımızın sos-

yal adalet anlayışının gereği olarak emek gelirlerinin korunması gerektiği de muhakkaktır. Bu durumda ayrı bir tarife uygulamasının güç olduğu iddia edilecek olursa, daha kolay ve pratik olanı, ücretlilere tanınan 1800 liralık özel indirim, emek gelirlerinin gerçekten korunduğu intibainı verecek bir seviyeye yükseltilmesidir.

Bu miktar asgarî ücret seviyesi olabilir. Ve böylece asgarî ücret yükseltildikçe, otomatik olarak özel indirimde yükselmiş olur. Bununla kısmen de olsa, özel indirim haddinin fiyatları izlemesi temin edilerek, sosyal adalete daha uygun bir sistem geliştirilmiş olur. (Aslında en ideal olanı, bir takım zorluklarına rağmen, en az geçim indirimi, müterakki vergi tarifesi ve özel indirimde eşel mobil sisteminin uygulanmasıdır.)

- 1) GENEL FİHRİST
- 2) YAZAR İNDEKSİ
- 3) KONU İNDEKSİ
- 4) ENSTİTÜ YAYINLARI

THE
MAGAZINE
OF THE
ROYAL CANADIAN
MOUNTED POLICE

GENEL FİHRİST

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
1	Aydın Yalçın	Bütçe ve İktisat Politikamız	I	1 — 8
2	Memduh Yaşa	Türk Gelir Vergisine Mütөөallik Bazı Meseleler	I	9 — 21
3	M. O. Dikmen	Liberal, Bitaraf ve Müdahaleci Vergi Politikaları	I	23 — 39
4	B. N. Feyzioğlu	Muamele Vergisi, Gelir Vergisinin Yerini Tutabilir mi?	I	41 — 57
5	Suat Başar	Vergi Kazasının Mahiyeti	I	59 — 72
6	Ekrem Özemas	İktisadi Devlet Teşekküllerinin Mürakabesi	I	73 — 82
7	Besim Üstünel	Gelir ve Servet Vergilerinin İktisadi Tesirleri	I	83 — 91
8	Rasim Saydar	Vergi Hukukumuzda Mali İştirakler	I	93 — 102
9	Mübin Başar	Vergi Hukukunda Tefsir	I	103 — 112
10	Basri Bora	Kıymet Esasına İstinad Eden Yeni Gümrük Tarifemiz	I	113 — 125
11	Recep Turgay	Türkiye'de Gelir Vergisi Tatbikatı	I	154 — 161
12	Esat Tekeli	Bizde Vergi Hukuku ve Vergi Kazası	I	1 — 12
13	Tahsin Yıldırım	Türk Gümrük Vergisinin Matrahı	II	1 — 12
14	Recep Turgay	Gelir Vergisinde Esnaf Muafliğinin Genel ve Özel Şartları	II	13 — 39
15	M. O. Dikmen	Asgari Geçim Haddi Üzerinde Düşünceler	II	41 — 64
16	A. Memduh Yaşa	Muamele Vergilerinde Teklif Safhası	II	65 — 80
17	Talip Güran	5815 sayılı Kanununun 2 nci maddesinin B Bendinin Tahlil ve Tenkidı	II	81 — 100
18	B. N. Feyzioğlu	Bütçe Birliği ve Konsolide Bütçe Hesapları	II	101 — 116
19	Mübin Başar	Vergi Hukuku Bakımından Zararların Mahiyeti	II	117 — 142
20	Esat Tekeli	Vergi Hukuku ile İlgili İki Mesele	II	129 — 142

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
21	Suat Keskinöğlu	İşletme Ekonomisinde Bütçe Mefhumu Hakkında	II	143 — 158
22	M. N. Anıl	Mütekâmil Bir Gümrük Sistemine Olan İhtiyacımız	II	159 — 186
23	Hizmet Sağcı	Modern Bütçe ve Muhasebe Telâkki-leri Muvacehesinde Türk Devlet Muhasebesinin Durumu	II	187 — 202
24	Mehmet Akmansu	Gümrük Tarifelerinde İndirim Sağlama Konusunda Milletlerarası Çalışmalar ve 1956 Tarife Müzakereleri	II	203 — 213
25	Selâhaddin Tuncer	İktisadî Kalkınma ve Masraf Politikası	III	1 — 24
26	Sabahaddin Teoman	1957 Malî Yılında Yürürlüğe Giren Vergi ve Mükellefiyetlerin Prensipleri ve Mahiyetleri Hakkında Açıklamalar	III	25 — 49
27	Sahir Erman	Hileli Vergi Suçları Hakkında Bazı Düşünceler	III	51 — 71
28	M. O. Dikmen	Mütehavvil Gelirler ve Yıllık Vergileme Devresi	III	73 — 102
29	B. N. Feyzioğlu	Bütçe ve İktisadî Plân	III	103 — 126
30	Talip Güran	5815 Sayılı Kanunun 2 nci Maddesi C. Bendinin Tahlili ve Tenkidi	III	127 — 140
31	A. Memduh Yaşa	Müşterek Piyasa ve Doğurduğu Malî Meseleler	III	141 — 152
32	Gıyas Akdeniz	Türk Gelir Vergisine Göre Ticarî Kazanç Kavramı	III	153 — 165
33	Muhlis Ete	Türkiye'de Devlet Bütçesi Dışında Kalan Devlet İşletmelerinin Tabii Oldukları Murakebe Şekilleri	III	167 — 190
34	Kenan Bulutoğlu	Fransız Plânlamasında Yatırımların Finansman Yolları	III	191 — 205
35	Esat Tekeli	Türkiye'de İlk Bütçe	III	207 — 211
36	Selçuk Egemen	Blokaj ve Deblokaj Mekanizması	III	213 — 218
37	Esat Tekeli	Vergi Politikaları ve Türkiye'de Vergi Politikası	IV	1 — 11
38	Selâhaddin Tuncer	İktisadî Kalkınmada Âmmekredisinin Rolü ve Ehemmiyeti	IV	13 — 58
39	Ahmet Kılıçbay	İktisat İliminin Gelişmesi Karşısında Maliye Politikasının Aldığı İstikamet	IV	59 — 64
40	M. C. Kutadgu	Türk Gelir Vergisi Sistemine Menkul Sermaye İratları Stopajı ve Tatbikatı	IV	65 — 85

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
41	Ralph Turvey	İktisatçı Görüşü ile Vergileme	IV	87 — 91
41a	Ralph Turvey	The Economist's Approach To Taxation. Some Introductory Notes	IV	93 — 98
42	H. Eichler	İktisat İlimi Öğrenimi Çerçevesi İçinde Hüsusi Hukuk Sistemi	IV	99 — 108
42a	H. Eichler	Das System Des Privatrechts im Rahmen Des Wirtschaftswissenschaftlichen Studiums	IV	109 — 119
43	O. N. Torun	Devletlerarası Borçlar	IV	121 — 146
44	İ. Küçükömer	Para Politikası Gâyelerini Gerçekleştirmekte Neden Muvaffak Olmayabilir?	IV	147 — 156
45	B. Keyder	Ziraat Sektörde Vergilendirme	IV	157 — 171
46	K. Bulutoğlu	Vergiye Karşı Tipik Bir Reaksiyon : Poujade Hareketi	IV	173 — 197
47	Süleyman Barda	Enflasyon ve Vergi Politikası	IV	199 — 228
48	Kemal Tosun	Mevzuatımızda Maliyet Rejimi	IV	227 — 248
49	M. O. Dikmen	Ziraat Kazançlarının Vergilendirilmesi, Sabit Ortalama ve Zarar Nakli	V	1 — 21
50	Memduh Yaşa	Devlet Faaliyetinin ve Âmme Masraflarının Optimal Seviyesi	V	23 — 24
51	Tahsin Yıldırım	Gümrük Kanununun Tâdili Meselesi	V	35 — 53
52	Mübin Başar	Veraset ve İntikal Vergisi Hakkında Düşünceler	V	55 — 83
53	Recep Turgay	Türkiye'de Ziraat Kazançları Nasıl Vergilendirilmelidir?	V	87 — 114
54	Sadun Aren	Devlet Borçlarının Sınırları Meselesi	V	115 — 121
55	Âkif Erginay	Vergi Hukukunun Mevzu ve Muhtariyeti	V	123 — 131
56	B. N. Feyzioğlu	Millî Muhasebenin Vazife ve Fonksiyonları	V	133 — 150
57	Rudolf Stucken	Der Wandel in der Haushaltslage und Haushalts Politik Der Bundesrepublik	V	151 — 162
57a	Rudolf Stucken	Federal Almanya Cumhuriyetinin Bütçe ve Bütçe Politikasında Değişiklik	V	163 — 173
58	S. Tuncer	İktisadi Kalkınma ve Âmme Varidatı	V	175 — 204
59	Sahir Erman	Vergi Usul Kanununda Yer Alan Ceza Hukuku Kaideleri	V	205 — 226
60	Gıyas Akdeniz	Türkiye'de Bina İratlarının Vergilendirilme Şekilleri	V	227 — 232

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
61	M. Orhan Dikmen	Müşterek Pazar ve Türkiye	VI	1 — 22
62	Mesut Erez	Devlet Yatırımları ve Fevkalâde Kazançların Vergilendirilmesi	VI	23 — 32
63	Kenan Bulutoğlu	Ağustos Devaluation'u, Dış Ticaret Açığı ve Bütçe Politikası	VI	33 — 66
64	Gülten Kazgan	Geri Kalmış Memleketlerde Kapital Birikimi ve Vergi Politikası	VI	67 — 82
65	Ahmet Zühtü Işıl	Mali Politika İmkânlarının Gerçekleşebilme Hudutları	VI	83 — 98
66	Gıyâş Akdeniz	Türkiye'de Yatırımlar ve Vergi Politikası	VI	99 — 108
67	Hakkı Musaballı	Gelir Vergisinde Servet Beyanı	VI	109 — 118
68	Sadun Aren	Yatırım İndirimi ve İktisadî Politika	VI	119 — 123
69	Haydar Kazgan	İtalyan Vergi Sisteminde Yatırım İndirimi	VI	125 — 138
70	Selâhaddin Tuncer	Türkiye'de Âmmeye Varidatının Durumu ve Meseteleri	VI	139 — 168
71	M. Zeki Kuruca	Yatırım İndirimi ve Maliye Politikası	VI	169 — 188
72	Mükerrrem Hiç	Reevalüasyon Kavramı ve Reevalüasyonun Vergi Adaleti Üzerindeki Akisleri	VI	189 — 200
73	Mesut Erez	Vergi Hukukumuzda Mücbir Sebepler, Ağır Hastalık Halî	VII	1 — 7
74	Mübîn Başar	Gelir Vergisi	VII	9 — 20
75	Haydar Kazgan	Devlet Hizmetlerinin Finansmanı ve Devlet Sektöründe Fiyat Politikası	VII	21 — 45
76	H. Van Dyke	A New Dimension in Foreign Assistance	VII	47 — 56
76a	H. Van Dyke	Dış Yardımda Yeni Ölçü	VII	57 — 66
77	Kenan Bulutoğlu	Türk Vergi Sistemine Reform Mesalesi	VII	67 — 101
78	Nasuhî Bursalı	Amortisman ve Vergi Arasındaki Mûnasebetler	VII	103 — 118
79	P. Dertilis	L'Association de La Grèce Au Marché Commun	VII	119 — 123
79a	P. Dertilis	Yunanistan'ın Müşterek Pazara Katılması	VII	124 — 128
80	Halil Nadaroğlu	Teoride ve Pratikte Parafiskalite Servet Vergileri	VII	129 — 156
81	Selâhaddin Tuncer	İslâm Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı	VII	157 — 178

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
82	Salih Tuğ		VII	179 — 196
83	Nuri Karacan	Monopol Halinde Verginin İn'ikâsı	VII	197 — 219
84	A. Başer Kafaoğlu	Kalkınmanın Sosyal Açısı ve Vergi Reformu Komisyonu Raporu	VII	221 — 236
85	Ali Şakir Ağanoğlu	Vakıflar Genel Müdürlüğü Çalışmaları	VIII	1 — 13
86	M. N. Kodamanoğlu	Nüfus Yapımız Açısından Eğitim Sistemimiz ve Mali Meseleleri	VIII	15 — 32
87	Haydar Kazgan	Plânlı Devrede Devlet İşletmeciliğinin Çalışma İikeleri	VIII	33 — 49
88	Tayfûr Tarhan	Türkiye'de Devlet Muhasebesi ve Muzaaf Usul	VIII	51 — 61
89	İsmail Türk	Türkiye'de Bütçe Reformuna Niçin İhtiyaç Vardır? Türkiye'de Bütçe Reformu Nasıl Olmalıdır?	VIII	63 — 90
90	M. Orhan Dikmen	Kalkınma Plânında Yatırımların Finansmanı	VIII	91 — 107
91	Selâhaddin Tuncer	Türkiye'de Varidat Bütçesi Tahminleri İle Millî Gelir Arasındaki Münasebetler	VIII	109 — 128
92	Kenan Bulutoğlu	Kalkınma Plânımız ve Finansmanı	VIII	129 — 141
93	Nuri Karacan	Vasıtalı - Vasıtasız Vergiler ve Fiyatlar Genel Seviyesi	VIII	143 — 160
94	Sevim Görgün	Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi ve Arazi Vergileri	VIII	161 — 168
95	Recep Turgay	Türkiye'de Mali Kazanın Bugünkü Durumu	VIII	199 — 219
96	Kemal Tosun	Devlet Maliyesinde Reorganizasyon ve Rasyonalizasyon Problemi		
97	Gıyas Akdeniz	Türkiye'de Devlet Fonksiyonlarının Gelişme Seyri ve Devlet Faaliyetlerinin Finansmanında Bazı Problemler	IX	1 — 18
98	Âkif Erginay	Anayasamızın Mali Hükümleri	IX	19 — 28
99	O. Fikret Arkun	Vergi Kanunlarına Göre İktisadî Kıymetlerin Değerlendirilmesi	IX	29 — 43
100	Mübîn Başar	«Yatırımlar Finansman Fonu Teşkil ve Tasarruf Bonoları İhracı Hakkında Kanun» Üzerinde Düşünceler	IX	45 — 54
101	Selâhattin Tuncer	Yaşayan Servet Vergilerinden Örnekler	IX	55 — 84
102	Nezih H. Neyzi	Petrol Sanayiinde Vergi ve Finansman Meselesi	IX	85 — 110

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
103	N. Tanyolaç	İlmî ve Teknik Araştırmaların Finansmanı	IX	111 — 128
104	Memduh Yaşa	Türkiye Dış Borçlarının Takip Ettiği Gelişme	IX	129 — 144
105	Bedî N. Feyzioğlu	Bütçedeki Genelîk Umumiyet) Prensibi	IX	145 — 159
106	Haydar Kazgan	Ücret Artışları, Vergi Tesiri ve Servet Teşekkülü	IX	161 — 170
107	Halil Nadaroğlu	Mali Tevzin, Bazı Karma Gelirlerinin Paylaşılması	IX	171 — 184
108	Kenan Bulutoğlu	Bölge Kalkınması ve Devlet Hizmetleri Arzı	IX	185 — 194
109	Mesut Erez	Plânlı Kalkınma ve Vergi Sistemimizin İslahı Mevzuunda Sarfedilen Gayretler	X	1 — 24
110	Orhan Gürelî	Mahallî İdareler Maliyesinin İslahı hakkında Görüş ve Düşünceler	X	25 — 48
111	Nuri Eren	Az Gelişmiş Memleketlerin Milletlerarası Finansmanı	X	49 — 58
112	Haydar Kazgan	Plânlı Ekonomilerde Devlet İşletmelerinin En İyi Cesameti Meselesi	X	59 — 73
113	Gıyas Akdeniz	1933 Türk Borcu Tahvillerinin İtfası	X	75 — 82
114	Nuri Karacan	İktisadî Gelişmeyi Gerçekleştirme Aracı Olarak Milletlerarası Sermaye Hareketleri	X	83 — 100
115	Selâhattin Tuncer	Yeni Anayasaya Göre Bütçenin Tasdiki ve Bu Sistemin Tenkidi	X	101 — 118
116	Arif Nemli	Hızlandırılmış Amortisman ve Yatırım İndirimi	X	119 — 141
117	Sadullah Aygün	İhracatta Vergi İadesinin Özellikleri	X	143 — 151
118	Sevim Görgün	Gelişen Bir ekonomide İhtiyari İç Devlet Borçlarının Rolü ve Borç İdaresi	X	153 — 162
119	B. N. Feyzioğlu	Muhasebe Umumiye Kanunu Tasarısı Üzerinde Düşünceler	X	163 — 175
120	Kemal Tosun	Devlet İdaresinde Koordinasyon Hakkında Bazı Mütalâalar	X	177 — 189
121	James Murray	Financing The United Nations	XI	1 — 9
121a	James Murray	Birleşmiş Milletlerin Finansmanı	XI	11 — 19
122	Beysan Keyder	Sabit Kıymetlerin Reevalüasyonu	XI	21 — 23
123	F. Ervardar	Memleketimizde Vergi Kaçaklıkları ve Vergi Mürakabesi	XI	35 — 49
124	Özhan Eroğuz	Sermaye Kazançlarının Vergilendirilmesi	XI	51 — 59

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
125	Orhan Gürelî	Vergi Reformları - Ortalama Kâr Haddi Müessesesi - Gider Bildirimi Esası - Uzlaşma - Ceza İndirimleri	XI	61 — 72
126	Halil Nâdaroğlu	Vergi Kontrolünde Gider Esası Müessesesi	XI	73 — 81
127	Gaston Leduc	Quelques Aperçus Sur la Situation des Finances Publiques dans les États Africains D'expression Française	XI	83 — 93
127a	Gaston Leduc	Resmî Dil Fransızca Olan Afrika Devletlerinde Maliyenin Durumu Hakkında Bazı Mütalâalar	XI	95 — 104
128	Halil Şahin	İhracatta Vergi İadesi	XI	105 — 143
129	İ. Sadî Tınaztepe	Özel İdarelerin Fiskalitesi	XI	145 — 165
130	İlhan Özer	Türkiye'de Veraset ve İntikâl Vergisi Tatbikatı	XI	167 — 181
131	Zeki Kuruca	Türk Vergi Sisteminde Asgarî Vergilendirme Usulleri, «Asgarî Mükellefiyet Sistemi»	XI	183 — 196
132	M. Ali Canoğlu	Muhasebede Normalizasyon	XI	197 — 223
133	Hakkı Musaballı	Çağdaş Gider Vergileri	XII	1 — 8
134	P. - L. Réynaud	Psychologie Economique et Finances Publiques	XII	9 — 17
134a	P. - L. Réynaud	İktisadî Psikoloji ve Maliye	XII	19 — 26
135	Erdoğan Alkin	Makro - Ekonomik Bir Büyüme Modelinde Vergi Fonksiyonları	XII	27 — 35
136	Gaston Leduc	Le Fiscalité Agricole dans les Pays en Voie de Développement	XII	37 — 48
136a	Gaston Leduc	Gelişme Yolundaki Memleketlerde Ziraî Vergileme	XII	49 — 56
137	Vural Ergun	Servet Bildirimi ve Türkiye'deki Uygulaması	XII	57 — 86
138	İlhan Onur	Gelir Vergisinde Müterakkilîğin Ölçülmesi	XII	87 — 100
139	Selâhattin Tuncer	Merkez Bankasının Hazineye Kısa Vâdeli Avansları	XII	101 — 116
140	Galip Dolun	Malî Kaza	XII	117 — 128
141	İlhan Özer	Devlet Alacaklarının Tahsili	XII	129 — 145
142	Haydar Kazgan	Türkiye'de Yaygın Küçük Firma Politikasının İktisadî ve Malî Neticeleri	XII	147 — 155
143	F. Ervardar	Vergi Tatbikatımıza Ait Bazı Problemler	XII	157 — 170

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
144	Yenal Öncel	Türkiye'nin 1966 ve Daha Önceki Yıllara Ait Bütçeleri ve Tatbikatı (Mukayeseli Analiz)	XII	171 — 182
145	Paul Senf	Probleme Einer «Fiscal Policy» In der Bundesrepublik Deutschland	XIII	1 — 17
145a	Paul Senf	Batı Almanya'da Maliye Politikasının Problemleri	XIII	19 — 32
146	Esat Çam	Milletlerarası Malî Meseleler	XIII	33 — 46
147	Beysan Keyder	Yatırım Birlikleri	XIII	47 — 58
148	M. Ali Canoğlu	Ekonomide Muhasebenin ve Hesap Uzmanının Rolü	XIII	59 — 80
149	Galip İdil	Gelir Vergisinde Beyan Esasının Tetkiki ve İlk Tarhiyat Esasının Teklifi	XIII	81 — 93
150	Zeki Kuruca	Kalkınmaya Uygun Vergi Politikası	XIII	95 — 133
151	Halil Şahin	İhracatta Vergi İadesi Rejimi Uygulanması ve Sonuçları	XIII	145 — 157
152	Mustafa Yuluğ	Sovyetler Birliği Vergi Sistemi		
153	Hayri Öncel	Darphane ve Damga Matbaasının Reorganizasyonu	XIII	159 — 176
154	Erdoğan Alkin	Kamu Yatırımlarının Çeşitli Kamu Kesimleri Arasında Dağılımı	XIII	177 — 184
155	V. R. La Garrigue	L'évolution Generale de l'aide Française Au Developpment Economique Depuis 1964	XIII	185 — 211
155a	V. R. La Garrigue	Fransa'nın Ekonomik Gelişme Yardımlarının 1964'ten beri Gösterdiği İnkışaf	XIII	213 — 232
156	Arif Nemli	Anonim Şirketlerin Dağıtılmayan Kârları	XIII	233 — 261
157	C. A. Colliard	Aspects Juridiques et Financiers de la Planification Française	XIV	1 — 20
157a	C. A. Colliard	Fransız Plânlamasının Hukukî ve Malî Yönleri	XIV	21 — 37
158	Hüsametin Kılıç	Ortak Pazar	XIV	39 — 87
159	Paul Senf	Sind Budgetdefizite und Budgetüberschüsse Als Solche Instrumente der Finanzpolitik?	XIV	89 — 102
159a	Paul Senf	Bütçe Açık ve Fazlaarı Maliye Politikasının Birer Aletleri midirler?	XIV	103 — 114
160	Özen Özoymak	Uzlaşma Müessesesi	XIV	115 — 142
161	John Karsky	Western European Integration	XIV	143 — 152
161a	John Karsky	Batı Avrupa Entegrasyonu	XIV	175 — 180

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
162	Mustafa Yuluğ	Türkiye'de Tarım Kesiminde Vergi Yükü	XIV	163 — 174
163	I. A. Shoureiki	La Politique Economique Libre en Moyen - Orient	XIV	175 — 180
163a	I. A. Shoureiki	Orta Doğuda Serbest İktisat Politikası	XIV	181 — 186
164	Nail Çelenoğlu	Vergi Hukukunda Delil Sistemi	XIV	187 — 192
165	Mario Bandini	Agriculture and Community Development in Southern Italy In Comparison with the other Mediterreanean Countries	XIV	193 — 197
165a	Mario Bandini	Güney İtalya'da Ziraat ve Cemaat Kalkınması ve Diğer Akdeniz Memleketleriyle Mukayesesi	XIV	199 — 203
166	F. Ervardar	Vergi Uygulamasıyla İlgili Bazı Meseleler	XIV	205 — 260
167	M. Orhan Dikmen	Wirtschaftliche Entwicklung und Besteuerung	XIV	261 — 271
167a	M. Orhan Dikmen	İktisadi Gelişme ve Vergileme	XIV	273 — 282
168	Erdoğan Alkin	Kamu Yatırım Harcamalarının Çeşitli Bölgeler Arasında Dağılışı	XIV	283 — 307
169	G. Schmolders	Finanzpsychologie	XV	1 — 10
169a	G. Schmolders	Mali Psikoloji	XV	11 — 18
170	Gıyas Akdeniz	Vergi Kanunları ve Vergi Anketleri	XV	19 — 32
171	Ugo Sorbi	Struttura e Imposizione Fiscale Nell'agricoltura in Italia: Qualche Lineamento di Sintesi	XV	33 — 52
171a	Ugo Sorbi	İtalya'da Tarım Vergileri Sistemi	XV	53 — 70
172	Sahir Erman	Principi di Diritto Penale Nel Diritto Fiscale Turco	XV	71 — 72
172a	Sahir Erman	Türk Vergi Hukukunda yer alan Ceza Hukukuna ait Prensipler	XV	73 — 88
173	Ernest S. Griffith	The Budgeting Process in the United States	XV	89 — 100
173a	Ernest S. Griffith	Amerika Birleşik Devletlerinde Bütçeleme Usulü	XV	101 — 112
174	Orhan Gürel	Tarım Kazançlarının Vergilendirilmesindeki Son Gelişmeler	XV	113 — 132
175	Süleyman Barda	Problemes de Financement dans Les Transports Modernes et Situation en Turquie	XV	133 — 174

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
175a	Süleyman Barda	Modern Ulaştırma'da Finansman Meselesi ve Türkiye'de Durum	XV	175 — 212
176	Tacettin Güven	Vergi Yükünün Gerçek ve Tüzel Kişiler Bakımından Dağılışı	XV	213 — 236
177	André Armengaud	Les Difficultés Economiques du Marché Commun	XV	237 — 243
177a	André Armengaud	Ortak Pazarın İktisadi Zorlukları	XV	245 — 250
178	M. Ali Canoğlu	Muhasebe Sistemleri ve Usulleri	XV	251 — 276
179	Zeki Karaca	Türkiye'deki Vergi Kaçakçılığı Hesabı Üzerine Bir Deneme	XV	277 — 294
180	Salih Turhan	Gelir Vergisinde Peşin Ödeme	XV	295 — 306
181	Tadao Yamaguchi	The Fiscal Policy in Relation to Economic and social Development after 1945 in Japan	XVI	1 — 22
181a	Tadao Yamaguchi	1945 den sonra Japonya'da İktisadi ve Sosyal Kalkınma ile İlişkin Takip Edilen Maliye Politikası	XVI	23 — 42
182	Orhan Güreli	Gayrimenkul Sermaye İratlarının Vergilendirilmesi	XVI	43 — 70
183	Ugo Sorbi	Aspetti e Tendenze Della Riforma Tributaria in Italia	XVI	71 — 78
183a	Ugo Sorbi	Anahatlarıyla İtalya'da Vergi Reformu	XVI	79 — 86
184	Sevim Görgün	Devlet Borçlarının İdaresinde Faiz Problemi	XVI	87 — 94
185	C. Lowell Harriss	The Use of Government Finances to Control Inflation	XVI	95 — 109
185a	C. Lowell Harriss	Enflasyon Kontrolünde Âmme Maliyesinin Kullanılması	XVI	111 — 125
186	Recep Turgay	İkrazatçıların Gelir ve Gider Vergileri Açısından Durumları	XVI	127 — 142
187	Günter Schmolders	Zehn Jahre Sozialökonomische Verhaltensforschung in Köln	XVI	143 — 152
187a	Günter Schmolders	Köln'deki on yıllık İktisadi ve Sosyal Davranış Araştırması	XVI	153 — 161
188	Beysan Keyder	İşletmelerde Sermaye İhtiyacı ve Sermaye Temini	XVI	163 — 173
189	Richard Kerschagl	Die Finanzverfassung und Steuersystem der Republik Österreich	XVI	175 — 194
189a	Richard Kerschagl	Avusturya Cumhuriyetinin Mali Anayasası ve Vergi Sistemi	XVI	195 — 211
190	Ahmet Harmancı	Türkiye'de Küçük Ticaret ve San'at Erbabının Vergi Durumu	XVI	213 — 230
191	V. N. Bandera	Motivation of Foreign Investors and Tax Incentives Offered by the host Countries	XVI	231 — 244

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
191a	V. N. Bandera	Yardım Alan Ülkeler Tarafından Sağlanan Vergi Kolaylıkları ve Dış Yardımcıların Uyarılması	XVI	245 — 260
192	Nuri Karacan	Mali Aracı Müesseseler, Mali Piyasalar ve Büyüme	XVI	261 — 277
193	Alan Peacock	Some Problems in The Measurement of the Redistributory Effects of the Government Budget	XVII	1 — 8
193a	Alan Peacock	Hükümet Bütçesinin Dağılım Üzerindeki Tesirlerinin Ölçülmesinde Karşılaşılabileceğimiz Muhtelif Meseleler	XVII	9 — 17
194	Fuat Andıç	Some Practical Aspects of Income distribution and redistribution	XVII	19 — 26
194a	Fuat Andıç	Gelir Dağılımının Pratik Bazı Yönleri ve Yeniden Dağılımı	XVII	27 — 34
195	Carl S. Shoup	Need and Prospects for Tax Harmonization Among the Present Six Members of the E.E.C.	XVII	35 — 47
195a	Carl S. Shoup	A.E.T.'nin Altı Üyesi Arasında Vergi Ahenklestirmesi İhtiyacı ve Geleceği	XVII	49 — 60
196	Salih Şanver	İşletme Vergiciliği	XVII	61 — 84
197	Tadao Yamaguchi	Some Economic Analysis of Influences of Government Expenditures on the National Economy	XVII	85 — 92
197a	Tadao Yamaguchi	Kamu Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Tesirlerinin İktisadi Analizi	XVII	93 — 100
198	İlhan Özer	Gelirlerin İdareler Arası Dağılımı ve Sadi Meseleler	XVII	101 — 137
199	Barry N. Siegel	Public Expenditure and Economic Growth: Some Theoretical Reflections	XVII	139 — 150
199a	Barry N. Siegel	Ämme Masrafları ve İktisadi Büyüme Hakkında Bazı Teorik Düşünceler	XVII	151 — 161
200	Hayri Öncel	Fransa'da İktisadi ve Mali Plânlama	XVII	163 — 177
201	Kotaro Ikeda	Die Finanzpolitik Japans am anfang der 30 er Jahre — Ein Wendepunkt in der Geschichte der Finanzpolitik Japans —	XVII	179 — 189
201a	Kotaro Ikeda	1930 Seneleri Başlangıcında Japon Maliye Politikası — Japon Maliye Politikası Tarihinde Bir Dönüm Noktası —	XVII	191 — 200
202	Mehmet Haskırış	Gelir ve Kurumlar Vergilerinde Yatırım İndirimi	XVII	201 — 224

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
203	C. Lowell Harriss	Objectives of Fiscal Policies: Looking at Goals Vergi Politikasının Hedefleri: Gayelere bakış	XVII	225 — 244
204	Vedat Davut Özgözen	Türk Mali Yargı Sistemi	XVII	245 — 265
205	Carl S. Shoup	Tax Harmonization with Respect to Future New Members of the E.E.C.	XVII	267 — 293
205a	Carl S. Shoup	Avrupa Ekonomik Topluluğunun Gelecekteki Yeni Üyeleri Açısından Vergi Ahenkleştirmesi	XVIII	1 — 14
206	Ahmet Bayrak	Vergi Hukukunda ispatlama ile ilgili Sorunlar	XVIII	15 — 28
207	C. Lowell Harriss	Government Expenditures: Some Economic Issues	XVIII	29 — 47
207a	C. Lowell Harriss	Kamu Harcamaları İle İlgili Bazı İktisadi meseleler	XVIII	49 — 58
208	Rüştü Erimez	Yedek Akçeler	XVIII	59 — 68
209	Cesare Cosciani	L'imposta Sul Valore Aggiunto	XVIII	69 — 116
209a	Cesare Cosciani	Katma Değer Vergisi	XVIII	117 — 134
210	Zeki Kuruca	Kalkınmaya Uygun Maliye İdaresi	XVIII	135 — 153
211	Helmut Arndt	Planung und Marktwirtschaft in Entwicklungslaendern	XVIII	155 — 186
211a	Helmut Arndt	Gelişmekte Olan Ülkelerde Plânlama ve Piyasa Ekonomisi	XVIII	187 — 203
212	Kısmet H. Erkiner	Hileli Vergi Suçu	XVIII	205 — 220
212a	Kısmet H. Erkiner	Le Délit de Fraude Fiscale	XVIII	267 — 282
213	Kenan Bulutoğlu	Az Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Oluşumu, Ücret Haddi ve İktisadi Gelişme	XVIII	283 — 306
213a	Kenan Bulutoğlu	Capital Formation, Wage Rates and Economic Development in Underdeveloped Countries	XVIII	307 — 330
214	Necmi Karakullukçu	Milletlerarası Vergi Anlaşmaları	XVIII	331 — 370
215	Esat Çam	Müşterek Pazar ve Türkiye	XVIII	371 — 388
215a	Esat Çam	Le Marché Commun et la Turqui	XVIII	389 — 498
216	Ahmet Harmancı	Fikir ve San'at Mahsulleri ve Bunların Vergi Karşısındaki Durumu	XVIII	409 — 410
217	C. Lowell Harriss	Business Taxation and Economic Development	XIX	1 — 22
217a	C. Lowell Harriss	İşletmelerin Vergifendirilmesi ve İktisadi Kalkınma	XIX	23 — 44
218	Gıyas Akdeniz	Az Gelişmiş Memleketler ve Vergi Adaleti	XIX	45 — 58

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
219	Fritz Neumark	Wirtschaftsentwicklung, Wirtschaftssta- bilität und Fiskalpolitik	XIX	61 — 82
219a	Fritz Neumark	İktisadî Gelişme, İktisadî İstikrar ve Maliye Politikası	XIX	83 — 101
220	Hayri Öncel	Maliye Politikası		
221	Harley H. Hinrichs	Game Theory and the Rational Tax Evader	XIX	123 — 132
221a	Harley H. Hinrichs	Oyun Teorisi ve Rasyonel Vergi Ka- çakçısı	XIX	133 — 143
222	M. Ali Canoğlu	Vergi Mevzuatında Maliyet	XIX	145 — 167
223	Miroslaw Orlowski	Polish Fiscal System: System of Ma- nagement of National Economy	XIX	169 — 175
223a	Miroslaw Orlowski	Polonya Mali Eistemi : Millî Ekonomi- nin Sevk ve İdaresi	XIX	177 — 182
224	İlhan Özer	Gider Vergileri Reformu	XIX	183 — 223
225	Rüştü Erimez	Bilançoların Yeniden Değerlenmesi	XIX	225 — 264
226	Yücel Edil	Vergi Struktürlerinin Uluslararası Re- kabete Etkileri	XIX	265 — 299
227	Ahmet Harmancı	Ortalama Kâr Hadleri ve Tatbikatı	XIX	301 — 332
228	Fehamettin Ervardar	Vergilendirme İle İlgili Muhtelif Me- seleler	XIX	333 — 363
229	C. Lowell Harriss	Land Taxation and Economic Develop- ment	XX	1 — 20
229a	C. Lowell Harriss	Toprağın Vergilendirilmesi ve İktisadî Gelişme	XX	21 — 37
230	Turhan Tükenmez	Sermaye Şirketlerinin Dağıtılmayan Kazançları ve Hissedarların Vergi- lendirilmesi	XX	39 — 64
231	Werner Sichel	On the Oligopoly Market Type	XX	65 — 75
231a	Werner Sichel	Oligopol Piyasa Tipi Üzerine Devlet Gelişmelerinde Gelişmeler	XX	77 — 88
233	Miroslaw Orlawsky	Polish Fiscal System : State Budget and Financial Balance - Sheet in Economic Planning	XX	109 — 133
223a	Miroslaw Orlawsky	Polonya Mali Eistemi : İktisadî Plân- lamada Devlet Bütçe Mali Bilançosu	XX	135 — 157
234	M. Ali Canoğlu	Vergi Mevzuatımızda Amortismanlar	XX	159 — 182
235	Hideo Nakamura	Foreign Aspect of Japanese Taxes	XX	183 — 210
235a	Hideo Nakamura	Japon Vergi Sisteminin Dış Veçhesi	XX	211 — 244
236	Hayri Öncel	Türkiye'de Tekel Rejiminin Reformu	XX	245 — 270
237	M. Yahya İslâmcioğlu	Türkiye'de Gider Vergileri Sistemi ve Geleceği	XX	271 — 309
238	Numan Özsoy	Türkiye'de Yabancı Sermayeye İlişkin Mali Meseleler	XX	311 — 342

Sıra No. su	Konferansçı	n u o ğ u	Cilt	Sahife
239	Ramazan Göçmen	Beyana Dayanan Vergilerde Başarı Şartları	XX	334 — 364
240	Kısmet H. Erkiner	Mali ve İktisadi Buhran Halleri İle İlgili Mevzuat ve Hürriyetler Rejimi	XX	365 — 400
241	Orhan Arıkan	Program ve Bütçeden Program Bütçeye	XXI	1 — 14
242	Gıyas Akdeniz	Finansman Kanunu ve Düşündürdükleri	XXI	15 — 39
243	Fehamettin Ervardar	Vergi Olaylarımız	XXI	41 — 85
244	İlhan Özer	Ekonomik Gelişme Dönemleri İçinde Vergi Bünyesinde Değişmeler	XXI	87 — 111
245	Mehmet Bayram	İşletme Vergisi ve Tatbikatı	XXI	113 — 138
246	Cengiz Altuğ	Gayrimenkullerin Vergilendirilmesi	XXI	139 — 161
247	Bahri Kandaş	Finansman Kanunu ve Uygulama Sonuçları	XXI	163 — 183
248	Turhan Tükenmez	Net Servet Vergisi	XXI	185 — 200
249	Wolfgang Juretzek	Die Harmonisierung der Umsatzsteuern in der Europäischen Gemeinschaft	XXI	211 — 217
249a	Wolfgang Juretzek	Avrupa Ekonomik Topluluğunda Muamele Vergilerinin Harmonizasyonu	XXI	219 — 224
250	Wolfgang Juretzek	Die Mehrwertsteuer in der Bundesrepublik Deutschland - System und Erfahrungen	XXI	225 — 250
250a	Wolfgang Juretzek	Federal Almanya'da Katma Değer Vergisi - Sistem ve Tecrübeler	XXI	251 — 275
251	Hans Ficker	Les Aspects Juridiques de la Coopération Transnationale des Entreprises au Sein de la Communauté	XXI	277 — 292
251a	Hans Ficker	Teşebbüslerce Ortak Pazar Çerçevesinde Yapılan Uluslararası İşbirliğinin Hukukî Veçheleri	XXI	293 — 306
252	Zeki Kuruca	Türkiye'de Nüfus Artışı ve Kamu Harcamaları	XXI	307 — 323
253	Bahri Kandaş	Uzun Devredo Türkiye'nin İktisadi Büyümesi	XXII	1 — 43
254	İlhan Özer	Vergi İdaresi	XXII	45 — 83
255	Bülent Çaycık	Nakit Bütçeleri ve İşletme Sermayesi Değerlendirilmelerinin Önemi ve Kuruluşlara Sağladığı Faydalar	XXII	85 — 106
256	Turhan Tükenmez	Türk Deniz Ticaret Politikasının Ekonomik ve Mali Yönden Değerlendirilmesi	XXII	107 — 126
257	Fehamettin Ervardar	Niçin ve Nasıl Bir Vergi Reformu Gereklidir?	XXII	127 — 142
258	Galip Dolun	Emlâk ile İlgili Vergilendirmelerde, Ra-		

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
		yiç Değer ve Beyan Esasları ile Ceza Uygulaması	XXII	143 — 153
259	I. Sadı Tınaztepe	Vergi İhtilâfları	XXII	155 — 184
260	Vural Arıkan	Türk Vergi Hukukunda Karşılıklar	XXII	185 — 199
261	Karl Häuser	The Role of a Capital Market in a Market Economy	XXII	201 — 212
261a	Karl Häuser	Piyasa Ekonomisinde Sermaye Piyasasının Rolü	XXII	213 — 223
262	Buran Şenatalar	Fayda - Maliyet Analizinin Kapsamı - Fayda ve Maliyet Kavramlar	XXII	225 — 255
263	Pietro Nasini	Harmanisation Fiscale au sein Des Communautés Europeennes	XXII	257 — 297
263a	Pietro Nasini	Avrupa Ekonomik Topluluğunda Vergi Ahenkleştirilmesi	XXII	299 — 333
264	Douglas Dosser	The Theoretical Aspects of Tax Harmanisation	XXII	335 — 361
264a	Douglas Dosser	Vergi Ahenkleştirilmesinin Teorik Yönleri	XXII	363 — 384
265	İzzettin Önder	Pareto Dengeleri Açısından Bölünmezlik ve Dışsalılık Kavramları	XXIII	1 — 12
266	Hüsnü Kızılyaltı	Tasarruf ve Yatırımlar Konusunda Plânlı Dönemin Başarısının Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi	XXIII	14 — 36
267	Özer Etuna	Sermaye Piyasasında Yeni Gelişmeler	XXIII	37 — 54
268	V. Rouquet la Garrigue	Energie, Croissance et Crise	XXIII	55 — 64
268a	V. Rouquet la Garrigue	Enerji, Büyüme ve Kriz	XXIII	65 — 73
269	Turan Yazgan	Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Gelir Dağılımına Etkisi	XXIII	75 — 98
270	Tarık Kıvınc	Plânlı Dönemde Yatırımlar ve Yatırım Politikası	XXIII	99 — 112
271	I. Doğan Kargül	Gelişmekte Olan Ülkelerde Dış Ticaret ve Maliye Politikası	XXIII	113 — 142
272	Tuncer Bulutay	Türkiye'nin 1923 - 1972 Döneminde İktisadi Büyümesi Üzerine Düşünceler	XXIII	143 — 208
273	Nihat Falay	Plânlama - Programlama - Bütçeleme Sistemi (PPBS) nin Genel Eleştirisi	XXIII	209 — 225
274	S. Yenil Öncel	Katma Değer Vergisi ve Uygulama Esasları	XXIII	227 — 247
275	Salih Turhan	Vergileme ve İktisadi Büyüme	XXIII	249 — 264
276	Salih Turhan	Kamu Harcamaları ve Gelir Dağılımı	XXIII	265 — 279

Sıra No. su	Konferansçı	K o n u	Cilt	Sahife
277	Cemil Kıvanç	Tarımın Vergilendirilmesinde Kooperatif İşletmeler	XXIV	1 — 9
278	Sait Dilik	Sosyal Güvenliğin Finansman Kaynaklarında Yansıma Olayı	XXIV	10 — 38
279	Zafer Toprak	Az Gelişmiş Ülkelerde İktisadî Kalkınma ve Enflasyon	XXIV	39 — 48
280	Ömer F. Batırel	Bölgesel Dengesizlikler ve Maliye Politikası	XXIV	49 — 67
281	Nihat Falay	Emlak Vergisinin Analizi	XXIV	69 — 82
282	Erdinç Tokgöz	Hazine Plasman Bonolarının Yeni Uygulaması üzerine Bir İnceleme	XXIV	83 — 99
283	İlhan Özer	Ödemeler Dengesi	XXIV	101 — 129
284	Hüsamettin Kılıç	Katma Değer Vergisi	XXIV	131 — 186

YAZAR İNDEKSİ (*)

1 — M. Orhan Dikmen	I, II, III, V, VI, VIII, XIV
2 — Memduh Yaşa	I, II, III, V, IX
3 — Bedî Feyzioğlu	I, II, III, V, IX, X
4 — Aydın Yalçın	I
5 — Suat Başar	I
6 — Ekrem Özelmas	I
7 — Besim Üstünel	I
8 — Rasim Saydar	I
9 — Mübin Başar	I, II, V, VII, IX
10 — Basri Bora	I
11 — Recep Turgay	I, II, V, VIII, XVI
12 — Esat Tekeli	I, II, III, IV
13 — Tahsin Yıldırım	II, V
14 — Talip Güran	II, III
15 — Suat Keskinöglü	II
16 — Mustafa Nuri Anıl	II
17 — Hikmet Sağcı	II
18 — Mehmet Akmansu	II
19 — Selâhattin Tuncer	III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XII
20 — Sabahaddin Teoman	III
21 — Sahir Erman	III, V, XV
22 — Gıyas Akdeniz	III, V, VI, IX, X, XV, XIX, XXI
23 — Muhlis Ete	III
24 — Kenan Bulutoğlu	III, IV, VI, VII, VIII, IX, XVIII
25 — Selçuk Egemen	III
26 — Ahmet Kılıçbay	IV
27 — M. Cevdet Kutadgu	IV
28 — Ralph Turvey	IV
29 — Hermann Eichler	IV
30 — Osman N. Torun	IV
31 — İdris Küçükömer	IV
32 — Beysan Keyder	IV, XI, XII, XVI
33 — Süleyman Barda	IV, XV
34 — Kemal Tosun	IV, VIII, X

(*) Yazar isimleri karşısındaki rakkamlar, yazının bulunduğu ciltlerin seri numarasını göstermektedir.

35 — Sadun Aren	V, VI
36 — Akif Erginay	V, IX
37 — Rudolf Stucken	V
38 — Mesut Erez	VI, VII, X
39 — Gülten Kazgan	VI
40 — Ahmet İsil	VI
41 — Hakkı Musaballı	VI, XII
42 — Zeki Kuruca	VI, XI, XIII, XV, XVIII, XXI
43 — Mükerrerem Hiç	VI
44 — Haydar Kazgan	VI, VII, VIII, IX, X, XII
45 — H. V. Dyke	VII
46 — Nasuhi Bursal	VII
47 — P. Dertilis	VII
48 — Halil Nadaroğlu	VII, IX, XI
49 — Salih Tuğ	VII
50 — Nuri Karacan	VII, VIII, X, XVI
51 — Arslan Başer Kafaoğlu	VII
52 — Nuri Kodamanoğlu	VIII
53 — İsmail Türk	VIII
54 — Tayfur Tarhan	VIII
55 — Ali Şakir Ağanoğlu	VIII
56 — Sevim Görgün	VIII, X, XVI
57 — O. Fikret Arkun	IX
58 — Necmi Tanyılaç	IX
59 — Nezih H. Neyzi	IX
60 — Nuri Eren	X
61 — Orhan Gürel	X, XI, X, XVI
62 — Arif Nemli	X, XIII
63 — Sadullah Aygün	X
64 — James Murray	XI
65 — Fehamettin Ervardar	XI, XII, XIV, XXII, XXI, XIX,
66 — Özhan Eroğuz	XI
67 — Gaston Leduc	XI, XII
68 — Halil Şahin	XI, XXII
69 — İ. Sâdi Tinaztepe	XI, XII, XVII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIV
70 — İlhan Özer	XI, XII, XV, XIX, XX
71 — M. Ali Canoğlu	XI, XII, XV, XIX, XX
72 — P. L. Réynaud	XII
73 — Erdoğan Alkin	XII, XIII, XIV
74 — Vural Ergun	XII
75 — İlban Onur	XII
76 — Galip Dolun	XXI, XXII
77 — Yenal Öncel	XII, XXIII
78 — Paul Senf	XIII, XIV
79 — Esat Çam	XIII, XVIII
80 — Galip İdil	XIII
81 — Mustafa Yuluğ	XIII, XIV
82 — Hayri Öncel	XIII, XVII, XIX, XX

83 — V. Rouguet La Garrigue	XIII, XXIII
84 — C. A. Colliard	XIV
85 — Hüsâmettin Kılıç	XIV, XXIV
86 — Özen Özoymak	XIV
87 — John Karsky	XIV
88 — İbrahim Al Shoureiki	XIV
89 — Nail Çelenoğlu	XIV
90 — Mario Bandini	XIV
91 — Günter Schmölders	XV, XVI
92 — Ugo Sorbi	XV, XVI
93 — Ernest S. Griffith	XV
94 — Tacettin Güven	XV
95 — André Armengaud	XV
96 — Salih Turhan	XV, XXIII
97 — Tadao Yamaguchi	XVI, XVII
98 — C. Lowell Harriss	XVI, XVII, XVIII, XIX, XX
99 — Richard Kerschagl	XVI
100 — Ahmet Harmancı	XVI, XVIII, XIX
101 — Vladimir N. Bandera	XVI
102 — Alan Peacock	XVII
103 — Fuat Andıç	XVII
104 — Carl S. Shoup	XVII, XVIII
105 — Salih Şanver	XVII
106 — Barry N. Siegel	XVII
107 — Kotaro Ikeda	XVII
108 — Mehmet Haskırış	XVII
109 — Vedat Davut Özgözen	XVII
110 — Ahmet Bayrak	XVIII
111 — Rüştü Erimez	XVIII, XIX
112 — Cesare Cosciani	XVIII
113 — Helmut Arndt	XVIII
114 — Kismet H. Erkiner	XVIII, XX
115 — Necmi Karakullukçu	XVIII
116 — Fritz Neumark	XIX
117 — Harley H. Hinrichs	XIX
118 — Miroslaw Orłowski	XIX, XX
119 — Yücel Edil	XIX
120 — Turhan Tükenmez	XX, XX, XXII
121 — Werner Sichel	XX
122 — Hideo Nakamura	XX
123 — M. Yahya İslâmcioğlu	XX
124 — Numan Özsoy	XX
125 — Ramazan Göçmen	XX
126 — Orhan Arıkan	XXI
127 — Mehmet Bayram	XXI
128 — Cengiz Altuğ	XXI
129 — Bahri Kandaş	XXI, XXII
130 — Wolfgang Juretzek	XXI

131 — Hans Ficker	XXI
132 — Bülent Çaycık	XXII
133 — Vural Arıkan	XXII
134 — Karl Häuser	XXII
135 — Burhan Şenatalar	XXII
136 — Pietro Nasini	XXII
137 — Douglas Dosser	XXII
138 — İzzettin Önder	XXIII
139 — Hüsnü Kızılyalı	XXIII
140 — Özer Ertuna	XXIII
141 — Turan Yazgan	XXIII
142 — Tarık Kıvanç	XXIII
143 — İ. Doğan Kargül	XXIII
144 — Tuncer Bulutay	XXIII
145 — Nihat Falay	XXIII, XXIV
146 — Cemil Kıvanç	XXIV
147 — Sait Dilik	XXIV
148 — Zafer Toprak	XXIV
149 — Ömer Faruk Batirel	XXIV
150 — Erdinç Tokgöz	XXIV

KONU İNDEKSİ

No. su Sıra	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
I — Genel Maliye Teorisi ve Tetbikati				
31	A. Memduh Yaşa	Müşterek Piyasa ve Doğurduğu Mali Meseleler	III	141 — 152
39	Ahmet Kılıçbay	İktisat İliminin Gelişmesi Karşısında Maliye Politikasının Aldığı İstikamet	IV	59 — 64
65	Ahmet Bühtü Işıl	Mali Politika İmkânlarının Gerçekleşebilme Hudutları	VI	83 — 98
80	Halil Nadaroğlu	Teoride ve Pratikte Parafiskalite	VII	129 — 156
96	Kemal Tosun	Devlet Maliyesinde Reorganizasyon ve Rasyonalizasyon Problemi	VIII	199 — 219
97	Gıyas Akdeniz	Türkiye'de Devlet Fonksiyonlarının Gelişme Seyri ve Devlet Faaliyetlerinin Finansmanında Bazı Problemler	IX	1 — 18
127a	Gaston Leduc	Resmî Dili Fransızca Olan Afrika Devletlerinde Maliyenin Durumu Hakkında Bazı Mütalâalar	XI	95 — 104
134a	P. L. Réyraud	İktisadî Psikoloji ve Maliye	XII	19 — 26
138	İlhan Onur	Gelir Vergisinde Müterakkiliğin		
145a	Paul Senf	Batı Almanya'da Maliye Politikasının Problemleri	XIII	19 — 32
169a	G. Schmölders	Mali Psikoloji	XV	11 — 18
265	İzzettin Önder	Pareto Dengeleri Açısından Bölünmezlik ve Dışsallık Kavramları	XXIII	1 — 13
275	Salih Turhan	Vergileme ve İktisadî Büyüme	XXIII	249 — 264
276	Salih Turhan	Kamu Harcamaları ve Gelir Dağılımı	XXIII	265 — 279

II — Devlet Gelirleri, Vergi Politikası

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
2	Memduh Yaşa	Türk Gelir Vergisine Müteallik Bazı Meseleler	I	9 — 21
3	M. O. Dikmen	Liberal, Bitaraf ve Müdahaleci Vergi Politikaları	I	23 — 39
4	B. N. Feyzioğlu	Muamele Vergisi, Gelir Vergisinin Yerini Tutabilir mi?	I	41 — 57
7	Besim Üstünel	Gelir ve Servet Vergilerinin İktisadi Tesirleri	I	83 — 91
10	Basri Bora	Kıymet Esasına İstınad Eden Yeni Gümrük Tarifemiz	I	113 — 123
11	Recep Turgay	Türkiye'de Gelir Vergisi Tatbikatı	I	127 — 153
15	M. O. Dikmen	Asgarî Geçim Haddi Üzerinde Düşünceler	II	41 — 64
16	A. Memduh Yaşa	Muamele Vergilerinde Teklif Safhası	II	65 — 80
22	M. N. Anıl	Mütakâmil Bir Gümrük Sistemine Olan İhtiyacımız	II	159 — 186
24	Mehmet Akmansu	Gümrük Tarifelerinde İndirim Sağlama Konusunda Milletlerarası Çalışmalar ve 1956 Tarife Müzakereleri	II	203 — 213
26	Sabahaddin Teoman	1957 Mali Yılında Yürürlüğe Giren Vergi ve Mükellefiyetlerin Prensipl ve Mahiyetleri Hakkında Açıklamalar	III	25 — 49
28	M. O. Dikmen	Mütehavvil Gelirler ve Yıllık Vergileme Devresi	III	73 — 102
37	Esat Tekeli	Vergi Politikaları ve Türkiye'de Vergi Politikası	IV	1 — 11
41	Ralph Turvey	İktisatçı Görüşü İle Vergileme	IV	87 — 91
45	B. Keyder	Zirai Sektörde Vergilendirme	IV	157 — 171
46	K. Kulutoğlu	Vergiye Karşı Tipik Bir Reaksiyon : Poujade Hareketi	IV	173 — 197
47	Süleyman Barda	Enflasyon ve Vergi Politikası	IV	199 — 226
49	M. O. Dikmen	Zirai Kazançların Vergilendirilmesi, Sâbit Ortalama ve Zarar Nakli	V	1 — 21

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
53	Recep Turgay	Türkiye'de Zirai Kazançlar Nasıl Vergilendirilmelidir?	V	87—114
53	S. Tuncer	İktisadi Kalkınma ve Âmme Varidatı	V	175—204
62	Mesut Erez	Devlet Yatırımları ve Fevkalâde Kazançların Vergilendirilmesi	VI	23—32
64	Gülten Kazgan	Geri Kalmış Memleketlerde Kapital Birikimi ve Vergi Politikası	VI	67—82
66	Gıyas Akdeniz	Türkiye'de Yatırımlar ve Vergi Politikası	VI	99—106
69	Haydar Kazgan	İtalyan Vergi Sisteminde Yatırım İndirimi	VI	215—138
69	Selâhattin Tuncer	Türkiye'de Âmme Varidatının Durumu ve Meseleleri	VI	139—168
71	M. Zeki Kuruca	Yatırım İndirimi ve Maliye Politikası	VI	169—188
72	Mükerrerem Hiç	Revalüasyon Kavramı ve Revalüasyonun Vergi Adaleti Üzerindeki Akisleri	VI	189—200
74	Mübin Başar	Gelir Vergisi	VII	9—20
77	Kenan Bulutoğlu	Türk Vergi Sisteminde Reform Meselesi	VII	67—101
83	Nuri Karacan	Monopol Halinde Verginin İn'ikâsı	VII	197—219
84	A. Başer Kafaoğlu	Kalkınmanın Sosyal Açısı ve Vergi Reformu Komisyonu Raporu	VII	221—236
93	Nuri Karacan	Vasıtalı - Vasıtasız Vergiler ve Fiyatlar Genel Seviyesi	VIII	143—160
94	Sevim Görgün	Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi ve Arazi Vergileri	VIII	161—168
101	Selâhattin Tuncer	Yaşayan Servet Vergilerinden Örnekler	IX	55—85
102	Nezih H. Neyzi	Petrol Sanayiinde Vergi ve Finansman Meseleleri	IX	85—110
106	Haydar Kazgan	Ücret Artışları, Vergi Tesiri ve Servet Teşekkülü	IX	161—170
116	Arif Nemli	Hızlandırılmış Amortisman ve Yatırım İndirimi	X	119—141
117	Sadullah Aygün	İhracatta Vergi İadesinin Özel İlikleri	X	143—151

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
122	Beysan Keyder	Sabit Kıymetlerin Reevalüasyonu	XI	21 — 33
128	Halil Şahin	İhracatta Vergi İadesi	XI	105 — 143
131	Zeki Kuruca	Türk Vergi Sisteminde Asgari Vergilendirme Usulleri, «Asgari Mükellefiyet Sistemi»	XI	183 — 196
133	Hakki Musaballı	Çağdaş Gider Vergileri	XII	1 — 8
136a	Baston Leduc	Gelişme Yolundaki Memleketlerde Ziraî Vergileme	XII	49 — 56
137	Vural Ergun	Servet Bildirimi ve Türkiye'deki Uygulaması	XII	57 — 86
141	İlhan Özer	Devlet Alacaklarının Tahsili	XII	129 — 145
143	F. Ervardar	Vergi Tatbikatımıza Alt Bazı Problemler	XII	157 — 170
150	Zeki Kuruca	Kalkınmaya Uygun Vergi Politikası	XIII	95 — 133
151	Halil Şahin	İhracatta Vergi İadesi Rejimi Uygulaması ve Sonuçları	XIII	135 — 144
152	Mustafa Yuluğ	Sovyetler Birliği Vergi Sistemi	XIII	145 — 157
156	Arif Nemli	Anonim Şirketlerin Dağıtılmayan Kârları	XIII	233 — 261
157a	C. A. Colliard	Fransız Plânlaşmasının Hukukî ve Malî Yönleri	XIV	21 — 37
162	Mustafa Yuluğ	Türkiyede Tarım Kesiminde Vergi yükü	XIV	163 — 174
171a	Ugo Sorbi	İtalya'da Tarım Vergileri Sistemi	XV	21 — 37
174	Orhan Güreli	Tarım Kazançlarının Vergilendirilmesindeki Son Gelişmeler	XV	113 — 132
176	Tacettin Güven	Vergi Yükünün Gerçek ve Tüzel Kişiler Bakımından Dağılışı	XV	213 — 236
181a	Tadao Yamaguchi	1945 den Sonra Japonya'da İktisadî ve Sosyal Kalkınma ile İlişkin Takip Edilen Maliye Politikası	XVI	23 — 42
183a	Ugo Sorbi	Anahatlarıyla İtalya'da Vergi Reformu	XVI	79 — 86
185a	C. Lowell Harriss	Enflasyon Kontrolünde Âmme Malîyesinin Kullanılması	XVI	111 — 125
189a	Richard Kerschagl	Avusturya Cumhuriyetinin Malî Anayasası ve Vergi Sistemi	XVI	195 — 211

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
191a	V. N. Bandera	Yardımları Alan Ülkeler Tarafından Sağlanan Vergi Kolaylıkları ve Dış Yatırımcıların Uyarılması	XVI	245 — 260
194a	Fuat Andıç	Gelir Dağılımının Pratik Bazı Yönleri ve Yeniden Dağılımı	XVII	49 — 60
195a	Carl S. Shoup	A.E.T. nin Altı Üyesi Arasında Vergi Ahenkleştirmesi İhtiyacı ve Geleceği	XVII	49 — 60
201	Kotaro Ikeda	1930 Seneleri Başlangıcında Japon Maliye Politikası — Japon Maliye Politikası Tarihinde Bir Dönüm Noktası —	XVII	191 — 200
202	Mehmet Haskırış	Gelir ve Kurumlar Vergilerinde Yatırım İndirimi	XVII	201 — 224
203a	C. Lowell Harriss	Vergi Politikasının Hedefleri: Gayelere Bakış	XVII	245 — 265
205	Carl S. Shoup	Avrupa Ekonomik Topluluğunun Gelecekteki Yeni Üyeleri Açısından Vergi Ahenkleştirmesi	XIX	45 — 59
209a	Cesare Cosciani	Katma Değer Vergisi	XVIII	135 — 153
201	Zeki Kuruca	Kalkınmaya Uygun Vergi İdaresi	XVIII	155 — 186
218	Gıyas Akdeniz	Az Gelişmiş Memleketler ve Vergi Adaleti	XVIII	15 — 28
219a	Fritz Neumark	İktisadi Gelişme, İktisadi İstikrar ve Maliye Politikası	XIX	83 — 101
220	Hayri Öncel	Maliye Politika	XIX	103 — 122
221a	Harley H. Hinrichs	Oyun Teorisi ve Rasyonel Vergi Kaçakçısı	XIX	133 — 143
223a	Mirosław Orłowski	Polonya Mali Sistemi : Millî Ekonominin Sevk ve İdaresi	XIX	177 — 182
224	İlhan Özer	Gider Vergileri Reformu	XIX	183 — 223
226	Yücel Edil	Vergi Strüktürlerinin Uluslararası Rekabete Etkileri	XIX	265 — 299
229a	C. Lowell Harriss	Toprağın Vergilendirilmesi ve İktisadi Gelişme	XX	21 — 37
230	Turhan Tükenmez	Sermaye Şirketlerinin Dağıtılmayan Kazançları ve Hissedarların Vergilendirilmesi	XX	39 — 64
232	İlhan Özer	Devlet Gelirlerinde Gelişmeler	XX	89 — 107
235a	Hideo Nakamura	Japon Vergi Sisteminin Dış Veçhesi	XX	211 — 244

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Şahife
236	Hayri Öncel	Türkiye'de Tekel Rejiminin Reformu	XX	245 — 270
237	M. Yahya İslâmcioğlu	Türkiye'de Gider Vergileri Sistemi ve Geleceği	XX	271 — 309
238	Numan Özsoy	Türkiye'de Yabancı Sermayeye İlişkin Mali Meseleler	XX	311 — 342
242	Gıyas Akdeniz	Finansman Kanunu ve Düşündürdükleri	XXI	15 — 39
244	İlhan Özer	Ekonomik Gelişme Dönemleri İçinde Vergi Bünyesinde Değişmeler	XXI	87 — 111
245	Mehmet Bayram	İşletme Vergisi ve Tatbikatı	XXI	113 — 133
246	Cengiz Altuğ	Gayrimenkullerin Vergilendirilmesi	XXI	139 — 161
247	Bahri Kandaş	Finansman Kanunu ve Uygulama Sonuçları	XXI	163 — 183
248	Turhan Tükenmez	Net Servet Vergisi	XXI	185 — 209
249a	Wolfgang Juretzek	Avrupa Ekonomik Topluluğunda Muamele Vergilerinin Harmonizasyonu	XX	219 — 224
250a	Wolfgang Juretzek	Federal Almanya'da Katma Değer Vergisi - Sistem ve Tecrübeler	XXI	251 — 275
256	Turhan Tükenmez	Türk Deniz Ticaret Politikasının Ekonomik ve Mali Yönden Değerlendirilmesi	XXII	107 — 126
259	Fehamettin Ervardar	Niçin ve Nasıl Bir Vergi Reformu Gereklidir?	XXII	127 — 142
263a	Pietro Nasini	Avrupa Ekonomik Topluluğunda Vergi Ahenkleştirilmesi	XXII	299 — 333
264a	Douglas Dossier	Vergi Ahenkleştirilmesinin Teorik Yönleri	XXII	363 — 384
269	Turhan Yazgan	Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Gelir Dağılımına Etkisi	XXIII	75 — 98
274	Yenal Öncel	Katma Değer Vergisi ve Uygulama Esasları	XXIII	227 — 247
277	Cemil Kıvanç	Tarımın Vergilendirilmesinde Kooperatif İşletmeler	XXIV	1 — 9
278	Sait Dilik	Sosyal Güvenliğin Finansman Kaynaklarında Yansıma Olayı	XXIV	10 — 38

Sıra Nc. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
281	Nihat Falay	Emlak Vergisinin Analizi	XXIV	69 — 82
284	Hüsamettin Kılıç	Katma Değer Vergisi	XXIV	131 — 186

III — Devlet Masrafları

25 50	Selâhattin Tuncer Memduh Yaşa	İktisadi Kalkınma ve Masraf Po- litikası	III	1 — 24
86	M. N. Kodamanoğlu	Devlet Faaliyetinin ve Âmme Masraflarının Optimal Seviyesi	V	23 — 34
103	N. Tanyolaç	Nüfus Yapımız Açısından Eğitim Sistemimiz ve Mali Meseleleri	VIII	15 — 32
199a	Barry N. Siegel	İlmi ve Teknik Araştırmaların Finansmanı	IX	111 — 128
207a	C. Lowell Harriss	Âmme Masrafları ve İktisadi Büyüme Hakkında Bazı Teo- rik Düşünceler	XVII	151 — 161
252	Zeki Kuruca	Kamu Harcamaları ile İlgili Bazı İktisadi Meseleler	XVIII	59 — 68
		Türkiye'de Nüfus Artışı ve Ka- mu Harcamaları	XXI	307 — 320

IV — Bütçe ve Bütçe Politikası

1	Aydın Yalçın	Bütçe ve İktisat Politikamız	I	1 — 8
18	B. N. Feyzioğlu	Bütçe Birliği ve Konsolide Büt- çe Hesapları	II	101 — 116
29	B. N. Feyzioğlu	Bütçe ve İktisadi Plân	III	103 — 126
35	Esat Tekeli	Türkiye'de İlk Bütçe	III	207 — 211
57a	Rudolf Stucken	Federal Almanya Cumhuriye- tinin Bütçe ve Bütçe Politika- sında Değişiklik	V	163 — 173
63	Kenan Bulutoğlu	Ağustos Devaluation'ü, Dış Ti- caret Açığı ve Bütçe Politikası	VI	33 — 68
89	İsmail Türk	Türkiye'de Bütçe Reformuna Ni- çin İhtiyaç Vardır? Türkiye'de Bütçe Reformu Nasıl Olmalı- dır?	VIII	63 — 90
91	Selâhattin Tuncer	Türkiye'de Varidat Bütçesi Tah- minleri ile Millî Gelir Arasın- daki Münasebetler	VIII	109 — 128

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
105	Bedî N. Feyziöğlü	Bütçedeki Genellik (Umumiyet) Prensibi	IX	145 — 159
115	Selâhattin Tuncer	Yeni Anayasaya Göre Bütçenin Tasdiki ve Bu Sistemin Tenkidi	X	101 — 118
119	B. N. Feyziöğlü	Muhasebî Umumiye Kanunu Tasarısı Üzerinde Düşünceler	X	163 — 175
144	Yenal Öncel	Türkiye'nin 1966 ve Daha Önceki Yıllara Ait Bütçeleri ve Tatbikatı (Mukayeseli Analiz)	XII	171 — 182
159a	Paul Senf	Bütçe Açık ve Fazlaları Maliye Politikasının Birer Aletleri midirler?	XIV	103 — 114
173a	Ernest S. Griffith	Amerika Birleşik Devletlerinde Bütçeleme Usulü	XV	101 — 112
193a	Alan Peacock	Hükümet Bütçesinin Dağılım Üzerindeki Tesirlerinin Ölçülmesinde Karşılaşabileceğimiz Muhtelif Meseleler	XVII	9 — 17
233a	Mirosław Orłowski	Polonya Mali Sistemi : İktisadi Plânlamada Devlet Bütçe Mali Bilânçosu	XX	135 — 157
241	Orhan Arıkan	Program ve Bütçeden Program Bütçeye	XXI	1 — 14
255	Bülent Çaycık	Nakit Bütçeleri ve İşletme Sermayesi Değerlendirmelerinin Önemi ve Kuruluşlara Sağladığı Faydalar	XXII	85 — 106
273	Nihat Falay	Plânlama - Programlama - Bütçeleme Sistemi (PPBS) nin Genel Eleştirisi	XXIII	209 — 225

V — Devlet Borçları

38	Selâhattin Tuncer	İktisadi Kalkınmada Âmme Kredisinin Rolü ve Ehemmiyeti	IV	13 — 58
43	O. N. Torun	Devletlerarası Borçlar	IV	121 — 146
54	Sadun Aren	Devlet Borçlarının Sınırları Meselesi	V	115 — 121
104	Memduh Yaşa	Türkiye'de Dış Borçların Takip Ettiği Gelişme	IX	129 — 144

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
113	Gıyas Akdeniz	1933 Türk Borcu Tahvillerinin İtfası	X	75 — 82
118	Sevim Görgün	Gelişen Bir Ekonomide İhtiyarî İç Devlet Borçlarının Rolü ve Borç İdaresi	X	153 — 162
139	Selâhattin Tuncer	Merkez Bankasının Hazineye Kısa Vâdeli Avansları	XII	101 — 116
184	Sevim Görgün	Devlet Borçlarının İdaresinde Faiz Problemi	XVI	87 — 49
282	Erdinç Tokgöz	Hazine Plasman Bonolarının Yeni Uygulaması Üzerine Bir İnceleme	XXIV	83 — 99

VI — Vergi Hukuku

5	Suat Başar	Vergi Kazasının Mahiyeti	I	59 — 72
8	Rasim Saydar	Vergi Hukukumuzda Mali İştirakler	I	93 — 102
9	Mübin Başar	Vergi Hukukunda Tefsir	I	103 — 112
12	Esat Tekeli	Bizde Vergi Hukuku ve Vergi Kazası	I	154 — 161
13	Tahsin Yıldırım	Türk Gümrük Vergisinin Matrahı Gelir Vergisinde Esnaf Muafliğinin Genel ve Özel Şartları	II	1 — 12
17	Talip Güran	5815 sayılı Kanunun 2 nci maddesinin B Bendiinin Tahlil ve Tenkidi	II	81 — 100
19	Mübin Başar	Vergi Hukuku Bakımından Zararların Mahiyeti	II	117 — 128
20	Esat Tekeli	Vergi Hukuku İle İlgili İki Mesele	II	129 — 142
27	Sahir Erman	Hileli Vergi Suçları Hakkında Bazı Düşünceler	III	51 — 71
30	Talip Güran	5815 Sayılı Kanunun 2 nci Maddesi C. Bendiinin Tahlil ve Tenkidi	III	127 — 140
32	Gıyas Akdeniz	Türk Gelir Vergisine Göre Ticarî Kazanç Kavramı	III	153 — 165

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
40	M. C. Kutadgu	Türk Gelir Vergisi Sisteminde Menkul Sermaye İratları Stopajı ve Tatbikatı	IV	65 — 85
51	Tahsin Yıldırım	Gümrük Kanununun Tâdili Meseləsi	V	35 — 53
52	Mübin Başar	Veraset ve İntikâl Vergisi Hakkında Düşünceler	V	55 — 86
55	Âkif Erginay	Vergi Hukununun Mevzu ve Muhtariyeti	V	123 — 131
59	Sahir Erman	Vergi Usûl Kanununda Yer Alan Ceza Hukuku Kaideleri	V	205 — 226
60	Gıyas Akdeniz	Türkiye'de Bina İratlarının Vergilendirilme Şekilleri	V	227 — 232
67	Hakkı Musaballı	Gelir Vergisinde Servet Beyanı	VI	109 — 118
73	Mesut Erez	Vergi Hukukumuzda Mücbir Sebepler, Ağır Hastalık Hali	VII	1 — 7
81	Selâhattin Tuncer	Servet Vergileri	VII	157 — 178
82	Salih Tuğ	İslâm Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı	VII	179 — 195
95	Recep Turgay	Türkiye'de Mali Kazanın Bugünkü Durumu	VIII	169 — 198
98	Âkif Erginay	Anayasamızın Mali Hükümleri	IX	19 — 28
99	O. Fikret Arkun	Vergi Kanunlarına Göre İktisadi Kıymetlerin Değerlendirilmesi	IX	29 — 43
		Fıânlı Kalkınma ve Vergi Sistemimizin İslâhı Mevzuunda Sarfedilen Gayretler	X	1 — 24
123	F. Ervardar	Memleketimizde Vergi Kaçaklıkları ve Vergi Mürakabesi	XI	35 — 49
124	Özhan Eroğuz	Sermaye Kazançlarının Vergilendirilmesi	XI	51 — 59
125	Orhan Güreli	Vergi Reformları - Ortalama Kâr Haddi Müessesesi - Gider Bilimi Esası - Uzlaşma - Ceza İndirimleri	XI	61 — 72
126	Halil Nadaroğlu	Vergi Kontrolünde Gider Esası Müessesesi	XI	73 — 81
130	İlhan Özer	Türkiye'de Veraset ve İntikâl Vergisi Tatbikatı	XI	167 — 181
140	Galip Dolun	Malî Kaza	XII	117 — 128
149	Galip İdil	Gelir Vergisinde Beyan Esasının Teklifi	XIII	81 — 93

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
160	Özen Özoymak	Uzlaşma Müessesesi	XIV	115 — 143
164	Nail Çelenoğlu	Vergi Hukukunda Delil Sistemi	XIV	187 — 192
166	F. Ervardar	Vergi Uygulamasıyla İlgili Bazı Meseleler	XIV	205 — 260
170	Gıyas Akdeniz	Vergi Kanunları ve Vergi Anketleri	XV	19 — 32
172a	Sahir Erman	Türk Vergi Hukukunda Yer Alan Hesabı Üzerine Bir Deneme	XV	277 — 294
179	Zeki Kuruca			
180	Salih Turhan	Gelir Vergisinde Peşin Ödeme	XV	295 — 306
182	Orhan Gürel	Gayrimenkul Sermaye İratlarının Vergilendirilmesi	XVI	43 — 70
186	Recep Turgay	İkrazatçıların Gelir ve Gider Vergileri Açısından Durumları	XVI	127 — 142
190	Ahmet Harmancı	Türkiye'de Küçük Ticaret ve San'at Erbabının Vergi Durumu	XVI	213 — 230
204	Vedat Davut Özgözen	Türk Mali Yargı Sistemi	XVII	267 — 293
206	Ahmet Bayrak	Vergi Hukukunda İspatlama ile İlgili Sorunlar	XVIII	29 — 47
212	Kismet H. Erkiner	Hileli Vergi Suçu	XVIII	221 — 265
216	Ahmet Harmancı	Fikir ve San'at Mahsulleri ve Bunların Vergi Karşısındaki Durumu	XVIII	409 — 446
227	Ahmet Harmancı	Ortalama Kâr Hadleri ve Tatbikatı	XIX	301 — 332
228	Fehamettin Ervardar	Vergilendirme ile İlgili Muhtelif Meseleler	XIX	333 — 363
239	Ramazan Göçmen	Beyana Dayanan Vergilerde Başarı Şartları	XX	343 — 364
243	Fehamettin Ervardar	Vergi Olaylarımız	XXI	41 — 85
254	İlhan Özer	Vergi İdaresi	XXII	45 — 83
258	Galip Dolun	Emlâk ile İlgili Vergilendirmelerde, Rayiç Değer ve Beyan Esasları ile Ceza Uygulaması	XXII	143 — 153
259	İ. Sadı Tinaztepe	Vergi İhtilâfları	XXII	155 — 184
260	Vural Arıkan	Türk Vergi Hukukunda Karşılıklar	XXII	185 — 199

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
VII — Devlet Muhasebesi				
23	Hikmet Sağcı	Modern Bütçe ve Muhasebe Te-lâkikleri Muvacehesinde Türk Devlet Muhasebesinin Durumu	II	187 — 202
56	B. N. Feyzioğlu	Millî Muhasebenin Vazife ve Fonksiyonları	V	133 — 150
88	Tayfur Tarhan	Türkiye'de Devlet Muhasebesi		

VIII — Mahalli İdareler Maliyesi

107	Halil Nadaroğlu	Malî Tevzin, Bazı Kamu Gelir-lerinin Paylaşılması	IX	171 — 184
108	Kenan Bulutoğlu	Bölge Kalkınması ve Devlet Hiz-metleri Arzı	IX	185 — 194
110	Orhan Gürelî	Mahallî İdareler Maliyesinin İs-lâhı Hakkında Görüş ve Düşünceler	X	25 — 48
129	İ. Sadî Tınaztepe	Özel İdarelerin Fiskalitesi	XI	145 — 165
198	İlhan Özer	Gelirlerin İdareler Arası Dağılı-mı ve Türkiye'deki Son Ge-lişmeler	XVII	101 — 137
280	Ömer F. Batıral	Bölgesel Dengesizlikler ve Ma-liye Politikası	XXIV	49 — 67

IX — Devlet Teşebbüsleri

6	Ekrem Özelmas	İktisadi Devlet Teşekküllerinin Mürakabesi	I	73 — 82
33	Muhlis Ete	Türkiye'de Devlet Bütçesi Dışın-da Kalan Devlet İşletmelerinin Tâbi Oldukları Murakabe Şe-killeri	III	167 — 190
85	Ali Şakir Ağanoğlu	Vakıflar Genel Müdürlüğü Çalışmaları	VIII	1 — 13
87	Haydar Kazgan	Plânlı Devrede Devlet İşletmeciiğinin Çalışma İlkeleri	VIII	33 — 49
112	Haydar Kazgan	Plânlı Ekonomilerde Devlet İşletmelerinin En İyi Cesameti Meselesi	X	59 — 73

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
120	Kemal Tosun	Devlet İdaresinde Koordinasyon Hakkında Bazı Mütalâalar	X	177 — 189
153	Hayri Öncel	Darpane ve Damga Matbasının Reorganizasyonu	XIII	159 — 176
X — İktisat Politikası				
34	Kenan Bulutoğlu	Fransız Plânlamasında Yatırımların Finansman Yolları	III	191 — 205
36	Selçuk Egemen	Blokaj ve Deblokaj Mekanizması	III	213 — 218
44	İ. Küçükömer	Para Politikası Gâyelerini Gerçekleştirmekte Neden Muvafak Olmayabilir	IV	147 — 156
61	M. Orhan Dikmen	Müşterek Pazar ve Türkiye	VI	1 — 22
68	Sadun Aren	Yatırım İndirimi ve İktisadi Politika	VI	119 — 123
75	Haydar Kazgan	Devlet Hizmetlerinin Finansmanı ve Devlet Sektöründe Fiyat Politikası	VII	21 — 45
76a	H. Van Dyke	Dış Yardımda Yeni Ölçü	VII	57 — 66
79a	P. Dertilis	Yunanistan'ın Müşterek Pazara Katılması	VII	124 — 128
90	M. Orhan Dikmen	Kalkınma Plânında Yatırımların Finansmanı	VIII	91 — 107
92	Kenan Bulutoğlu	Kalkınma Plânımız ve Finansmanı	VIII	129 — 141
100	Mübin Başar	«Yatırımlar, Finansman Fonu Teşkil ve Tasarruf Bonoları İhracı Hakkında Kanun» Üzerinde Düşünceler	IX	45 — 54
111	Nuri Eren	Az Gelişmiş Memleketlerin Milletlerarası Finansmanı	X	49 — 58
114	Nuri Karacan	İktisadi Gelişmeyi Gerçekleştirme Aracı Olarak Milletlerarası Sermaye Hareketleri	X	83 — 100
121a	James Murray	Birleşmiş Milletlerin Finansmanı	XI	11 — 19
135	Erdoğan Alkin	Makro-Ekonomik Bir Büyüme Modelinde Vergi Fonksiyonları	XII	27 — 35
146	Esat Çam	Milletlerarası Mali Meseleler	XIII	33 — 46
147	Beysan Keyder	Yatırım Birlikleri	XIII	47 — 58

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
154	Erdoğan Alkin	Kamu Yatırımlarının Çeşitli Kamu Kesimleri Arasında Dağılımı	XIII	177 — 184
155a	V. R. La Garrigue	Fransa'nın Ekonomik Gelişme Yardımlarının 164 ten beri Gösterdiği İnkışaf	XIII	213 — 232
158	Hüsamettin Kılıç	Ortak Pazar	XIV	39 — 87
161a	John Karsky	Batı Avrupa Entegrasyonu	XIV	153 — 162
163a	J. Al Shoureiki	Orta Doğuda Serbest İktisat Politikası	XIV	181 — 186
165a	Mario Bandini	Güney İtalyada Ziraat ve Cemaat Kalkınması ve Diğer Akdeniz Memleketleriyle Mukayesesi	XIV	273 — 282
167a	M. Orhan Dikmen	Kamu Yatırım Harcamalarının Çeşitli Bölgeler Arasında Dağılışı	XIV	283 — 307
168	Erdoğan Alkin	Kamu Yatırım Harcamalarının Çeşitli Bölgeler Arasında Dağılışı	XIV	283 — 307
175a	Süleyman Barda	Modern Ulaştırımda Finansman Meselesi ve Türkiye'deki Durum	XV	175 — 212
177a	André Armengaud	Ortak Pazarın İktisadi Zorlukları	XV	245 — 250
187a	Günter Schmölders	Köln'deki On Yıllık İktisadi ve Sosyal Davranış Araştırması	XVI	153 — 161
192	Nuri Karacan	Mali Aracı Müesseseler, Mali Piyasalar ve Büyüme	XVII	93 — 100
197a	Tadao Yamaguchi	Kamu Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Tesirlerinin İktisadi Analizi	XVII	163 — 177
200	Hayri Öncel	Fransa'da İktisadi ve Mali Plânlama	XVI	161 — 277
211a	Helmut Arndt	Gelişmekte Olan Ülkelerde Plânlama ve Piyasa Ekonomisi	XVIII	205 — 220
213	Kenan Bulutoğlu	Az Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Oluşumu, Ücret Haddi ve İktisadi Gelişme	XVII	283 — 306
214	Necmi Karakullukçu	Milletlerarası Vergi Anlaşmaları	XVIII	331 — 370
215	Esat Çam	Müşterek Pazar ve Türkiye	XVIII	371 — 388
231a	Werner Sichel	Oligopol Piyasa Tipi Üzerine	XX	77 — 88
253	Bahri Kandaş	Uzun Devrede Türkiye'nin İktisadi Büyümesi	XXII	1 — 43

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
261a	Karl Häuser	Piyasa Ekonomisinde Sermaye Piyasasının Rolü	XXII	213 — 223
262	Burhan Şenatalar	Fayda - Maliyet Analizinin Kapsamı - Fayda ve Maliyet Kavramları	XXII	225 — 255
266	Hüsni Kızılyalı	Tasarruf ve Yatırımlar Konusunda Planlı Dönemin Başarısının Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi	XXIII	15 — 36
268a	V. Rouquet La Gargue	Enerji, Büyüme ve Kriz	XXIII	65 — 73
270	Tarik Kıvanç	Planlı Dönemde Yatırımlar ve Yatırım Politikası	XXIII	99 — 112
271	I. Doğan Kargül	Gelişmekte Olan Ülkelerde Dış Ticaret ve Maliye Politikası	XXIII	113 — 142
272	Tuncer Bulutay	Türkiye'nin 1923 - 1972 Dönemindeki İktisadi Büyümesi Üzerindeki Düşünceler	XXIII	143 — 208
279	Zafer Toprak	Az Gelişmiş Ülkelerde İktisadi Kalkınma ve Enflasyon	XXIV	39 — 48
283	İlhan Özer			

XI — İşletme

21	Suat Keskinöglü	İşletme Ekonomisinde Bütçe	II	143 — 158
48	Kemal Tosun	Mefhumu Hakkında	IV	227 — 248
78	Nasuhî Bursalı	Mevzuatımızda Maliyet Rejimi		
		Amortisman ve Vergi Arasındaki Münesebetler	VII	103 — 223
132	M. Ali Canoğlu	Muhasebeye Normalizasyon	XI	197 — 223
142	Haydar Kazgan	Türkiye'de Yaygın Küçük Firma Politikasının İktisadi ve Mali Neticeleri	XII	147 — 155
148	M. Ali Canoğlu	Ekonomide Muhasebenin ve Hesap Uzmanının Rolü	XIII	59 — 80
178	M. Ali Canoğlu	Muhasebe Sistemleri ve Usulleri	XV	251 — 276
188	Beysan Keyder	İşletmelerde Sermaye İhtiyacı ve Sermaye Temini	XVI	163 — 173
196	Salih Şanver	İşletme Vergiciliği	XVII	69 — 116
208	Rüştü Erimez	İşletme Vergiciliği	XVII	69 — 116
217a	C. Lowell Harriss	İşletmelerin Vergilendirilmesi ve İktisadi Kalkınma	XIX	23 — 44

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
222	M. Ali Canoğu	Vergi Mevzuatımızda Maliyet	XIX	145 — 157
225	Rüştü Erimez	Bilânçoların Yeniden Değerlenmesi	XIX	225 — 264
234	M. Ali Canoğlu	Vergi Mevzuatımızda Amortismanlar	XX	159 — 182
XII — Hukuk				
42	H. Eichler	İktisat İlimi Öğrenimi Çerçevesi İçinde Hususi Hukuk Sistemi	IV	99 — 106
240	Kısmet H. Erkiner	Malî ve İktisadî Buhran Halleri İle İlgili Mevzuat ve Hürriyetler Rejimi	XX	365 — 400
251a	Hans Ficker	Teşebbüslere Ortak Pazar Çerçevesinde Yapılan Uluslararası İşbirliğinin Hukuki Vecheleri	XXI	293 — 306

MALİYE ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

- 1 — Maliye Enstitüsü Konferansları, I. Seri, 1956.
- 2 — H. Laufenburger: Mukayeseli Maliye, 1956.
- 3 — M. Orhan Dikmen: Asgarî Geçim İndirimi, 1956.
- 4 — Maliye Enstitüsü Konferansları, II. Seri, 1958.
- 5 — Maliye Enstitüsü Konferansları, III. Seri, 1958.
- 6 — Maliye Enstitüsü Konferansları, IV. Seri, 1959.
- 7 — A. Hansen: Para Teorisi ve Maliye Politikası, 1959 ve 1961.
- 8 — M. Yaşa: Ämme Masrafları, 1959.
- 9 — B. N. Fevziöglu: Millî Muhasebe — Devlet Muhasebesi, 1960.
- 10 — Maliye Enstitüsü Konferansları, V. Seri, 1961.
- 11 — K. Bulutoöglu: Vergi Politikası, 1962.
- 12 — Maliye Enstitüsü Konferansları, VI. Seri, 1962.
- 13 — Maliye Enstitüsü Konferansları, VII. Seri, 1963.
- 14 — Maliye Enstitüsü Konferansları, VIII. Seri, 1964.
- 15 — İ. H. Yeniay: Yeni Osmanlı Borçları Tarihi, 1964.
- 16 — G. Kazgan - H. Kazgan: Türkiye'de Maliye Politikası, 1964.
- 17 — Maliye Enstitüsü Konferansları, IX. Seri, 1964.
- 18 — Maliye Enstitüsü Tercümeleri, I. Seri, 1965.
- 19 — Maliye Enstitüsü Konferansları, X. Seri, 1965.
- 20 — M. Orhan Dikmen: Türkiye'de Tasarruf Bonoları, 1965.
- 21 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XI. Seri, 1965.
- 22 — Maliye Enstitüsü Tercümeleri, II. Seri, 1965.
- 23 — J. M. Buchanan: Maliye Teorisi ve Politik İktisat, 1966.
- 24 — Maliye Enstitüsü Haftaları I. Trabzon, 1966.
- 25 — Maliye Enstitüsü Haftaları II. Antalya, 1966.
- 26 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XII. Seri, 1966.
- 27 — J. F. Due: Maliye, 1967.
- 28 — İ. Özer: Vergi İdaresi, 1966.
- 29 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XIII. Seri, 1967.
- 30 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XIV. Seri, 1967.
- 31 — Maliye Enstitüsü Tercümeleri, III. Seri, 1967.
- 32 — İ. Özer: Tekel, 1967.
- 33 — Ursula K. Hicks: Büyük Şehir İdaresinin Finansmanı, 1968.
- 34 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XV. Seri, 1968.
- 35 — Seymour S. Goodman: Dış Ticaret ve Gelişme Hakkında Denemeler, 1968.
- 36 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XVI. Seri, 1968.
- 37 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XVII. Seri, 1968.
- 38 — Bülend Çaycık: Vergi Sistemimizde Koruma ve Teşvik Esasları, 1968.

- 39 — Kıvanç Ertop: Kıyasî Maliyetler Teorisi Üzerine Bir İnceleme, 1968.
- 40 — İktisadî Gelişme ve Dış Yardım, 1969.
- 41 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XVIII. Seri, 1969.
- 42 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XIX. Seri, 1969.
- 43 — Maliye Enstitüsü Tercümeleleri, IV. Seri, 1969.
- 44 — Bülend Çaycık: Şeker'de Fiskal, Ekonomik Rejim ve Getirilebilecek Yenilikler, 1970.
- 45 — Kadı Ebi Yusuf: Kitabül - Harac, 1970.
- 46 — Cahit Kayra: Dış Finansman Teknikleri, 1970.
- 47 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XX. Seri, 1970.
- 48 — Adnan Erdaş: Malî İktisat, 1971.
- 49 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXI. Seri, 1971.
- 50 — Sevim Görgün: Maliye Politikası, 1973.
- 51 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXII. Seri, 1974.
- 52 — Heinz Haller: Maliye Politikası, 1974.
- 53 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXIII. Seri, 1974.
- 54 — F. Neumark Vergi Politikası, 1975.
- 55 — G. Schmölders Genel Vergi Teorisi, 1976.
- 56 — Nihat Falay: Türkiye Ekonomisi Bibliyografyası, (1929-1976) 1977.
- 57 — Salih Turhan: Vergi Teorisi, 1977.
- 58 — Nihat Falay: İbni Haldun'un İktisadî Görüşleri, 1978.
- 59 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXIV. Seri, 1978.

